

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

XIII. évfolyam (2020)
2. szám

NEMZET ÉS BIZTONSÁG

BIZTONSÁGPOLITIKAI SZEMLE

HU ISSN 1789-5286

Impresszum

Nemzet és Biztonság

Biztonságpolitikai Szemle

A Nemzeti Közszerzői Egyetem
lektorált biztonságpolitikai folyóirata

Megjelenik évente 4 alkalommal

Főszerkesztő:

Dr. Tálás Péter

Szerkesztőségi titkár:

Dr. Háda Béla

Szerkesztők:

Dr. Csiki Varga Tamás és Etl Alex

Szerkesztőbizottság:

Dr. Németh Gergely (elnök),

Dr. Balogh István, Dr. Forgács Balázs,

Dr. Csiki Varga Tamás, Dr. Háda Béla,

Prof. Dr. Gazdag Ferenc, Dr. Kaiser

Ferenc, Prof. Dr. N. Rózsa Erzsébet,

Dr. Siklósi Péter, Dr. Rácz András,

Prof. Dr. Szenes Zoltán,

Dr. Marsai Viktor, Szöllösi Antal

Kiadó: Ludovika Egyetemi Kiadó
Nonprofit Kft.

A kiadásért felel:

Koltányi Gergely ügyvezető igazgató

Tördelőszerkesztő:

Fehér Angéla

Olvasószerkesztők:

Resofszi Ágnes, Orbán Áron

Korrektor: Simann Karola

A szerkesztőség címe:

1101 Budapest, Hungária körút 9–11.

Telefonszám: +36 (1) 432 9092

Fax: +36 (1) 432 9058

E-mail: nemzetesbiztonsag@uni-nke.hu

[https://folyoirat.ludovika.hu/index.](https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/neb)

[php/neb](https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/neb)

Nyomdai munkák:

Ludovika Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft.

HU ISSN 1789-5286

A megrendelés nélkül közlésre
küldött kéziratokat lehetőségeink
szerint gondozzuk.

Tartalom

Kommentár

Háda Béla

Az év, amikor minden megváltozott (?) 2

Biztonságpolitika

Csicsmann László

**A szíriai polgárháború vége? Az újjáépítés
gazdasági és politikai lehetőségei 4**

Vogel Dávid

**Elefánt a porcelánboltban? Az Amerikai Egyesült
Államok Latin-Amerika-politikája Donald Trump
elnöksége alatt 24**

Selján Péter

**A 2017–2020-as Trump-adminisztráció
Közép-Kelet-politikája 45**

Pénzváltó Nikolett

**Törökország információs befolyása az Európai
Unió államaiban: a puha hatalomtól a fortélyos
hatalomig? 66**

Védelempolitika

Etl Alex

A magyar biztonságpercepció elemzése. 80

Reflektorfényben

Etl Alex – Tálás Péter

**A magyar biztonságpercepció átalakulása
1999–2019 között 94**

Kitekintő

Tölgyesi Beatrix

Az orosz „szuverén internet” törvényről 113

Számunk szerzői 133

Háda Béla

Az év, amikor minden megváltozott (?)

A magyarság nemzeti sorskérdések iránt fogékony tagjai érthető szorongással tekinthetnek a 2020. év elébe. Az éjfél utáni óra, az újévi jókívánságok ideje most nem csak egy másik esztendő beköszöntét jelezte. Elérkezett a trianoni békediktátum századik évfordulója. 1920-ban népünk életében döntő változások következtek be, amelyek máig súlyos teherként nehezdednek ránk. A kormány direktívái egyértelműek voltak: Trianon emléke magyar ügy. Nem ülünk fel provokációknak, nem panaszkodunk és vádaskodunk senkinek, nem terheljük kapcsolatainkat a környező népekkel. Már csak utódaink és az elszakított nemzetrészek érdekében is a közös eredményeket hangsúlyozzuk, és a jövőbe tekintünk.

Eközben az év elején már lehetett hallani egy, a kínai Vuhan városában terjedő betegségről, amely különösen agresszív tüdőgyulladásos tüneteket produkál, vakcina és ismert gyógyszer pedig nincs ellene. Európa társadalmában két hónapon át szerény érdeklődésre tartott számot e jelenség, mígnem márciusra egyértelművé vált, hogy a közkeletűen koronavírusnak nevezett kórokozó kitört Kelet-Ázsiából, és immár nyugaton is terjedőben van. A WHO március 11-én hirdette ki a világjárványt, amelynek keretében olyan jelentős országok, mint Irán, Olaszország, Spanyolország, az Amerikai Egyesült Államok és az Egyesült Királyság viharos gyorsasággal szembesültek katasztrofális közegészségügyi állapotokkal.

Megismerkedett a világ egy új típusú gazdasági válsággal is. Olyan depresszióval, amelynek nincsenek megszokott, a gazdaság szerkezeti problémáiból és/vagy működési mechanizmusainak hibáiból fakadó okai, hanem egyszerűen a tevékenységek mesterséges elfojtása, az országok és emberek bezárkózása, passzívabbá válása idézett elő. És persze jöttek a személyek mozgását korlátozó, intézmények működését nemritkán katonai jellegű vészhelyzeti tervek szerinti szabályozó vagy átfőmáló intézkedések. Csupa olyan tapasztalat, amelyet az ilyesmitől régen elszokott európaiak a háborús helyzetekkel azonosítanak. Miközben egyetlen puskalövés sem történik, a veszteségek mindenki számára nyilvánvalók, ha másért nem, hát az elhunytak naponta bővülő száma miatt.

Jóllehet, a szakértelmiség továbbra is kötelességének érzi „elemzésekkel” ellátni a széles közvéleményt, megfelelő tapasztalatok és információk hiányában valójában egyelőre senki sem tudja, hogy a veszélyhelyzet gazdasági és társadalmi hatásai meddig terjednek majd. A politikai elemzők jobbra azt találgatják, hogy milyen változások történhetnek a világ hatalmi egyensúlyában, a nagyhatalmak közötti gazdasági viszonyok tekintetében. Mások a rendkívüli intézkedések tartós hatásairól spekulálnak, a nemzetállami keretek erősödését, az európai együttműködésen belüli ellentétek fokozódását, végső soron a keretek radikális megváltozását vizionálva. Mellesleg csupa olyan kérdés, amely az első világháború végnapjaiban is felmerült.

Mostanra egyértelmű: nemcsak Magyarország, de egész Európa számára emlékezetes lesz a 2020-as esztendő. Ám ennek a helyzetnek már nincsenek haszonélvezői, az egymásra utaltságunk miatt végső soron a károk is közösek, a veszteség érzése pedig, amely az év elején még magyar ügynek látszott, mostanra összeurópai jelenséggé vált. Ez, valamint az elmúlt évszázad tapasztalatai azonban a továbblépés együttműködésen és szolidaritáson alapuló útját is kijelölik. A talpra álláshoz szükséges lelkielő és a jövőbe tekintés ma éppoly fontos, mint száz évvel ezelőtt – de már nem csak Magyarországnak.

Csicsmann László

A szíriai polgárháború vége? Az újjáépítés gazdasági és politikai lehetőségei

Az Aszad-rezsim által 2019 decemberében a felkelők által ellenőrzött Idlib visszafoglalására indított offenzíva a polgárháború katonai szakaszának utolsó fejezetét jelentheti. Az elkövetkező időszakban nagyobb figyelmet kap a politikai rendezés kérdése, illetve a gazdasági újjáépítés. A szíriai konfliktusban érintett szereplők közül a jelentősebb geopolitikai súllyal bíró államok (Oroszország, Irán) nem rendelkeznek kellő gazdasági erőforrással a szíriai újjáépítés kapcsán. Ezzel szemben a geopolitikailag jelenleg kevésbé meghatározó államok (Amerikai Egyesült Államok, Európai Unió és az Öböl Menti Együttműködési Tanács államai) akadályozhatják az újjáépítés folyamatát. A tanulmány célja, hogy rámutasson az elmúlt évek politikai és gazdasági folyamataira, valamint a szíriai konfliktus geopolitikai és geoökonómiai összefüggéseire. Az Aszad-rezsim az elmúlt időszakban egy olyan háborús gazdaságot hozott létre, amely politikai figurák, üzletemberek és helyi katonai milíciák szövetségére építve egy működőképes állami modellt alkotott. Mindennek a fenntartása és támogatása nem érdeke sem a nyugati államoknak, sem számos regionális szereplőnek. Emellett azonban az Aszad-rezsimmel való kapcsolatok vonatkozásában a korábban ellenséges államok pragmatikus kapcsolatokat próbálnak kialakítani, amelynek egyik példája az Egyesült Arab Emírátsok, amely újranyitotta damaszkuszi diplomáciai képviseletét. Az elkövetkező években Szíria vonatkozásában tovább folytatódik a geoökonómiai rivalizálás, amely a konfliktus megoldását is kétségessé teszi.

Kulcsszavak: Szíria, asztanai folyamat, alkotmányozóbizottság, újjáépítés, geoökonómiai konfliktus

Csicsmann László: End of the Syrian Civil War? The Economic and Political Opportunities of the Reconstruction

The recent offensive by the Assad regime against the rebel-held territories in Idlib could be the last chapter of the military phase in the Syrian civil war. In the forthcoming period, political solution and economic reconstruction would be given increased attention. Among the actors involved in the Syrian conflict, the states with larger geopolitical influence (Russia and Iran) do not have enough economic assets to cover the bill of the reconstruction. On the other hand, the states with a lesser geopolitical weight (United States, European Union and the members of the Gulf Cooperation Council) could block the reconstruction process in Syria. The paper is aimed at analysing the recent political and economic development as well as exploring the geopolitical and geoeconomic factors of the Syrian conflict.

The Assad regime, building on a coalition of political figures, new businessmen and local militias, has developed a functioning war economy and political model, the support of which is not in the interest of the Western states or some regional actors. However, certain states formerly hostile with the Assad regime, have recently developed pragmatic relations with Damascus, as, for example, the United Arab Emirates, which recently reopened its diplomatic mission in Syria. In the coming

years, the geopolitical and geoeconomic rivalry could prevent any kind of solution of the Syrian civil war.

Keywords: Syria, Astana process, Constitutional Committee, reconstruction, geo-economic conflict

Bevezetés

A 2020-as év elején – az immáron a tizedik évébe lépő szíriai konfliktus – a Moszkva támogatását élvező Aszad-rezsim idlibi offenzívájának következtében új fejezetéhez érkezett.¹ Az elemzők szerint ugyanis a közvetlen katonai összecsapást, amely egyszerre viseli magán a háború és a polgárháború jegyeit a konfliktusnak egy újabb síkjá, az újjáépítésért folyó geoökonómiai jellegű szembenállás váltja fel. Egy, a globális és regionális szereplők beavatkozásával járó fegyveres konfliktus politikai rendezése általában akkor lehetséges, ha a részt vevő felek között minimális konszenzus van a lezárást illetően. A szíriai konfliktus komplexitását figyelembe véve az elmúlt kilenc esztendőben ilyen minimális konszenzus nem állt fenn, és az is kétséges, hogy a közeljövőben kialakul. A háború és a polgárháború elmúlt lassan egy évtizede alatt az egyes állami és nem állami szereplők célrendszerei is átalakultak, mondhatni folyamatosan változtak a katonai erőviszonyok alakulásával párhuzamosan. A politikai rendezés általában akkor kerül előtérbe, ha valamelyik globális vagy regionális szereplő úgy alakítja a katonai erőviszonyokat, hogy az kedvező feltételeket teremtsen egy esetleges politikai rendezés irányába. A klasszikusnak számító Carl von Clausewitz *A háborúról* írott, híres munkájában az alábbiakban fogalmazza meg a háború természetét: „a politika szüli a háborút; a politika: az értelem, a háború: pusztán csak eszköz és nem megfordítva”.²

A 2020-as év azért is tűnik fordulópontnak Szíria vonatkozásában, mert az elemzők szerint az Aszad-rezsim, ha nem is megnyerte, de „túlélte” a polgárháborút, amelynek az ország számára és a régió számára is komoly következményei lesznek.³ A globális aktorok közül az Amerikai Egyesült Államok (a továbbiakban: Egyesült Államok) világossá tette, hogy nem kíván mélyrehatóan foglalkozni a szíriai politikai rendezés és újjáépítés kérdéseivel, és azt lényegében átengedte Oroszországnak.⁴ Putyin Oroszországa pedig él a befolyásszerzés lehetőségével, amely megnyilvánul az elmúlt évek politikai és katonai aktivitásában is. A regionális szereplők azonban érdemben kívánják befolyásolni a szíriai válság alakulását: Irán, Izrael és Törökország közvetlen résztvevője a konfliktusnak, és számos más, elsősorban arab állam pedig közvetetten próbálja érdekeit érvényesíteni. Oroszország pedig élve a lehetőséggel mindent elkövet, hogy az Aszad-ellenes felkelőket visszaszorítsa. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy az Aszad-rezsim narratívája teljes mértékben érvényesülne. Az Aszad-rezsim ugyanis azt próbálja elhithetni a nemzetközi közösséggel, hogy

¹ Jelen publikáció az Európai Unió, Magyarország és az Európai Szociális Alap társfinanszírozása által biztosított forrásból az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00007 azonosítószámú „Tehetségből fiatal kutató” – A kutatói életpályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban című projekt keretében jött létre.

² Carl von CLAUSEWITZ: *A háborúról*, Göttinger Kiadó, Veszprém, 1999, 551. o.

³ Lina KHATIB: Bashar al-Assad's Hollow Victory, [online], 2020. 01. 17. Forrás: Foreign Affairs [2020. 04. 01.]

⁴ Eyal ZISSER: The End of the Syrian Civil War. The Many Implications, *Middle East Quarterly*, Summer 2019, 7. o.

az alapvetően külső beavatkozás eredményeként kialakult polgárháború véget ért, és minden visszaállítható a 2011. március előtti időszaknak megfelelően. Ez a percepció azért is téves, mert ahogy Lina Khatib megfogalmazza: Szíria és az országot támogató Oroszország, illetve Irán közötti kapcsolatrendszer a partnerségből kliensi viszonyra alakult át.⁵ Ez egyben azt is jelenti, hogy Szíria további sorsa Oroszország és kisebb részben Irán, valamint Törökország kezébe került.

Jelen tanulmány célja, hogy a 2020-ban kialakult katonai erőviszonyokat figyelembe véve elemezze a szíriai konfliktus egyes belső és külső szereplőinek az újjáépítéssel kapcsolatosan artikulált érdekeit. Az elemzés különös tekintettel veszi számba az olyan vitás kérdéseket, mint a szíriai menekültek jövőjét, a Szíria föderalista alapon való átszervezésének dilemmáját vagy a gazdasági rekonstrukció problémáját. A tanulmány azt a hipotézist fogalmazza meg, hogy az Iszlám Állam legyőzésével és ezzel párhuzamosan az Egyesült Államok szíriai szerepének csökkenésével Oroszország törekvései a meghatározók a politikai rendezés kapcsán. Oroszország pedig a szíriai kérdés általa mediált részleges politikai rendezésében érdekelt, amelynek központi elemét képezi az Aszad-rezsim prolongálása.

A katonai helyzet az Idlib elleni offenzívát megelőzően

Jelen sorok írásakor⁶ az Iszlám Állam elveszítette területi szuverenitását (2019 márciusában Bágúz visszafoglalása), és Szíria katonai szempontból négy területre osztható fel az alábbiak szerint:

1. A legnagyobb területi kiterjedést 2018–2019 óta az Aszad-rezsim által ellenőrzött területek teszik ki. Az Aszad-rezsim narratívája szerint visszaállt minden a régi kérekvágásba, vagyis orosz és iráni segítséggel sikerült helyreállítani a 2011 előtti viszonyokat. Ez a dominánsnak is nevezett narratíva egyre meghatározóbb, ugyanakkor elfedi a valóságot és a kérdés komplexitását. Az Aszad-rezsim ellenőrzi a legsűrűbben lakott településeket (Damaszkusz–Homsz–Hama–Aleppó-tengely). A rezsim magát legitimnek tartja, hiszen a 2014-es – kétséges körülmények között megtartott – elnökválasztás eredményeként újabb hét esztendőre biztosította hatalmát. A következő elnökválasztás 2021-ben esedékes, és az alkotmányt figyelembe véve Aszad elnök utolsó ciklusa lehet.⁷ Az Aszad-rezsim narratívája csak kis részben állja meg a helyét, ugyanis az a komplex politikai rendszer, amely – többek között – a szunnita arab kereskedőcsaládok támogatására is épült, mára nem létezik. Ugyanakkor tévedés lenne Szíriát a nyugati szakirodalomból ismert bukott államként definiálni, hiszen az állami funkciók részben működnek. Így a fentiekben említett állami vákuum fogalmának (*state vacuum*) használata célravezetőbbnek tűnik.
2. A második területet a főként kurdok dominálta Szíriai Demokratikus Erők (*Syrian Democratic Forces* – a továbbiakban: SDF) ellenőrzik, és Észak-Szíria jelentős részére kiterjed, beleértve az Eufrátesz folyó nyugati és kelet partját is. Itt érdemes

⁵ KHATIB: *i. m.*

⁶ A kéziratot 2020 márciusában zártuk le.

⁷ Qais FARES: *The Syrian Constitution: Assad's Magic Wand*, [online], 2014. 05. 08. Forrás: Carnegie Middle East Center [2020. 04. 01.]

megjegyezni, hogy miközben a szíriai kurdok előszeretettel áldozatként tüntetik fel magukat, mégis területi szemszögből a nyertesei (legalábbis eddig) a konfliktusnak. Olyan területek felett is szereztek szuverenitást, amelyeket nem kurdok laktak többségben. Miközben a nyugati közvélemény a kurd kérdést gyakran normatív szempontból közelíti, aközben számos tanulmány objektív módon elemezte a PYD és az YPG által elkövetett atrocitásokat. A 2019 októberében bejelentett amerikai visszavonulás azonban alapvetően érinti az SDF és ezen belül pedig a kurd Népvédelmi Erők (YPG, *Yekîneyên Parastina Gel*) szíriai pozícióját.

3. A harmadik területet az úgynevezett Aszad-ellenes felkelők ellenőrzik Idlib városában és környékén. Miután a nemzetközi közösség felhagyott a felkelők támogatásával, így az Aszad-rezsim Oroszország segítségével, 2018 júliusára fokozatosan visszafoglalta a korábbiakban a felkelők által ellenőrzött területeket délen. A felkelők által ellenőrzött területen Szíria jelenlegi lakosságának mintegy 20%-a, 3-3,5 millió fő él, amely Szíria összterületének mindössze 3%-át teszi ki.⁸ Jelen sorok írásakor az Aszad-rezsim katonai hadműveleteket indított a felkelők bázisainak felszámolására, ami jelentősen megnöveli a belső menekültek (*Internally Displaced Persons*, IDP) számát Szírián belül. Az Egyesült Államok korábban elköteleződött a Szabad Szíriai Hadsereg (*Free Syrian Army*, FSA) mint az Aszad-ellenes felkelést koordináló szervezet támogatásában, azonban a Trump-adminisztráció alatt mindez leállt. Az Idlib környéki felkelést ma kevésbé a nyugati államok szövetségesének számító FSA, inkább a szalafista-dzsihádisták szervezete irányítják. Ezek közül is az al-Káidához köthető *Haját Tahrír as-Sám* (Levante Felszabadítási Szervezete, HTS) nevű szervezet emelhető ki, amely jelenleg a térségben a domináns felkelőszervezet. A HTS elsősorban szíriai harcosokra támaszkodik, és a dzsihádot nem globálisan értelmezi, hanem „szírianizálja”. A HTS kifejezetten szoros kapcsolatokat ápol Törökországgal.⁹
4. Szírián belül a negyedik területi egységet az ország északi-nyugati, valamint északi középső területein Törökország ellenőrzi. Törökország szíriai katonai beavatkozása 2016 augusztusában kezdődött, és ezidáig három szakaszát különböztethetjük meg. 2016 augusztusában az Eufrátesz Pajzs hadművelet keretében Ankara az Eufrátesz folyótól nyugatra eső területek Iszlám Államtól, valamint a kurd csapatoktól (YPG) való megtisztítását valósította meg. A második török offenzívára (Olajághadművelet) 2018-ban került sor Afrín tartományban, amelynek célja Szíria északnyugati területeinek a kurd többségű SDF-erőktől való „megtisztítása” volt. A török katonai beavatkozás harmadik fázisa 2019 októberében történt, célja egy észak-szíriai biztonsági sáv kialakítása volt a török határ mentén. A török beavatkozás főbb motivációi kapcsán a következő szempontokat említhetjük: Szíria föderális állam-szerkezete kialakulásának megakadályozása, az Iszlám Államtól elfoglalt kurd területek megosztása, a menekültek visszatelepítése Észak-Szíriába, illetve az Aszad-rezsim meggyengítése.

⁸ Charles LISTER: Idlib's Fate Defines Syria's Future, [online], 2020. 01. 04. Forrás: Asharq Al-Awsat [2020. 04. 01.]

⁹ Sultan al KANJ: HTS Tries to 'Syrianize', [online] 2019. 08. Forrás: Chatham House [2020. 04. 01.]

A szíriai konfliktus napjainkig mintegy félmillió halálos áldozattal, kétmillió sérülttel, megközelítőleg hét-nyolc milliós menekülthullámmal, és felbecsülhetetlen anyagi pusztítással járt. A 2019–2020 fordulójának eseményei mintegy egymillió fővel megnövelték a belső menekültek amúgy is felbecsülhetetlen számát. A szíriai polgárháború rendezésére a nemzetközi közösség számos kísérletet tett. A jelenlegi helyzet megértéséhez a következő részben a tanulmány röviden összefoglalja a legfontosabb ismereteket.

A nemzetközi közösség törekvései a szíriai konfliktus politikai rendezésére: a genfi és az asztanai folyamat

A nemzetközi közösség multilaterális erőfeszítései közül hármat érdemes megemlíteni: az Arab Liga törekvéseit, illetve a genfi és az asztanai folyamatot.

2010 decemberében a közismert tunéziai eseményekkel kezdetét vette a tüntetэшullám, közkeletű nevén az arab tavasz. Az arab államok alapvetően abban voltak érdekeltek, hogy a külső hatalmak intervencióját megelőzve, maguk oldják meg a felmerült problémákat. Az Arab Államok Ligája (a továbbiakban: AL) éppen emiatt 2011 elején meghatározó szerepet próbált meg betölteni a válságkezelésben. Az Arab Liga mint regionális szervezet számára nagy dilemma volt, hogy szakítson-e a korábban a non-intervenció elvére épülő politikájával. Azonban látva az események eskalálódását megkísérelte alakítani azok kimenetelét. Az Arab Liga mint szervezet bizonyos tagállamoknak a befolyása alá került, így mindenekelőtt Katar és Szaúd-Arábia fejtett ki érdemi aktivitást a kérdésben. A két állam furcsa módon kettős mércét alkalmazott a megmozdulásokkal kapcsolatban, míg Szíria vonatkozásában valódi politikai reformokat sürgetett, addig a Perzsa-öböl kapcsán – különösen Bahreinben – a felkelések féken tartásában, a tüntetések vérbe fojtásában volt érdekelt.

Az Arab Liga a tunéziai és egyiptomi tüntetések kapcsán inkább közvetítő szerepet töltött be az ellenzék és a rezsim között, de valójában meglehetősen inaktívnak bizonyult. Ezzel szemben a líbiai eset aktívabb szerepvállalásra készítette a szervezetet, amelynek célja az volt, hogy maga alakíthassa a konfliktust. Az Arab Liga felfüggesztette Líbia tagságát, azonban a későbbiekben az ENSZ égisze alatt született biztonsági tanácsi határozatok a NATO beavatkozását készítették elő. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának aktív szerepvállalása paradox módon háttérbe szorította az Arab Ligát. Éppen ebből tanulva a szíriai tüntetések kirobbanásakor az AL célja a külső beavatkozás elkerülése volt, vagyis megpróbálta a reformok irányába terelni az eseményeket 2011 tavaszán és nyarán.¹⁰ 2011 júliusában Nabíl al-Arabí (Nabil Elaraby), a szervezet újonnan kinevezett főtitkára és Aszad elnök találkozóján a tárgyalásos megoldást, politikai reformok bevezetését szorgalmazták. Az események azonban hamarosan más irányt vettek, az AL 2011 novemberében felfüggesztette Szíria tagságát Jemen és Libanon nem szavazata és Irak tartózkodása mellett. Az Arab Liga emellett szankciók bevezetésével próbálta az Aszad-rezsimet reformokra kényszeríteni. Katar 2011-ben és 2012-ben az Arab Liga elnökségi pozícióját gyakorolta rotációs alapon,

---

¹⁰ Zeynep Şahin MENCÜTEK: The „Rebirth” of a Dead Organization?: Questioning the Role of the Arab League in the „Arab Uprisings” Process, *Perceptions*, 19. évf., 2014/2, 8. o.

amely nagyobb súlyt biztosított a kisállam számára a szíriai kérdésben.¹¹ Az Arab Liga 2011 decemberében egy megfigyelőcsoport küldéséről döntött Szíriába, amelyben 166 fő foglalta el helyét. A megfigyelőcsoport célja kettős volt: egyrészt megakadályozni bármilyen külső beavatkozást az arab belügyekbe, másrészt megállítani a rezsim által a civil tüntetőkkel szemben alkalmazott erőszakot.¹² Az Arab Liga részletes javaslatot, béketervet fogalmazott meg elsősorban a véres konfliktus megelőzésére. 2012 januárjában az Arab Liga második javaslata Aszad távozásával kapcsolatos, a szervezet azt a javaslatot tette, hogy az elnök adja át helyettesének a hatalmat. A damaszkuszi vezetés azonban elutasította ezt a javaslatot, így az Arab Liga átadta az ügyet az ENSZ Biztonsági Tanácsának.¹³ Ezzel az Arab Liga kezéből kicsúsztak az események, az erőszak eskalálódásának következtében januárban véget ért a megfigyelő misszió.

Az arab tavasz eseményeivel kapcsolatosan számos várakozás fogalmazódott meg az arab elit körében is. Ezen várakozások az arab világ újjáéledésével, egy új arab reneszánszsal kapcsolatosak. Valójában a szíriai konfliktus leképezi az arab világ megosztottságát, amelyet az Arab Ligának a válsággal kapcsolatos tehetetlensége is mutatott.¹⁴ A szíriai konfliktus keretében többféle törésvonal is megjelenik: egyrészt a globális hatalmak közötti ellentét (Egyesült Államok, Oroszország), másrészt pedig a regionális hidegháború (Szaúd-Arábia versus Irán, illetve későbbiekben a szaúdi–katari diplomáciai szakítás) manifesztálódott. 2011–2012 fordulóján a szíriai kérdés az ENSZ Biztonsági Tanácsa elé is került, ahol elsősorban egy orosz és egy kínai vétó akadályozta meg februárban egy, az Aszad-rezsime elítélő határozat elfogadását. Oroszország és Kína éppen a líbiai beavatkozás következtében nem támogatta az elítélő határozat elfogadását, hiszen a két állam úgy látta, hogy ez könnyen egy külső katonai beavatkozást készíthet elő. Éppen emiatt kelt életre Nicolas Sarkozy francia elnök javaslata, a Szíria Barátai (*Friends of Syria*) nemzetközi összekötőcsoport, amely 2012-ben négy alkalommal is találkozott. A csoportnak főként olyan nyugati és nem nyugati államok a tagjai, amelyek az erőszak megfékezését, valamint Aszad távozását szeretnék elérni. E helyütt nincs lehetőségünk kitérni arra a számtalan politikai javaslatra, amelyet az egyes államok bilaterális alapon tettek, a tanulmány pusztán azokat a vitákat kívánja röviden érinteni, amelyek multilaterális keretek között zajlottak. Törökország például már 2011-ben kísérletet tett arra, hogy irányítása alatt összeszervezze az Aszad-ellenes ellenzékét. 2011 júliusától e törekvések felgyorsultak, ugyanis a kezdeti tüntetések a Damaszkuszban elkövetett merényletsorozatok következtében polgárháborúvá fajultak, és komoly emberi áldozatokkal jártak.

Az ENSZ égisze alatt indult útjára az *úgynevezett genfi folyamat*, amely hivatalosan minden érintett felet bevont a politikai egyeztetésbe. 2012. június 30-án megszületett a genfi folyamat első mérföldkövének tekintett közös nyilatkozat, amely egy hatpontos követelés megvalósítását tűzte ki előírásnéként az Aszad-rezsime felé. Emellett a legfontosabb szempontként a politikai átmenet irányába tett lépéseket tartja. Ennek részeként egy átmeneti

¹¹ Kristian Coates ULRICHSEN: Qatar and the Arab Spring. Policy Drivers and Regional Implications, [online] 2014. 09. 13. o. Forrás: Carnegie Endowment [2020. 04. 01.]

¹² MENCÜTEK: i. m., 99.

¹³ Geneva Conference II: Challenges Faced in Syria and the Region, [online], Arab Center for Research and Policy Studies, Doha, 2014.

¹⁴ ZISSER: i. m., 5.

kormányzótestület felállítását javasolja, amelynek tagjai között az ellenzék, illetve az Aszad-rezsim tagjai is részt vehetnek. A közös nyilatkozat hangsúlyozza a lakosság bevonásán alapuló nemzeti párbeszéd indításának szükségességét, amelynek eredményeként egy új alkotmányos rend születne az államban. Az új alkotmányt népszavazással kell jóváhagyni, majd ezt követően szabad választásokat tartani. Az első genfi nyilatkozat hivatalosan a nagyhatalmak egyetértésével is találkozott, azonban éppen ezen a ponton fogalmazódtak meg azok a részletek, amelyek a szíriai kérdés rendezésének az alapkérdései. Ezek a problémahalmazok a következőkben definiálhatók:

- Mi legyen személy szerint Aszad elnök és közvetlen hozzátartozóinak a sorsa? Részt vehetnek-e bármilyen formában az átmenetben? A Baasz párt jövője?
- Ki számít legitim ellenzéki szereplőnek Szíriában, és ki számít terroristának?
- Az új alkotmányban (ha ilyen lesz) hogyan szabályozzák a többség és a kisebbség viszonyát (föderalizmus versus unitárius állam kérdése)?

A 2012-es genfi nyilatkozat megfogalmazásában maga a szíriai rezsim nem ve(hete)tt részt. A szíriai szereplők pedig rendkívül megosztottak voltak a genfi folyamat elfogadásával kapcsolatban.¹⁵ A Szíriai Nemzeti Tanács, amely 2011 augusztusában Törökország támogatásával jött létre, ellenezte, hogy Aszadnak és családtagjainak bármilyen szerepe lehessen az átmenetben. A 2012 novemberében Katarban létrejött ellenzéki ernyőszervezet, a Szíriai Forradalmi és Ellenzéki Erők Nemzeti Koalíciója (röviden a Nemzeti Koalíció), amelynek a Szíriai Nemzeti Tanács is a tagja, elfogadta a genfi alapelveket. A rezsim számára pedig kitűnő alkalom volt, hogy az ellenzék bizonyos, számára nemkívánatos csoportjait terroristának bélyegezze.

A 2012-es első genfi nyilatkozat implementálása kapcsán nem sok lépés történt, ugyanis a fenti kérdések vonatkozásában – ki képviseli az ellenzékét, illetve a rezsim sorsa – nem volt egyetértés. A nemzetközi közösség nagy jelentőséget tulajdonított a genfi folyamat második felvonásának, amely 2014 januárjában kezdődött Montreaux-ben, és több ülés keretében folytatódott. Ennek a találkozóknak az elsődleges kérdése az volt, hogy ki vegyen részt az ellenzék oldaláról a folyamatban. A Szíriai Nemzeti Tanács a kezdettől fogva ellenezte a részvétel bármilyen formáját, ugyanis azt az Aszad-rezsim legitimizálásával tette egyenértékűvé. A Nemzeti Koalíció azonban elfogadta a meghívást. A nemzetközi közösség a mérsékeltnek számító ellenzéki csoportokat szerette volna bevonni, így – többek között – a mérsékeltnek számító iszlámista szervezeteket is. A szíriai rezsim azonban feltétel nélkül elfogadta részvételét a tárgyalásokon. Az Iszlám Állam fenyegetést tett közzé azon csoportokkal és személyekkel szemben, akik részt vesznek a genfi tárgyalásokon.¹⁶ A második genfi tárgyalássorozat éppen emiatt érdemi eredmények nélkül zárult. Az egyes szíriai mediációval kapcsolatos elemzések megállapítják, hogy a konfliktusban érintett szereplők nem voltak érdekeltek abban, hogy a tárgyalóasztalnál megállapodjanak, hiszen úgy ér-

¹⁵ Muriel ASSEBURG – Heiko WIMMEN: Geneva II – A Chance to Contain the Syrian Civil War [online], *SWP Comments* 10, January 2014, 3. o. Forrás: Stiftung Wissenschaft und Politik [2020. 04. 01.]

¹⁶ Geneva Conference II: Challenges Faced in Syria and the Region, *i. m.*, 6.

zékelték, hogy katonai úton érvényt szerezhetnek érdekeiknek.¹⁷ A genfi folyamat harmadik fázisa Staffan de Mistura külön megbízott közvetítési kísérletének égisze alatt zajlott. A szíriai ellenzékét a szaúdiak által támogatott, 34 tagot számláló ernyőszervezet, a *High Negotiations Council* képviselte. Végző soron a harmadik genfi kísérlet hamar megbukott 2016 februárjában.

Az egyes regionális és külső szereplők álláspontja a fenti kérdéssel kapcsolatosan a válság tíz esztendeje alatt dinamikusan változott. Az Egyesült Államok kezdetben – különösen az Obama-adminisztráció éveiben – hangoztatta, hogy az átmenet során Bassár al-Aszadnak távoznia kell a hatalomból. A 2013. augusztusi – a rezsim által vegyi fegyverekkel elkövetett – gútai támadást követően az Obama-adminisztráció katonai beavatkozással is fenyegetőzött. Oroszország ezzel szemben annak a narratívának adott hangot, hogy a közel-keleti állam legitim irányítója az Aszad-rezsim. Mint ismeretes, a 2014-ben elfogadott alkotmánymódosítás következtében az elnök személye egyszer újraválasztható. Miután 2014-ben Bassár al-Aszadot hét évre elnökké választották, így a következő elnökválasztásra 2021-ben kerülhet sor.

Ahogy egy tanulmány rámutat, nem is önmagában a globális és regionális szereplők álláspontja az érdekes, hanem az, hogy mennyire tartják fontosnak a szíriai kérdést. Ebben a szerepben pedig egyértelműen Oroszország jelentőségét emelhetjük ki, amely a 2015-ös katonai beavatkozást követően még inkább meghatározza a szíriai események alakulását. Eközben az Egyesült Államok Közel-Kelet-politikájában – a Trump-adminisztráció éveiben – Szíria az Iszlám Állam katonai legyőzésén túlmenően nem stratégiai jelentőségű.¹⁸ Ehelyütt a terjedelmi korlátok miatt nincs lehetőségünk a szíriai konfliktus dinamikájának kifejtésére, azonban azt fontosnak tartottuk megállapítani, hogy Oroszország pozíciói erősebbek lettek a korábbiakhoz képest.

2017. január 23-án Oroszország kezdeményezésére – Irán és Törökország bevonásával – útjának indult az úgynevezett *asztanai folyamat*, amelynek elsődleges célja inkább egy tűzszünet életre hívása volt, semmint egy hosszabb távú – a genfi folyamatra épülő – béketerv kidolgozása. Az asztanai folyamat fontos előzménye volt Oroszország közvetlen katonai beavatkozása 2015-ben, amelynek célja egyrészt a terrorizmussal szembeni fellépés, másrészt pedig Moszkva politikai céljainak kiaknázása. Oroszország a 2015 decemberében elfogadott, 2254-es számú ENSZ Biztonsági Tanácsi határozatra hivatkozott, amely a feleket tűzszünetre és egy tárgyalásos 18 hónapos politikai átmenet indítására szólította fel. 2016 decemberében szimbolikus katonai eseményre került sor: az Aszad-rezsim visszafoglalta a stratégiai fontosságú Aleppó városát.¹⁹ Ez utóbbi kapcsán Moszkva éppen az asztanai folyamat keretében váltotta be politikai céljait, azaz, hogy a saját érdekeinek megfelelően irányítsa a szíriai átalakulást. Az asztanai folyamat valójában a konfliktus katonai szereplői találkozásának tekinthető, szemben a genfi folyamattal, amely pedig inkább a politikai

¹⁷ A béketervek részletes áttekintéséhez lásd: Magnus LUNDGREN: Mediation in Syria: Initiatives, strategies, and obstacles, 2011–2016, *Contemporary Security Policy*, 37. évf., 2016/2, 273–288 o. Továbbá: Raymond HINNEBUSCH et al.: UN Mediation in the Syrian Crisis: From Kofi Annan to Lakhdar Brahimi, [online], New York, 2016. 03. Forrás: International Peace Institute [2020. 04. 01.]

¹⁸ Erwin Van VEEN: The Geopolitics of Syria's Reconstruction: A Case of Matryoshka, *Syria Studies*, 11. évf., 2019/1, 33–56. o.

¹⁹ UN SC Resolution 2254, [online], 2015. 12. 18. Forrás: United Nations [2020. 04. 01.]

aktorok tanácskozással kapcsolatos. Az asztanai folyamat inkább a regionális szereplőket szólítja meg, míg a genfi folyamat inkább a globális szereplőket mozgósította. Az asztanai tárgyalások során Oroszország egy alkotmánytervezetet is megfogalmazott, amelyben olyan kérdések is napirendre kerültek, mint a kurd terület kérdése.²⁰ A kurd kérdés kapcsán a dokumentum a „kulturális jogok” kérdését említette, amelynek tartalmát a későbbiekben pontosan meg kell határozni. A tervezet olyan kérdéseket is nyitva hagyott, mint például Szíria föderális alapon való átszervezésének lehetősége. Nem véletlen, hogy a szíriai szereplők – beleértve az ellenzéket is – negatívan álltak a megköroztetett orosz javaslatához.

Kérdéses, hogy az asztanai folyamat a genfi folyamat folytatásaként, avagy egy attól teljesen eltérő politikai folyamatként értelmezhető. Oroszország az ENSZ Biztonsági Tanácsának 2254-es határozatát alapul véve 2017-ben négy deeszkalációs övezetet hozott létre Nyugat-Szíriában: Idlib tartomány, Észak-Homsz és környéke, Damaszkusz külvárosa (Gúta), illetve Dél-Szíria területe. A négy tartományban azonnali tűzszünet bevezetését követelte meg a felektől, és ennek ellenőrzését a három külső szereplő együttműködésére – Oroszországra, Törökországra és Iránra – bízta.²¹ Az Aszad-rezsim nem hivatalos kommunikációjában a deeszkalációs zónák támogatását fejezte ki, azonban az ellenzéki szereplők külön-külön elleneztek annak tartalmát. A deeszkalációs zónák létesítése kapcsán Oroszország az ENSZ Biztonsági Tanácsának említett 2254-es határozatára is utalt, amikor jelezte, hogy az Iszlám Állammal és a Nuszra Fronttal szemben tovább kell folytatni a harcot. Ennek szellemében az Aszad-rezsim Moszkva támogatását élvezve, a terroristák elleni küzdelem jegyében Idlib kivételével a három deeszkalációs övezetet visszafoglalta, amely megalapozza azt a bevezető kijelentést, hogy az Idlib ellen indított offenzíva a szíriai konfliktus újabb fejezetét hozta el.²²

Az Idlib elleni offenzíva jelentősége

2019 decemberében az Aszad-rezsim Moszkva és szövetségesei (a libanoni Hezbollah, illetve Irán és a síita milíciák) támogatásával offenzívát indított az Aszad-ellenes felkelők utolsó támaszát jelentő Idlib tartomány visszafoglalására. Ennek jelentősége a szíriai polgárháború szemszögéből, hogy az Iszlám Állam által ellenőrzött utolsó terület (az iraki-szíriai határ mentén található Bágúz) elfoglalásával, Idlib tartomány maradt az utolsó folt a térképen. A tágabb Idlib tartomány lakossága megközelítőleg 3 millió fő, amelyből mintegy 500 ezer-1 millió főt az ország más pontjairól telepítettek át (*Internally displaced persons*, IDPs). Az egyes Aszad-rezsim által visszafoglalt területekről gyakran buszokkal szállították a tartományba az ellenállókat. A korábbiakban említett asztanai megállapodás értelmében, 2017 májusában Oroszország, Irán és Törökország létrehozta a tágabb Idlib körzet deeszkalációs övezetét, amely határainak kijelölésére az év második felében került sor. 2018 szeptemberében Erdoğan és Putyin Szocsimban megállapodott egy 15 és 20 kilo-

²⁰ Russian Draft Proposal for a New Syrian Constitution, [online], 2017. 02. 09. Forrás: Middle East Media Research Institute [2020. 04. 01.]

²¹ Jennifer CAFARELLA – Jason ZHOU: Russia's Dead-end Diplomacy in Syria, [online], Washington, Institute for the Study of War, 2019. 11. 18. o. Forrás: Understanding War [2020. 04. 01.]

²² The Best of Bad Options for Syria's Idlib, [online], Middle East Report No. 197, 2019. 03. 14. 3. o. Forrás: International Crisis Group [2020. 04. 01.]

méter széles demilitarizált övezet létrehozásáról a deeszkalációs zónán belül, amelynek felügyeletét a két állam látja el.²³

Politikai és katonai szempontból az idlibi deeszkalációs övezetben különféle csoportok működnek. A térséget a *Haj'at Tahrír as-Sám* (HTS) nevű radikális iszlámista szervezet dominálja, amely 2017-ben jött létre a *Dzsabhat Fath as-Sám* (korábban Nuszra Front) és szövetségeseinek összeolvadásával. A HTS egy dzsihadista-szalafista szervezet, amely az Iszlám Állammal szemben nagyrészt szíriai állampolgárokra építette a bázisát, de a szövetségesek között találunk ujjur és csecsen harcosokat is. A HTS oldalán harcoló külföldi harcosok száma a mai napig igen jelentős, egy forrás 6000 főre teszi.²⁴ A HTS az al-Káidához köthető radikális szervezet, amely egyben politikai célokat is megfogalmaz. 2016-ban, amikor a Nuszra Front megváltoztatta nevét Dzsabhat Fath as-Sámra, az átnevezés fontos eleme volt, hogy a szervezetre jellemző külső befolyást megszüntesse, ami elméletileg az al-Káidával való hivatalos szakítást is jelentette.²⁵ A gyakorlatban azonban a korábban kialakult kapcsolatrendszer továbbra is fenntartotta a globális dzsihadista szervezettel.

2017 végén a HTS megalapította a Szíriai Megmentés Kormányát, amellyel egyben politikai szereplőként is definiálta magát. Abú Muhammed al-Dzsúláni, a HTS vezetője számos alkalommal a szervezet mérséklődéséről beszélt, ezzel a terrorista vádakkal szemben próbál meg fellépni. Dzsúláni egy 2020. januári – az International Crisis Groupnak adott – interjújában a HTS korábban elkövetett hibáiról beszélt, és a többi ellenzéki csoporttal kapcsolatban pragmatikus hozzáállást kíván tanúsítani. Az interjú kapcsán a legfőbb kérdés az volt, hogy mennyiben tekinthető taktikai játszmának az Idlibben körülrárt szervezet részéről a mérséklődés, másrészt mennyiben hihető, hogy a HTS nem rendelkezik külső kapcsolatokkal. Annál is inkább, hiszen a HTS együttműködik – többek között – az al-Káida helyi szervezetének tartott Hurrász ad-Dín (A Vallás Őrzői) nevű szervezettel.²⁶ Dzsúláni retorikájában a helyi problémákra adott politikai válaszok jelennek meg, és beszédeiből kikopott a dzsihadista szóhasználat. Miközben a HTS-t hivatalosan az Egyesült Államok és Oroszország is terrorszervezetként tartja nyilván, addig Törökország paradox módon pragmatikusan együttműködik a radikális iszlámista szervezettel. A HTS a Törökországgal folytatott gazdasági kapcsolatok monopóliuma fölött is rendelkezik Idlibben, ami nem mellékes a Szíriai Megmentés Kormányának politikai céljai szempontjából sem.

A HTS mellett más transznacionális kapcsolatrendszerrel bíró dzsihadista szervezetek is működnek Idlibben, amelyeket a nagyhatalmak a HTS-nél is veszélyesebbnek tartanak biztonsági szempontból. A korábbiakban említett Hurrász ad-Dín kimondottan az al-Káida helyi szervezetének tekinthető, amely a Nuszra Frontból vált ki. A Turkesztáni Iszlám Párt főként külföldi ujjur harcosokból szerveződik, és Szíriában az Aszad-rezsim ellen harcol.²⁷

Az Aszad-ellenes felkelők nem dzsihadista szárnyát számos szervezet képviseli. Ezek közül egy ernyőszervezet, a Nemzeti Felszabadítási Front a meghatározó, ugyanakkor

²³ The Best of Bad Options for Syria's Idlib, *i. m.*, 3–4.

²⁴ KANJ; *i. m.*

²⁵ Aymenn Jawad AL-TAMIMI: Idlib and Its Environs. Narrowing Prospects for a Rebel Holdout, [online], *Policy Notes*, PN75, 2020, 02. 3. o. Forrás: The Washington Institute for Near East Policy [2020. 04. 01.]

²⁶ The Jihadist Factor in Syria's Idlib: A Conversation with Abu Mohammed al-Jolani, [online], 2020. 02. 20. Forrás: International Crisis Group [2020. 04. 01.]

²⁷ The Best of Bad Options for Syria's Idlib: *i. m.*, 17–20.

a HTS-hez képest katonai és politikai súlyát tekintve csak másodlagosnak tekinthető. A front tagjai között találjuk például a Törökország feltétlen támogatását élvező *Fajlak as-Sám* (Szíriai Légión) vagy az *Ahrár as-Sám* (Szíria felszabadítói) nevű szervezetet.

2017 szeptemberében a felkelők Idlib tartományban 9000 km² területet ellenőrizték, amely az Aszad-rezsim sorozatos lépései következtében fokozatosan lecsökkent.²⁸ Oroszország az elmúlt években meglehetősen neheztelt az Idlib tartományt ellenőrzés alatt tartó HTS-re, így többek között ezzel is magyarázható, hogy zöld utat adott az Aszad-rezsimnek a katonai beavatkozásra. Moszkvának – többek között – nem tetszett, hogy a pragmatikusnak tűnő HTS szoros együttműködést folytat olyan dzsihádistá csoportokkal, amelyeknek cseccsen tagjai is vannak. Továbbá a Hmejmím orosz ellenőrzés alatt álló légi támaszpontot folyamatos katonai támadás érte a HTS és szövetségesei részéről, illetve az idlibi csoportok folyamatos fegyveres harcban álltak az Aszad-rezsim erőivel is. Oroszország ráadásul Törökországra is neheztelt, hogy együttműködik a HTS-sel, illetve nem lép fel kellőképpen a dzsihádistá szervezetekkel szemben, hiszen 2019 tavaszától Törökország részt vállalt az idlibi demilitarizált övezet járőrözésében, illetve a korábbi megállapodások értelmében megfigyelőposztokat hozott létre a tartományban.

Mielőtt az Idlib elleni offenzíva elindult, 2019 szeptemberében létrejött az ENSZ égisze alatt a Szíriai Alkotmányozó Bizottság, amely meg is tartotta első ülését Genfben. A testület megalapításában Oroszország óriási szerepet játszott, amely nem első ízben kísérelte meg a szemben álló szíriai feleket egy asztalhoz ültetni. A Moszkva támogatását élvező Aszad-rezsim katonai sikerei nagymértékben magyarázzák a 2019 őszi időzítést, hiszen egy, a politikai rendezésről szóló tárgyalássorozat keretében a katonai szintéren jelentkező előnyöket át lehet váltani. Mint korábban már utaltunk rá, Moszkva már az asztalani folyamat legelején megfogalmazott alkotmányos alapelveket amolyan kísérletként, hogy mit szólnak hozzá a szíriai felek. Bár Oroszország érdeke jelenleg az Aszad-rezsim fennmaradásához fűződik, ez nem jelenti azt, hogy Moszkva mindenáron ragaszkodna akár Bassár al-Aszad személyéhez, akár az eddigi rendszerhez. Moszkva számára a hatalommegosztás bármilyen formája teljes mértékben elképzelhető, miként az ország föderális alapon való átszervezése is. Miután az Egyesült Államok érdemben nem szól bele a szíriai belpolitikai folyamatokba, így Oroszországnak valójában fel van adva a lecke, hogy maga közvetítsen a szíriai felek között, illetve, ami nem kis kihívást jelent, hogy egyensúlyozzon a regionális szereplők között (lásd később).

Az Alkotmányozó Bizottság egy háromszor 50 fős testület. Az Aszad-rezsim delegációja 50 főt alkot. A második egységet az úgynevezett politikai ellenzék képezi, a Szíriai Tárgyaló Bizottság, amelynek 50 tagját a szíriai politikai ellenzékét képviselő Felső Tárgyaló Bizottság (*High Negotiations Committee*) nevezi ki. A tanulmány korábban említette, hogy a bizottság 2016-ban szaúdi kezdeményezésre jött létre, hogy a genfi tárgyalások újabb fordulója előtt legitim ellenzéke jöhessen létre az Aszad-rezsimnek. Összetételében így értelemszerűen főként a mérsékelt szunnita arab országok Aszad-ellenes nézetei érvényesülnek. A szervezet a politikai ellenzék (Nemzeti Koalíció) mellett katonai szervezeteket is tagjai között tudhat (például az Idlibben jelen lévő, korábban említett *Ahrár as-Sám*). A harmadik 50 főt a szí-

²⁸ Fabrice BALANCHE: Idlib May Become the Next Gaza Strip, Policy Watch 3288, 2020. 03. 26. Forrás: The Washington Institute for Near East Policy [2020. 04. 01.]

riai civil társadalom tagjai közül az ENSZ nevezte ki.²⁹ Az ENSZ szíriai különmegbízottja, Geir O. Pedersen hozta tető alá a tárgyalások első fordulóját, amelyre a képviselők többsége Oroszország által bérelt különrepülőgépen érkezett. Ezzel a gesztussal Moszkva megpróbált az általa irányított folyamatnak a genfi folyamat égisze alatt nemzetközi legitimitációt biztosítani. A 2019 végén megtartott ülések témája volt – többek között – a kurd közösség esetleges jogainak kérdése (föderalizmus kérdése), valamint az alkotmányozási folyamat kilátásai, amelyek természetesen nem váltottak ki konszenzust a résztvevőkből.

A 2019 decemberében a rezsim által Idlib tartomány visszafoglalására indított offenzíva jegelte az alkotmányozásról folyó tárgyalásokat. A katonai offenzíva néhány hete alatt a felkelők által ellenőrzött terület 9000 km²-ről 3000 km²-re szűkült le, közel 50 ezer felkelő zsúfolódott össze egy szűk területen. Egyes vélemények szerint Idlib tartomány a humanitárius problémák alapján a Gázai övezethez hasonlítható.³⁰ Oroszország komoly kereszttűzbe került, miután szövetségese, Törökország hevesen ellenezte az Aszad-rezsim előrenyomulását. Ankara véleménye szerint ugyanis az Aszad-rezsim megsértette a korábbi megállapodásokat (Asztana és Szocsi), amelyeket Moszkva hallgatólagosan jóváhagyott. Ankara egyrészt meg kívánja védeni befolyását a HTS-en keresztül a térségben, illetve el akarja kerülni, hogy egy újabb milliós menekülthullám érje el a török államot. Így 2020. március 5-én Oroszország és Törökország tűzszüneti megállapodást kötött Idlib kapcsán, amely leállította a harcokat, és az Aszad-rezsimet is erre kötelezte. Kérdés, hogy a Szíriát is igen erőteljesen utolérő koronavírus-járvány mennyiben járul hozzá a fegyvernynyugvás hosszabb ideig tartó fenntartásához.

A 2019–2020-as idlibi offenzíva eredményeként tehát a felkelők által ellenőrzött terület még kisebb lett. Ezen a ponton érdemes felvetni a szíriai újjáépítéssel kapcsolatos politikai, gazdasági és humanitárius kérdéseket.

A szíriai újjáépítés politikai gazdaságtana

Egyes vélemények szerint a szíriai újjáépítéshez mintegy 250 milliárd amerikai dollárra lenne szükség, amely számlát kérdéses, hogy a regionális és globális szereplők hogyan tudnak, illetve akarnak-e kiegyenlíteni.³¹ Ahogy a fentiekben láttuk, a geopolitikai versengés a szíriai konfliktusban nem ért véget, az egyes regionális és globális szereplőknek eltérő érdekeik és lehetőségeik vannak a szíriai újjáépítésben. A szíriai konfliktusban meghatározó geopolitikai szereplők – így Oroszország és Irán – gazdasági szempontból csekély lehetőségekkel rendelkezik a rekonstrukció pénzügyi támogatására. És megfordítva, a gazdaságilag meghatározó aktorok – így az Európai Unió, az Egyesült Államok és a GCC-államok – kisebb geopolitikai súllyal bírnak jelen pillanatban.³²

Az Aszad-rezsim sajátos politikai-gazdasági rendszere – a tüntetések kezdetekor – 2011 márciusában a Baasz Párt mellett, a fegyveres erőkre és a különféle egyéb milíciákra (például

²⁹ Jomana QADDOUR: The constitutional committee must be part of a holistic Syrian Process, [online], 2019. 11. 26. Forrás: Middle East Institute [2020. 04. 01.]

³⁰ BALANCHE: *i. m.*

³¹ VEEN: *i. m.*, 34.

³² Raymond HINNEBUSCH: The Battle over Syria's Reconstruction, *Global Policy*, 11. évf., 2020/1, 114. o.

a rezsिम irányítási alatt álló Sabíha milícia), valamint a szunnita középosztály támogatására épült. Az az íratlan társadalmi szerződés, amely a rezsिम és a szíriai társadalom egyes rétegei között létezett, a polgárháború kirobbanásával értelemszerűen felbomlott ugyan, azonban számos kormányzati intézmény továbbra is folytonosságot mutat. Az Aszad-rezsिम így a világ felé azt a narratívát próbálja meg eladni, hogy működőképes. Bassár al-Aszad álláspontja, hogy az országot elhagyó menekülteknek nem kell visszatérniük, hiszen, ahogy több interjújában kifejezte, egy „egészségesebb és homogénebb társadalom” jobban megfelelné Szíriának.³³ Ezért az Aszad-rezsिमnek kifejezetten kapóra jött, hogy a rezsimmel szemben álló ellenzékhez kötődő személyek elhagyták az országot. Mindez szektáriánus szempontból is kedvez a rezsिम túlélésének.

A polgárháború éveit két párhuzamosan működő gazdasági rendszer épült ki Szíriában a maga sajátos játékszabályaival együtt. Egyrészt, a rezsिम által ellenőrzött területeken a katonai milíciák, helyi hadvezérek és üzletemberek által működtetett háborús gazdaság, amely a csempészetre, adóztatásra és rablógazdálkodásra épül. Négy jelentősebb hadvezér mellett 20-30 kisebb működteti a szíriai gazdaságot,³⁴ miközben a szíriai polgárháború kitermelte a rezsिमhez hűséges üzletemberek egy újabb generációját, amely saját túlélését kívánja biztosítani az elnyomás és megfélemlítés bármilyen eszközével. A 2018. áprilisában közzétett 10. számú elnöki rendelet lehetővé tette az országot elhagyó állampolgárok ingatlanvagyonának elkobzását. Mivel a tulajdonosnak bizonyítania kell a helyi hatóságok felé, hogy állampolgárként birtokosa az adott ingatlanoknak, amit a többség a jelenlegi polgárháborús helyzetben nem tud megtenni, így ez lehetővé teszi a helyi rezsिमhez lojális üzletemberek és hadvezérek „megjutalmazását” és mozgósítását az újjáépítésben.³⁵ A 10. számú elnöki rendeletet az Európai Unió és az Egyesült Államok hevesen bírálta, ugyanakkor az illeszkedik abba az Aszad-féle stratégiába, hogy a menekültek visszatérése nélkül valósítsák meg az újjáépítést.

Steven Heydemann az autoritárius rendszer stabilizációjáról írt tanulmányában a fenti jelenség kapcsán azon álláspontjának ad hangot, hogy miközben Szíria törekeny állam, ettől még a felépített gazdasági modell akár működőképes is lehet az elkövetkezendő években.³⁶ A működőképes háborús gazdaság kiváló példája az olajbeszerzés és az energiatermelés példája. Az Aszad-rezsिम, mint ismeretes, közvetítőként keresztül szerzett be olajat az Iszlám Állam által ellenőrzött területekről, amelyek ma nagyrészt a PYD ellenőrzése alatt állnak. A visszatérő állami szolgáltatások azt a látszatot keltik, hogy az Aszad-rezsिम fenntartható gazdaságilag és politikailag. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy bármilyen külső gazdasági segítség egyrészt önmagában is fontos anyagi forrás a rezsिम számára, másrészt politikai legitimitációt jelent. Éppen ezért kérdéses, hogy az Európai Unió, amely több ízben szíriai donorkonferenciát is rendezett, illetve az Egyesült Államok mennyiben kíván egy olyan újjáépítést támogatni, amely nem a politikai érdekeinek megfelelően történik.

³³ More Healthy and Harmonious Society, [online], 2017. 08. 20. Forrás: Syria Times [2020. 04. 01.]

³⁴ HINNEBUSCH: *i. m.*, 115.

³⁵ Nadine ALMANAFI: State-led urban development in Syria and the prospects for effective post-conflict reconstruction, *Syria Studies*, 11. évf., 2019/1, 88. o.

³⁶ Steven HEYDEMANN: Beyond Fragility: Syria and the Challenges of Reconstruction in Fierce States, [online], 2018. 06. Forrás: Foreign Policy at Brookings [2020. 04. 01.]

A nyugati államok szerint ugyanis bárminemű gazdasági segítséget a politikai átmenethez szükséges kapcsolni (genfi folyamat előrehaladása).

Másrészt az ellenzék, illetve a felkelők által ellenőrzött területeken is létrejött egy párhuzamos gazdasági rendszer. Amint korábban láthattuk, hogy az Iszlám Állam is kiépítette a maga háborús gazdaságát, és ugyanez a helyzet Idlibben is, ahol a HTS Törökországgal mint patrónussal és közvetítő személyekkel építette ki a maga gazdasági hátországát. Ebben szerepet játszik a korábbiakban említett, a HTS által dominált Nemzeti Megmentés Kormánya is, amely nemcsak politikai, hanem gazdasági jellegű vállalkozás is.³⁷ Nyilván, ha és amennyiben a rezsim Moszkva támogatásával felszámolja a felkelők által ellenőrzött területet, akkor a török befolyás alatt álló rész és az észak-szíriai Rodzsava autonóm tartomány kivételével valamennyi terület az Aszad-rezsim szuverenitása alá tartozik majd. Valójában ebből a szempontból a kulcsfontosságú Szíria nyugati tartományai, a Damaszkusz–Homsz–Hama–Aleppó-vonal feletti ellenőrzés, hiszen a lakosság nagy része itt összpontosul. Ez a terület pedig, Idlib tartományt leszámítva, visszakerült az Aszad-rezsim ellenőrzése alá.

A szíriai újjáépítés geopolitikája és geoökonómiája

Valójában Szíria további sorsát nagymértékben meghatározzák az egyes regionális és globális hatalmak érdeklődései. Érdemes röviden összefoglalni az egyes aktorok jelenlegi álláspontját az újjáépítéssel kapcsolatban.

Oroszország

Jelen pillanatban egyértelműen Oroszország a legfőbb alakítója a Szíriával kapcsolatos politikai és katonai folyamatoknak. Oroszország beavatkozása nem új keletű, azonban 2015-ben Moszkva katonai intervenciójával új szintre emelkedett. Oroszország megpróbál egyensúlyozni az Aszad-rezsim, az egyéb szíriai szereplők (kurdok) és a regionális aktorok (Irán, Izrael és Törökország) között. Miközben a regionális szereplők többnyire pusztán biztonsági aspektusból szemlélik a kérdést, addig Oroszország a komplexebb megoldásban érdekelt, de mindezt úgy, hogy anyagilag viszonylag keveset kelljen befektetni Szíriában, viszont annak magas legyen az anyagi és politikai megtérülése. Oroszország a szíriai válságon keresztül demonstrálni tudja a világnak, hogy meghatározó globális szereplő (*power projection*). Ezt bizonyítja, hogy Oroszország az elmúlt időszakban képes volt a saját érdekeinek megfelelően alakítani a politikai folyamatokat (Asztana, Szocsi és a legutóbbi alkotmányozással kapcsolatos egyeztetések), és a katonai események is Moszkva álláspontja szerint zajlottak. Oroszország gazdasági részvételével kapcsolatban a szíriai újjáépítésben azonban érdemes felidézni a Dél-Szíriában történt eseményeket. Mint ismeretes, a felkelők kiűzését követően Moszkva a déli tartomány gazdasági újjáépítésére és politikai megbékélésre tett ígéretet. 2018 júliusában a déli Boszra városában Moszkva egy megbékélési dokumentumot hozott tető alá, amelyhez a déli ellenzéki fegyveres csoportok is csatlakoztak. A megegyezés

³⁷ The Best of Bad Options for Syria's Idlib: *i. m.*, 10.

értelmében a belső menekültek visszatelepítését, működő állami intézményeket és gazdasági lehetőségeket ígért. Mindenekelőtt Jordánia közelsége komoly lehetőségeket tartogatott valamennyi csoport számára. Valójában Irán és az Aszad-rezsim nem tartotta pozitívnak a „terroristának” bélyegzett felkelőkkel való bármilyen jellegű együttműködést, és megkísérelték a gyakorlatban megakadályozni a megállapodás végrehajtását. Így Oroszországnak nem sikerült ígéreteit Dél-Szíria vonatkozásában betartani, Moszkva szerepvállalása egyedül a 2019-ben szembekerülő Irán és Izrael katonai szétválasztásában merült ki.³⁸

Oroszország ebből kifolyólag abban érdekelt, hogy az asztanai és genfi folyamatokat tovább folytassa, és egy olyan korlátozott jellegű hatalommegosztást vezényeljen le, amelynek keretében az Aszad-rezsim ugyan fennmarad, viszont bizonyos ellenzéki csoportokat bevennének a hatalomba. Ez egyben azt is jelenti, hogy Moszkva az Aszad-rezsimre kliensként és nem egyenrangú partnereként tekint.

Gazdasági szempontból Oroszország 2008 óta mintegy 20 milliárd amerikai dollárt fektetett be Szíriában.³⁹ Oroszország érdekelt abban, hogy a szíriai energiaipar keretében különféle koncessziókhöz jusson. 2019-ben az orosz Stroytransgaz nevű vállalat nyerte meg Tartúsz kikötő újjáépítésének projektjét mintegy 500 millió dollár értékben. Emellett orosz vállalatok tárgyalnak a szíriai vasútvonal fejlesztéséről.⁴⁰ Miközben Oroszország és Törökország számos kérdésben érdekellentétbe került a szíriai események kapcsán (a rezsim offenzívája Idlib ellen), addig közös érdek vezérli a két államot a térség tágabb geopolitikai erőviszonyait illetően. Mint ismeretes Törökország és Oroszország kimaradt az EastMed, Kelet-Mediterráneum gázmezőprojektből, amelyben Izrael, Ciprus és Görögország aktivizálta magát.

Az Egyesült Államok és az Európai Unió

Az úgynevezett nyugati világ az ENSZ Biztonsági Tanácsának 2254-es számú határozata értelmében abban érdekelt, hogy úgy támogassa Szíria újjáépítését, hogy feltételként elősegítse a politikai átmenetet. Mind Washington, mind Brüsszel mintha szakított volna azon korábbi politikájával, amely az Aszad-rezsim megdöntését tűzte volna ki. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a nyugati világ támogatna egy olyan átmenetet, amely a fentiekben bemutatott módon az Aszad-rezsim megerősödéséhez és végső soron annak politikai legitimációjához vezetne. Az Egyesült Államok Szíria-politikája komplex megközelítésen alapul, amelynek alapelvei a következők: Irán marginalizálása, a terrorizmussal szembeni fellépés, az Aszad-rezsim elrettentése akár katonai eszközökkel is (lásd 2017-ben és 2018-ban több alkalommal légitámadás), és Izrael védelmének szavatolása. E célok érdekében az Egyesült Államok az Iszlám Állam elleni harc során is és ezt követően is korlátozottan együttműködött Oroszországgal Szíria területén.⁴¹ Washington azonban mindent el fog követni, hogy megakadályozza a rezsim politikai legitimálását, és mindenféle újjáépítési

³⁸ CAFARELLA–ZHOU: *i. m.*, 23.

³⁹ HINNEBUSCH: *i. m.*, 118.

⁴⁰ Aron LUND: From Cold War to Civil War: 75 Years of Russian-Syrian Relations, [online], Swedish Institute of International Affairs, 2019/7, 44. o. Forrás: Swedish Institute of International Affairs [2020. 04. 01.]

⁴¹ Michael A. RATNEY: Five Conundrums: The United States and the Conflict in Syria, [online], *Strategic Perspectives* 32, 2019. 07. Forrás: Institute for National Strategic Studies [2020. 04. 01.]

támogatást blokkolni fog, amely kapcsolatba hozható az Aszad-rezsimmel.⁴² Az Egyesült Államok számára egy másik fontos kérdés az amerikai–török kapcsolatok alakulása, illetve az orosz–török kapcsolatok mélyülése. Ez utóbbit Washington árgus szemekkel figyeli, és ennyiben az Idlib kapcsán jelentkező orosz–török feszültségek bizonyos értelemben az Egyesült Államok érdekeit szolgálták. A humanitárius szempontokat is figyelembe véve azonban az Idlib kapcsán kötött tűzszünet fontos lépés volt az amerikai külpolitika szempontjából.

Az Európai Unió csak részben azonosul az amerikai elképzelésekkel, amennyiben az ENSZ BT 2254-es határozatában lefektetett politikai átmenethez (kondicionalitás) köti a támogatás valamennyi formáját. Brüsszel és a tagállamok számára az egyik fő kérdés a Szíriából érkező esetleges újabb menekülthullám megelőzése.⁴³ Miközben Törökország és az EU érdekei jelentős mértékben távolodtak egymástól az Idlib kapcsán kialakult helyzetben, amelyet Ankara alkupozíciójának javítására használt fel, egyfajta egymásrautaltságot figyelhetünk meg.

Irán

Irán elsősorban a szíriai fegyveres erők közvetlen tanácsadásával, támogatásával fejezte ki az Aszad-rezsim iránti elköteleződését. Irán számára a szíriai konfliktus saját befolyási övezetének összekötését jelenti (az erőteljes iráni befolyás alatt álló libanoni Hezbollah és Irak között Szíria jelenti a kapcsot). Szíriában elsődlegesen az Iszlám Forradalmi Gárda politikai és gazdasági érdekei jelentek meg, nem egy esetben a síita milíciákon keresztül (*al-Hasd as-Saabí*, Népi Mobilizációs Erők). Irán gazdaságilag is érdekeltté vált a szíriai konfliktusban, amikor a Forradalmi Gárda Szíria telekommunikációs szektorában, az elektromos áram termelésében és a foszfátbányászatban szerzett részesedést az elmúlt esztendőben.⁴⁴ Irán lehetőségeit azonban az amerikai–iráni kapcsolatok fokozatos megromlása nagymértékben korlátozta. Szíriával szemben az Egyesült Államok egyre súlyosabb szankciókat fogatosított. A 2018-ban bevezetett újabb szankciók már azokat a külföldi vállalatokat is sújtották, amelyek az Aszad-rezsimmel kívántak gazdasági kapcsolatokat létesíteni. Az Irán ellen bevezetett újabb szankciók pedig még inkább nehezítik a helyzetet.⁴⁵

Irán geopolitikai lehetőségei is korlátozottá váltak a Forradalmi Gárda parancsnokának, Kászim Szulejmáni 2020. januári meggyilkolását követően. Mint ismeretes ugyanebben az akcióban vesztette életét Abú Mahdi al-Muhandisz, aki a Katáib Hezbollah iraki milícia vezetője, valamint a korábban említett Népi Mobilizációs Erők helyettese volt. Miután Irán befolyásában az úgynevezett síita hálózatnak meghatározó szerepe volt, így Teherán pozíciói kifejezetten gyengültek Szíriában. Az Idlib kapcsán zajló 2020 eleji offenzívában már a Népi Mobilizációs Erők helyett Irán régi szövetségese, a libanoni Hezbollah vett részt Aszad oldalán. A koronavírus által is erőteljesen érintett Irán befolyását mintha Moszkva

⁴² HINNEBUSCH: *i. m.*, 118.

⁴³ Ways Out of Europe's Syria Reconstruction Conundrum, [online], *Middle East Report*, No. 209. 2019. 11. 25. Forrás: International Crisis Group. [2020. 04. 01.]

⁴⁴ Faysal ITANI: Geo-economics: Russia and Iran in Syria. *Syria Studies*, 11. évf., 2019/1, 29. o.

⁴⁵ Sinan HATAHET: Russia and Iran: Economic Influence in Syria, [online], *Research Paper*, Middle East and North Africa Program, 2019. 03. 17. o. Forrás: Chatham House [2020. 04. 01.]

is csökkenteni szeretné. Oroszország és Irán érdekei nagymértékben találkoznak a szíriai konfliktussal kapcsolatban, azonban nem minden iráni jelenlét és akció áll Moszkva érdekében.⁴⁶

Az *Öböl Menti Együttműködési Tanács* (GCC) államai közül az Egyesült Arab Emírátsok (UAE) szerepe emelhető ki a szíriai kérdés kapcsán, amennyiben az normalizálta viszonyát az Aszad-rezsimmel. Az UAE 2015-től kezdve fokozatosan háttat fordított a szíriai konfliktusnak, azonban 2018-ban újranyitotta damaszkuszi nagykövetségét. Az Emírátsok külpolitikájának háttérében Törökország és Irán ellensúlyozása állhat, illetve az újjáépítés során megnyíló gazdasági lehetőségek kiaknázása.⁴⁷ A többi GCC-állam, úgy tűnik, csak akkor kívánja gazdasági eszközeit bevetni a szíriai újjáépítésben, ha és amennyiben Irán eltávolodik a szíriai eseményektől. A szíriai újjáépítés ebben az értelemben a közel-keleti új hidegháború az Irán vs. Szaúd-Arábia konfliktus foglyává is válik.⁴⁸ Miközben a 2020. januári események, a szankciók, valamint a koronavírus Irán pozícióit érdemben rontották Szíriában is, aligha számíthatunk arra, hogy Teherán ne legyen résztvevője a további folyamatoknak a közel-keleti államban.

Törökország

Törökország a többi regionális szereplőhöz képest lényegesen nagyobb súllyal vehet részt a szíriai újjáépítésben, amennyiben az általa ellenőrzött északnyugati területeken az újjáépítést a helyi szervezeteken keresztül maga irányítja. Ankara további célja ezzel szemben a kurdok által ellenőrzött területek marginalizálása.⁴⁹ Törökország jelenleg is gazdasági kapcsolatokat ápol a felkelők által ellenőrzött Idlib tartománnyal is, így bizonyos értelemben részt vállal a korábban említett háborús gazdaság fenntartásában. Törökország a török gazdasági és politikai célokat szem előtt tartva építi befolyási övezetét hosszú távra Észak-Szíriában. Ankara célja a befolyási övezetének építésével a szíriai menekültek fokozatos visszatelepítése, ami alapvető biztonsági problémákat jelenthet a későbbiekben a török–szíriai határ mentén. Továbbá a kurd területek elszigetelésére tett török kísérlet biztonsági problémákat generálhat hosszabb távon is a török újjáépítési célok szemszögéből. Törökország letett arról a kezdeti álláspontjáról, hogy mindenáron az Aszad-rezsim megbuktatásában lássa a szíriai konfliktus rendezésének megoldását. Ezzel egyidejűleg azonban Ankara abban sem érdekelt, hogy Moszkva és Damaszkusz érdekeinek megfelelő visszarendeződés történjen a közel-keleti országban. Kérdéses, hogy az Idlib kapcsán 2020. februárban és márciusban kialakult feszültségnek milyen következményei lesznek. Mint ismeretes a 2018-as orosz–török megállapodás értelmében a török katonák a török ellenőrzőpont logisztikai utánpótlását végezték, amikor – Ankara álláspontja szerint – szíriai

⁴⁶ Anton MARDASOV: Is COVID-19 changing Astana allies' dynamics in Syria?, [online], 2020. 03. 31. Forrás: Al-Monitor [2020. 04. 01.]

⁴⁷ Joseph DAHER: Dynamics and Evolution of UAE-Syria Relations: Between Expectations and Obstacles, [online], *War-time and Post-conflict in Syria, Research Project Report*, 2019/14, 2019. 10. 25. Forrás: Robert Schuman Center for Advanced Studies, European University Institute [2020. 04. 01.]

⁴⁸ HINNEBUSCH: *i. m.*, 119.

⁴⁹ Jan van LEEUWEN – Erwin van VEEN: Turkey in northwestern Syria. Rebuilding empire at the margins, [online], *CRU Policy Brief*, 2019. 06. Forrás: Clingendael [2020. 04. 01.]

vadászgépek megtámadták. Az akcióban 34 török katona vesztette életét, és 70 fő megsebesült. Egyes források szerint nem az Aszad-rezsim gépei, hanem orosz gépek végeztek a török katonákkal. Mindenesetre a márciusi tűzszünet ideiglenesen jegette a problémákat.⁵⁰

Konklúzió

A 2020. március 5-ei orosz–török tűzszünet véget vetett az eskalációnak, amelyet az Aszad-rezsim Moszkva támogatásával indított Idlib ellen. 2017 óta azonban az Aszad-rezsim a felkelők által kontrollált területek döntő hányadát visszafoglalta, vagy Idlib esetén a terület nagyságát jelentős mértékben visszaszorította. A kurdok által dominált Szíriai Demokratikus Erők által ellenőrzött észak-szíriai területek, valamint a török ütközőterületek mellett Idlib a polgárháború utolsó katonai felvonásának tekinthető. Éppen emiatt a politikai rendezés kérdése, valamint a gazdasági újjáépítés a nemzetközi közösség napirendjére került. Az Aszad-rezsim túlélte a polgárháborút, és a nyugati világ valamennyi kísérlete ellenére nem sikerült megakadályozni, hogy egy úgynevezett „elvadult államot” (*fierce state*) építsen ki.⁵¹ Az ilyen típusú államban az elit egyetlen célja a saját pozíciójának megmentése bármilyen erőszakos eszközzel. Az elit részben régi tagjai (Aszad elnök unokatestvére, Rámi Maklúf), részben az újonnan feltörekedett üzletemberek (az építőiparban tevékenykedő Kálid az-Zubájdí, a hotelszektorban érdekeltiséggel rendelkező Nádír Kálej vagy Számír Foz) jelentős állami megrendelésekhez jutnak, és a helyi milíciákkal kiegészülve egy összességében működőképes gazdasági és politikai rendszert építenek ki, amely függ a külső patrónusoktól, legfőképpen Oroszországtól és Irántól. Miután az Egyesült Államok hivatalosan is felfüggesztette az Aszad-rezsim megdöntését megcélzó felkelők katonai támogatását, így Moszkva és Teherán támogatásával Damaszkusz egyre jobb katonai helyzetbe került.

A regionális hatalmak közül Irán mellett Izrael és Törökország aktív résztvevője a konfliktusnak. Izrael nehéz helyzetben van, hiszen egyrészt az ősellenségének tartott Aszad-rezsim visszarendeződése nem lehet célja, főként nem az iráni befolyás növekedésével. Másodsorban azonban a dzsihádistá felkelők melegágyát adó Idlib sem tekinthető természetes szövetségeseinek. Törökország ambiciózus célokat táplál Szíriában, amely önmagában túlmutat a szűkebb értelemben vett biztonságpolitikai percepción. Ankara hosszabb távon gondolkodik a szíriai jelenlétben, amelyben számára is elképzelhető a Moszkva által támogatott politikai átmenet, amely valamilyen típusú hatalommegosztásra kényszeríti rá az Aszad-rezsimet. Kérdés, hogy Oroszország milyen kompromisszumokat fog ráerőltetni az Aszad-rezsimre. A föderalizmus esetleges bevezetését nemcsak Damaszkusz, hanem Törökország és Irán is ellenzi. Oroszország nem rendelkezik olyan gazdasági potenciállal, amely elegendő lenne az újjáépítés magas költségeinek kiegyenlítésére. A nyugati államok azonban politikai eszközöket vetnek be, hogy megakadályozzák az Aszad-rezsimet támogató pénzügyi források Szíriának való juttatását. Az Egyesült Államok számára, akárcsak a GCC-államoknak az újjáépítésben való részvétel kulcsfontosságú feltétele Irán kiszorítása Szíriából. Iránnak ugyan geopolitikai szempontból jelentősen csökkent a befolyása,

⁵⁰ Conn HALLINAN: Erdogan's Failed Gamble in Syria, [online], 2020. 03. 09. Forrás: Foreign Policy In Focus [2020. 04. 01.]

⁵¹ HEYDEMANN: *i. m.*, 2.

ugyanakkor Moszkva és az Aszad-rezsim támogatásával korántsem lebecsülhető alakítója az eseményeknek. Ebből következően a szíriai konfliktus egy elhúzódó geopolitikai és geoökonómiai konfliktussá válik, amelyet talán kevésbé fognak a harcszintéren zajló katonai események dominálni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ALMANASFI, Nadine: State-led urban development in Syria and the prospects for effective post-conflict reconstruction, *Syria Studies*, 11. évf., 2019/1, 58–99. o.
- AL-TAMIMI, Aymenn Jawad: Idlib and Its Environs. Narrowing Prospects for a Rebel Holdout, [online], 2020. 02. Forrás: The Washington Institute for Near East Policy [2020. 04. 01.]
- ASSEBURG, Muriel – WIMMEN, Heiko: Geneva II – A Chance to Contain the Syrian Civil War, [online], *SWP Comments* 10, 2014. 01. Forrás: Stiftung Wissenschaft und Politik [2020. 04. 01.]
- BALANCHE, Fabrice: Idlib May Become the Next Gaza Strip, [online], *Policy Watch* 3288, 2020. 03. 26. Forrás: The Washington Institute for Near East Policy [2020. 04. 01.]
- CAFARELLA, Jennifer – ZHOU, Jason: Russia's Dead-end Diplomacy in Syria, [online], Washington, Institute for the Study of War, 2019. 11. Forrás: Understanding War [2020. 04. 01.]
- CLAUSEWITZ, Carl von: *A háborúról*, Göttinger Kiadó, Veszprém, 1999.
- DAHER, Joseph: The Dynamics and Evolution of UAE-Syria Relations: Between Expectations and Obstacles, [online], *Wartime and Post-conflict in Syria, Research Project Report*, 2019/14, 2019. 10. 25. Forrás: Robert Schuman Center for Advanced Studies, European University Institute [2020. 04. 01.] DOI: <https://doi.org/10.2870/40366>
- FARES, Qais: The Syrian Constitution: Assad's Magic Wand, [online], 2014 05. 08. Forrás: Carnegie Middle East Center [2020. 04. 01.]
- Geneva Conference II: Challenges Faced in Syria and the Region, [online], Arab Center for Research and Policy Studies, Doha, 2014.
- HALLINAN, Conn: Erdogan's Failed Gamble in Syria, [online], 2020. 03. 09. Forrás: Foreign Policy In Focus [2020. 04. 01.]
- HATAHET, Sinan: Russia and Iran: Economic Influence in Syria, [online], *Research Paper*, Middle East and North Africa Program, 2019. 03. 17. o. Forrás: Chatham House [2020. 04. 01.]
- HEYDEMANN, Steven: Beyond Fragility: Syria and the Challenges of Reconstruction in Fierce States, [online], 2018. 06. Forrás: Foreign Policy at Brookings [2020. 04. 01.]
- HINNEBUSCH, Raymond – ZARTMAN, I. William – PARKER-MAGYAR, Elizabeth – IMADY, Omar: UN Mediation in the Syrian Crisis: From Kofi Annan to Lakhdar Brahimi, [online], 2016. 03. Forrás: New York, International Peace Institute [2020. 04. 01.]
- HINNEBUSCH, Raymond: The Battle over Syria's Reconstruction, *Global Policy*, 11. évf., 2020/1, 113–123. o. DOI: <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12779>
- ITANI, Faysal: Geo-economics: Russia and Iran in Syria, *Syria Studies*, 11. évf., 2019/1, 23–31. o.
- KANJ, Sultan al: HTS Tries to 'Syrianize', [online] 2019. 08. Forrás: Chatham House [2020. 04. 01.]
- KHATIB, Lina: Bashar al-Assad's Hollow Victory, [online], 2020. 01. 17. Forrás: Foreign Affairs [2020. 04. 01.]
- LEEUWEN, Jan van – VEEN, Erwin van: Turkey in northwestern Syria. Rebuilding empire at the margins, [online], *CRU Policy Brief*, 2019. 06. Forrás: Clingendael [2020. 04. 01.]
- LISTER, Charles: Idlib's Fate Defines Syria's Future, [online], 2020. 01. 04. Forrás: Asharq Al-Awsat [2020. 04. 01.]
- LUND, Aron: From Cold War to Civil War: 75 Years of Russian-Syrian Relations, [online], *Ui*, 2019/7. Forrás: Swedish Institute of International Affairs [2020. 04. 01.]
- LUNDGREN, Magnus: Mediation in Syria: Initiatives, strategies, and obstacles, 2011–2016, *Contemporary Security Policy*, 37. évf., 2016/2, 273–288 o. DOI: <https://doi.org/10.1080/13523260.2016.1192377>

- MARDASOV, Anton: Is COVID-19 changing Astana allies' dynamics in Syria?, [online], 2020. 03. 31. Forrás: Al-Monitor [2020. 04. 01.]
- MENCÜTEK, Zeynep Şahin: The „Rebirth” of a Dead Organization?: Questioning the Role of the Arab League in the „Arab Uprisings” Process, *Perceptions*, 19. évf., 2014/2, 83–112. o.
- More Healthy and Harmonious Society, [online], *Syria Times*, 2017. 08. 20. Forrás: Syria Times [2020. 04. 01.]
- QADDOUR, Jomana: The constitutional committee must be part of a holistic Syrian Process, [online], 2019. 11. 26. Forrás: Middle East Institute [2020. 04. 01.]
- RATNEY, Michael A.: Five Conundrums: The United States and the Conflict in Syria, [online], *Strategic Perspectives* 32, 2019. 07. Forrás: Institute for National Strategic Studies [2020. 04. 01.]
- Russian Draft Proposal for a New Syrian Constitution, [online], 2017. 02. 09. Forrás: The Middle East Media Research Institute [2020. 04. 01.]
- The Best of Bad Options for Syria's Idlib, [online], Middle East Report No. 197, 2019. 03. 14. Forrás: International Crisis Group [2020. 04. 01.]
- The Jihadist Factor in Syria's Idlib: A Conversation with Abu Mohammed al-Jolani, [online], 2020. 02. 20. Forrás: International Crisis Group [2020. 04. 01.]
- ULRICHSEN, Kristian Coates: Qatar and the Arab Spring. Policy Drivers and Regional Implications, [online], 2014. 09. Forrás: Carnegie Endowment [2020. 04. 01.]
- VEEN, Erwin van: The Geopolitics of Syria's Reconstruction: A Case of Matryoshka, *Syria Studies*, 11. évf., 2019/1, 33–56. o.
- Ways Out of Europe's Syria Reconstruction Conundrum, [online], *Middle East Report*, No. 209. 2019. 11. 25. Forrás: International Crisis Group [2020. 04. 01.]
- United Nations Resolution 2254, [online], 2015. 12. 18. Forrás: United Nations [2020. 04. 01.]
- ZISSER, Eyal: The End of the Syrian Civil War. The Many Implications, *Middle East Quarterly*, Summer 2019, 1–9. o.

Vogel Dávid

Elefánt a porcelánboltban? Az Amerikai Egyesült Államok Latin-Amerika-politikája Donald Trump elnöksége alatt

Latin-Amerika, bár évtizedekig kiemelt helyet foglalt el az Amerikai Egyesült Államok külpolitikájában, a hidegháborút követő időszak egyéb világpolitikai eseményei egyre hátrébb sorolták a régiót Washington prioritásai között. Mindez azonban a 2016-os választási kampányban megváltozni látszott, mikor Donald Trump több Latin-Amerikát érintő kérdést is kampánytémává tett. A tanulmány azt vizsgálja, hogy történtek-e valós változások az Egyesült Államok, valamint a latin-amerikai és Karibi-térség államai közti viszonyban, illetve hogy milyen hangsúlyok jelentek meg ebben a megközelítésben, valamint milyen eltérések figyelhetők meg az elnök és a kongresszus relációjában.

Kulcsszavak: Latin-Amerika, Donald Trump, Egyesült Államok, Venezuela, Mexikó, Kuba, migráció

Vogel Dávid: The Latin America Policy of the U.S. Under Donald Trump's Presidency

Even though Latin America had occupied a prioritised position in the foreign policy of the U.S. for decades, world politics after the Cold War resulted in a dwindling importance of the region for Washington. This trend seemed to change during the 2016 presidential election campaign as Donald Trump made several Latin America related issues campaign topics. The current study examines whether there had been substantial changes in U.S. – Latin American and Caribbean relations and what issues had been emphasized in this regard. The differing positions of the U.S. president and the Congress will also be analysed.

Keywords: Latin America, Donald Trump, United States, Venezuela, Mexico, Cuba, migration

Bevezető helyett

Az Amerikai Egyesült Államok (a továbbiakban: Egyesült Államok) latin-amerikai és karibi¹ érdekeinek alakulását elsősorban négy tényező határozza meg: a gazdasági, a politikai, a biztonsági és a humanitárius kérdések. Ezek sorrendje és az egyes elemek súlya azonban időről időre változik annak érdekében, hogy a mindenkori washingtoni vezetés szája íze szerint alakuljon az „Egyesült Államok hátsó udvara”. A hidegháború évtizedei alatt

¹ A tanulmányban az egyszerűség kedvéért Latin-Amerika, illetve LAC/LAC-régió kifejezés alatt értem az Amerikai Államok Szervezetének valamennyi tagállamát az Egyesült Államokat és Kanadát leszámítva.

megszokott volt, hogy Washington baráti rezsimiek támogatásával biztosította befolyását Latin-Amerikában, a bipoláris világ átalakulásával azonban a kapcsolatrendszer is átalakult és gazdasági síkra terelődött: az Egyesült Államok elsősorban szabadkereskedelmi megállapodások megkötésével próbálta biztosítani regionális pozícióját. Mindazonáltal a baráti kormányok támogatása természetesen nem került le teljesen a napirendről, de jelentős átalakuláson ment keresztül mind volumenében, mind minőségében. Az évek során a hangsúly a kábítószerezellenes küzdelemre, az ahhoz kapcsolódó nemzetközi szervezett bűnözés felszámolására, valamint a sokszor e két jelenség miatt generálódó migráció kezelésére tevődött át. Donald Trump politikai szintérré kerülésével, azaz a 2016-os kampánnyal, újra előtérbe kerültek ezek a korábban már szabályozott területek: fal építése (mexikói büdzből) az Egyesült Államok déli határára a Mexikó felől érkező bevándorlók megállítására, a menekültstátusz, valamint az ahhoz kapcsolódó mechanizmusok felülvizsgálata, a szabadkereskedelmi megállapodások átfogó reformja (a NAFTA átalakítása, Trans-Pacific Partnership megvívótása), az Obama-adminisztráció kubai kapcsolatokat érintő intézkedéseinek felfüggesztése és/vagy leépítése. A kampányígéreteket természetesen saját egyedi környezetükben kell értelmeznünk, így azok sokszor mindössze a politikai agenda tematizálásának vagy a szavazatmaximalizálásnak az eszközei, és nem jelentenek valódi politikai szándékot. Trump esetében azonban elmondható, hogy ha nem is sikerült valamennyi Latin-Amerikát érintő kampányígéretét megvalósítani, azok érdekében történtek lépések. Az amerikai politikai rendszer sajátosságainak köszönhetően a külpolitikai döntések azonban nem kizárólag az elnök elképzeléseitől és akaratától függenek, így a Kongresszus döntéseinek is jelentős szerep jut.

A 2017 januárjától felálló Trump-adminisztráció előtt tehát számos kitűzött cél ismert volt már, ezek azonban nem álltak össze egységes Latin-Amerika-politikává. Erre valamivel több mint egy évvel később, 2018 februárjában került sor, mikor Trump első külügyminisztere, Rex Tillerson nyilvánosan is ismertette a kormány 2018–2022-re vonatkozó stratégiai tervét, amelyből – bár az nem régiók szerint, hanem kijelölt célok, illetve azokon belül megfogalmazott egyes stratégiai célkitűzések mentén ismerteti a távlati terveket – kivehető egyfajta Latin-Amerika-politika is. A stratégia az amerikai érdekek három pilléréként a gazdasági növekedést és prosperitást, a biztonságot, valamint a demokratikus kormányzást jelölte meg.² Ez az irányvonal azonban nem hozott szignifikáns változást az Obama-adminisztráció Latin-Amerika-politikájához képest, sőt, ha megnézzük a 2015-ben bevezetett, kifejezetten Közép-Amerikára vonatkozó irányelveket, akkor szinte szóról szóra megegyező tartalmat fogunk találni.³

Washington és a regionalizmus

Az Egyesült Államok második világháborút követő történelme során számos alkalommal használta az Amerikai Államok Szervezete (*Organisation of American States* – OAS) által nyújtott teret és mechanizmusokat regionális politikai elképzeléseinek kivitelezéséhez.

² Joint Strategic Plan FY 2018–2022, [online], 2018. 02. Forrás: U.S. Department of State [2020. 01. 28.]

³ Latin America and the Caribbean: Issues in the 115th Congress, [online], 2019. 01. 22. Forrás: Federation of American Scientists [2020. 01. 22.]

Az OAS-t azonban a „pink tide” (azaz rózsaszín dagály)⁴ időszakának baloldali latin-amerikai kormányai által életre hívott egyéb szervezetek (ALBA, UNASUR, CELAC)⁵, valamint az általános Washington-ellenes hangulat (összekapcsolódva az OAS hidegháborús szerepvállalásának emlékével) egyre inkább háttérbe szorította. Az Obama-kormányzat részben új megközelítése – amely leginkább csak retorikájában tért el a korábbi republikánus időszaktól – valamelyest próbálta orvosolni ezt a helyzetet, így többek között 47 év felfüggesztett státuszt követően Kuba is lehetőséget kapott a szervezetbe való visszatérésre, még ha ezzel a lehetőséggel Havanna nem is élt. A folyamatos konzultáció mellett az OAS legmagasabb szintű tanácskozása, az 1994 óta 3–4 évente megrendezésre kerülő Összamerikai Csúcstalálkozó (*Summit of the Americas*) mindig kiváló alkalmat szolgáltat az aktuális washingtoni elképzelések ismertetésére, valamint szövetségesek keresésére. A regionális szinten kiemelt jelentőséggel bíró találkozót egyetlen alkalommal rendezték meg az épp hivatalban lévő amerikai elnök jelenléte nélkül: Trump a 2018-as limai csúcsra alelnökét, Mike Pence-t küldte.⁶ A 2018. április 13–14-én megrendezett csúcstalálkozó lett volna egyébként Trump első latin-amerikai útja, amelyre végül az év végén, november 30-a és december 1-je között került sor a Buenos Aires-i G20-csúcs alkalmával.⁷ Az argentin út egyben az egyetlen elnöki utazás Latin-Amerikába, annak ellenére, hogy számos szövetséges is található a régióban. Összehasonlításképpen: elődje, Obama első három évében négy országban (Mexikó, Brazília, Chile, El Salvador) tett látogatást, Mexikóban két ízben is, és még a régióban Trumphoz hasonlóan szintén nem túl népszerű George W. Bush is három államot (Peru, El Salvador, Mexikó,) keresett fel, utóbbit három alkalommal.⁸ Megjegyzendő azonban, hogy az elnök távollétét ellensúlyozandó, a nyilvánosan hozzáférhető információk alapján Mike Pence alelnököt, a külügyminisztereket (Rex Tillerson, illetve Mike Pompeo) hat, illetve 14 alkalommal jártak a régióban 2019 végéig.⁹

Tekintettel arra, hogy az amerikai külpolitika már korábban belátta, hogy a regionális befolyás erősítése érdekében létrehozni szándékozott Amerikai Szabadkereskedelmi Övezet (*Free Trade Area of the Americas* – FTAA) nem realizálható, Washington kevesebb partnerország egyszeri bevonásában látta a megoldást kereskedelmi (és részben politikai) elképzeléseinek megvalósítására. Ennek értelmében jelenleg 20 országgal van érvényben szabadkereskedelmi megállapodása az Egyesült Államoknak, amelynek több mint fele, 11 a latin-amerikai térségben kötött. Ezeket két multilaterális szerződés – Mexikó

⁴ „Pink tide” alatt a Latin-Amerikában az ezredfordulót követően beállt baloldali politikai fordulatot értem, amelyek során baloldali kormányok kerültek hatalomra Dél-Amerika államainak döntő többségében, valamint számos más LAC-térségbeli országban. A kivétel Venezuela, ahol a pink tide időszakát Hugo Chávez 1998-as megválasztásától számítjuk. A tanulmányban a kifejezés angol változatát használom, tekintettel arra, hogy sem a tükörfordításként felmerülő rózsaszín ár/áradat (spanyolul: *marea rosa*), sem a portugálban használt rózsaszín hullám (*onda rosa*) nem honosodott meg.

⁵ ALBA: Bolívári Szövetség a Mi Amerikánk Népei Számára (*Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América*), UNASUR: Dél-amerikai Nemzetek Uniója (*Unión de Naciones Suramericanas*), CELAC: Latin-amerikai és Karibi Államok Közössége (*Comunidad de Estados Latinoamericanos y Caribeños*).

⁶ Harriet ALEXANDER: Donald Trump cancels first trip to Latin America ‘to deal with Syria crisis’, [online], 2018. 04. 10. Forrás: The Telegraph [2020. 01. 27.]

⁷ Adam TAYLOR: Trump makes his first presidential visit to Latin America – a region where he is very unpopular, [online], 2018. 11. 30. Forrás: The Washington Post [2020. 01. 27.]

⁸ Travels Abroad of the President, [online], Forrás: Office of the Historian [2020. 01. 27.]

⁹ Travels Abroad of the Secretary of State, [online], Forrás: Office of the Historian [2020. 01. 27.]

Alexander MAIN: The Right Has Power in Latin America, but No Plan, [online], 2019. 08. Forrás: Jacobin [2020. 01. 27.]

esetében az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény (*North American Free Trade Agreement* – NAFTA, 1994), valamint Costa Rica, a Dominikai Köztársaság, El Salvador, Guatemala, Honduras és Nicaragua vonatkozásában a CAFTA-DR (*Dominican Republic – Central America Free Trade Agreement*, 2005) szabályozza, míg Chilével (2004), Kolumbiával (2012), Panamával (2012) és Peruval (2007) bilaterális szerződések vannak hatályban, amelyek mindegyikét Trump három elődje kötötte. Az „America First” kampány logikájába kevésbé illeszkedő/illeszthető szabadkereskedelmi megállapodásokról Trump számtalan alkalommal elítélően nyilatkozott, kampányidőszaka alatt legélesebben a TPP-t és a NAFTA-t kritizálva.

Az Obama által 2015-től erőteljesen támogatott TPP, azaz a Csendes-óceáni Partnerség (*Trans-Pacific Partnership*) létrehozása nem eredményezett volna valódi bővülést a szabadkereskedelmi partnerek számában LAC-szinten (Latin America and the Caribbean – a továbbiakban: LAC), hiszen csak a már meglévő szabadkereskedelmi megállapodással rendelkező országok (Chile, Mexikó, Peru) szerepeltek a potenciális tagjelöltek között. Amennyiben aláírják, 11 másik tagországgal együtt az Egyesült Államok részévé válhatott volna a világ eddigi legnagyobb regionális szabadkereskedelmi övezetének, amely a globális szinten előállított GDP mintegy 40%-áért felelős, közel 28 billió (28×10^{12}) dollár értékben.¹⁰ A már Obama idején is rendkívül nagy vitát kiváltó kezdeményezést Trump is kampánytémává tette, élesen elutasítva a megállapodás aláírását. Végül a Kongresszus által egyébként még nem jóváhagyott megállapodástervezetből Trump hivatalban töltött első teljes munkanapján léptette ki az Egyesült Államokat, ahogy a sajtótájékoztatón elmondta: „[V]éget fogunk vetni a nevetséges kereskedelmi megállapodásoknak, melyek mindenkit eltüntettek az országunkból, vállalatokat tüntettek el az országunkból, és ezt most meg fogjuk fordítani.”¹¹ E gondolatmenet mentén kritizálta Trump a még Bill Clinton által tető alá hozott NAFTA-t is. A kezdeti időszakban még az is felmerült – legalábbis retorikai szinten –, hogy az Egyesült Államok egyszerűen kilép a megállapodásból. Végül aztán Trump első hivatali évében háromoldalú tárgyalások kezdődtek, amelyek 2018 szeptemberére hoztak sikert: USMCA (*United States – Mexico – Canada Agreement*, Egyesült Államok – Mexikó – Kanada Megállapodás) néven született meg, amely „modernizálta” a negyedévszázados NAFTA rendelkezéseit, elsősorban a digitális kereskedelem, valamint a tej- és az autópár vonatkozásában.¹²

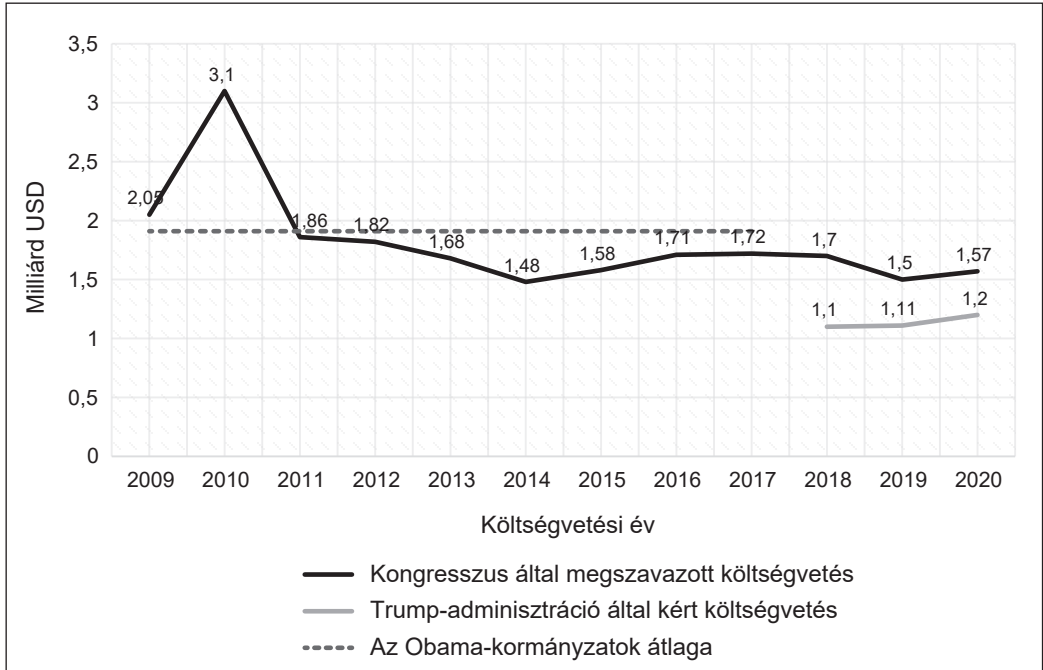
De nemcsak a kereskedelem, hanem a támogatáspolitikai terén is elégedetlen volt Trump a megelőző időszakok döntéseivel, ennek kapcsán mindenképpen szót kell ejteni az Egyesült Államok külföldi segélyként a LAC-régióba juttatott támogatásának alakulásáról. Az 1. ábra jól szemlélteti a jelenlegi és a korábbi kormányzatok közti nagyságrendbeli különbséget, amely különösen abban az esetben szignifikáns, ha a Trump által kért költségvetési támogatás mértékét az Obama alatti időszak számaival (vagy a nyolc év átlagával) vetjük össze. Emellett szintén jelentős eltérés (egyharmad versus kétharmad) fedezhető

¹⁰ Kevin GRANVILLE: What Is TPP? Behind the Trade Deal That Died, [online], 2017. 01. 23. Forrás: The New York Times [2020. 01. 28.]

¹¹ Peter BAKER: Trump Abandons Trans-Pacific Partnership, Obama's Signature Trade Deal, [online], 2017. 01. 23. Forrás: The New York Times [2020. 01. 27.]

¹² Mark P. SULLIVAN: Latin America and the Caribbean: U.S. Policy Overview, [online], 2019. 11. 13. Forrás: Federation of American Scientists [2020. 01. 27.]

fel a Trump által kért és a Kongresszus (a Képviselőház, illetve a Szenátus Előirányzatok Bizottságai) által megszavazott költségvetés között. Tette ezt a Kongresszus vélelmezhetően már csak azért is, mert a törvényhozás két házának illetékes bizottságai az évek során számtalan jelentésben jutottak arra a következtetésre, hogy az elsődleges problémát jelentő migráció kiváltó okait az adott országok célzott (pénzbeli, szakmai és politikai) támogatásával lehetséges csak fenntartható módon, hosszú távon megoldani.

1. ábra: Az Egyesült Államok által külföldi segélyekre fordított összegek alakulása a LAC-régió vonatkozásában (2009–2020 költségvetési év)

Forrás: a szerző szerkesztése U.S. Congress Committee Reports, [online], Forrás: Congress.gov [2020. 01. 12.] alapján¹³

Migráció: Mexikó és a „Mexikók”

Az alcím természetesen Trump kedvenc hírcsatornája, a Fox News 2019 áprilisában elhíresült szalagcímére utal, ahol leegyszerűsítően a „mexikói problémákkal” azonosított három közép-amerikai országot, az „északi háromszög” államait, azaz Guatemalát, Honduras és El Salvadort illeték e kifejezéssel, amiért később hivatalosan is bocsánatot kért a tévétársaság. A baki azonban rendkívül jól jellemzi az amerikai közhangulatot, amelyet Trump a kampánya kezdete óta ki is használ: a déli határ egyet jelent az illegális migrációval, a drogcsempé-

¹³ Az adatok forrása: az Egyesült Államok 2009–2020 közötti költségvetését szabályozó jogszabályok.

szettel és a szervezett bűnözői csoportok egyre szofisztikáltabb tevékenységével. E témában Trump talán legemblematikusabb kijelentése, hogy falat fog építtetni az ország déli határszakaszára, amelynek költségeit Mexikóval fizeteti meg. Az abszurdnak hangzó kijelentés olyan sokszor hangzott el a már beiktatott elnök szájából is, hogy mexikói kollégája, Peña Nieto lemondta 2017 elejére tervezett washingtoni útját. Bár Trump idővel felhagyott a fal illetén való megépítésével (a határvédelmi rendszerről részletesebben, lásd lejjebb), az elenséges retorika azonban elmérgesítette a viszonyt a két ország között. A helyzetet tovább tetézte, hogy Trump 2017 szeptemberében felfüggesztette a 2012-ben Obama által indított DACA (Elhalasztott Intézkedés a Gyerekkorban Érkeztetteknek, *Deferred Action for Childhood Arrivals*) programot. A gyermekként illegális bevándorlókkal az Egyesült Államokba érkezőknek átmeneti védeltséget biztosító program felfüggesztése ellen több száz keresetet nyújtottak be, majd a Legfelsőbb Bíróság is vizsgálni kezdte a kérdést, de a közel 700 ezer – egy még az ezredfordulót követően benyújtott törvényjavaslat alapján „dreamer”-nek („álmodozónak”) nevezett¹⁴ – fiatal státuszával kapcsolatos döntést a grémium 2019 végéig még nem hozta meg.¹⁵

Hasonlóan alakult a helyzet a több mint két évtizedes múlttal rendelkező „Átmeneti védett státusz” (*Temporary Protected Status* – TPS) intézményével, amely jelenleg 10 ország – köztük négy latin-amerikai, Nicaragua (1999), Honduras (1999), El Salvador (2001) és Haiti (2010) – állampolgárai számára érhető el.¹⁶ A TPS egy diszkrecionális alapon működő humanitárius támogatási forma, amit a Belbiztonsági Minisztérium által meghatározott országok állampolgárai kaphatnak, amelyeket fegyveres konfliktus, illetve természeti katasztrófa sújtott, vagy bármely olyan körülmény, amely limitálja az ország lehetőségeit, hogy visszafogadja állampolgárait az Egyesült Államokból. Bár a TPS-államok többsége (valamint a programban korábban szereplő három másik ország) Latin-Amerikán kívüli, a bevándorlók döntő többsége, akik mentességet kaptak a TPS-programnak hála, LAC-országokból származnak. Trump már kormányzása kezdetétől élesen kritizálta a programot, majd a Belbiztonsági Minisztérium 2017 szeptemberében bejelentette annak várható leállítását a négy latin-amerikai ország (illetve Nepál és Szudán) vonatkozásában. Trump végül döntést hozott a hat ország státuszának megszüntetéséről, arra hivatkozva, hogy az adott államokban helyreállt a rend, és a programra már nincs szükség.¹⁷ A határozat ellen számos beadványt nyújtottak be jogvédő csoportok, így végül 2018 októberében szövetségi bírói ítélet született, amely felfüggesztette Trump döntésének végrehajtását. A civil ellenállás és a bírósági ügyek pedig végül visszakozerásra készítették a kormányzatot: a döntés bevezetésének kezdő dátumát 2021. január 4-re, illetve az eredeti döntésnek kedvező

¹⁴ A DREAM törvény(javaslatot) – ami az angol nyelvű verzió Development, Relief and Education for Alien Minors szó kezdőbetűiből tevődik össze, lényegében egy szójátékként utalva arra, hogy annak tartalma mit jelenthet a jogosultak számára – 2001. augusztus 1-jén a demokrata Dick Durbin illinois-i és a utah-i Orrin Hatch republikánus szenátor nyújtotta be, ami azóta többszöri is előkerült az évek során, de nem sikerült megfelelő támogatottságot szerezni hozzá. S.1291 – DREAM Act, [online], 2001. 08. 01. Forrás: Congress.gov [2020. 01. 27.]

¹⁵ Adam LIPTAK: Supreme Court Appears Ready to Let Trump End DACA Program, [online], 2019. 11. 15. Forrás: The New York Times [2020. 01. 28.]

¹⁶ Temporary Protected Status, [online], 2019. 11. 18. Forrás: U.S. Citizenship and Immigration Services [2020. 01. 28.]

¹⁷ Latin America and the Caribbean: Issues in the 115th Congress, [online], 2019. 01. 22. Forrás: Federation of American Scientists [2020. 01. 22.]

bírói ítélet esetén annak napját követő 120 napon belüli időpontra módosították. Az utolsó lezárt teljes évre, azaz 2018-ra vonatkozóan, a négy LAC-állam részéről 392 637 fő élvezett TPS-védelmet.¹⁸

Az Egyesült Államokban menedéket keresőkkel szembeni fellépés Washington regionális politikájának egyik sarokköveként nem merült ki e két program megszüntetése érdekében tett lépésekben. A Trump-kormányzat 2018-ban „zéró toleranciát” vezetett be az illegális határátlépőkkel szemben, valamint megszigorította a menedékjog megszerzésének körülményeit. Az Igazságügyi Minisztérium által bevezetett szigorított eljárásrend alapján a hatóság ezt követően a felnőttkorú illegális határátlépők ellen indított eljárás idejére mintegy 3000 gyereket választott el a szüleiktől, egészen 2018 júniusáig, amikor egy szövetségi bírói ítélet alapján be kellett szüntetni az eljárást, és egyesíteni kellett a családokat.¹⁹ Szintén további szigorításként Jeff Sessions, az igazságügyi tárca azóta leköszönt első emberének 2018. június 11-én hozott döntése alapján a latin-amerikai szervezett bűnözői csoportok (gangek), valamint a nem állami szereplők által elkövetett családon belüli erőszak áldozatai általánosságban nem felelnek meg a menekültstátusz megadásához szükséges kritériumoknak.²⁰ A sokat vitatott döntést egy bírósági ítélet azóta megsemmisítette.

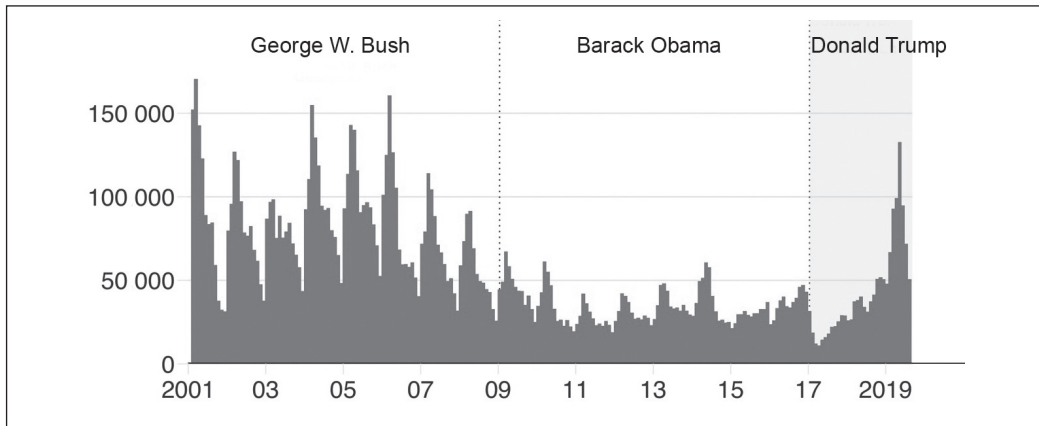
A Trump-kormányzat azonban nemcsak azon programok felszámolását tűzte ki célként, amelyek esetleg migrációt generáló tényezőként (pull faktorként) hathatnak, hanem látványos intézkedéseket tett a menekültügyi eljárások terén is. A Belbiztonsági Minisztérium által 2019. január 25-én bejelentett „Migránsvédelmi Protokoll” (*Migrant Protection Protocols – MPP*), népszerűbb nevén a „Maradj Mexikóban!” program lényege, hogy az Egyesült Államokba Mexikó felől szárazföldön érkező illegális vagy nem megfelelő dokumentációval rendelkező bevándorlónak az eljárás ideje alatt vissza kell mennie Mexikóba, és csak az ügyintézés időtartamára léphet be az Egyesült Államok területére.

Bár a választási kampány és Trump kezdeti hivatali időszakának hangsúlyos része volt a déli határra nehezedő migrációs nyomás, ha megnézzük az Egyesült Államok Vám- és Határvédelmi Hivatala (*U.S. Customs and Border Protection – USCBP*) által publikált hivatalos számokat (2. ábra), akkor a havi lebontásból látszik, hogy Trump hivatalba lépésének hónapjában volt 2001 – azaz mind az ifjabb Bush, mind Obama mindkét terminusát is magában foglaló időszak – óta a legalacsonyabb a letartóztatott illegális bevándorlók száma. Ez azonban ezt követően szinte azonnal emelkedni kezdett, 2018 második felére pedig elérte és meg is haladta az Obama-adminisztráció 8 évének havi átlagát, azaz a 35 ezer főt.

¹⁸ Országonkénti lebontásban: El Salvador 251.445, Honduras 80.570, Haiti 56.114, Nicaragua 4.508. Victoria MACCHI: US Extends Protected Status End Date for Nationals of 6 Countries, [online], 2019. 11. 02. Forrás: Voice of America News [2020. 01. 28.]

¹⁹ Latin America and the Caribbean: Issues in the 115th Congress, [online], 2019. 01. 22. Forrás: Federation of American Scientists [2020. 01. 22.]

²⁰ Matter of A-B-, Respondent (Interim Decision #3929), [online], 2018. 06. 11. Forrás: U.S. Department of Justice [2020. 01. 27.]

2. ábra: Letartóztatott illegális határátlépők (2001. január – 2019. augusztus)

Forrás: az Egyesült Államok Vám- és Határvédelmi Hivatala; Lucy RODGERS – Dominic BAILEY: Trump wall – all you need to know about US border in seven charts, [online], 2019. 09. 27. *Forrás:* BBC News [2020. 01. 28.]

A harcias washingtoni retorika, valamint a fent ismertetett intézkedések tehát nem vették el a menedékkeresők kedvét attól, hogy szerencsét próbáljanak az Egyesült Államok déli határánál. Trump elnök a USCBP által jelentett számok, valamint a határvédelmi szervekre nehezedő fokozódó nyomás miatt a korábban ígért fal megépítésére többször is megpróbált pénzt szerezni, azonban tekintettel arra, hogy a Kongresszus a fal építését nem támogatta, az elnök 2019. február 15-én nemzeti vészhelyzetet hirdetett az Egyesült Államok déli határával kapcsolatosan, annak érdekében, hogy pénzt tudjon átcsoportosítani az építkezéshez.²¹ Az intézkedés a törvényhozás megkerülése miatt mindkét pártban nagy felháborodást váltott ki, azonban a Kongresszus kétpárti határozatát a vészhelyzet feloldásáról az elnök megvétózta, így annak végrehajtását azóta több szinten folyó bírósági eljárások próbálják megakadályozni, mindeddig vegyes eredményekkel.

A Trump által többször említett „nagy és csodálatos fal” a kezdeti elgondoláshoz képest – miszerint betonból fog készülni, és a teljes 3145 kilométeres mexikói határszakaszon felépül majd – a hónapok, majd évek során sokat változott, jelenlegi állás szerint valószínűsíthetően egy megerősített fémkerítés lesz inkább, és csak azon a szakaszon, ahol a természetes határ (folyók) hiánya ezt feltétlenül szükségessé teszi. 2017 januárja óta különböző forrásokból mintegy 9,8 milliárd dollárt tudott Trump biztosítani a fal elkészítéséhez, amelynek kivitelezési költségei 12 és 70 milliárd dollár között mozoghatnak. Az USCBP például 6,5 millió dollár/mérföld (1,6 kilométer) áron kalkulál. Összehasonlításképpen, az ifjabb Bush elnöksége alatt épült, valamivel több mint 1000 kilométeres könnyűszerkezetű kerítés mintegy 7 milliárd dollárba került. „Trump falából” 2019 harmadik negyedévének kezdetéig mindössze egy 20 kilométeres szakasz készült el, valamint egy nagyjából kétszer ekkora szakasz előkészületi munkái zajlanak Texasban. Emellett egy 90 kilométeres

²¹ Proclamation 9844 – Declaring a National Emergency Concerning the Southern Border of the United States, [online], 2019. 02. 20. *Forrás:* Federal Register [2020. 01. 27.]

kerítéscsere és egy 15 kilométeres másodlagos kerítés épült meg. 2020 végére a tervek szerint a megépült új „fal-” szakasz eléri a 720 kilométert.²²

Mintegy fél évvel a „Maradj Mexikóban!” irányelv hatályba lépését követően, július 15-én a Belbiztonsági Minisztérium további szigorítást vezetett be, amely alapján azok a személyek, akik utazásuk során harmadik biztonságos országban nem kértek menekültstátuszt, ilyen kérvényt az Egyesült Államokban sem nyújthatnak be.²³ Az intézkedés ellen emberi jogi szervezetek bírósághoz fordultak, amelynek következtében a döntés végrehajtását felfüggesztették, majd május elején egy ellentétes bírói döntés alapján mégis elkezdték alkalmazni.²⁴ Az intézkedés okozta tömegek kezelésére azonban Mexikó nem tudott felkészülni: a határmenti településeken várakozó tízezrek – akiket egyfajta „pszichológiai hadviselés” keretében a szándékosan csökkentett számú napi ügyintézés miatt még tovább várakoztatnak az amerikai hatóságok – lakhatási körülményei, szociális és egészségügyi ellátása nem megoldott, a sérelmükre elkövetett bűncselekmények száma pedig szintén kritikus szintet ért el több városban, a médiában pedig számos rémtörténet kering a menekültügyi eljárás megváltozása miatt kialakult állapotokról és egyéni tragédiákról.²⁵

Az amerikai kormányzat idővel természetesen felismerte, hogy annak érdekében, hogy valódi változást és „fenntartható bevándorláspolitikát” tudjon megvalósítani – kiegészítendő a „saját háza táján” igencsak vegyes képet mutató döntéseket –, együtt kell működnie a határ másik oldalán állókkal. Nem meglepő módon ez a fajta „együttműködés” is beleillik a Trumptól megszokott egyedi külpolitikai irányvonalba. E tanulmánynak mindazonáltal nem célja a két szomszédos állam egymásnak ellentmondó bejelentéseinek, Trump számtalan, olykor sértő, máskor a menekülteket démonizáló Twitter-üzeneteinek, valamint gazdasági szankciók (extra védővámok) bevezetésének lehetőségéről szóló burkolt fenyegetéseinek részletes elemzése.²⁶ Annyi azonban bizonyos, hogy mindkét fél elkötelezett munkájának és aktív megoldáskeresésének hála, a 2019. június 7-én aláírt Egyesült Államok–Mexikó Közös Nyilatkozatban megfogalmazott „példátlan lépések”, mint a megerősített mexikói határőrizet a mexikói Nemzeti Gárda bevonásával, valamint a hatékonyabb együttműködés²⁷ meghozta hatását, és sikerült csökkenést elérni az illegális határlépések számában. Feltétlenül megjegyzendő, hogy bár nagy nyomás nehezedett a mexikói vezetésre, és szinte megszakítás nélkül folytak a különböző szintű tárgyalások a felek között, Washingtonnak nem sikerült rávennie Andrés Manuel López Obrador (népszerűbb nevén AMLO) mexikói elnököt, hogy olyan dokumentumot írjon alá, amely harmadik biztonságos országnak nyilvánítja Mexikót.²⁸

²² RODGERS–BAILEY: *i. m.*

²³ Migrant Protection Protocols, [online], 2019. 01. 24. Forrás: U.S. Department of Homeland Security [2020. 01. 28.]

²⁴ Miriam JORDAN – Zolan KANNO-YOUNGS: Trump's Latest Attempt to Bar Asylum Seekers Is Blocked After a Day of Dueling Rulings, [online], 2019. 07. 24. Forrás: The New York Times [2020. 01. 28.]

²⁵ Micah LUXEN – Jessica LUSSENHOP – Rajini VAIDYANATHAN: Is there a crisis on the US–Mexico border?, [online], 2019. 07. 11. Forrás: BBC News [2020. 01. 28.]

Elliot SPAGAT: Migrants live in fear at Mexico–US border as violence flares, [online], 2019. 11. 07. Forrás: AP News [2020. 01. 28.]

²⁶ Michael D. SHEAR – Maggie HABERMAN: No Secret Immigration Deal Exists With U.S., Mexico's Foreign Minister Says, [online], 2019. 06. 10. Forrás: The New York Times [2020. 01. 28.]

²⁷ U.S.–Mexico Joint Declaration, [online], 2019. 06. 07. Forrás: U.S. Department of State [2020. 01. 29.]

²⁸ Daina Beth SOLOMON: Mexico says no to safe third-country asylum discussion with U.S., [online], 2019. 07. 22. Forrás: Reuters [2020. 01. 29.]

Mexikó déli szomszédjának helyzete azonban más. Miután a Trump-adminisztráció kellő diplomáciai nyomás alá helyezte a hivatalából távozó Jimmy Morales guatemalai elnököt, 2019. július 26-án aláírták azt a dokumentumot, amely biztonságos harmadikország-kategóriába sorolta a közép-amerikai országot. Az első hallásra akár még komikusnak is ható megállapodás mind az Egyesült Államokban, mind Guatemalában széles körű tiltakozást váltott ki, a guatemalai legfelsőbb bíróság végül átmenetileg felfüggesztette a jogszabály hatályba lépését. A kérdés a 2019-es elnökválasztási kampány egyik hangsúlyos témája is lett, a választáson győztes, 2020. január 14-én hivatalba lépő Alejandro Giammattei pedig programjában tett ígéretet arra, hogy „újra fogja tárgyalni” a megállapodást, mert az „nem fair” Guatemalára nézve.²⁹

2019, az alfejezet szempontjából talán utolsó jelentősebb eseménye a november 4-én, nyolc halálos áldozatot követelő, észak-mexikói mormon családok elleni támadást követő bejelentés volt, amely szerint Trump már hónapok óta tárgyal és vizsgálja annak lehetőségét, hogy a mexikói bűnbandákat – akiket a támadás elkövetésével is gyanúsítanak – az Egyesült Államok terrorszervezetként ismerje el. A Twitteren bejelentett fejleményeket azonban nem erősítették meg mexikói részről, az ország külügyminisztere, Marcelo Ebrard nyilatkozatában feleslegesnek nevezte a felvetést.³⁰

Régi-új nemezisek: Kuba, Venezuela és Nicaragua

Bár a három ország merőben eltérő helyzetben van, és különböző lehetőségekkel rendelkezik, az erőteljesen baloldali és autoriter berendezkedés mégis egy csoporttá kovácsolja őket. Ezt nem utolsósorban az a washingtoni retorika is erősíti, amely már korábban is szerette az olyan jól kommunikálható, könnyen kezelhető címkéket, mint az ifjabb Bush-időszak „Gonosz tengelye”, amely jelen esetben a három ország vonatkozásában a „Zsarnokság trojkája” formájában jelent meg John Bolton, Trump egykori, sorrendben negyedik nemzetbiztonsági tanácsadójának 2018. november 2-án elmondott beszédében.³¹

Kuba

Az 1960-as évek eleje óta az Egyesült Államok részéről egyre erősödő gazdasági embargóval sújtott Kuba irányába a mandátuma vége felé gesztusokat tevő Obama-kormányzat lépései már az elnökválasztási kampányban negatívumként kerültek napirendre Trump oldaláról, ami nagy valószínűséggel hozzá is járult a floridai elektori szavazatok megszerzéséhez 2016-ban. A demokrata elnökség végével a békülékenyebb hangvétel annak ellenére teljesen megszakadt a szigetországgal, hogy Raúl Castro 2018–2019 során szinte minden

²⁹ Adriana BELTRÁN: Guatemala Is No Safe Third Country – Why the Asylum Deal Is a Mistake, [online], 2019. 09. 25. Forrás: Foreign Affairs [2020. 01. 29.]

Trevor SUTTON: Trump pushes failed Latin America policy now reflected in Guatemala, [online], 2019. 09. 05. Forrás: The Hill [2020. 01. 29.]

³⁰ Liam STACK – Kirk SEMPLE: Trump Says U.S. Will Designate Drug Cartels in Mexico as Terrorist Groups, [online], 2019. 11. 28. Forrás: The New York Times [2020. 01. 29.]

³¹ Remarks by National Security Advisor Ambassador John R. Bolton on the Administration's Policies in Latin America, [online], 2018. 11. 02. Forrás: The White House [2020. 01. 01.]

tisztségéről lemondott a Kubai Kommunista Párt első titkári posztjának kivételével (ezzel nem mellesleg teljesítette az 1996-os Helms–Burton-törvény egyik fontos kitételét), valamint 2019. április 10-én hatályba lépett az előző év júliusában a Nemzetgyűlés által elfogadott, majd a februári népszavazás során is megerősített új kubai alkotmány, amely számos releváns változást hozott (többek között olyan témákban, mint a magántulajdon elismerése, a külföldi befektetések engedélyezése és az ártatlanság véelme). Trump szigorításait első körben – 2017 júniusától –³² az Obama előtti megszorításokhoz való visszatérésként lehet értelmezni. Ezek elsősorban az Egyesült Államok állampolgárainak utazási lehetőségeire, illetve a Kubába utalható pénz mennyiségére vonatkoztak, majd ezt követte a gazdasági szankciók kiterjesztése különböző kubai politikai és katonai körök tagjaira, rokonaikra, valamint üzleti érdekeltségeikre.

Annak érdekében, hogy ne csak az Egyesült Államok állampolgárait, de egyéb egyéni vagy üzleti befektetőket is el tudjanak riasztani a szigetországban történő beruházástól, Mike Pompeo amerikai külügyminiszter 2019. április 17-én bejelentette, hogy Trump elnök nem hosszabbította meg a már említett Helms–Burton-törvény – hivatalos nevén a „Kubai szabadság és demokratikus szolidaritás törvény” (*Cuban Liberty and Democratic Solidarity (Libertad) Act*) – III. cikkének felfüggesztését, amit a jogszabály 1996-os hatályba lépésétől kezdve minden félév elteltével megtett az épp hivatalban lévő elnök. Ezzel a jogi aktussal – azaz a III. cikk felfüggesztésének elmaradásával – megnyílt a lehetőség, hogy az Egyesült Államokban keresetet nyújthassanak be azok a korábbi tulajdonosok, akiknek a kubai állam a forradalmat követően államosította ingó vagy ingatlan vagyont. A perelhetőség ugyancsak kiterjed harmadik országok állampolgáira és az ott bejegyzett cégekre is. Az intézkedés, amelynek hatására akár 200 ezer per is megindulhat, a nemzetközi közösség több szereplője szerint is sérti a nemzetközi jogot, számos ország pedig – köztük Kanada és az Európai Unió³³ – jogszabályokat hozott érdekeltségeik és állampolgáraik védelmében.³⁴

A karibi szigetországot érintő szankciók utolsó hullámát az időközben egyre jobban eszkalálódó venezuelai helyzetre adott washingtoni reakció jegyében vezették be annak érdekében, hogy megzavarják, illetve jobb esetben megszüntessék a Kuba és Venezuela közti szimbiózist.

³² Szintén az időszak fontos, bár valószínűleg nem szándékos és előre tervezett történése, hogy 2017 szeptemberében egy a havannai nagykövetség dolgozóit érintő titokzatos megbetegedéshullám miatt Washington mintegy kétharmadával csökkentette a diplomáciai testület állományát, jelentős fennakadásokat okozva a helyi ügyintézésben. Latin America and the Caribbean: Issues in the 115th Congress, [online], 2019. 01. 22. Forrás: Federation of American Scientists [2020. 01. 22.]

³³ Kanada és az EU közös nyilatkozatban ítélte el és nevezte „sajnálatosnak” az Egyesült Államok lépését. Joint Statement by EU High Representative/Vice President Federica Mogherini, Minister of Foreign Affairs of Canada Chrystia Freeland and EU Commissioner for Trade Cecilia Malmström on the decision of the United States to further activate Title III of the Helms Burton (Libertad) Act, [online], 2019. 04. 17. Forrás: Government of Canada [2020. 01. 02.]

³⁴ Jason ROTSTEIN: The Legacy of the Libertad Act: Defeating Title III Claims and Protecting International Comity, [online], 2019. 11. Forrás: Harvard International Law Journal [2020. 01. 02.]

Venezuela

A Hugo Chávez 2013-as halálát követően hatalomra kerülő Nicolás Maduro, illetve az általa vezetett kormányzat antidemokratikus és számos jogszabályt sértő tevékenysége elleni fellépésként már Obama ideje alatt megszületett az első jogszabály, a 2014-es Venezuelai emberi jogokat és civil társadalmat védő törvény (*Venezuela Defense of Human Rights and Civil Society Act of 2014*). Trump hivatalba lépésekor azonban már teljesen más volt a helyzet Venezuelában: a szinte folyamatosan súlyosbodó belpolitikai válság egyre inkább összeforrt az országot sújtó gazdasági válsággal, a hatalmat minden áron megtartani akaró Maduro és hívei (különös tekintettel a *collectívóknak* nevezett felfegyverzett civil erőkre), valamint a korábbiakhoz képest egységesebb ellenzék és támogatóik között hónapról hónapra fokozódó feszültség a békésebb demonstrációk mellett halálos áldozatokat is követelő összetűzéseké fajult. Ezt a helyzetet – elsősorban politikai és nemzetközi síkon – tovább bonyolította, hogy a Nemzetgyűlés 2019. január 5-én Juan Guaidó ellenzéki képviselőt választotta meg elnökévé. Miután Maduro január 10-én az előző évi, sokak által vitatott elnökválasztás eredményeként megkezdte második terminusát, a Nemzetgyűlés azt illegitimnek minősítette, január 23-án pedig a Venezuelai Alkotmány 233. cikkelyére hivatkozva Guaidót átmeneti elnöknek kiáltotta ki magát. Az Egyesült Államok és Venezuela kapcsolatát pedig mi sem illusztrálja érzékletesebben, mint hogy Mike Pence alelnök ezt megelőzően, január 22-én egy közvetlen hangvételű, ámbátor erőteljes üzenetben tudatta Venezuela lakosságával, hogy az Egyesült Államok támogatja ellenállásukat a diktátorként említett Maduróval szemben, egyben hitet tett Juan Guaidó mellett.³⁵ Az eset után kevesebb mint egy héttel a Fehér Ház sajtótájékoztatójára érkező John Bolton akkori nemzetbiztonsági tanácsadó jegyzetfüzetének véletlenül (?) kifelé forduló lapján egy kézzel írt „5000 fős alakulat Kolumbiába” feljegyzés volt olvasható, amelyet később természetesen senki nem kommentált.³⁶

Az Egyesült Államok tehát már a kezdetektől emblematikus szereplője a venezuelai eseményeknek, és minden egyes nagyobb fordulópontonál érzékeltette, hogy nemcsak megfigyelője, de alakítója is kíván lenni az eseményeknek. A két említett eset és a számtalan Twitteren és sajtótájékoztatókon elmondott üzenet mellett a szankciók egyre szofisztikáltabb rendszere alakult ki annak érdekében, hogy térdre kényszerítse a Maduro-rezsimet. A büntető intézkedések hat kategóriába sorolhatók aszerint, hogy a szankcionált tevékenység milyen módon támogatja a Maduro-kormányzat hatalmon maradását, valamint az illegális forrásokból származó pénz külföldre juttatását:

1. terrorizmus támogatása miatt kivetett szankciók;
2. kábítószer-kereskedelem miatt kivetett szankciók;
3. antidemokratikus és/vagy emberi jogokat sértő tevékenység, illetve korrupció miatt kivetett szankciók;

³⁵ Jeff MASON: 'Hola, I'm Mike Pence': U.S. VP delivers message of support to Venezuelans, [online], 2019. 01. 22. Forrás: Reuters [2020. 01. 02.]

³⁶ Margaret TALEV: Hint to Maduro? '5,000 Troops to Colombia,' Reads Bolton Notepad, [online], 2019. 01. 29. Forrás: Bloomberg [2020. 01. 02.]

4. egyéb szektorokat érintő szankciók (aranykitermelés [Minerven, állami aranybánya-vállalat], állami vállalatok [PdVSA olajvállalat,³⁷ Aerogaviota légitársaság], egyesvállalatok [Evrofinance Mosnarbank], illetve a venezuelai katonai kémelhárítás, a DGCIM);
5. egyéb pénzügyi szankciók (venezuelai adósság vásárlása, digitális valutával – elsősorban Petróval – való kereskedelem),
6. a Maduro-kormány és segítőivel szemben kiszabott szankciók (állampolgárságra való tekintet nélkül).³⁸

A nyilvánosan hozzáférhető információk alapján, 2019 végén a pénzügyminisztérium 132 személy ellen hozott intézkedést a fenti hat kategória valamelyikében, míg a külügyminisztérium több száz érintett vízumát vonta vissza, illetve tette őket beutazási tiltólistára.³⁹ A lista azonban nemcsak a szankcionálás eszköze, hanem a dezintegrációé is: azzal, hogy valaki lemond hivataláról vagy megtagadja a szolgálatot (dezertál), és ezt az Egyesült Államokkal együttműködve (valószínűsíthetően információk átadásával, esetleges egyéb más kollaborációval) teszi, azzal le tud kerülni a listáról, ahogy ez történt Manuel Christopher Figuera egykori vezérőrnagy, a venezuelai hírszerzés, a hírhedt SEBIN volt parancsnoka esetében,⁴⁰ aki az egyik fő konspirátora volt a 2019. április 30-ai sikertelen katonai puccskísérletnek.⁴¹

Megjegyzendő, hogy bár a venezuelai helyzet jelenlegi állását Washingtonban senki sem támogatja, a szankciók mértéke, a szankcionáltak köre, valamint az intézkedések által másodlagosan okozott károk, illetve az arányosság, valamint a katonai beavatkozás lehetősége számos vitát generált és generál az amerikai szakmai és tudományos szervezetek mellett kormányzati körökben és a törvényhozásban egyaránt.⁴²

---

³⁷ Az USA persze továbbra is Venezuela első számú exportpartnere.

³⁸ Clare RIBANDO SEELKE: Venezuela: Overview of U.S. Sanctions, [online], 2019. 10. 16. Forrás: Federation of American Scientists [2020. 01. 03.]

³⁹ A listán szerepel többek között Maduro, felesége, Cecilia Flores, gyermekük, Nicolás Maduro Guerra, az alelnök, Delcy Rodríguez, Diosdado Cabello, a Szocialista Párt elnöke, nyolc bíró a Legfelsőbb Bíróság soraiból, a venezuelai hadsereg, a nemzetőrség, valamint a rendőrség vezetői; négy állam kormányzója, a Venezuelai Központi Bank igazgatója, a külügyminiszter, Jorge Arreaza, a volt alelnök, jelenlegi ipari és nemzeti termelésügyi miniszter, Tarek el Aissami.

⁴⁰ A listáról való lekerülés ténye épp ezért legalábbis felveti az Egyesült Államok valamilyen szintű részvételét az akcióban. RIBANDO SEELKE: *i. m.*

⁴¹ 2019. április 30-án, Juan Guaidó a Caracas melletti La Carlota légierőbázisról videóüzenetben kérte támogatóit, hogy álljanak mellé az általa a Maduro-rezsím elleni felkelés utolsó fázisaként említett akcióhoz. A „Szabadság-hadművelet” (*Operación Libertad*) nevet viselő katonai puccskísérletben a videó tanúsága szerint mintegy két tucat katona arcát vállalva, nyíltan támogatta Guaidót, azonban az elsősorban alacsonyabb rendfokozatú állomány mellé nem csatlakoztak nagyobb számban további egyenruhás támogatók, így Iván Duque kolumbiai elnök és Mike Pompeo amerikai külügyminiszter gyors szóbeli támogatása ellenére sem tudott sikert elérni. A venezuelai haderő nem demoralizálódott, a hadsereg nem állt át Guaidó mögé. A kísérlet komolyabb veszteségek, illetve sérülések nélkül ért véget. Az eset körüli legkomolyabb fejlemény Leopoldo López ellenzéki vezető felbukkanása volt, akit kiszabadítottak házi őrizetéből, így részt tudott venni az akcióban. Lásd: Venezuela opposition leader Juan Guaidó calls for military uprising against Nicolas Maduro, [online], 2019. 04. 30. Forrás: CBS News [2020. 01. 12.]

⁴² Jeff FAUX: Why Are Leading Democrats Supporting Trump on Venezuela?, [online], 2019. 05. 23. Forrás: The Nation [2020. 01. 02.]; The Presidential Candidates on Venezuela, [online], 2019. 07. 30. Forrás: Council on Foreign Relations [2020. 01. 02.]

Nicaragua

Kubához hasonlóan a trojka harmadik országa, Nicaragua és annak baloldali elnöke, Daniel Ortega sem új szereplője az Egyesült Államok regionális problémakörének: az 1970-es években a sandinista mozgalom élén még fegyverekkel ragadta magához a hatalmat, amelyet 1984-ben alapvetően szabad választásokat nyerve törvényesített. Majd több mint másfél évtizedes ellenzéki szerep után a 2006-os választáson újra sikerült megszereznie a hatalmat. A 2017-es, kérdéses tisztaságú helyhatósági választásokat követően egyre erősödött az elégedetlenség Ortega rendszerével szemben, ahol korábban a gazdasági és szociális intézkedések hatása képes volt kiegyensúlyozni az antidemokratikus intézkedéseket. Azonban 2018 áprilisától – amikor az elnök számos szociális intézkedés visszavonását jelentette be a fizetéképtelenség elkerülése érdekében – ez a törekeny egyensúly megbomlott, és az utcára vonuló egyetemistáknak és a többi elégedetlennek már nem volt elég, hogy Ortega visszavonta a döntést és reformokat ígért.⁴³ A számos ellenzéki politikus és újságíró bebörtönzésével, olykor megkínzásukkal járó, valamint a demonstrációkra egyre durvábban reagáló központi hatalom több mint 320 halálos áldozatot és több száz sérültet követelő fellépése miatt számos állam és nemzetközi szervezet, köztük az Amerikai Államok Szervezete is elítélte az Ortega-kormányzatot, és felszólította az elnököt a lemondásra. 2018 júliusában az Amerika-közi Emberi Jogi Bizottság (*Inter-American Commission on Human Rights* – IACHR) emberiesség elleni bűntett elkövetése gyanújának minősítette a biztonsági erők fellépését. Ezt követően, 2018 decemberében a Kongresszus elfogadta a „Nicaraguai emberi jogi és antikorrupciós törvényt” (*Nicaragua Human Rights and Anticorruption Act of 2018*)⁴⁴, amely arra kötelezi az Egyesült Államokat nemzetközi hitelező intézményekben és szervezetekben képviselőket, hogy Nicaragua hitelfelvétele ellen járjanak el, kivéve amikor „alapvető emberi szükségletek ellátására” vagy a „demokrácia erősítéséhez szükséges támogatásra” van szüksége a közép-amerikai államnak. A jogszabály emellett felhatalmazza az elnököt, hogy az emberi jogi bűncselekmények elkövetői és a jelentős korrupciós tevékenységben érintett személyek ellen szankciókat vezessen be. 2019 végén az elnök mellett felesége, az alelnöki tisztséget betöltő Rosario Murillo, valamint fiuk, Laureano Ortega is a szankcionált személyek listájára került. Utóbbi azzal az indoklással, hogy ő a 74 éves elnök kijelölt utódja, és számos korrupciós ügylet is a nevéhez köthető.⁴⁵

A „terror mocskos háromszöge” („*sordid triangle of terror*”)⁴⁶ – a másik kifejezés, ahogy Bolton emlegette a három államot – tehát számos kihívást állított az Egyesült Államok elé. A washingtoni vezetés és nem utolsósorban konkrétan maga Trump elnök az elmúlt

⁴³ A The Economist Intelligence Unit mértékadó elemzése, a Demokrácia Index 2018-as évet összefoglaló kiadásában Nicaragua – rontva korábbi besorolásához – csatlakozott a régió korábbi két autoriter állama, Kuba és Venezuela mellé. Democracy Index 2018: Me too? – Political participation, protest and democracy, [online], 2019. Forrás: The Economist Intelligence Unit [2020. 01. 04.]

⁴⁴ Nicaragua Human Rights and Anticorruption Act of 2018, [online], 2018. 07. 18. Forrás: Congress.gov [2020. 01. 04.]

⁴⁵ Latin America and the Caribbean: Issues in the 115th Congress, [online], 2019. 01. 22. Forrás: Federation of American Scientists [2020. 01. 22.]

⁴⁶ Matthew WATERMAN: Bolton is reviving old rhetoric and old policies on Latin America, [online], 2019. 04. 28. Forrás: IDS News [2020. 01. 15.]

három évben kiemelten kezelte a kubai, venezuelai és nicaraguai kérdést. Azonban szignifikáns változást egyetlen esetben sem sikerült elérni annak ellenére, hogy a három ország nemcsak a spanyolajkú szavazók megnyerése szempontjából rendelkezik rendkívüli fontossággal, hanem mert mindhárom ország egyre erősödő orosz és kínai hídfőállást jelent az Egyesült Államok „hátsó udvarában” politikai, gazdasági és nem utolsósorban katonai vonatkozásban. Ez utóbbit támasztja alá az a tény is, hogy a Képviselőház külön feladatot szabott a Védelmi Hírszerző Ügynökség (*Defence Intelligence Agency* – DIA) részére, hogy készítsen elemzést az orosz katonai tevékenységről és együttműködésről e három országban.⁴⁷

További területek: kábítószer, régi-új kihívók

Egy Latin-Amerikával, illetve az Egyesült Államok Latin-Amerika-politikájával foglalkozó elemzés sem lehet teljes a kábítószer-kereskedelem említése nélkül. Különösen, mivel az Egyesült Államokba érkező kokain előállításáért felelős Kolumbia 2017-ben rekordmagas termelést ért el,⁴⁸ ez a mennyiség pedig, kiegészülve a Mexikóból érkező heroin-, metamfetamin- és fentanilszállítmányokkal a 2010-es évek végére már nagymértékben növelte a kábítószerhasználattal összefüggő halálozások számát az Egyesült Államokban.⁴⁹

A droghelyzet, valamint az ahhoz kapcsolódó szervezett bűnözés eszkalálódásának megakadályozására az Egyesült Államok már több kormányzattal korábban is számos program és kétoldalú együttműködés beindításával próbált fellépni: a *Plan Colombia* (2000) (különösen annak *Plan Patriota* programja), majd az azt felváltó *Peace Colombia* is nagy részben ezt a célt tűzte ki maga elé Kolumbia vonatkozásában,⁵⁰ ahogy a mexikói fókusszal rendelkező Mérida Kezdeményezés (*Mérida Initiative* – MI, 2007)⁵¹, a Közép-amerikai Regionális Biztonsági Kezdeményezés (*Central America Regional Security Initiative* – CARSI, 2008) és a Karib-medencei Biztonsági Kezdeményezés (*Caribbean Basin Security Initiative* – CBSI, 2009) is. E megállapodások Trump hivatalba kerülését követően is fennmaradtak, azonban a programok hangsúlyai kifejezetten a kábítószer-kereskedelem és az abban részt vevő szervezett bűnözői csoportok elleni fellépésre helyeződtek, amely az Egyesült Államok felé irányuló migráció egyik fő kiváltó oka El Salvadorban, Hondurasban és Guatemala egyes részein.⁵² Ennek folyamányaképpen az Igazságügyminisztérium listája alapján végül Trump személyes döntése értelmében az egyik külön is kiemelt célpont a Mara Salvatrucha

⁴⁷ Cuba: U.S. Policy in the 116th Congress, [online], Forrás: Federation of American Scientists [2020. 01. 15.]

⁴⁸ New Annual Data Released by White House Drug Policy Office Shows Record High Cocaine Cultivation and Production in Colombia, [online], 2018. 06. 28. Forrás: The White House [2020. 01. 05.]

⁴⁹ SULLIVAN: *i. m.*

⁵⁰ Adam ISACSON: “Peace Colombia”: What’s New About It?, [online], 2016. 02. 15. Forrás: Washington Office on Latin America [2020. 01. 05.]

⁵¹ Suzanne GAMBOA: The U.S. and Mexico have waged war on drug cartels for decades. They’ve fallen short, [online], 2019. 11. 05. Forrás: NBC News [2020. 01. 05.]

⁵² Latin America and the Caribbean: U.S. Policy Overview, [online], 2020. 01. 11. Forrás: Federation of American Scientists [2020. 01. 15.]

(MS-13)⁵³ nevű nemzetközi szervezett bűnözői csoport lett. A Mérida Kezdeményezésen és a CARSI-n keresztüli regionális együttműködésnek köszönhetően az MS-13 több ezer tagja ellen sikerült vádat emelni az Egyesült Államokban. Az MI kézzelfogható sikere ellenére Andrés Manuel López Obrador mexikói elnök már választási kampányában is kritizálta a programot, hivatalba lépését követően pedig több alkalommal is kijelentette, hogy Mexikó „nem akar több Mérida programot, nem akar több felfegyverzett helikoptert, fejlesztési támogatást akar”, így az MI jövője még kérdéses.⁵⁴

Fontos megjegyezni azonban, hogy több régióbeli ország legfelsőbb vezetése (politikai és katonai egyaránt) is erős kötődéssel, olykor meghatározó szereppel rendelkezik a nemzetközi kábítószer-kereskedelemben. Juan Orlando Hernández hondurasi elnökkel szemben az Egyesült Államok által az elnök testvére ellen 2019 októberében indított eljárás során kerültek elő bizonyítékok; Tareck el Aissami ellen még venezuelai alelnökként merültek fel bizonyítékok, többek között kábítószer-kereskedelem támogatásában való részvételre,⁵⁵ majd 2019 elején a New York-i szövetségi bíróság emelt vádat ellene, hogy aztán július végén már a Bevándorlási és Vámügyi Hivatal Top10 körözött személy listáján szerepeljen.⁵⁶

Végezetül pedig, bár utalásként már szerepeltek korábban, de külön is szót kell ejteni Washington regionális politikájának két szereplőjéről, amelyek talán a vártnál valamelyest hangsúlytalanabban jelennek meg: Oroszországról és Kínáról. Az orosz térnyerés ténye – bár nem jelent meg különösebb hangsúllyal – nem lehetett nagy újdonság a Trump-kormányzat számára, hiszen első kézből származó információkkal rendelkeztek John F. Kelly nyugállományú vezérezredestől, az USA Déli Parancsnokságának (USSOUTHCOM) egykori parancsnokától, aki a Trump-adminisztráció első belbiztonsági minisztere, majd ezt követően második kabinetfőnöke volt. Kelly már 2015-ös szenátusi meghallgatásán beszélt Moszkva térségbeli szerepnövekedéséről: „Oroszország 2008 óta fokozott jelenlét fenntartására törekszik Latin-Amerikában propaganda, fegyverek és katonai felszerelések értékesítése, kábítószer-ellenes megállapodások és kereskedelem révén. Putyin elnök alatt azonban egyértelmű visszatérést tapasztaltunk a hidegháború taktikájához. Globális stratégiájának részeként Oroszország erőkitívó képességét használja annak érdekében, hogy

⁵³ A különös kegyetlenségéről ismert Mara Salvatrucha egy eredetileg az 1970–1980-as években, Los Angelesben, a salvadori bevándorlók védelme érdekében létrejött szervezet. A kezdeti időszakot követően azonban egy kisebb-nagyobb csoportok („klikas”) laza hálózatából áll, jelenleg az Egyesült Államok mellett elsősorban Mexikóban és Közép-Amerikában aktív, klasszikus értelemben vett szervezett bűnözői csoporttá alakult, amely bevételeit védelmi pénzek szedéséből, ember-, fegyver-, illetve kábítószer-csempészetéből és ezekkel való kereskedésből, valamint autólopásokból, bérnyilkosságok elkövetéséből és prostitúcióból szerzi. A Trump 2019-es évertékelő beszédében (*State of the Union*) egyes számú közellenségé és a menekültellenes politika emblémájává tett MS-13 éves bevétele a becslések szerint összességében a több száz millió dolláros nagyságrendet is eléri. Lásd: MS13 in the Americas – How the World’s Most Notorious Gang Defies Logic, Resists Destruction, [online], 2018. 02. 16. Forrás: InSight Crime – Center for Latin American & Latino Studies [2020. 01. 12.]; Dara LIND: MS-13, explained – President Trump has turned the Salvadoran-American street gang into public enemy No. 1., [online], 2019. 02. 05. Forrás: VOX Media [2020. 01. 12.]

⁵⁴ Diego ORÉ: Mexico wants U.S. backing for development plan to stem Central American migration, [online], 2019. 05. 20. Forrás: Reuters [2020. 01. 06.]

⁵⁵ US accuses Venezuelan vice-president of role in global drug trafficking, [online], 2017. 02. 14. Forrás: The Guardian [2020. 01. 06.]

⁵⁶ ICE: Former Venezuelan VP among 10 most wanted fugitives, [online], 2019. 07. 31. Forrás: AP News [2020. 01. 06.]

rombolja az Egyesült Államok vezető szerepét, és folyamatos kihívásokat állítson befolyásával szemben a nyugati féltekén.”⁵⁷

Kína kapcsán néhány adat szintén elgondolkodtató. A LAC-régió és az ázsiai ország kereskedelmi mérlege az ezredforduló 10 milliárd dolláros szintjéről 2018-ra 307,4 milliárd dollárra nőtt annak ellenére, hogy szinte valamennyi érintett országban lelassult a gazdaság. 2019-re, kizárólag a 12 dél-amerikai államot tekintve Kína lett az első számú exportpartner, míg a teljes latin-amerikai és Karibi-térség számára a második (az Egyesült Államok után). Ennél azonban talán még jelentősebb a hitelkihelyezések és befektetések változása. 2005-ben Peking mindössze egyetlen országnak nyújtott 30 millió dolláros összeget egy hitel keretében, 2019-ben 16 országba mintegy 136,886 milliárd dollár érkezett 89 hitel-szerződés alapján.⁵⁸ Ezzel párhuzamosan, a 2013-ban „Egy Övezet, Egy Út” (*One Belt One Road* – OBOR, 2013) néven Hszi Csi-ping kínai elnök által indított grandiózus geostratégiai-gazdasági projektben eredetileg fel sem merült a LAC-térség. Az időközben „Övezet és Út Kezdeményezés” (*Belt and Road Initiative* – BRI, 2016) névre váltó projekt 2019-es második fórumán azonban már 19 LAC-ország szerepelt az aláírók között.⁵⁹ A helyzetet legjobban talán Rick Scott, floridai republikánus szenátor CNBC-n megjelent vélemény-cikke érzékelti, amelyet a térség számos országába tett, 2019. májusi körútja után írt: „Ha most nem nézünk szembe ezzel a [kínai – a szerző] fenyegetéssel, később így is, úgy is meg kell tennünk. De ha várunk, sokkal gyengébb pozícióban leszünk, mint most. Kína pedig továbbra is át fog gyalogolni rajtunk.”⁶⁰

A felismerés ellenére a nyilvánosan elérhető dokumentumok tanúsága szerint szakpolitikai szinten nincs kiemelt szerepe Oroszországnak és Kínának sem. Rex Tillerson külügyminiszter számos latin-amerikai országot érintő, 2018-as körútja és sajtónyilatkozatai, valamint a Kongresszus két házának bizottsági tevékenységei azonban azt bizonyítják, hogy Washington természetesen tisztában van a két nagyhatalom regionális szerepnövekedésének jelentőségével.⁶¹ Úgy tűnik, hogy a probléma inkább az, hogy a Trump-kormányzat nem találja a jelenség ellenszerét. Az elmúlt nagyjából két évtized során, a „pink tide” időszakának előnyös politikai átrendeződését és egyéb kedvező világgazdasági folyamatokat kihasználó Moszkva és Peking sikeresen erősítette meg regionális pozícióit: mind orosz, mind kínai részről jelentős hitelkihelyezés volt megfigyelhető az említett időszakban, ezzel párhuzamosan számos óriásberuházás indult meg elsősorban az infrastruktúra és az energetika területén, valamint katonai együttműködések (fegyvereladások, közös hadgyakorlatok, katonai létesítmények telepítése) is beindultak a felek között. Washington pedig – ideértve Trumpot és két elődjét – egyelőre úgy tűnik, hogy adós marad egy versenyképes,

⁵⁷ Posture statement of General John F. Kelly, United States Marine Corps, Commander, United States Southern Command Before the 114th Congress Senate Armed Services Committee 12 March 2015., [online], 2015. 03. 12. Forrás: Senate.gov [2020. 01. 06.]

⁵⁸ Kevin P. GALLAGHER – Margaret MYERS: China-Latin America Finance Database, [online], 2020. Forrás: Inter-American Dialogue [2020. 01. 12.]

⁵⁹ The Belt and Road Initiative, [online], 2020. Forrás: Hong Kong Trade Development Council [2020. 01. 12.]

⁶⁰ Rick SCOTT: China's growing influence in Latin America is a threat to our way of life, [online], 2019. 06. 11. Forrás: CNBC [2020. 01. 14.]

⁶¹ Tillerson Warns against China, Russia Engagement in Latin America, [online], 2018. 02. 01. Forrás: Voice of America [2020. 01. 07.]

a régió történelmi érzékenységére figyelmet fordító és nem utolsósorban fenntartható ajánlat megfogalmazásával.

Záró gondolatok. Az állóvíz felkavarása? Trump-doktrína?

Azzal, hogy Donald Trump 2016-ban a megnyerő „Tegyük Újra Naggyá Amerikát” és „Amerika az első” szlogenekkel kezdte meg választási kampányát, és MAGA⁶² feliratú sapkában azóta is többször látni hivatalos eseményeken és sajtótájékoztatókon, egy rendkívül leegyszerűsített módon, de doktrínát hirdetett. Az Egyesült Államok mindenek feletti elsőlegessége pedig szinte minden döntésében tetten érhető. A korábbi fejezetekben Trump kampányígéreteit és e „baseballsapka-doktrínának” a latin-amerikai megjelenését összegeztem az ígért és tettek dichotómiájában, ennek során külön kiemelve az adminisztráció azon döntéseit (elnöki, illetve miniszteri szinten), amelyeket a végrehajtói hatalmi ág mellett működő igazságszolgáltatás vagy a törvényhozás függesztett fel vagy semmisített meg.

Úgy gondolom, hogy Trump talán minden korábbi elnökénél karakteresebb terveit – amelyek, bár sokszor inkább csak ötletként tűnnek fel – a tőle telhető legkövetkezetesebb módon próbálja megvalósítani. A menekültkérdés rendezése, még ha egyelőre a fal fizikális megépítése nélkül is, de a „jogsabályi fal” megerősítésével nemcsak, hogy megkezdődött, de eredményeket is fel tud mutatni. Az persze más kérdés, hogy Trump doktrínájába az már nem illik bele, hogy legalább bilaterális – vagy regionális szinten kölcsönösen előnyös szituációk alakulhassanak ki, hiszen ezt nem is ígérte, és a választói sem ezt várják el tőle. A közép-amerikai államokat eddig valamelyest segítő, és a problémák gyökerét is megcélzó programok helyett a jogsabályi változásoknak köszönhetően immár leginkább csak a probléma tüneteinek kezelésével foglalkozik Washington. Ezzel nemcsak azt érte el az elnök, hogy az eddig sem minden esetben túl erős kapcsolatrendszere tovább gyengült, de az esélyeket is csökkentette a probléma valódi megoldására. Véleményem szerint, bár rövid távon egyes mutatók jelezhetnek az Egyesült Államokra nézve pozitív változást, példának okáért az illegális bevándorlók számának csökkenésében, köszönhetően a Mexikóra helyezett nyomásnak és az élénkebb ellenőrzésnek, azonban a „nagy kibocsátó” országokat támogató programok leállítása tovább fogja eskalálni a helyzetet. Így tovább fog erősödni az elvándorlást erősítő tényezők hatása, ezért ez a rendszer hosszú távon nem tartható fenn. Az olyan lépések pedig, mint például Guatemala biztonságos harmadik országgá nyilvánítása, a világszinten is rendkívül kedvezőtlen bűnügyi statisztikák – és a józan ész – ellenére, akár az USA nemzetközi megítélésének is árthatnak.

Szintén nem tesz jót az ország kapcsolatrendszerének, ha bizonyos döntések érzékeny területeket bolygatnak meg. Amikor egyes vezetők több száz éves történelmi eseményeket hánytorgatnak fel, és bocsánatkérésre szólítanak fel – ahogy tette ezt AMLO is VI. Fülöp spanyol királynak és Ferenc pápának írt levelében⁶³ –, akkor oda kell figyelni még a látszatra is. Például nem lehet olyan személyt kulcspozícióba helyezni, akinek egyes nemzetek számára már a pusztja jelenléte is fájó sebeket tép fel. Elliott Abrams venezuelai különmegbízottá

⁶² MAGA: Make America Great Again.

⁶³ Mexico demands apology from Spain and the Vatican over conquest, [online], 2019. 03. 26. Forrás: BBC News [2020. 01. 08.]

történi kinevezése, Abrams hidegháború alatti közép-amerikai szereplésének, és különösen az Irán-kontra-ügy kapcsán tett Kongresszus előtti hamis vallomástétele miatti büntetésének tudatában, semmiképp sem nevezhető megfontolt politikai döntésnek. Problémák teljesen új körét nyitja meg egy egyébként is feszült és érzékeny kérdés kapcsán, teljesen feleslegesen.⁶⁴ Sőt, egy megújulásra törekvő, hosszú távon is fenntartható tervekkel rendelkező elnökség akár a történelmi megbékélésen is munkálkodhatna annak érdekében, hogy megváltozzon az Egyesült Államok nem túl fényes régiós megítélése. Ennek hiányát azonban jogosan nem lehet felhánytorgatni egy republikánus kormányzatnak, amikor az a korábbi demokrata elnökség nyolc éve alatt is csak kisebb mértékben ment végbe.

Ez tehát nem a legnagyobb elszalasztott lehetőség. Az Egyesült Államok és a déli szubkontinens óriása, Brazília kapcsán azonban már lehet hiányérzetünk. Hiába az ideológiai-gondolkodásbeli közösség, hiába a megszólalásig hasonló temperamentum és kommunikáció – nem véletlen, hogy Bolsonaro beceneve „Trópusi Trump” –, az sem hozott túl sok konkrét eredményt, hogy Brazília elnöke 2019 márciusában Washingtonba látogatott. Bár eddig csak egy év átfedés volt a két elnöki terminus között, nem történt számottevő előrelépés a jelenleg szinte természetes szövetségesnek mondható Brazília és az Egyesült Államok kapcsolatában sem gazdasági, sem politikai téren.

Mindez talán annak tudható be, hogy a Tillerson által 2018-ban ismertetett külpolitikai stratégia kerete mellett nem tűnik úgy, hogy a Trump-kormányzatnak konkrét elképzelései lennének a LAC-térséggel kapcsolatban, leszámítva a fenti alfejezetekben említett, számára kedvezőtlen folyamatok és jelenségek (migráció, kábítószer-kereskedelem, szocialista kormányok) elleni fellépést. Valószínűleg javára vált volna a Trump-adminisztráció külügyi vezetőinek, ha nem mindig a belföldi politikai haszonszerzésre koncentrálnak, akár az elsősorban floridai spanyolajkú szavazatok megszerzése kapcsán, akár a demokrata elnökjelölt-aspiránsok lejárata („szocialistázása”) kapcsán, hanem a regionális együttműködések egy új korszakának kialakításán munkálkodtak volna.

Összességében azonban, ha mérleget kívánnánk vonni Donald Trump elnöki időszakának Latin-Amerika-politikájáról, a fent hangsúlyozott problémák ellenére a mérleg egyik serpenyője sem maradna üresen. Az elnök sajátos retorikája és egyedi megközelítési módja, sokszor átgondolatlanak tűnő kijelentései, döntései vita nélkül jelentős változásokat hoztak a régió életébe, egyes esetekben pedig, ha nem is a megszokott (elfogadott) módon, de elérték, hogy a felek kimozduljanak a nyugvópontonról, és valós, számszerűsíthető változásokat tudjanak megvalósítani.

FELHASZNÁLT IRODALOM

ALEXANDER, Harriet: Donald Trump cancels first trip to Latin America ‘to deal with Syria crisis’, [online], 2018. 04. 10. Forrás: The Telegraph [2020. 01. 27.]

BAKER, Peter: Trump Abandons Trans-Pacific Partnership, Obama’s Signature Trade Deal, [online], 2017. 01. 23. Forrás: The New York Times [2020. 01. 27.]

⁶⁴ Anne GEARAN: Neocon and Iran-contra figure Elliott Abrams in line for State Department job, [online], 2017. 02. 09. Forrás: The Washington Post [2020. 01. 08.]

- BELTRÁN, Adriana: Guatemala Is No Safe Third Country – Why the Asylum Deal Is a Mistake, [online], 2019. 09. 25. Forrás: Foreign Affairs [2020. 01. 29.]
- Cuba: U.S. Policy in the 116th Congress, [online]. Forrás: Federation of American Scientists [2020. 01. 15.]
- Democracy Index 2018: Me too? – Political participation, protest and democracy, [online], 2019. Forrás: The Economist Intelligence Unit [2020. 01. 04.]
- FAUX, Jeff: Why Are Leading Democrats Supporting Trump on Venezuela?, [online], 2019. 05. 23. Forrás: The Nation [2020. 01. 02.]
- GALLAGHER, Kevin P. – MYERS, Margaret: China-Latin America Finance Database, [online], 2020. Forrás: Inter-American Dialogue [2020. 01. 12.]
- GAMBOA, Suzanne: The U.S. and Mexico have waged war on drug cartels for decades. They've fallen short., [online], 2019. 11. 05. Forrás: NBC News [2020. 01. 05.]
- GEARAN, Anne: Neocon and Iran-contra figure Elliott Abrams in line for State Department job, [online], 2017. 02. 09. Forrás: The Washington Post [2020. 01. 08.]
- GRANVILLE, Kevin: What Is TPP? Behind the Trade Deal That Died, [online], 2017. 01. 23. Forrás: The New York Times [2020. 01. 28.]
- ICE: Former Venezuelan VP among 10 most wanted fugitives, [online], 2019. 07. 31. Forrás: AP News [2020. 01. 06.]
- ISACSON, Adam: "Peace Colombia": What's New About It?, [online], 2016. 02. 15. Forrás: Washington Office on Latin America [2020. 01. 05.]
- Joint Statement by EU High Representative/Vice President Federica Mogherini, Minister of Foreign Affairs of Canada Chrystia Freeland and EU Commissioner for Trade Cecilia Malmström on the decision of the United States to further activate Title III of the Helms Burton (Libertad) Act, [online], 2019. 04. 17. Forrás: Government of Canada [2020. 01. 02.]
- Joint Strategic Plan FY 2018–2022, [online], 2018. 02. Forrás: U.S. Department of State [2020. 01. 28.]
- JORDAN, Miriam – KANNO-YOUNGS, Zolan: Trump's Latest Attempt to Bar Asylum Seekers Is Blocked After a Day of Dueling Rulings, [online], 2019. 07. 24. Forrás: The New York Times [2020. 01. 28.]
- Latin America and the Caribbean: Issues in the 115th Congress, [online], 2019. 01. 22. Forrás: Federation of American Scientists [2020. 01. 22.]
- LIND, Dara: MS-13, explained – President Trump has turned the Salvadoran-American street gang into public enemy No. 1., [online], 2019. 02. 05. Forrás: VOX Media [2020. 01. 12.]
- LIPTAK, Adam: Supreme Court Appears Ready to Let Trump End DACA Program, [online], 2019. 11. 12. Forrás: The New York Times [2020. 01. 28.]
- LUXEN, Micah – LUSSENHOP, Jessica – VAIDYANATHAN, Rajini: Is there a crisis on the US–Mexico border?, [online], 2019. 07. 11. Forrás: BBC News [2020. 01. 28.]
- MACCHI, Victoria: US Extends Protected Status End Date for Nationals of 6 Countries, [online], 2019. 11. 02. Forrás: Voice of America News [2020. 01. 28.]
- MAIN, Alexander: The Right Has Power in Latin America, but No Plan, [online], 2019. 08. Forrás: Jacobin [2020. 01. 27.]
- MASON, Jeff: 'Hola, I'm Mike Pence': U.S. VP delivers message of support to Venezuelans, [online], 2019. 01. 22. Forrás: Reuters [2020. 01. 02.]
- Matter of A-B-, Respondent (Interim Decision #3929), [online], 2018. 06. 11. Forrás: U.S. Department of Justice [2020. 01. 27.]
- Mexico demands apology from Spain and the Vatican over conquest, [online], 2019. 03. 26. Forrás: BBC News [2020. 01. 08.]
- Migrant Protection Protocols, [online], 2019. 01. 24. Forrás: U.S. Department of Homeland Security [2020. 01. 28.]
- MS13 in the Americas – How the World's Most Notorious Gang Defies Logic, Resists Destruction, [online], 2018. 02. 16. Forrás: InSight Crime – Center for Latin American & Latino Studies [2020. 01. 12.]
- New Annual Data Released by White House Drug Policy Office Shows Record High Cocaine Cultivation and Production in Colombia, [online], 2018. 06. 28. Forrás: The White House [2020. 01. 05.]
- Nicaragua Human Rights and Anticorruption Act of 2018, [online], 2018. 07. 18. Forrás: Congress.gov [2020. 01. 04.]
- ORÉ, Diego: Mexico wants U.S. backing for development plan to stem Central American migration, [online], 2019. 05. 20. Forrás: Reuters [2020. 01. 06.]

- Posture statement of General John F. Kelly, United States Marine Corps, Commander, United States Southern Command Before the 114th Congress Senate Armed Services Committee 12 March 2015., [online], 2015. 03. 12. Forrás: Senate.gov [2020. 01. 06.]
- Proclamation 9844 – Declaring a National Emergency Concerning the Southern Border of the United States, [online], 2019. 02. 20. Forrás: Federal Register [2020. 01. 27.]
- Remarks by National Security Advisor Ambassador John R. Bolton on the Administration's Policies in Latin America, [online], 2018. 11. 02. Forrás: The White House [2020. 01. 01.]
- RIBANDO SEELKE, Clare: Venezuela: Overview of U.S. Sanctions, [online], 2019. 10. 16. Forrás: Federation of American Scientists [2020. 01. 03.]
- RODGERS, Lucy – BAILEY, Dominic: Trump wall – all you need to know about US border in seven charts, [online], 2019. 09. 27. Forrás: BBC News [2020. 01. 28.]
- ROTSTEIN, Jason: The Legacy of the Libertad Act: Defeating Title III Claims and Protecting International Comity, [online], 2019. 11. Forrás: Harvard International Law Journal [2020. 01. 02.]
- S.1291 – DREAM Act, [online], 2001. 08. 01. Forrás: Congress.gov [2020. 01. 27.]
- SCOTT, Rick: China's growing influence in Latin America is a threat to our way of life, [online], 2019. 06. 11. Forrás: CNBC [2020. 01. 14.]
- SHEAR, Michael D. – HABERMAN, Maggie: No Secret Immigration Deal Exists With U.S., Mexico's Foreign Minister Says, [online], 2019. 06. 10. Forrás: The New York Times [2020. 01. 28.]
- SOLOMON, Daina Beth: Mexico says no to safe third-country asylum discussion with U.S., [online], 2019. 07. 22. Forrás: Reuters [2020. 01. 29.]
- SPAGAT, Elliot: Migrants live in fear at Mexico–US border as violence flares, [online], 2019. 11. 07. Forrás: AP News [2020. 01. 28.]
- STACK, Liam – SEMPLE, Kirk: Trump Says U.S. Will Designate Drug Cartels in Mexico as Terrorist Groups, [online], 2019. 11. 28. Forrás: The New York Times [2020. 01. 29.]
- SULLIVAN, Mark P.: Latin America and the Caribbean: U.S. Policy Overview, [online], 2019. 11. 13. Forrás: Federation of American Scientists [2020. 01. 27.]
- SUTTON, Trevor: Trump pushes failed Latin America policy now reflected in Guatemala, [online], 2019. 09. 05. Forrás: The Hill [2020. 01. 29.]
- TALEV, Margaret: Hint to Maduro? '5,000 Troops to Colombia,' Reads Bolton Notepad, [online], 2019. 01. 29. Forrás: Bloomberg [2020. 01. 02.]
- TAYLOR, Adam: Trump makes his first presidential visit to Latin America – a region where he is very unpopular, [online], 2018. 11. 30. Forrás: The Washington Post [2020. 01. 27.]
- Temporary Protected Status, [online], 2019. 11. 18. Forrás: U.S. Citizenship and Immigration Services [2020. 01. 28.]
- The Belt and Road Initiative, [online], 2020. Forrás: Hong Kong Trade Development Council [2020. 01. 12.]
- The Presidential Candidates on Venezuela, [online], 2019. 07. 30. Forrás: Council on Foreign Relations [2020. 01. 02.]
- Tillerson Warns against China, Russia Engagement in Latin America, [online], 2018. 02. 01. Forrás: Voice of America [2020. 01. 07.]
- Travels Abroad of the President, [online], Forrás: Office of the Historian [2020. 01. 27.]
- Travels Abroad of the Secretary of State, [online], Forrás: Office of the Historian [2020. 01. 27.]
- U.S.–Mexico Joint Declaration, [online], 2019. 06. 07. Forrás: U.S. Department of State [2020. 01. 29.]
- US accuses Venezuelan vice-president of role in global drug trafficking, [online], 2017. 02. 14. Forrás: The Guardian [2020. 01. 06.]
- Venezuela opposition leader Juan Guaido calls for military uprising against Nicolas Maduro, [online], 2019. 04. 30. Forrás: CBS News [2020. 01. 12.]
- WATERMAN, Matthew: Bolton is reviving old rhetoric and old policies on Latin America, [online], 2019. 04. 28. Forrás: IDS News [2020. 01. 15.]

Selján Péter

A 2017–2020-as Trump-adminisztráció Közel-Kelet-politikája¹

A 2016-os amerikai elnökválasztást követően sokakat váratlanul ért, hogy Donald Trump, egy ingatlanmogul és valóságshow-sztár lett az Amerikai Egyesült Államok 45. elnöke. A választási kampány során tett nyilatkozatai és egyéb megnyilvánulásai alapján sejteni lehetett, hogy most „valami új” következik az USA külpolitikájában. Ekkor még többen úgy vélték, hogy az erős és független amerikai intézményrendszer biztosítani fogja a külpolitikai folytonosságot az amerikai érdekek és értékek változatlanúsága révén. Trump 2017–2020-as elnöksége azonban külpolitikai szempontból sem tekinthető eseménytelennek, kiváltképp a Közel-Keletet illetően. A Trump-adminisztráció számos olyan külpolitikai döntést hozott ebben a pár évben, amelyek korábban fel sem merülhettek volna. Különös tekintettel az Egyesült Államok, Izrael és Szaúd-Arábia viszonyának alakulására, a palesztin–izraeli békefolyamatra, a szíriai amerikai szerepvállalásra és az Iszlám Állammal szembeni harcra, valamint Irán atomprogramjának megfékezésére vonatkozóan. Tanulmányunk ezen témákra fókuszálva igyekszik áttekinteni az elmúlt évek legfontosabb eseményeit és lényegre törően összegezni a Trump-adminisztráció Közel-Kelet-politikáját.

Kulcsszavak: USA, Trump, Közel-Kelet, biztonságpolitika, külpolitika

Selján Péter: *The 2017–2020 Trump Administration’s Middle East Policy*

Following the 2016 US presidential election, many were surprised to see Donald Trump, a real estate mogul and reality show star, become the 45th president of the United States. Trump’s statements made during the election campaign suggested that this is going to be “something new” in terms of US foreign policy. At that time, many believed that a strong and independent American institutional system would ensure the continuity of US foreign policy through the respect of the unchanging American interests and values. However, the 2017–2020 Trump presidency is not to be seen as uneventful in foreign policy terms, especially with regard to the Middle East. The Trump administration has made several foreign policy decisions in these few years that could never have been raised before. Particularly in regard of the relations between the United States, Israel and Saudi Arabia, the Palestinian–Israeli peace process, US involvement in Syria and the fight against the Islamic State, and the containment of Iran’s nuclear program. Focusing on these topics, our paper seeks to discuss the major events of these recent years and to summarise Trump’s Middle East policy.

Keywords: USA, Trump, Middle East, security policy, foreign policy

¹ Jelen publikáció az Európai Unió, Magyarország és az Európai Szociális Alap társfinanszírozása által biztosított forrásból az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00007 azonosítószámú „Tehetségből fiatal kutató” – A kutatói élet pályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban című projekt keretében jött létre.

Bevezetés

Négy évvel ezelőtt senki sem feltételezte volna, hogy az Obama-adminisztráció által jelentős diplomáciai erőfeszítések árán kötött iráni nukleáris megállapodásból néhány éven belül kilép majd az Amerikai Egyesült Államok (a továbbiakban: Egyesült Államok, USA), vagy a Fehér Ház elismeri Jeruzsálemet Izrael fővárosaként. Azonban nem véletlenül szokták a szakértők a nemzetközi kapcsolatok elméleteinek temetőjeként és rend nélküli, kiszámíthatatlan régióként említeni a Közel-Keletet.

A 2017–2020-as elnöki terminus végéhez közeledve a szakértők és elemzők most összegezhetik és értékelhetik a Trump-adminisztráció teljesítményét az egyes szakterületeken. Az ingatlanmogul és valóságshow-sztár Donald Trump a washingtoni politikai körökön kívülről, az üzleti világból érkezett a Fehér Házba az USA 45. elnökéként, előzetes kormányzati és külpolitikai tapasztalatok nélkül. A Trump-adminisztráció indulásakor egyes politikai elemzők arra számítottak, hogy az elnök igyekszik majd elismert szakértőkkel körülvenni magát, így biztosítva a jól átgondolt és következetes külpolitikai döntéshozatalt. Ezzel szemben világossá vált, hogy az elnök csak olyan személyeket tűr meg maga mellett, akik teljes mértékben osztrják a nézeteit. Erre utal a főtanácsadók és más kulcspozíciókat betöltő tisztségviselők rekordszámú kinevezése és leváltása, amely az elnöki adminisztráció komoly instabilitását tükrözi és egyúttal az Egyesült Államok Közel-Kelet-politikájára is rányomta a bélyegét.

Jelen tanulmány célja áttekinteni és röviden összefoglalni az elmúlt évek legfontosabb közel-keleti eseményeit, illetve a Trump-adminisztráció Közel-Kelet-politikáját. Kiindulópontként ismerteti az USA biztonsági stratégiájának a térséggel foglalkozó részét, amely tartalmazza az Egyesült Államok külpolitikájának regionális céljait, megnevezi a fenyegetéseket és kihívásokat, továbbá politikai és gazdasági prioritásokat is megfogalmaz. Ezt követően a tanulmány sorra veszi a legfontosabb közel-keleti külpolitikai kihívásokat, elsőként az Iszlám Állam elleni harc alakulását, a szíriai polgárháborút és az Iránnal való konfrontációt. Kitér továbbá a Szaúd-Arábia és az Egyesült Államok egyre szorosabbra fűződő baráti kapcsolatára is. Végül Trump 2020 elején bemutatott palesztin–izraeli béke-tervnek rövid ismertetése és értékelése után következtetések levonásával zár.

Trump biztonsági stratégiája

A Nemzeti Biztonsági Stratégia (NBS) az Egyesült Államok egyik átfogó, a mindenkori kormány által igény szerint pár évente elkészített, legmagasabb szintű stratégiai alapküldokumentumainak egyike, amely meghatározza az amerikai külpolitika céljait és irányát. Felvázolja a fő nemzeti biztonsági fenyegetéseket és kihívásokat, és ismerteti a kormányzat számára rendelkezésre álló lehetőségeket azok elhárítására. A biztonság valamennyi dimenziójára kiterjed, ezért végrehajtásának érdekében további alárendelt dokumentumokkal, ágazati stratégiákkal egészítik ki, mint például a Nemzeti Védelmi Stratégia (*National Defense Strategy 2018*), a Nemzeti Katonai Stratégia (*National Military Strategy 2018*),

a Nukleáris Stratégia (*Nuclear Posture Review 2018*) vagy a Rakétavédelmi Felülvizsgálat (*Missile Defense Review 2019*).²

A Donald Trump által 2017 decemberében aláírt Nemzeti Biztonsági Stratégia Közel-Keletre vonatkozó része szerint az Egyesült Államok arra törekszik, hogy: a Közel-Kelet ne lehessen többé dzsihadista terrorszervezetek bázisa, illetve menedéke; Amerikával ellenséges regionális hatalom ne legyen képes dominálni a térséget; a jövőben is biztosított legyen a régió energiaforrásaihoz való hozzáférés, ezáltal pedig a globális energiapiac stabilitása. A stratégia megállapítja továbbá, hogy Irán növekvő befolyása, a gyenge államok összeomlása, a dzsihadista ideológia térnyerése, a gazdaság stagnálása és a regionális hatalmak rivalizálása az elmúlt években felemésztette a régiót, az Egyesült Államok pedig sem a demokratikus transzformáció támogatásával, sem a térségből való kivonulással nem tudja elszigetelni magát a Közel-Kelet problémáitól. A dokumentum arra is kitér, hogy ez a térség az otthona a világ legveszélyesebbnek tekintett terroristaszervezeteinek, az Iszlám Államnak és az al-Káidának, amelyek a régió országainak instabilitását kihasználva képesek fokozni tevékenységüket, és terjeszteni erőszakos dzsihadista ideológiájukat. Hasonlóan fogalmaz Iránt illetően is, azzal vádolva Teheránt, hogy a terrorizmus fő támogatójaként az instabilitást kihasználva növelte befolyását a régióban szövetségesein és proxyszervezetein keresztül. Emellett bírálja a perzsa államot, amiért továbbra is folytatja ballisztikus rakéta programját, fejleszti hírszerzési képességeit és kibertámadásokat hajt végre.³

A 2017-ben kiadott amerikai NBS a palesztin–izraeli konfliktust a régió stabilitását és prosperitását generációk óta hátráltató tényezőként említi, kijelentve, hogy a dzsihadista terrorszervezetek és az Irán jelentette fenyegetés fokozódása arra enged következtetni, hogy nem Izrael a kiváltó oka a térséget terhelő problémáknak. A külpolitikának keretet és irányt adó stratégiai dokumentum felismerni véli, hogy az Egyesült Államoknak továbbra is van lehetősége a gazdasági és a politikai együttműködés ösztönzésére a régióban, valamint képes lehet hozzájárulni a térség országainak stabilitásához és egy, az amerikai érdekeknek is megfelelő regionális hatalmi egyensúly kialakításához.⁴

A politikai prioritások között elsőként a partnerségi kapcsolatok megerősítését és bővítését fogalmazza meg a stratégia Közel-Kelettel foglalkozó része. Konkrétan nevesíti az Öböl Menti Együttműködési Tanácsot (GCC), hangsúlyozza az Irakkal ápolt hosszú távú stratégiai együttműködés fontosságát, a szíriai polgárháború politikai rendezésének szükségességét, valamint Irán nukleáris fegyverhez jutásának megakadályozását és ártalmatlan regionális befolyásának megfékezését. A palesztin–izraeli konfliktust illetően rögzíti az Egyesült Államok elkötelezettségét egy átfogó, mindkét fél számára elfogadható békemegállapodás elérése mellett. Gazdasági prioritásként a dzsihadista csoportok által kihasználható egyenlőtlenségek felszámolását és a modernizációt elősegítő reformok ösztönzését és támogatását tűzte ki célul az Egyesült Államok, külön megemlítve Egyiptomot és Szaúd-Arábiát. Katonai és biztonságpolitikai prioritásként a dokumentum kimondja, hogy az Egyesült

² A stratégiai dokumentumokról bővebben lásd: CSIKI Tamás: A stratégiai dokumentumok rendszere, *Nemzet és Biztonság*, 1. évf., 2008/8, 76–81. o.

³ National Security Strategy of the United States of America, The White House, Washington, DC, December 2017, 48–49. o.

⁴ National Security Strategy of the United States of America: *i. m.*, 49.

Államok továbbra is fenn fogja tartani a szükséges amerikai katonai jelenlétet a régióban az USA és szövetségeseinek terrortámadásoktól való védelme, valamint a számára kedvező hatalmi egyensúly fenntartása érdekében.⁵

Trump első biztonsági stratégiájának megjelenését egyes szakértők úgy kommentálták, hogy ez a stratégiai alapidokumentum valójában mára már veszített a jelentőségéből (irreleváns), és inkább az elnöknek van ténylegesen meghatározó szerepe a külpolitika folytatásban,⁶ ami viszont aggodalomra adhat okot a korábbi kormányzati vagy külpolitikai tapasztalattal nem rendelkező, a szakértelmet ugyanakkor lenéző Donald Trump esetében.⁷ Más elemzők azonban az amerikai külpolitika folytatólágosságát, a stratégiai kultúra alapelemeit és a trumpi külpolitika („America First”) célkitűzéseit vélték felfedezni benne, az elnökhöz közel álló főtanácsadók és egyes miniszterek ráhatásának köszönhetően „moderált” formában. Ezért álláspontjuk szerint Trump stratégiája az előző kormányzatok kül- és biztonságpolitikájának folytatásaként értékelhető.⁸

A Trump-adminisztráció külpolitikája, illetve biztonsági stratégiájának megvalósítása azonban bizonyos értelemben mégis szakítás a korábbi kormányzatok gyakorlatával. A hidegháborút követően – főleg a szeptember 11-ei terrortámadások után – az amerikai külpolitika középpontjában a terrorizmus elleni műveletek, a Közel-Kelet térsége és Afganisztán álltak, ám Trump az USA külpolitikájának új irányt adva már inkább Kína és Oroszország mint az amerikai értékekkel és érdekekkel ellentétes világrend kiépítésére törekvő „revizionista hatalmak” megerősödését jelölte meg fő kihívásként. Emellett az elsődleges kihívások közé emelte a regionális fenyegetésként megjelenő Irán regionális befolyását, valamint a nem állami szereplőkként globális fenyegetést jelentő dzsihadista terrorszervezeteket, elsősorban az Iszlám Államot és az al-Káidát.⁹

Az Iszlám Állam elleni harc és a szíriai polgárháború

A ma már leginkább hivatalosan csak Iszlám Államként ismert, de az évek során többször is nevet változtató szélsőséges szunnita terrorszervezet története az 1990-es évekig nyúlik vissza. Elődszervezetét, a Dzsamaat at-Tauhíd va-l-Dzsihadot a 2003-as iraki háború idején hozta létre a jordániai származású Abu Muszab az-Zarkávi, amelynek sikerei hamar felkeltették Oszama bin Ládenné, az al-Káida vezetőjének figyelmét. Zarkávi 2004-ben hűséget esküdött bin Ládennek, amiért cserébe anyagi támogatásban részesült, és további fegyvereket is szolgálatába állítottak, csoportját pedig átnevezték az Iraki al-Káidára (AQI). 2006-ban azonban az iraki síita civileket sem kímélő stratégiája és kegyetlen módszerei miatt bin Laden akkori jobbkeze – majd 2011-es halála óta utóda –, Ajmán az-Zavahiri egy levélben figyelmeztette Zarkávit, hogy hagyjon fel ezekkel a műveletekkel. Zarkávi végül 2006-ban

⁵ National Security Strategy of the United States of America: *i. m.*, 49–50.

⁶ Matthew FAY: The Irrelevance of Trump's National Security Strategy, [online], 2017. 12. 18. Forrás: Niskanen Center [2020. 03. 20.]

⁷ Elizabeth N. SAUNDERS: Is Trump a Normal Foreign-Policy President?, [online], 2018. 01. 18. Forrás: Foreign Affairs [2020. 03. 23.]

⁸ CSIKI VARGA Tamás: A Trump-stratégia nyomában – A 2017-es amerikai Nemzeti Biztonsági Stratégia értékelése, *Nemzet és Biztonság*, 10. évf., 2018/2, 104–105. o.

⁹ National Security Strategy of the United States of America: *i. m.*, 2–3.

életét vesztette egy amerikai légitámadásban, a következő három évben kibontakozó szektáriánus iraki polgárháborúban pedig az Iraki al-Káida súlyos veszteségeket szenvedett el. Az iraki állam instabilitása azonban lehetőséget adott arra, hogy a szervezet 2010-ben egy új vezetővel, Abu Bakr al-Bagdádival az élén újjáéledjen. Bagdádi átszervezte az Iraki al-Káidát, majd a tevékenységi körét 2012-ben a polgárháború sújtotta Szíriára is kiterjesztette, létrehozva az an-Núszra Frontot. 2013-ban az Iraki al-Káida és a szíriai an-Núszra Front feletti irányító pozícióját megerősítve a terrorszervezetet Iraki és Szíriai Iszlám Államra (Islamic State of Iraq and Syria – ISIS), majd Moszul 2014-es elfoglalását követően egyszerűen csak Iszlám Államra (Islamic State – IS) nevezte át, magát pedig kalifának kiáltotta ki. A szélsőséges iszlamista szervezettel szembeni nemzetközi katonai fellépés ettől kezdve vált az Egyesült Államok számára prioritássá.¹⁰

Mivel alig telt el pár év azóta, hogy a közel kilenc évig tartó háborút lezárva az amerikai erők kivonultak Irakból, az Iszlám Állam elleni harcnak már az első szakaszában – illetve már az azt megelőző évben is – rendszeresen kijelentette Barack Obama akkor hivatalban lévő amerikai elnök, hogy szárazföldi erőket nem fognak majd bevetni a terroristaszervezettel szemben sem Irakban, sem Szíriában, csak abban az esetben, ha arra helyi koalíció szerveződik.¹¹ Ennek értelmében az az első pár ezer amerikai és szövetséges katona, akik 2014-ben az iraki kormány hivatalos kérésére az elsők között érkeztek Irakba, csupán tanácsadói és kiképzői feladatokat láthattak el, Szíriában pedig az Iszlám Állammal szembeni katonai intervencióban szárazföldi erőket egészen 2015 végéig nem vetettek be.¹²

Az Egyesült Államok 2015 novemberében vezényelt először katonákat Szíriába az ISIS elleni harc támogatása érdekében, és akkor is elsősorban csak tanácsadói szerepet betöltő különleges egységeket, ami a létszámot tekintve tehát nem volt nagy csapaterősítés, ugyanakkor e döntés önmagában is jelentős fordulatnak volt tekinthető, hiszen Obama korábban elzárkózott a szárazföldi erők szíriai alkalmazásától is.¹³ Megjegyzendő, hogy erre a fordulatra pont azt követően került sor, hogy Oroszország is bekapcsolódott a szíriai polgárháborúba, mégpedig az összeomlás szélére került Aszad-rezsim oldalán.¹⁴ Innentől kezdve az amerikai különleges erők tanácsadói és kiképzői feladatokat ellátva járultak hozzá az Iszlám Állam elleni harc sikeréhez, amely 2016 második felében a Szíriai Demokratikus Erők (SDF) vezetésével Rakka visszafoglalásáért indult offenzívával érkezett egyik legfontosabb mérföldkövéhez. Ebben az időszakban szenvedte el az amerikai különleges erők nagyjából 300 fős szíriai kontingense az első veszteségét, miután az egyik katona egy improvizált robbanószerkezet detonációja során életét vesztette.¹⁵

¹⁰ SELJÁN Péter: Harc az Iszlám Állam ellen, *Nemzet és Biztonság*, 7. évf., 2014/5, 63–74. o.

¹¹ Gregory KORTE: 16 times Obama said there would be no boots on the ground in Syria, [online], 2015. 10. 31. Forrás: USA Today [2020. 03. 22.]

¹² Stephen COLLINSON: Obama sends 1,500 troops to Iraq, [online], 2014. 11. 07. Forrás: CNN Politics [2020. 03. 22.]; Barbara STARR – Jeremy DIAMOND: Syria: Obama authorizes boots on ground to fight ISIS, [online], 2015. 10. 30. Forrás: CNN Politics [2020. 03. 22.]

¹³ Peter BAKER – Helene COOPER – David E. SANGER: Obama Sends Special Operations Forces to Help Fight ISIS in Syria, [online], 2015. 10. 30. Forrás: The New York Times [2020. 03. 22.]

¹⁴ SELJÁN Péter: Oroszország és a szíriai polgárháború, *Nemzet és Biztonság*, 8. évf., 2016/5, 14–30. o.

¹⁵ Alissa J. RUBIN – Karam SHOUMALI – Eric SCHMITT: American Is Killed in First Casualty for U.S. Forces in Syria Combat, [online], 2016. 11. 24. Forrás: The New York Times [2020. 03. 22.]

Donald Trump beiktatását követően az Iszlám Állam elleni harccal kapcsolatos egyik első intézkedésként döntés született a Rakkáért indított offenzíva megerősítéséhez szükséges további 400 fős csapaterősítés Szíriába vezényléséről, ami a terrrorszervezet elleni harc eszkalációjaként volt értékelhető, jelezve, hogy az új amerikai adminisztráció számára prioritást élvez az Iszlám Állam felett aratott katonai győzelem.¹⁶ Az amerikai támogatásnak köszönhetően a szíriai kurdok és arab fegyveresek alkotta SDF-nek 2017 októberében sikerült is visszafoglalnia az Iszlám Államtól Rakkát, a szervezet de facto fővárosát.¹⁷

Megjegyzendő, hogy mindeközben 2017 áprilisában volt az első alkalom, hogy az Egyesült Államok fegyveres erőt alkalmazott az Aszad-rezsimmel szemben, miután Trump utasítására rakétatámadást hajtottak végre egy szíriai légibázis ellen, válaszul egy az Aszad-rezsimhez köthető észak-szíriai vegyifegyver-támadásra, amelyben több mint 70-en vesztették életüket.¹⁸ Egy évvel később egy újabb, ezúttal 40 áldozatot követelő szíriai vegyifegyver-támadást követően Trump a korábbinál „kétszer erősebb”, célzott rakétatámadás végrehajtására adott utasítást három, a vegyifegyver-kutatáshoz köthető szíriai célpont ellen.¹⁹ Mindezt azért érdemes kiemelni, mert míg Obama 2012-ben „vörös vonalnak” minősítette a vegyi fegyverek esetleges bevetését, és válaszcsepásokkal fenyegette meg az Aszad-rezsimet, egy 2013 nyarán a szíriai kormányerők által végrehajtott, több mint 1400 halálos áldozattal járó vegyifegyver-támadást követően az Obama-adminisztráció a katonai erő alkalmazása helyett a diplomáciai megoldást választva inkább megállapodást kötött Moszkvával és Damaszkusszal a szíriai vegyifegyver-készletek teljes felszámolásáról.²⁰

A célzott rakétatámadások végrehajtása tehát valóban elmozdulásként volt értékelhető a fegyveres erő Aszad-rezsimmel szembeni alkalmazásától immár hagyományosan tartózkodó Obama-adminisztráció politikájától, ugyanakkor egyúttal azt is jelezte, hogy az Egyesült Államoknak továbbra sem áll szándékában a szíriai polgárháborúba való tényleges (a konfliktus menetének befolyásolására alkalmas mértékű) beavatkozás, a szíriai kormányerők feltartóztatása, illetve az orosz vagy iráni erőkkel való közvetlen katonai konfrontáció. Egyes elemzők szerint ezzel a korlátozott rakétatámadással az Aszad-rezsim vegyifegyver-képességeit sem sikerült olyan mértékben felszámolni, ahogy azt az amerikai kormányzat akkor kommunikálta, csupán egy a vegyifegyver-programjához tartozó kutatólétesítményt, egy raktárt és egy bunkert semmisítettek meg vele, gondos figyelmet fordítva a civil áldozatok számának minimalizálására és az orosz katonák és haditechnikai eszközök megkímélésére a további eszkaláció elkerülése érdekében.²¹

¹⁶ Michael. R. GORDON: U.S. Is Sending 400 More Troops to Syria, [online], 2017. 03. 09. Forrás: The New York Times [2020. 03. 22.]

¹⁷ Anne BARNARD – Hwaida SAAD: Raqqa, ISIS ‘Capital’, Is Captured, U.S.-Backed Forces Say, [online], 2017. 10. 17. Forrás: The New York Times [2020. 10. 22.]

¹⁸ Spencer ACKERMAN et al.: Syria missile strikes: US launches first direct military action against Assad, [online], 2017. 04. 07. Forrás: The Guardian [2020. 03. 22.]

¹⁹ Helene COOPER – Thomas GIBBONS-NEFF – Ben HUBBARD: U.S., Britain and France Strike Syria Over Suspected Chemical Weapons, [online], 2018. 04. 13. Forrás: The New York Times [2020. 03. 22.]

²⁰ Alex WARD: How Obama’s “red line” fiasco led to Trump bombing Syria, [online], 2018. 04. 15. Forrás: Vox [2020. 03. 22.]

²¹ Colum LYNCH – Elias GROLL – Robbie GRAMER: Syrian Chemical Weapons Prompts Missile Volley From Trump, [online], 2018. 04. 14. Forrás: Foreign Policy [2020. 03. 22.]; Peter BEAUMONT – Andrew ROTH: Despite Trump’s bluster, it’s unclear what Syria strikes accomplished, [online], 2018. 04. 15. Forrás: The Guardian [2020. 03. 22.]

A Trump-adminisztráció Szíria-politikája a korábbi évekhez képest 2018 elején változott meg jelentős mértékben, vagy inkább lett szokatlanul inkonzisztens. Mivel úgy tűnt, hogy bővülnek az USA szíriai szerepvállalásának célkitűzései, az idő előtti csapatkivonást elkerülendő, eleinte inkább tartós amerikai katonai jelenlétre lehetett számítani az Iszlám Állam legyőzése, az Aszad-rezsim megfékezése, illetve Irán befolyásának ellensúlyozása érdekében.²² Noha Trump elnök többször is úgy nyilatkozott, hogy szeretné minél előbb kivonni az amerikai erőket Szíriából, ezzel szemben 2018 szeptemberében kijelentette, hogy az akkor éppen az országban tartózkodó mintegy 2200 amerikai katona egészen addig maradhat majd a térségben, amíg azt Irán szíriai befolyásának ellensúlyozása érdekében szükségesnek látják.²³ Trump Közel-Kelet-politikájának következtelenségét és kiszámíthatatlanságát mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy mindezek után az amerikai elnök 2018. december 19-én egy Twitter-posztban jelentette be, hogy mivel sikerült legyőzni az Iszlám Államot, parancsot adott az amerikai katonák (2000–2500 fő) kivonására Szíriából, és ezt a döntését ráadásul a tanácsadóinak és minisztereinek az elhamarkodott csapatkivonás kockázataival kapcsolatos figyelmeztetése ellenére hozta meg.²⁴ Trump meglepő bejelentését sokan kérdőre vonták, Jim Mattis védelmi miniszter a kibékíthetetlen nézeteltérései miatt inkább le is mondott, így az elnök végül visszakozni kényszerült, 2019 februárjában pedig beleegyezett, hogy egy 400 fős amerikai katonai kontingens Szíriában maradjon.²⁵ Mindezek után a Szíriai Demokratikus Erők március 24-én visszafoglalták az Iszlám Állam által ellenőrzött szíriai területek maradvékát is, amelynek eredményeként hivatalosan is bejelentették a szélsőséges iszlamista terrorszervezet régóta várt katonai vereségét.²⁶

Trump elnök 2019. október 7-én végül valóban kivonta az amerikai erőket Északkelet-Szíriából, ezzel pedig gyakorlatilag szabad utat adott egy kurdok elleni újabb török hadműveletnek, illetve átengedte az akkor kurd–amerikai együttműködés keretében ellenőrzés alatt tartott területeket és katonai bázisokat az orosz és a szíriai kormányerőknek, amely csak tovább bonyolította a már igen összetett szíriai válsághelyzetet.²⁷ Csupán hetekkel később az Iszlám Állam elleni harcban egy újabb fordulat következett be, ugyanis október 27-én az amerikai különleges erők egy idlibi rajtaütés során végeztek a terrorszervezet vezetőjével, Abu Bakr al-Bagdadival,²⁸ az északkelet-szíriai csapatkivonás után pedig

²² Julian BORGER – Patrick WINTOUR – Kareem SHAHEEN: US military to maintain open-ended presence in Syria, Tillerson says, [online], 2018. 01. 17. Forrás: The Guardian [2020. 03. 22.]

²³ John HALTIWANGER: Trump now plans to keep US troops in Syria until Iran gets out, which means America may never leave, [online], 2018. 09. 24. Forrás: Business Insider [2020. 03. 22.]

²⁴ Mark LANDLER – Helene COOPER – Eric SCHMITT: Trump to Withdraw U.S. Forces From Syria, Declaring ‘We Have Won Against ISIS’, [online], 2018. 12. 19. Forrás: The New York Times [2020. 03. 22.]

²⁵ Mark LANDLER – Helene COOPER: In Latest Shift, Trump Agrees to leave 400 Troops in Syria, [online], 2019. 02. 22. Forrás: The New York Times [2020. 03. 22.]

²⁶ Kim HJELMGAARD: American-backed Syrian force declares victory over Islamic State, [online], 2019. 03. 24. Forrás: USA Today [2020. 03. 22.]

²⁷ Trump makes way for Turkey operation against Kurds in Syria, [online], 2019. 10. 17. Forrás: BBC News [2020. 03. 22.]

²⁸ James GRIFFITHS – Joe RUIZ – Eliza MACKINTOSH – Fernando ALFONSO III: Trump: ISIS leader Abu Bakr al-Baghdadi is dead, [online], 2019. 10. 27. Forrás: CNN [2020. 03. 22.]; ISIL chief Abu Bakr al-Baghdadi killed in Syria, confirms Trump, [online], 2019. 10. 27. Forrás: Al Jazeera [2020. 03. 22.]; WATCH: Donald Trump confirms death of ISIL chief al-Baghdadi in US raid, [online], 2019. 10. 27. Forrás: Al Jazeera English (Official YouTube Channel) [2020. 03. 22.]; Peter BAKER – Eric SCHMITT – Helene COOPER: ISIS Leader al-Baghdadi Is Dead, Trump Says, [online], 2019. 10. 27. Forrás: The New York Times [2020. 03. 22.]

páncélos erőket vezényeltek át Irakból a kelet-szíriai Deir ez-Zór térségébe az ottani olajlétesítmények védelmére.²⁹

Szíriában az Egyesült Államok továbbra is elutasítja az Aszad-rezsimet, a szíriai polgárháború alakulása azonban mintha nem lenne prioritás számára, annak menetébe tehát nem is kíván beavatkozni, bár Trump nyilatkozatokban többször is kifejezte aggodalmát, és olykor fel is szólította Oroszországot és a szíriai kormányerőket a harcok beszüntetésére. 2019 év végén és 2020 első hónapjaiban az orosz támogatással a szíriai kormányerők által Idlib visszafoglalásáért indult offenzíva rekordnagyságú, az ENSZ becslései szerint mintegy 800 ezer fős menekülthullámot indított el Szíriából, amely miatt az amerikai Fehér Ház és Törökország is az Aszad-rezsim támogatásának felfüggesztését kérte Moszkvától.³⁰

Donald Trump 2020 februárjában indiai látogatása során úgy nyilatkozott, hogy véleménye szerint ő tett a legtöbbet az Iszlám Állam elleni harc sikere érdekében, és eljött az ideje annak, hogy a szélsőséges terrorszervezettel szembeni küzdelmet Oroszország, Irán, Irak és Szíria folytassa, az Egyesült Államoknak pedig a régió olajtartalékainak ellenőrzésére kellene inkább fókuszálnia. Az olajlétesítmények védelme érdekében az amerikai fegyveres erők egy „kisebb létszámú” katonai egysége továbbra is jelen lesz majd Szíriában, és Trump nyilatkozatai alapján várhatóan Irakban is így lesz.³¹ Mindeközben Moszkva, Damaszkusz és Teherán üdvöznél, ha az amerikai katonák teljesen kivonulnának Szíriából. Az amerikai csapatkivonás és a törökök újabb hadművelete miatt azonban félő, hogy a vezetőjének halálát hamar kiheverő Iszlám Állam „időt és teret” nyert, és akár újra is szerveződhet, ahogy arra a Pentagon egy 2019. decemberi jelentésében is felhívta a figyelmet, létfontosságúnak minősítve az amerikai erők tartós szíriai jelenlétét.³² Bagdadi halála tehát noha sikerként könyvelhető el Trump és a nemzetbiztonsági tanácsadói számára, az Iszlám Állam vezetőjének likvidálása ugyanakkor nem hozta helyre az elhamarkodott észak-szíriai csapatkivonással okozott károkat.³³

Az immár kilenc éve tartó szíriai polgárháború elemzői szemszögből szinte megnyerhetetlennek tűnik még Aszad elnök számára is, annak ellenére, hogy a kormányerőknek sikerült újra ellenőrzésük alá vonni az ország területének már mintegy 70%-át. A továbbra is gyenge lábakon álló szíriai rezsim várhatóan nem lesz képes teljesen úrrá lenni a helyzeten, a fegyveres konfliktusnak pedig továbbra sem látható, hogy mikor lesz vége. Ráadásul az Iszlám Állam és az al-Káida jelentette fenyegetés sem szűnt meg. Az Egyesült Államok számára ugyanakkor továbbra is adott a lehetőség a szíriai polgárháború végkimenetelének alakítására katonai, diplomáciai és gazdasági képességeinek alkalmazásával egyaránt.³⁴

²⁹ Julian BORGER – Martin CHULOV: US deploying more troops around Syria oil fields after killing of Isis leader, [online], 2019. 10. 28. Forrás: The Guardian [2020. 03. 27.]

³⁰ Trump, Turkey call on Russia to stop backing Syrian 'atrocities', [online], 2020. 02. 17. Forrás: Al Jazeera [2020. 03. 23.]

³¹ Tom O'CONNOR: Donald Trump Says It's Time U.S. Passes War on ISIS to Russia, Iran, and Syria, Focuses on Oil Instead, [online], 2020. 02. 25. Forrás: Newsweek [2020. 03. 23.]

³² Tom Vanden BROOK: Pentagon: President Trump's order to withdraw troops from Syria allows ISIS to rebuild, [online], 2019. 12. 14. Forrás: USA Today [2020. 03. 23.]

³³ Lara SELIGMAN: Baghdadi Is Dead, but ISIS Remains Emboldened Since Trump's Drawdown, [online], 2019. 10. 27. Forrás: Foreign Policy [2020. 03. 23.]

³⁴ Jennifer CAFARELLA: Time to Recommit to Syria, [online], 2020. 02. 18. Forrás: Foreign Affairs [2020. 03. 22.]

Konfrontáció Iránnal

A Trump-adminisztráció Iránnal való konfrontációja már 2017 januárjában kezdetét vette, amikor Trump egy elnöki rendeletben ideiglenes belépési tilalmat vezetett be hét, többségében muszlimok lakta országgal, köztük Iránnal szemben.³⁵ Ezt követően nyáron az amerikai kongresszus további szankciókat fogadott el Iránra, Oroszországra és Észak-Koreára vonatkozóan,³⁶ miközben folyamatosan zajlott a vita a 2015-ben még az Obama-adminisztráció által tető alá hozott iráni nukleáris megállapodásról (JCPOA), amelynek értelmében feloldották a perzsa állammal szembeni szankciókat Teherán atomprogramjának jelentős mértékű korlátozásáért cserébe.³⁷ 2018 májusában azonban Trump végül kilépett az egyezményből, november 4-től pedig újra életbe léptette az atomalku által feloldott szankciókat.³⁸ Ezt követően Teherán és Washington között folyamatosan fokozódott a feszültség, amely provokatív nyilatkozatokban, retorikai összecsapásokban és kisebb incidensek formájában nyilvánult meg. Hasszán Roháni iráni elnök kijelentette, hogy Irán szükség esetén korlátozások nélkül újratekzheti az urándúsítást, júliusban pedig a perzsa állam a Hormuzi-szoros lezárásának lehetőségét is felvetette, amennyiben az USA újra szankciókat vezetne be az iráni olajkereskedelem ellehetetlenítésére.³⁹ A kölcsönös fenyegetések közepette 2018 júliusában egy 2 millió hordós szállítmánnyal éppen Egyiptomba tartó szaúdi olajtankert ért támadás a Bab el-Mandeb-szorosban Hodeida kikötőjének közelében, amelyet valószínűsíthetően Irán támogatását élvező, jemeni hűti lázadók hajtottak végre.⁴⁰ Ezt követően augusztusban Hámenei ajatollah megtiltotta a közvetlen tárgyalások folytatását az Egyesült Államokkal, tekintettel a korábbi tárgyalási kísérletek sorozatos kudarcaira.⁴¹ Irán és az USA szembenállása 2019-ben is tovább fokozódott. Áprilisban az amerikai külügyminisztérium a „maximális nyomás” alá helyezés (maximum pressure campaign) stratégiájának keretében terrorszervezetnek minősítette az iráni Forradalmi Gárdát (IRGC), amelyre válaszul az iráni parlament is nemes egyszerűséggel terroristának minősített valamennyi, a térségben tevékenykedő amerikai szövetségest és minden amerikai személyt.⁴² Ez azért is volt aggasztó fejlemény, mert korábban még soha nem volt arra példa, hogy egy szuverén állam fegyveres erejét terrorszervezetnek minősítse egy másik ország.

³⁵ Executive Order 13769: Protecting The Nation From Foreign Terrorist Entry Into The United States, 2017. 01. 27. Forrás: The White House [2020. 03. 21.]

³⁶ Elana SCHOR: Senate votes to impose new sanctions on Russia and Iran, [online], 2017. 06. 15. Forrás: Politico [2020. 03. 21.]

³⁷ Michael R. GORDON – David E. SANGER: Deal Reached on Iran Nuclear Program, [online], 2015. 07. 14. Forrás: The New York Times [2020. 03. 21.]; Az iráni nukleáris megállapodás (Joint Comprehensive Plan of Action, JCPOA), [online], Bécs, 2015. 07. 14. Forrás: europarl.europa.eu [2020. 03. 21.]

³⁸ Mark LANDLER: Trump Abandons Iran Nuclear Deal He Long Scorned, [online], 2018. 05. 08. Forrás: The New York Times [2020. 03. 21.]

³⁹ Saeed Kamali DEGHAN: Iran threatens to block Strait of Hormuz over US oil sanctions, [online], 2018. 07. 05. Forrás: The Guardian [2020. 03. 21.]

⁴⁰ Rania El GAMAL: Saudi Arabia halts oil exports in Red Sea lane after Houthi attacks, [online], 2018. 07. 25. Forrás: Reuters [2020. 03. 21.]

⁴¹ Parisa HAFEZI: Iran's Khamenei bans holding direct talks with United States: TV, [online], 2018. 08. 13. Forrás: Reuters [2020. 03. 21.]

⁴² Rebecca BALLHAUS – Jessica DONATI: U.S. Designates Iran's Islamic Revolutionary Guard Corps as a Terror Organization, [online], 2019. 04. 08. Forrás: The Wall Street Journal [2020. 03. 21.]; Bozorgmehr SHARAFEDIN: Iran designates as terrorists all U.S. troops in Middle East, [online], 2019. 04. 30. Forrás: Reuters [2020. 03. 21.]

A feszültség májusban is tovább eszkalálódott, amelynek eredményeképpen az USA csapaterősítést hajtott végre az Öböl-térségben, arra hivatkozva, hogy hírszerzési információk szerint Irán amerikai célpontok ellen tervez akciókat és megkísérelheti lezárni a Hormuzi-szorost.⁴³ Emellett további incidensek is történtek, mint például az az állítólagos „szabotázsakció” vagy iráni proxyszervezetek által végrehajtott művelet, amely során ismeretlen elkövetőknek sikerült megrongálniuk négy kereskedelmi hajót, köztük két szaúdi olajtankert az Ománi-öbölben.⁴⁴ Júniusban a feszültség új szintre ugrott, amikor a Forradalmi Gárda megsemmisítette az USA egyik „Global Hawk” típusú felderítődrónját, miután az állítólag megsértette Irán légtérét. Az Egyesült Államok részéről tagadták a légtérsértést, és indokolatlannak minősítették a támadást, Trump amerikai elnök pedig „nagy hibának” nevezte a drón lelövését.⁴⁵ Médiajelentések és Trump nyilatkozatai szerint a drón elvesztését követően majdnem sor került egy amerikai válaszcsapásra, az akciót azonban még sikerült időben lefűjnia az elnöknek, aki a halálos áldozatok várhatóan magas száma miatt végül a légi csapások helyett inkább kibertámadás végrehajtása mellett döntött.⁴⁶

Azonban ezeknél az incidenseknél is komolyabb eszkalációs veszélyt hordozott magában az az eseménysorozat, amely 2019 és 2020 fordulóján zajlott le a térségben, és egy Kataib Hezbollah nevű, Irán támogatását élvező síita fegyveres csoport által egy amerikai katonák állomáshelyéül is szolgáló iraki katonai bázis elleni rakétatámadással vette kezdetét 2019 decemberében, amelyben egy amerikai állampolgár életét veszítette, többen pedig megsebesültek.⁴⁷ Két nappal később az amerikai erők válaszcsapást mértek a Kataib Hezbollah állásaira Irakban és Szíriában, amely több mint 25 halálos áldozattal és 50-nél több sebesülten járt.⁴⁸ Erre válaszul tüntetők és Irán támogatását élvező milíciák fegyverei megrohmozták az Egyesült Államok Bagdadi Nagykövetségét, de a világ legnagyobb diplomáciai létesítményének személyzetét 2020. január 1-jén végül sikeresen evakuálták.⁴⁹ Csupán napokkal később az Egyesült Államok egy a bagdadi repülőtér közelében végrehajtott légi csapás során végzett Kászim Szulejmáni tábornokkal, a Forradalmi Gárda al-Kudsz nevű különleges erőinek parancsnokával, akit számos szakértő Hámenei ajatollah legfőbb vezető után a perzsa állam második legbefolyásosabb személyének tekintett. Hámenei bosszút esküdött Szulejmáni haláláért, a válaszcsapástól tartva pedig az USA további 3000 katonát vezényelt a térségbe.⁵⁰ Január 7-én az iráni parlament elfogadott egy törvényjavaslatot, amely az amerikai fegyveres erők és a Pentagon összes alkalmazott-

⁴³ Edward WONG: Citing Iranian Threat, U.S. Sends Carrier Group and Bombers to Persian Gulf, [online], 2019. 05. 05. Forrás: The New York Times [2020. 03. 21.]

⁴⁴ Explosions reported on two tankers in Gulf of Oman, [online], 2019. 06. 13. Forrás: Al Jazeera [2020. 03. 21.]

⁴⁵ Julian BORGER – Patrick WINTOUR: Donald Trump calls Iran attack on US drone a ‘big mistake’, [online], 2019. 06. 20. Forrás: The Guardian [2020. 03. 21.]

⁴⁶ Michael D. SHEAR – Eric SCHMITT – Michael CROWLEY – Maggie HABERMAN: Strikes on Iran Approved by Trump, Then Abruptly Pulled Back, [online], 2019. 06. 20. Forrás: The New York Times [2020. 03. 21.]

⁴⁷ Julian E. BARNES: American Contractor Killed in Rocket Attack in Iraq, [online], 2019. 12. 27. Forrás: The New York Times [2020. 03. 21.]

⁴⁸ Julian E. BARNES: U.S. Launches Airstrikes on Iranian-Backed Forces in Iraq and Syria, [online], 2019. 12. 29. Forrás: The New York Times [2020. 03. 21.]

⁴⁹ Protesters storm US embassy compound in Baghdad, [online], 2019. 12. 31. Forrás: Al Jazeera [2020. 03. 21.]

⁵⁰ Julian BORGER – Martin CHULOV: US kills Iran general Qassem Suleimani in strike ordered by Trump, [online], 2020. 01. 03. Forrás: The Guardian [2020. 03. 21.]

ját terroristának minősítette,⁵¹ később pedig rakétatámadásokat hajtott végre amerikai célpontok ellen Irakban, köztük az Ain al-Aszad légi bázis és Erbil ellen is, az akciónak azonban nem volt súlyos sérültje vagy halálos áldozata.⁵² A kölcsönös rakétatámadások és a hasonló incidensek gyakorlatilag azóta sem értek véget,⁵³ a két ország közötti feszültség továbbra is fokozott, a perzsa állam „igazi bosszúja” pedig könnyen lehet, hogy végül atomprogramjának felpörgetése lesz majd.

Az Egyesült Államok biztonsági stratégiáit, illetve külpolitikáját évtizedekre visszamenőleg áttekintve könnyen juthatunk arra a következtetésre, hogy Irán gyakorlatilag az 1979-es iráni iszlám forradalom óta az amerikai kormányzatok „főellensége”. Ebben a tekintetben viszont a Trump-adminisztráció Iránnal való konfrontációját is csak annyiban lehet újnak, illetve a korábbi külpolitikai gyakorlattól eltérőnek tekinteni, hogy míg az előző kormányzatok igyekeztek az ellenséges, állandó feszültséggel terhelt amerikai–iráni kapcsolatot visszafogott pragmatizmussal, időnként pedig bizalomerősítő kezdeményezésekkel enyhíteni, addig Trump elnök nem mutat a perzsa állam irányába szinte semmilyen önmérsékletet, amelyben minden bizonnyal Izrael és Szaúd-Arábia befolyása is szerepet játszik.⁵⁴ Tekintettel arra, hogy Irán valójában nem jelentene egzisztenciális fenyegetést az Egyesült Államokra nézve, a Trump-adminisztráció a perzsa állammal szembeni „maximális nyomás” jellegű szankciós politikájával komoly kockázatot vállal, hiszen nem állhat érdekében fegyveres konfliktust kirobbantania Iránnal, vagy a gazdasági összeomlásba taszítani az országot, ami a „bújtatott rezsimbuktatási szándéka” esetén lehet, hogy sikerrel járna, ugyanakkor egyúttal valószínűleg egy újabb polgárháborút robbantana ki a Közel-Keleten.⁵⁵ Mindazonáltal érdemes megjegyezni, hogy az iráni kormányzat bukását és a gazdasági összeomlást előrevetítő jóslatok eddig sem igazolódtak be, és könnyen lehet, hogy a perzsa állam a következő években is sikeresen kitart majd az őt érő megpróbáltatások ellenére is.⁵⁶

Szaúd-Arábia és a jemeni háború

Barack Obama elnöksége alatt az Egyesült Államok és Szaúd-Arábia kapcsolatai megromlottak, a Trump-adminisztráció politikája viszont a kétoldalú kapcsolatok jelentős javulását eredményezte. Beiktatását követően az új amerikai elnök – általában mindig szimbolikus jelentőséget magában hordozó – első tengerentúli útja 2017 májusában Szaúd-Arábiába vezetett, ahol beszédet mondott az iszlámról, több mint 50 arab és muszlim állami vezetővel folytatott tárgyalásokat a „terrorizmus elleni fellépésről”, és aláírt többek között egy száz milliárd dollárt meghaladó összegű fegyverszállítási megállapodást is.⁵⁷

⁵¹ Iran's parliament designates all US forces as 'terrorists', [online], 2020. 01. 07. Forrás: Al Jazeera [2020. 03. 21.]

⁵² Iran attack: US troops targeted with ballistic missiles, [online], 2020. 01. 08. Forrás: BBC News [2020. 03. 21.]

⁵³ Rockets strike Baghdad's Green Zone, fourth attack in days, [online], 2020. 03. 17. Forrás: Al Jazeera [2020. 03. 22.]

⁵⁴ Daniel Benjamin és Steven Simon megfogalmazása szerint a Trump-adminisztráció szinte kiszervezte az amerikai Közel-Kelet-politikát Izraelbe és Szaúd-Arábiába. Daniel BENJAMIN – Steven SIMON: America's Great Satan, *Foreign Affairs*, 98. évf., 2019/6, 56., 62–63. o.

⁵⁵ Murtaza HUSSAIN: Trump's Regime Change Policy for Iran Is a Fevered Fantasy – It Will Only Promote Chaos and Instability, [online], 2020. 02. 02. Forrás: The Intercept [2020. 03. 26.]

⁵⁶ Henry ROME: Iran Is Doing Just Fine, [online], 2019. 11. 05. Forrás: Foreign Affairs [2020. 03. 26.]

⁵⁷ Trump arrives in Saudi Arabia in first foreign trip, [online], 2017. 05. 20. Forrás: Al Jazeera [2020. 03. 25.]

Szaúd-Arábia a Trump-adminisztráció Közel-Kelet-politikájában szinte már az első napoktól kezdve kiemelt figyelmet kapott az Iránnal való szembenállása és az amerikai fegyverek iránti érdeklődése miatt, és bár ezt a fordulatot a Fehér Ház régóta esedékes politikai korrekcióként kommunikálta, sokan kritizálták érte. Trump rijádi látogatása után nem sokkal Szaúd-Arábia, az Egyesült Arab Emírségek, Bahrein és Egyiptom minden diplomáciai kapcsolatot megszakított, és blokádot vezetett be Katarral szemben, amit Trump a „radikális ideológia” és a „terrorizmus támogatása” miatt indokoltnak látott és üdvözölt is, miközben más amerikai tisztségviselők önmérsékletre intették a feleket, és kompromisszumot sürgettek a nézeteltérések rendezésére, tekintettel arra, hogy a katari al-Udeid légi bázis az amerikai erők egyik legfontosabb, több mint 11 ezer katona és 100 harci gép állomásként szolgáló támaszpontja a régióban, Katar pedig egy régi szövetségese Washingtonnak.⁵⁸ Mindemellett megemlítendő, hogy 2017 júniusában Trump újra engedélyezte Szaúd-Arábia számára a precíziós fegyverek vásárlását, amelyet korábban a szaúdi vezetésű koalíció jemeni katonai beavatkozásának civil áldozatai miatt függesztett fel Obama.⁵⁹

Leginkább azt követően erősödtek fel a Fehér Ház és Rijád közötti túlzott baráti viszonyt bíráló hangok, hogy brutálisan meggyilkolták Dzsamal Hasogdzsi szaúdi emigráns ellenzéki újságíró Szaúd-Arábia isztambuli főkonzulátusán, a gyilkosságot pedig minden bizonnyal – még a CIA szerint is – Mohamed bin Szalmán szaúdi koronaherceg utasítására követték el, noha Rijád először azt állította, hogy az újságíró egy dulakodás során véletlenül vesztette életét.⁶⁰ Trump elnök azonban határozottan kiállt a koronaherceg mellett, hangsúlyozva, hogy egy fontos fegyvervásárló, és álláspontja szerint hiba volna hagyni, hogy Szaúd-Arábia az Egyesült Államok helyett inkább Oroszországgal vagy Kínával kössön üzletet.⁶¹

A Fehér Ház és Rijád közötti szoros kapcsolatokat igazolta az is, hogy Trump elnök 2019 áprilisában megvétózta az amerikai kongresszus kétpárti határozatát – amely a humanitárius válsághelyzet miatt leállította volna a szaúdi vezetésű jemeni katonai intervenció támogatását – arra hivatkozva, hogy a határozat szükségtelen, és veszélyes kísérlet az elnöki hatalom meggyengítésére. Fontos kiemelni, hogy az elnöki vétóra úgy került sor, hogy ez volt az első alkalom, hogy az amerikai képviselőház és a szenátus is támogatott egy olyan határozatot, amely az alkotmány biztosította lehetőséget kihasználva (War Powers Act) korlátozta volna az elnök hatalmát a fegyveres erők alkalmazását illetően.⁶²

Az elnöki vétó alkalmazására 2019 nyarán újra sor került, mikor Trump elnök három kongresszusi határozatot vétózott meg, amely megakadályozta volna a Fehér Házat abban, hogy milliós értékben adjanak el fegyvereket Szaúd-Arábiának és az Egyesült Arab Emírségeknek, amire azonban a Trump-adminisztráció szerint az Irán jelentette fenyegetés

⁵⁸ Patrick WINTOUR: Donald Trump tweets support for blockade imposed on Qatar, [online], 2017. 06. 06. Forrás: The Guardian [2020. 03. 25.]

⁵⁹ Warren STROBEL – Mike STONE: Trump to resume precision munitions deliveries to Saudis: officials, [online], 2017. 06. 13. Forrás: Reuters [2020. 03. 25.]

⁶⁰ Jamal Khashoggi: All you need to know about Saudi journalist's death, [online], 2019. 06. 19. Forrás: BBC News [2020. 03. 25.]

⁶¹ Darlene SUPERVILLE: Trump puts Saudi arms sales above inquiry into Khashoggi killing, [online], 2019. 06. 24. Forrás: PBS News Hour [2020. 03. 25.]

⁶² Eric BEECH: Trump vetoes congressional resolution to end U.S. involvement in Yemen war, [online], 2019. 04. 17. Forrás: Reuters [2020. 03. 25.]

miatt van szükség, a fegyverüzet felbontásának pedig olyan üzenete lenne, mintha az USA nem állna ki a szövetségesei mellett. Az elnöki vétó bírálói szerint ezzel azonban Trump gyakorlatilag azt üzenete, hogy az amerikai külpolitika már nem értékalapú.⁶³

Az elnök támogatói tehát úgy vélik, hogy az amerikai érdekek külföldi érvényesítéséhez elengedhetetlen jó kapcsolatokat ápolni Rijáddal, a szaúdi energiaszektor biztonsága pedig fontos az olajárak stabilitásához. Emellett Irán befolyásának megfékezésében Szaúd-Arábia a Fehér Ház egyik fő szövetségese. Mások szerint viszont Rijád mintha teljes büntetlenséget élvezne Trump részéről, amelynek többek között az lehet az oka, hogy az elnök hajlamos a külpolitikát is üzletemberként kezelni. Trump számára Szaúd-Arábia egy gazdag ország és jó ügyfél, akivel öröm üzletet kötni.

Trump palesztin–izraeli béketerve

A „kétállami megoldás”, amely sokáig a palesztin–izraeli konfliktus egyetlen működőképes megoldásának tűnt, Trump elnöksége alatt mára gyakorlatilag a megvalósulás lehetőségétől az eddigi legtávolabbra került, miután Trump és Benjámín Netanjahu izraeli miniszterelnök egy olyan béketervvel állt elő, amely leginkább csak a zsidó állam számára jelentene igazán kedvező végkifejletet.⁶⁴ Sőt, a kétállami megoldás annyira háttérbe szorult, hogy már hónapokkal a bemutatása előtt lehetett tudni, hogy konkrétan egy alkalommal sem szerepel majd szó szerint ez a kifejezés az új béketervben.⁶⁵

Trump elnök a „Béke a jólétért” című, 181 oldalas közel-keleti béketervét⁶⁶ hivatalosan 2020. január végén mutatta be egy fehér házi sajtótájékoztatón Benjámín Netanjahu izraeli miniszterelnök társaságában, palesztin diplomáciai képviselő jelenléte nélkül.⁶⁷ Már önmagában ez is jelezte az évtizedes múltra visszatekintő palesztin–izraeli konfliktus megoldására tett újabb amerikai javaslat egyik legnagyobb gyengeségét, mégpedig azt, hogy a palesztin fél kihagyásával dolgozták ki és palesztin hozzájárulás nélkül jelentették be. Azt, hogy az új amerikai adminisztráció béketerve valószínűleg inkább Izraelnek fog kedvezni, már akkor lehetett sejteni, amikor Trump a saját vejét és korábbi kormányzati tapasztalatokkal nem rendelkező, harmincas éveiben járó főtanácsadóját, a zsidó származású üzletember Jared Kushnert bízta meg a béketerv kidolgozásával, aki Trump választási kampányában a digitális médiastratégiaiért felelt.⁶⁸

A terv kidolgozása már 2017 novemberében elkezdődött,⁶⁹ de a 2020. januári bejelentésig nem lehetett részleteket megtudni róla, bár a terv gazdasági elemeit már 2019 júniusában

⁶³ Donald Trump vetoes bills prohibiting arms sales to Saudi Arabia, [online], 2019. 07. 25. Forrás: The Guardian [2020. 03. 25.]; Dan DE LUCE – Robert WINDREM: The top 11 favors the Trump administration has done for Saudi Arabia, [online], 2019. 07. 25. Forrás: NBC News [2020. 03. 25.]

⁶⁴ Yousef MUNAYYER: There Will Be a One-State Solution, *Foreign Affairs*, 98. évf., 2019/6, 30–36. o.

⁶⁵ Yaron STEINBUCH: Jared Kushner says Mideast peace plan won't say 'two states', [online], 2019. 05. 13. Forrás: New York Post [2020. 03. 24.]

⁶⁶ Peace to Prosperity: A Vision to Improve the Lives of the Palestinian and Israeli People, [online], 2020. Forrás: The White House [2020. 03. 24.]

⁶⁷ Trump releases long-awaited Middle-East peace plan, [online], 2020. 01. 28. Forrás: BBC News [2020. 03. 24.]

⁶⁸ Jared Kushner: The son-in-law with Donald Trump's ear, [online], 2018. 10. 10. Forrás: BBC News [2020. 03. 24.]

⁶⁹ A terv kidolgozásában Jared Kushner mellett Jason Greenblatt főtárgyaló (bár ő 2019-ben lemondott), Dina Powell helyettes nemzetbiztonsági tanácsadó és David Friedman izraeli nagykövet vett részt. Peter BAKER: Trump Team Begins Drafting Middle East Peace Plan, [online], 2017. 11. 11. Forrás: The New York Times [2020. 03. 24.]

bemutatták egy bahreini workshopon.⁷⁰ A konfliktus rendezését célul kitűző javaslat összeállítására azért is lett végül egyoldalú, mert a palesztin fél már azt követően bojkottálni kezdte az amerikai egyeztetéseket és tárgyalásokat, hogy a Trump-adminisztráció 2017 decemberében hivatalosan elismerte Jeruzsálemet Izrael fővárosaként, az amerikai nagykövetséget pedig kétoldalú egyeztetések nélkül helyezték át Tel-Avivból Jeruzsálembe.⁷¹ Az USA és a palesztinok közötti feszültséget tovább növelte, hogy a Trump-adminisztráció felfüggesztette a nekik nyújtott segélyprogramokat és a palesztinokat segélyező ENSZ-szervezet (UNRWA) támogatását is,⁷² 2019 novemberében pedig Mike Pompeo külügyminiszter kijelentette, hogy az Egyesült Államok már nem tekinti nemzetközi jogi jogsértésnek a nyugati parti zsidó telepek építését.⁷³ Az izraeli miniszterelnöknek tett szívességek között megemlíthető még a zsidó állam által 1981-ben anektált Golán-fennsík feletti izraeli fennhatóság 2019. márciusi elismerése, amelyet annak időzítése alapján akár Netanjahu újráválasztási esélyeit növelő gesztusként is lehetett értelmezni.⁷⁴

A Netanjahu által csak „az évszázad megállapodásaként” (deal of the century) nevezett terv⁷⁵ szerint egy független palesztin állam elismerése mellett Izrael fennhatóságát is elismernék a nyugati parti zsidó telepek és a Jordán völgye felett – egy négyéves telepítési moratóriumért cserébe –, Jeruzsálem pedig megmaradna a zsidó állam osztatlan fővárosának, míg a palesztinok egy kelet-jeruzsálemi területen alapíthatnák meg fővárosukat. Trump és Kushner a terv kapcsán úgy nyilatkozott, hogy könnyen lehet, hogy „ez a palesztinok utolsó lehetősége” a konfliktus megoldására és a részben független államiság elnyerésére. Mahmúd Abbász palesztin elnök viszont egyenesen „összeesküvésné” értékelte és határozottan elutasította a tervet, kijelentve, hogy Jeruzsálem nem eladó, ahogy a palesztinok jogai sem alku tárgyai, az amerikai béketerv pedig egyszerűen elfogadhatatlan.⁷⁶ Megjegyzendő, hogy a terv bejelentésekor az amerikai elnök és az izraeli miniszterelnök is komoly belpolitikai kihívásokkal nézett szembe, hiszen Trump ellen folyamatban volt az alkotmányos vádemelési (*impeachment*) eljárás,⁷⁷ míg Netanjahu ellen három korrupciós vádpontban is vádat emelt novemberben az izraeli legfőbb ügyész, miközben már a har-

⁷⁰ Matt SPETALNICK – Steve HOLLAND: Exclusive: White House’s Kushner unveils economic portion of Middle East peace plan, [online], 2019. 06. 22. Forrás: Reuters [2020. 03. 24.]; Matt SPETALNICK: U.S. launches economic formula for Middle East peace, Palestinians unhappy, [online], 2019. 06. 24. Forrás: Reuters [2020. 03. 24.]

⁷¹ Mark LANDLER: Trump Recognizes Jerusalem as Israel’s Capital and Orders U.S. Embassy to Move, [online], 2017. 12. 06. Forrás: The New York Times [2020. 03. 24.]

⁷² Yolande KNELL: US stops all aid to Palestinians in West Bank and Gaza, [online], 2019. 02. 01. Forrás: BBC News [2020. 03. 24.]

⁷³ Pompeo: US no longer considers Israeli settlements illegal, [online], 2019. 11. 18. Forrás: Al Jazeera [2020. 03. 24.]

⁷⁴ Steve HOLLAND – Jeff MASON: Trump recognizes Golan Heights as Israeli, boosting Netanjahu and angering Syria, [online], 2019. 03. 25. Forrás: Reuters [2020. 03. 24.]

⁷⁵ A terv elnevezését kritizálva Mahmúd Abbász palesztin elnök „az évszázad arculapásának” (*slap of the century*), Szaeb Erakat palesztin főtárgyaló „az évszázad csalásának” (*fraud of the century*), a *The Economist* folyóirat pedig „az évszázad lopásának” (*steal of the century*) nevezte Trump javaslatát. ‘Slap of the century’: Palestinians slam Trump Middle East plan, [online], 2020. 01. 28. Forrás: Al Jazeera [2020. 03. 24.]; Dalit HALEVI: PA: ‘Deal of the Century’ is the ‘Fraud of the Century’, [online], 2020. 01. 26. Forrás: Israel News [2020. 03. 24.]; Steal of the century: Donald Trump gives Israel the green light to annex occupied lands, [online], 2020. 01. 30. Forrás: The Economist [2020. 03. 24.]

⁷⁶ Abbas on Trump peace plan: ‘Conspiracy deal won’t pass’, [online], 2020. 01. 28. Forrás: BBC News [2020. 03. 24.]; Abbas blasts Trump’s plan for a ‘Swiss cheese’ Palestinian state in UN speech, [online], 2020. 02. 11. Forrás: France24 [2020. 03. 24.]

⁷⁷ Trump impeachment: The short, medium and long story, [online], 2020. 02. 05. Forrás: BBC News [2020. 03. 24.]

madik választás megtartására készültek a zsidó államban a korábbi referendumokat követő kormányalkotási kísérletek kudarcai miatt.⁷⁸

Trump béketerve a korábbi kezdeményezésekkel ellentétben a palesztin–izraeli konfliktus legfontosabb kérdéseit, mint például a határok rendezését, a nyugati parti zsidó telepek jövőjét, Jeruzsálem státuszát és a palesztin menekültek sorsát már nem bízza a felek közötti közvetlen tárgyalásokra.⁷⁹ Éppen ellenkezőleg, ezekben a kérdésekben az izraeli miniszterelnök által üdvözölt béketerv inkább a zsidó állam számára kedvező javaslatokat tesz. A Trump-adminisztráció kimondott szándéka szakítani a palesztin–izraeli békefolyamat „korábbi megközelítéseinek” egyes paradigmáival, ezért Jeruzsálem Izrael fővárosaként történő elismerésével és a nyugati parti zsidó telepek nemzetközi jogi szempontból jogszerűnek minősítésével az USA gyakorlatilag kihúzott kettőt a megoldásra váró kulcskérdések közül. Ezeket a döntéseket és a béketerv tartalmát Kushner azzal magyarázta, hogy ideje szembenéznie a palesztinoknak a realitásokkal, és elfogadni a nyilvánvaló tényeket, majd megragadni a lehetőséget a konfliktus rendezésére a béketerv elfogadásával.⁸⁰

Megjegyzendő, hogy míg Trump és Kushner bevallása szerint a béketervük „teljesen új” megközelítést alkalmaz, a javaslat egyes bírálói szerint valójában nem tekinthető nagy újdonságnak, inkább mintha a már évtizedekkel ezelőtt megfogalmazott izraeli politikai célkitűzéseket lenne hivatott beteljesíteni.⁸¹ Ahogy arra Jehuda Saul is felhívta a figyelmet, Trump béketerve több ponton is hasonlóságot mutat egy a Cionista Világszervezet Teleszügyi Osztályának vezetője, Matityahu Droblés által 1979-ben közzétett tervvel. Droblés tervének lényege az akkor még mezőgazdasági miniszteri posztot betöltő Ariel Sharon telepexpansziós elképzeléseinek megvalósítása volt, amelynek eredményeként több mint 600 ezer zsidó telepedett le a Nyugati Part főbb területein, a vitás területek feletti tényleges palesztin szuverenitás lehetőségét ellehetlenítve. Trump és Droblés terve a biztonsági intézkedések kapcsán is hasonlóan fogalmaz, így Izrael ellenőrzése alá rendeli a Nyugati Partot, azaz Júdea és Szamária területét. Hasonlóképp, az 1967 júliusában nyilvánosságra

⁷⁸ Dan WILLIAMS – Stephen FARRELL: Explainer: Why is Israel holding its third election in a year?, [online], 2020. 03. 01. Forrás: Reuters [2020. 03. 24.]

⁷⁹ Jeruzsálemre Izrael és a palesztinok is igényt tartanak fővárosukként, a zsidó állam azonban 1967-ben elfoglalta a város keleti felét, és azóta is osztatlan fővárosának tekinti azt. A palesztinok független állama a Nyugati Part, a Gázai övezet és Kelet-Jeruzsálem területéből állna. Benjámín Netanjahu izraeli miniszterelnök a palesztin állam gondolatát elfogadja, ugyanakkor ragaszkodik hozzá, hogy az ne rendelkezzen majd katonai képességekkel, nehogy fenyegetést jelenthessen Izraelre nézve. Mindemellett Izrael csak olyan megállapodást hajlandó aláírni, amelynek részeként a palesztinok elismerik Izraelt mint zsidó államot. A palesztinok ebbe azért nem hajlandók beleegyezni, mert így még hátrányosabb helyzetbe kerülnének Izrael palesztin származású arab állampolgárai (muszlimok, keresztények és drúzok). Mindemellett a palesztinok szeretnének visszatérni az 1967 előtti határokhoz, Izrael azonban katonailag védhetetlennek tartja azokat, keleti határának pedig mindenképpen a Jordán partját jelölné meg. Megoldandó kérdés továbbá a zsidó telepek problémája. Izrael 1967 óta 140 telepet épített a Nyugati Parton és Kelet-Jeruzsálemben, ezek lakossága pedig eléri a 600 ezer főt. Bár a nemzetközi közösség illegálisnak tekinti ezeket a településeket, Izrael ezt folyamatosan vitatja. A palesztinok szerint viszont a leendő független államuk területéről minden telepet el kellene távolítani annak érdekében, hogy tényleg életképes állam legyen. Ezzel szemben Netanjahu ígéretet tett a zsidó telepek területeinek annektálására. Végül pedig szintén hűsbavágó kérdés annak az 5,5 millió palesztin menekültnek a sorsa a régióban, akik ragaszkodnak a visszatérési jogukhoz, Izrael azonban mindenképpen el akarja kerülni a visszatérésüket, mondván, hogy azzal olyan demográfiai túlsúlyba kerülnének, amely a zsidó állam végét jelentené.

⁸⁰ Kushner: Palestinians should give up 'fairy tales', [online], 2020. 01. 28. Forrás: Middle East Monitor [2020. 03. 24.]

⁸¹ Nathan THRALL: Trump's Middle East Peace Plan Exposes the Ugly Truth, [online], 2020. 01. 29. Forrás: The New York Times [2020. 03. 24.]; Saree MAKDISI: What's New About Trump's Mideast 'Peace' Plan? Only the Blunt Crudity of Its Racism, [online], 2020. 01. 30. Forrás: The Nation [2020. 03. 24.]

hozott Allon-tervben rögzített javaslatot kölcsönözve Drobles is a Jordán folyó partján húzza meg a zsidó állam keleti határát. Az említett tervek közötti átfedések világosan jelzik, hogy Trump béketerve valójában inkább tekinthető az évtizedekkel ezelőtti izraeli politika kiterjesztésének, s ezt az is jól jelzi, hogy Trump ígéretet tett Izraelnek arra, hogy nem kell majd zsidó telepeket felszámolnia, ami viszont egyúttal a zsidó telepekkel teletűzdelt palesztin területek jelenlegi szigetcsoport-jellegű töredezettségének maradandóságát is jelenti.⁸²

Konklúzió

Egyes szakértők szerint Trump elnöksége során az egymásnak ellentmondó nyilatkozatok, a hirtelen hozott döntések és a trumpi külpolitika kiszámíthatatlansága ellenére valójában nem sokat változott az amerikai fegyveres erők közel-keleti szerepköre. Az Egyesült Államok továbbra is pár száz fős katonai erőt állomásoztat Szíriában, még hozzá határozatlan ideig, az Iszlám Állam elleni harc fenntartása céljából. A sokszor emlegetett „iráni fenyegetés” a gyakorlatban szintén nem volt komolyabb hatással az amerikai fegyveres erők jelenlétére a régióban. Éppen ezért egyes kutatók szerint a közel-keleti amerikai katonai szerepvállalás tulajdonképpen változatlanul tekinthető. Bár az új Nemzeti Biztonsági Stratégia a nagyhatalmi versengést helyezte a középpontba, az Egyesült Államoknak továbbra is biztosított az állandó műveleti készsége a térségben, ennek megfelelően több ezer amerikai katona állomásozik a régió 14 országában található bázisokon, köztük Törökországban, Jordániában, az Egyesült Arab Emírségekben, Katarban, Bahreinben és Kuvaitban, nem említve a folyamatban lévő iraki és szíriai kiképző és a terrorizmus elleni műveleteket. Az egyetlen igazán szembevethető változás az a katonai jelenlét fenntartásához hozzárendelt civil, illetve diplomáciai apparátus csökkenése, többek között fontos vezető pozíciók betöltetlenül hagyása (akár éveken keresztül), segélyprogramok felfüggesztése és a kapcsolati hálók szűkítése.⁸³

Az Obama-adminisztráció is megpróbálkozott a közel-keleti amerikai szerepvállalás mérséklésével, mivel Barack Obama is úgy látta, hogy az Egyesült Államoknak ki kell vonulnia a Közel-Kelet véres és elhúzódó konfliktusaiból. Ezért vonta vissza a katonákat Irakból, támogatta az arab tavasz tüntetéssorozatait, és bírálta az autoriter vezetőket, tartózkodott a közvetlen katonai beavatkozástól Szíriában, és igyekezett megállapodást tető alá hozni Irán atomprogramjáról. A 2011-es líbiai nemzetközi katonai beavatkozás ebből a szempontból kivételnek tekinthető, ugyanakkor hozzá kell tenni, hogy az Obama-adminisztráció akkor még abban bízott, hogy a NATO vezette intervenció korlátozott mértékű marad. Robert Malley szerint ez a tévedés is csak megerősítette Obamát abban a hitében, hogy az Egyesült Államok jobb, ha kimarad a regionális konfliktusokból, és inkább arra koncentrál, hogy a régió stabilizálódni tudjon annyira, hogy ne legyen szüksége az USA közreműködésére vagy védelemére. Malley értékelése szerint Obama Közel-Kelet-politikája

---

⁸² Yehuda SHAUL: Trump's Middle East Peace Plan Isn't New. It Plagiarized a 40-Year-Old Israeli Initiative, [online], 2020. 02. 11. Forrás: Foreign Policy [2020. 03. 24.]

⁸³ Daniel BENAÏM – Michael Wahid HANNA: The Enduring American Presence in the Middle East, [online], 2019. 08. 07. Forrás: Foreign Affairs [2020. 03. 19.]

egy hatalmas hajó kormányzásához volt hasonlítható, abban az értelemben, hogy látszólag apró mértékű változtatások is később nagy jelentőségűek lehetnek, ebben a tekintetben pedig gyakorlatilag egy félbemaradt kísérletnek bizonyult, amit Obama utódjának kellett volna folytatnia. Trump azonban más irányt vett, mintha pont az ellenkezőjét akarta volna tenni, és inkább lebontotta az elődje által elért eredményeket. Ahelyett, hogy valamiféle egyensúlyra törekedett volna, inkább Izrael, Szaúd-Arábia és Egyiptom legelkötelezettebb szövetségese lett, és felmondta az iráni nukleáris megállapodást. A Trump-adminisztráció emellett számos módon igyekezett ellensúlyozni Teherán regionális befolyását: többek között szigorította az Iránnal szembeni szankciókat; Szíriában fenntartotta az amerikai katonai jelenlétet; Irakban próbálta rávenni a Teherán támogatásától függő bagdadi kormányt, hogy szakítsa meg kapcsolatait Iránnal; Jemenben támogatta a szaúdi katonai intervenciót; Libanonban pedig szankciókat vezetett be a Hezbollahnal szemben. Ezen intézkedéseivel a Trump-adminisztráció Irán regionális befolyásának csökkenését és az atommegállapodás újratárgyalását kívánta elérni. Ezzel szemben azonban Teherán regionális tevékenységének fokozásával és atomprogramja korlátozásainak fokozatos elhagyásával reagált, ami viszont inkább növelte egy jövőbeni katonai konfrontáció veszélyét, mintsem csökkentette volna.⁸⁴

Az egyik fő racionális tényező, amiért a Trump-adminisztráció számára a közel-keleti régió veszített stratégiai fontosságából, az az amerikai olajpala-kitermelés utóbbi években végbement felfutása, amelynek eredményeképpen az Egyesült Államok már nemcsak a legnagyobb olajfogyasztó a világon, hanem a kitermelők között is az első helyre lépett elő, 2019 novemberében pedig már több olajat exportált, mint amennyit importált.⁸⁵ Ez egyben azt is jelenti, hogy az Egyesült Államok immár kevesebb olajat importál az Öböl-térségből, mint valaha, az amerikai olajpala-kitermelésnek köszönhetően pedig a globális energia piacot is ellenállóbbá tette a kisebb ellátási zavarokkal szemben.⁸⁶

Emellett azt is látni kell, hogy ahogy azt az új biztonsági stratégiában is rögzítették, a nagyhatalmi versengés, azaz az Oroszországgal és Kínával folytatott versenyfutás lett a Trump-adminisztráció fő stratégiai prioritása, ennek fényében pedig érthető, hogy a közel-keleti szerepvállalást mérsékelni szeretné, a komolyabb katonai műveletekbe bonyolódást pedig inkább elkerüli a Fehér Ház. Bár Irán feltartóztatása fontos stratégiai célkitűzés maradt, ehhez azonban nincs feltétlenül szükség az amerikai katonai jelenlét megerősítésére a régióban. Az USA ugyanakkor ki sem vonulhat a térségből, mert azzal csak fokozná a vezető regionális hatalmi pozícióért zajló versengést.⁸⁷ Trump elmúlt években látott Iránnal szembeni politikája azonban kontraproduktívnak tekinthető, hiszen növelte az eszkaláció kockázatát, és gyengítette tárgyalási pozícióit, így pedig valószínűtlen, hogy az Egyesült Államok újra tudná tárgyalni az iráni atommegállapodást.⁸⁸

⁸⁴ Robert MALLEY: The Unwanted Wars, *Foreign Affairs*, 98. évf., 2019/6, 44–46. o.

⁸⁵ Ariel COHEN: Making History: U.S. Exports More Petroleum Than It Imports In September and October, [online], 2019. 11. 26. Forrás: Forbes [2020. 03. 26.]

⁸⁶ Emily PONTECORVO: Trump says the U.S. doesn't need Middle Eastern oil. For once, he's right, [online], 2020. 01. 08. Forrás: Grist [2020. 03. 26.]

⁸⁷ Seth CROUSEY – Gary ROUGHHEAD: A U.S. Withdrawal Will Cause a Power Struggle in the Middle East, [online], 2019. 12. 17. Forrás: Foreign Policy [2020. 03. 26.]; Simon TISDALL: Why instinct and ideology tell Trump to get out of the Middle East, [online], 2020. 01. 11. Forrás: The Guardian [2020. 03. 26.]

⁸⁸ Hal BRANDS – Steven A. COOK – Kenneth M. POLLACK: RIP The Carter Doctrine, 1980–2019, [online], 2019. 12. 13. Forrás: Foreign Policy [2020. 03. 26.]

Robert Blackwill amerikai diplomata szerint nehéz összességében értékelni Trump külpolitikáját és döntéshozatali folyamatát. Mindenképpen sokatmondó az a tény, hogy Trump elnök gyakran Twitteren jelent be fontos döntéseket, amelyek nemcsak a közvéleményt érik váratlanul, de egyes kormányzati tisztségviselőket is. Trump ráadásul nem az a típusú személyiség, aki szeret tanulni, helyette viszont gyakran elfogult, néha kaotikusan irányítja a kormányzat működését, és csak ritkán hallgat a tanácsadóira. Olykor még ki is oktatja őket, sőt, állítólag nem szokta elolvasni az asztalára tett politikai jelentéseket még a legfontosabb döntések meghozatala előtt sem. Blackwill ezért Trump politikai döntéshozatali folyamatát, karakterét, az amerikai értékek közvetítésének terén mutatott teljesítményét elégtelenre, politikájának gyakorlati végrehajtását elégségesre, a szövetségi kapcsolatok ápolását és az elrettentésre fordított erőfeszítéseit ismét elégtelenre értékeli, külpolitikája pedig véleménye szerint már az elnöki terminusának félidején is alig érdemelt jobbat az ötös skálán egy erős kettesnél.⁸⁹

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Abbas blasts Trump's plan for a 'Swiss cheese' Palestinian state in UN speech, [online], 2020. 02. 11. Forrás: France24 [2020. 03. 24.]
- Abbas on Trump peace plan: 'Conspiracy deal won't pass,' [online], 2020. 01. 28. Forrás: BBC News [2020. 03. 24.]
- ACKERMAN, Spencer – PILKINGTON, Ed – JACOBS, Ben – BORGER, Julian: Syria missile strikes: US launches first direct military action against Assad, [online], 2017. 04. 07. Forrás: The Guardian [2020. 03. 22.]
- BAKER, Peter – COOPER, Helene – SANGER, David E.: Obama Sends Special Operations Forces to Help Fight ISIS in Syria, [online], 2015. 10. 30. Forrás: The New York Times [2020. 03. 22.]
- BAKER, Peter – SCHMITT, Eric – COOPER, Helene: ISIS Leader al-Baghdadi Is Dead, Trump Says, [online], 2019. 10. 27. Forrás: The New York Times [2020. 03. 22.]
- BAKER, Peter: Trump Team Begins Drafting Middle East Peace Plan, [online], 2017. 11. 11. Forrás: The New York Times [2020. 03. 24.]
- BALLHAUS, Rebecca – DONATI, Jessica: U.S. Designates Iran's Islamic Revolutionary Guard Corps as a Terror Organization, [online], 2019. 04. 08. Forrás: The Wall Street Journal [2020. 03. 21.]
- BARNARD, Anne – SAAD, Hwaida: Raqqa, ISIS 'Capital,' Is Captured, U.S.-Backed Forces Say, [online], 2017. 10. 17. Forrás: The New York Times [2020. 10. 22.]
- BARNES, Julian E.: American Contractor Killed in Rocket Attack in Iraq, [online], 2019. 12. 27. Forrás: The New York Times [2020. 03. 21.]
- BARNES, Julian E.: U.S. Launches Airstrikes on Iranian-Backed Forces in Iraq and Syria, [online], 2019. 12. 29. Forrás: The New York Times [2020. 03. 21.]
- BEAUMONT, Peter – ROTH, Andrew: Despite Trump's bluster, it's unclear what Syria strikes accomplished, [online], 2018. 04. 15. Forrás: The Guardian [2020. 03. 22.]
- BEECH, Eric: Trump vetoes congressional resolution to end U.S. involvement in Yemen war, [online], 2019. 04. 17. Forrás: Reuters [2020. 03. 25.]
- BENAIM, Daniel – HANNA, Michael Wahid: The Enduring American Presence in the Middle East, [online], 2019. 08. 07. Forrás: Foreign Affairs [2020. 03. 19.]
- BENJAMIN, Daniel – SIMON, Steven: America's Great Satan, *Foreign Affairs*, 98. évf., 2019/6. 56–66. o.
- BLACKWILL, Robert D.: Trump's Foreign Policies Are Better Than They Seem, Council on Foreign Relations, Council Special Report No. 84, April 2019, 65–68. o.

⁸⁹ Robert D. BLACKWILL: Trump's Foreign Policies Are Better Than They Seem, Council on Foreign Relations, Council Special Report No. 84, April 2019, 65. o.

- BORGER, Julian – CHULOV, Martin: US deploying more troops around Syria oil fields after killing of Isis leader, [online], 2019. 10. 28. Forrás: The Guardian [2020. 03. 27.]
- BORGER, Julian – CHULOV, Martin: US kills Iran general Qassem Suleimani in strike ordered by Trump, [online], 2020. 01. 03. Forrás: The Guardian [2020. 03. 21.]
- BORGER, Julian – WINTOUR, Patrick – SHAHEEN, Kareem: US military to maintain open-ended presence in Syria, Tillerson says, [online], 2018. 01. 17. Forrás: The Guardian [2020. 03. 22.]
- BORGER, Julian – WINTOUR, Patrick: Donald Trump calls Iran attack on US drone a 'big mistake', [online], 2019. 06. 20. Forrás: The Guardian [2020. 03. 21.]
- BRANDS, Hal – COOK, Steven A. – POLLACK, Kenneth M.: RIP The Carter Doctrine, 1980–2019, [online], 2019. 12. 13. Forrás: Foreign Policy [2020. 03. 26.]
- BROOK, Tom Vanden: Pentagon: President Trump's order to withdraw troops from Syria allows ISIS to rebuild, [online], 2019. 12. 14. Forrás: USA Today [2020. 03. 23.]
- CAFARELLA, Jennifer: Time to Recommit to Syria, [online], 2020. 02. 18. Forrás: Foreign Affairs [2020. 03. 22.]
- COHEN, Ariel: Making History: U.S. Exports More Petroleum Than It Imports In September and October, [online], 2019. 11. 26. Forrás: Forbes [2020. 03. 26.]
- COLLINSON, Stephen: Obama sends 1,500 troops to Iraq, [online], 2014. 11. 07. Forrás: CNN Politics [2020. 03. 22.]
- COOPER, Helene – GIBBONS-NEFF, Thomas – HUBBARD, Ben: U.S., Britain and France Strike Syria Over Suspected Chemical Weapons, [online], 2018. 04. 13. Forrás: The New York Times [2020. 03. 22.]
- CROSEY, Seth – ROUGHEAD, Gary: A U.S. Withdrawal Will Cause a Power Struggle in the Middle East, [online], 2019. 12. 17. Forrás: Foreign Policy [2020. 03. 26.]
- CSIKI Tamás: A stratégiai dokumentumok rendszere, *Nemzet és Biztonság*, 1. évf., 2008/8, 76–81. o.
- CSIKI VARGA Tamás: A Trump-stratégia nyomában – A 2017-es amerikai Nemzeti Biztonsági Stratégia értékelése, *Nemzet és Biztonság*, 10. évf., 2018/2, 103–124. o.
- DE LUCE, Dan – WINDREM, Robert: The top 11 favors the Trump administration has done for Saudi Arabia, [online], 2019. 07. 25. Forrás: NBC News [2020. 03. 25.]
- DEHGHAN, Saeed Kamali: Iran threatens to block Strait of Hormuz over US oil sanctions, [online], 2018. 07. 05. Forrás: The Guardian [2020. 03. 21.]
- Donald Trump vetoes bills prohibiting arms sales to Saudi Arabia, [online], 2019. 07. 25. Forrás: The Guardian [2020. 03. 25.]
- Executive Order 13769: Protecting The Nation From Foreign Terrorist Entry Into The United States, 2017. 01. 27. Forrás: The White House [2020. 03. 21.]
- Explosions reported on two tankers in Gulf of Oman, [online], 2019. 06. 13. Forrás: Al Jazeera [2020. 03. 21.]
- FAY, Matthew: The Irrelevance of Trump's National Security Strategy, [online], 2017. 12. 18. Forrás: Niskanen Center [2020. 03. 20.]
- GAMAL, Rania El: Saudi Arabia halts oil exports in Red Sea lane after Houthi attacks, [online], 2018. 07. 25. Forrás: Reuters [2020. 03. 21.]
- GORDON, Michael R. – SANGER, David E.: Deal Reached on Iran Nuclear Program, [online], 2015. 07. 14. Forrás: The New York Times [2020. 03. 21.]
- GORDON, Michael R.: U.S. Is Sending 400 More Troops to Syria, [online], 2017. 03. 09. Forrás: The New York Times [2020. 03. 22.]
- GRIFFITHS, James – RUIZ, Joe – MACKINTOSH, Eliza – ALFONSO III, Fernando: Trump: ISIS leader Abu Bakr al-Baghdadi is dead, [online], 2019. 10. 27. Forrás: CNN Politics [2020. 03. 22.]
- HAFEZI, Parisa: Iran's Khamenei bans holding direct talks with United States: TV, [online], 2018. 08. 13. Forrás: Reuters [2020. 03. 21.]
- HALEVI, Dalit PA: 'Deal of the Century' is the 'Fraud of the Century', [online], 2020. 01. 26. Forrás: Israel News [2020. 03. 24.]
- HALTIWANGER, John: Trump now plans to keep US troops in Syria until Iran gets out, which means America may never leave, [online], 2018. 09. 24. Forrás: Business Insider [2020. 03. 22.]
- HJELMGAARD, Kim: American-backed Syrian force declares victory over Islamic State, [online], 2019. 03. 24. Forrás: USA Today [2020. 03. 22.]

- HOLLAND, Steve – MASON, Jeff: Trump recognizes Golan Heights as Israeli, boosting Netanyahu and angering Syria, [online], 2019. 03. 25. Forrás: Reuters [2020. 03. 24.]
- HUSSAIN, Murtaza: Trump's Regime Change Policy for Iran Is a Fevered Fantasy – It Will Only Promote Chaos and Instability, [online], 2020. 02. 02. Forrás: The Intercept [2020. 03. 26.]
- Iran attack: US troops targeted with ballistic missiles, [online], 2020. 01. 08. Forrás: BBC News [2020. 03. 21.]
- Iran's parliament designates all US forces as 'terrorists', [online], 2020. 01. 07. Forrás: Al Jazeera [2020. 03. 21.]
- Az iráni nukleáris megállapodás (Joint Comprehensive Plan of Action, JCPOA), [online], Bécs, 2015. 07. 14. Forrás: europa.eu [2020. 03. 21.]
- ISIL chief Abu Bakr al-Baghdadi killed in Syria, confirms Trump, [online], 2019. 10. 27. Forrás: Al Jazeera [2020. 03. 22.]
- Jamal Khashoggi: All you need to know about Saudi journalist's death, [online], 2019. 06. 19. Forrás: BBC News [2020. 03. 25.]
- Jared Kushner: The son-in-law with Donald Trump's ear, [online], 2018. 10. 10. Forrás: BBC News [2020. 03. 24.]
- KNELL, Yolande: US stops all aid to Palestinians in West Bank and Gaza, [online], 2019. 02. 01. Forrás: BBC News [2020. 03. 24.]
- KORTE, Gregory: 16 times Obama said there would be no boots on the ground in Syria, [online], 2015. 10. 31. Forrás: USA Today [2020. 03. 22.]
- Kushner: Palestinians should give up 'fairy tales', [online], 2020. 01. 28. Forrás: Middle East Monitor [2020. 03. 24.]
- LANDLER, Mark – COOPER, Helene – SCHMITT, Eric: Trump to Withdraw U.S. Forces From Syria, Declaring 'We Have Won Against ISIS', [online], 2018. 12. 19. Forrás: The New York Times [2020. 03. 22.]
- LANDLER, Mark – COOPER, Helene: In Latest Shift, Trump Agrees to leave 400 Troops in Syria, [online], 2019. 02. 22. Forrás: The New York Times [2020. 03. 22.]
- LANDLER, Mark: Trump Abandons Iran Nuclear Deal He Long Scorned, [online], 2018. 05. 08. Forrás: The New York Times [2020. 03. 21.]
- LANDLER, Mark: Trump Recognizes Jerusalem as Israel's Capital and Orders U.S. Embassy to Move, [online], 2017. 12. 06. Forrás: The New York Times [2020. 03. 24.]
- LYNCH, Colum – GROLL, Elias – GRAMER, Robbie: Syrian Chemical Weapons Prompts Missile Volley From Trump, [online], 2018. 04. 14. Forrás: Foreign Policy [2020. 03. 22.]
- MAKDISI, Saree: What's New About Trump's Mideast 'Peace' Plan? Only the Blunt Crudity of Its Racism, [online], 2020. 01. 30. Forrás: The Nation [2020. 03. 24.]
- MALLEY, Robert: The Unwanted Wars, *Foreign Affairs*, 98. évf., 2019/6, 38–46. o.
- MUNAYYER, Yousef: There Will Be a One-State Solution, *Foreign Affairs*, 98. évf., 2019/6, 30–36. o.
- National Security Strategy of the United States of America, The White House, Washington, DC, December 2017.
- O'CONNOR, Tom: Donald Trump Says It's Time U.S. Passes War on ISIS to Russia, Iran, and Syria, Focuses on Oil Instead, [online], 2020. 02. 25. Forrás: Newsweek [2020. 03. 23.]
- Peace to Prosperity: A Vision to Improve the Lives of the Palestinian and Israeli People, [online], 2020. Forrás: The White House [2020. 03. 24.]
- Pompeo: US no longer considers Israeli settlements illegal, [online], 2019. 11. 18. Forrás: Al Jazeera [2020. 03. 24.]
- PONTECORVO, Emily: Trump says the U.S. doesn't need Middle Eastern oil. For once, he's right, [online], 2020. 01. 08. Forrás: Grist [2020. 03. 26.]
- Protesters storm US embassy compound in Baghdad, [online], 2019. 12. 31. Forrás: Al Jazeera [2020. 03. 21.]
- Rockets strike Baghdad's Green Zone, fourth attack in days, [online], 2020. 03. 17. Forrás: Al Jazeera [2020. 03. 22.]
- 'Slap of the century': Palestinians slam Trump Middle East plan, [online], 2020. 01. 28. Forrás: Al Jazeera [2020. 03. 24.]
- ROME, Henry: Iran Is Doing Just Fine, [online], 2019. 11. 05. Forrás: Foreign Affairs [2020. 03. 26.]
- RUBIN, Alissa J. – SHOUMALI, Karam – SCHMITT, Eric: American Is Killed in First Casualty for U.S. Forces in Syria Combat, [online], 2016. 11. 24. Forrás: The New York Times [2020. 03. 22.]
- SAUNDERS, Elizabeth N.: Is Trump a Normal Foreign-Policy President?, [online], 2018. 01. 18. Forrás: Foreign Affairs [2020. 03. 23.]
- SCHOR, Elana: Senate votes to impose new sanctions on Russia and Iran, [online], 2017. 06. 15. Forrás: Politico [2020. 03. 21.]

- SELIGMAN, Lara: Baghdadi Is Dead, but ISIS Remains Emboldened Since Trump's Drawdown, [online], 2019. 10. 27. Forrás: Foreign Policy [2020. 03. 23.]
- SELJÁN Péter: Harc az Iszlám Állam ellen, *Nemzet és Biztonság*, 7. évf., 2014/5, 63–74. o.
- SELJÁN Péter: Oroszország és a szíriai polgárháború, *Nemzet és Biztonság*, 8. évf., 2016/5, 14–30. o.
- SHARAFEDIN, Bozorgmehr: Iran designates as terrorists all U.S. troops in Middle East, [online], 2019. 04. 30. Forrás: Reuters [2020. 03. 21.]
- SHAUL, Yehuda: Trump's Middle East Peace Plan Isn't New. It Plagiarized a 40-Year-Old Israeli Initiative, [online], 2020. 02. 11. Forrás: Foreign Policy [2020. 03. 24.]
- SHEAR, Michael D. – SCHMITT, Eric – CROWLEY, Michael – HABERMAN, Maggie: Strikes on Iran Approved by Trump, Then Abruptly Pulled Back, [online], 2019. 06. 20. Forrás: The New York Times [2020. 03. 21.]
- SPETALNICK, Matt – HOLLAND, Steve: Exclusive: White House's Kushner unveils economic portion of Middle East peace plan, [online], 2019. 06. 22. Forrás: Reuters [2020. 03. 24.]
- SPETALNICK, Matt: U.S. launches economic formula for Middle East peace, Palestinians unhappy, [online], 2019. 06. 24. Forrás: Reuters [2020. 03. 24.]
- STARR, Barbara – DIAMOND, Jeremy: Syria: Obama authorizes boots on ground to fight ISIS, [online], 2015. 10. 30. Forrás: CNN Politics [2020. 03. 22.]
- STEINBUCH, Yaron: Jared Kushner says Mideast peace plan won't say 'two states', [online], 2019. 05. 13. Forrás: New York Post [2020. 03. 24.]
- STROBEL, Warren – STONE, Mike: Trump to resume precision munitions deliveries to Saudis: officials, [online], 2017. 06. 13. Forrás: Reuters [2020. 03. 25.]
- Steal of the century: Donald Trump gives Israel the green light to annex occupied lands, [online], 2020. 01. 30. Forrás: The Economist [2020. 03. 24.]
- SUPERVILLE, Darlene: Trump puts Saudi arms sales above inquiry into Khashoggi killing, [online], 2019. 06. 24. Forrás: PBS News Hour [2020. 03. 25.]
- THRALL, Nathan: Trump's Middle East Peace Plan Exposes the Ugly Truth, [online], 2020. 01. 29. Forrás: The New York Times [2020. 03. 24.]
- TISDALL, Simon: Why instinct and ideology tell Trump to get out of the Middle East, [online], 2020. 01. 11. Forrás: The Guardian [2020. 03. 26.]
- Trump arrives in Saudi Arabia in first foreign trip, [online], 2017. 05. 20. Forrás: Al Jazeera [2020. 03. 25.]
- Trump impeachment: The short, medium and long story, [online], 2020. 02. 05. Forrás: BBC News [2020. 03. 24.]
- Trump makes way for Turkey operation against Kurds in Syria, [online], 2019. 10. 17. Forrás: BBC News [2020. 03. 22.]
- Trump releases long-awaited Middle-East peace plan, [online], 2020. 01. 28. Forrás: BBC News [2020. 03. 24.]
- Trump, Turkey call on Russia to stop backing Syrian 'atrocities', [online], 2020. 02. 17. Forrás: Al Jazeera [2020. 03. 23.]
- WARD, Alex: How Obama's "red line" fiasco led to Trump bombing Syria, [online], 2018. 04. 15. Forrás: Vox [2020. 03. 22.]
- WATCH: Donald Trump confirms death of ISIL chief al-Baghdadi in US raid, [online], 2019. 10. 27. Forrás: Al Jazeera English (Official YouTube Channel) [2020. 03. 22.]
- WILLIAMS, Dan – FARRELL, Stephen: Explainer: Why is Israel holding its third election in a year?, [online], 2020. 03. 01. Forrás: Reuters [2020. 03. 24.]
- WINTOUR, Patrick: Donald Trump tweets support for blockade imposed on Qatar, [online], 2017. 06. 06. Forrás: The Guardian [2020. 03. 25.]
- WONG, Edward: Citing Iranian Threat, U.S. Sends Carrier Group and Bombers to Persian Gulf, [online], 2019. 05. 05. Forrás: The New York Times [2020. 03. 21.]

Pénzváltó Nikolett

Törökország információs befolyása az Európai Unió államaiban: a puha hatalomtól a fortélyos hatalomig?¹

A tanulmány Törökország információs befolyását vizsgálja az Európai Unióban. Az elemzés az információs célra is használható török intézményrendszer bemutatására összpontosít. Rámutat, hogy a rezsimbiztonsági megfontolások szerepének felerősödésével párhuzamosan a török külpolitika a puha eszközöktől a fortélyos eszközök alkalmazása felé tolódott el. Ez azonban eredményét tekintve nem Törökország befolyásának kiterjesztéséhez, sokkal inkább annak visszaszorulásához vezetett az Európai Unióban.

Kulcsszavak: Törökország, Európai Unió, információs befolyás, puha hatalom, fortélyos hatalom

Pénzváltó Nikolett: The Information Influence of Turkey in the States of the European Union: From Soft Power to Sharp Power?

The study examines the information influence of Turkey in the European Union. The analysis focuses on giving an overview of the Turkish institutional system which can be used for information purposes. The article points out that in parallel with the increasing role of regime security considerations, the use of soft power tools in the Turkish foreign policy has shifted toward sharp power tools. Due to this shift, however, Turkey has not extended, but rather limited its influence in the EU.

Keywords: Turkey, European Union, information influence, soft power, sharp power

Bevezetés

Az államok különböző stratégiákat és taktikákat alkalmaznak, hogy befolyásolják más országok döntéshozóinak és/vagy közvéleményének percepcióit. Ez nem egyedi és nem is újszerű jelenség. Biztonságpolitikai szempontból azonban kulcsfontosságú, hogy felismerjük és megértsük ezeket a külső befolyásolási törekvéseket.

Bár Törökország a NATO tagja és az Európai Unió tagjelölt állama, az utóbbi években – az egyre autoriterebb török belpolitika és az egyre önállóbb török külpolitika mintegy következményeként – nőtt a feszültség Ankara és nyugati szövetségesei között. A török kormány az európai államokat hibáztatja, amiért nem elég szolidárisak Törökországgal

¹ Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3-1-NKE-19 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

a terrorizmus elleni harcában² és a menekültkérdés kezelésében. A Nyugat ezzel egy időben autoriter berendezkedése miatt bírálja a török rezsimet.

A tanulmány Törökország információs befolyását vizsgálja az Európai Unió (a továbbiakban: EU) államaiban. Feltárja az állami irányítású török információs befolyásolási törekvéseket, és értékeli hatásukat. Az elemzés a folyamatban részt vevő, információs célra is használható török intézményrendszer bemutatására összpontosít. Földrajzi értelemben a tanulmány az Európai Unió államainak vizsgálatára korlátozódik, és egy európai perspektívát vázol fel, ugyanakkor az EU összehasonlítása más térségekkel, különösen a török és/vagy muszlim többségű népeiséggel rendelkező területekkel (mint például Közép-Ázsia vagy a Közel-Kelet) hasznos jövőbeli kutatási irányként szolgálhat. A nagy létszámú nyugat-európai török diaszpóra a téma kutatásának külön relevanciát ad.

Elméleti és fogalmi keret: a puha hatalomtól a fortélyos hatalomig?

A „sharp power” (fortélyos hatalom³) fogalmát Christopher Walker és Jessica Ludwig vezette be 2017-ben.⁴ Megkülönböztették a fogalmat a Joseph Nye által széles körben ismertté tett „puha” és „kemény” hatalomtól. Lényegét tekintve a kemény hatalom kényszerítésen (rendszerint katonai és gazdasági kényszerítő eszközökön), míg a puha hatalom vonzalmon alapul (amely vonzerő eredhet egy ország politikai értékeiből, kultúrájából és külpolitikájából). Walker és Ludwig ehhez képest a következőképpen különíti el a fortélyos hatalom fogalmát: az autoriter rezsimek „nem szükségszerűen arra törekszenek, hogy »megnyerjék az emberek szívét és elméjét«, ami a puha hatalmi törekvések gyakori hivatkozási alapja, helyette megpróbálják irányítani a célközönségüket az őket elérő információ manipulálásán vagy megmérgezésén keresztül”.⁵ Más szóval, a fortélyos hatalmi kezdeményezések „a manipuláció és cenzúra eszközei, nem az egyszerű vonzalomé”.⁶ A szerzők azt is megjegyzik, „a fortélyos hatalmi törekvések nagyrészt álcázáson alapulnak – az állami irányítású projekteket úgy állítják be, mintha a kereskedelmi média vagy alulról szerveződő egyesületek munkája lenne, például helyi szereplőket használnak a külföldi propaganda csatornájaként és a külföldi manipuláció eszközöként”.⁷

A puha és a fortélyos hatalmat ezzel együtt nem mindig lehet élesen elkülöníteni. Ahogyan J. Michael Cole fogalmaz, egy ország hatalmának puha és fortélyos elemei „nem zárják ki kölcsönösen egymást, és nem is mondanak ellent egymásnak. Valójában inkább erősítik egymást”.⁸ A török információs befolyásolási eszköztárnak is vannak puha és fortélyos, nyílt és rejtett szándékkal rendelkező elemei. A tanulmánynak nem célja, hogy éles

² Ezt a harcot Ankara jelenleg elsősorban a török állami szervek által Fethullahista Terrorszervezetnek (röviden FETÖ-nek) nevezett Gülen-mozgalom, valamint a Kurdisztáni Munkáspárt, ismertebb nevén a PKK ellen folytatja.

³ A magyar fordítással ebben a cikkben találkoztam először: GYÓRI Lóránt – KREKÓ Péter: Az orosz „fortélyos hatalom” felemelkedése az információs térben, *Élet és Irodalom*, 63. évf., 2019/19.

⁴ Christopher WALKER – Jessica LUDWIG: From ‚Soft Power’ to ‚Sharp Power: Rising Authoritarian Influence in the Democratic World, [online], 2017. Forrás: National Endowment for Democracy [2020. 04. 27.]

⁵ WALKER–LUDWIG: *i. m.*, 13.

⁶ WALKER–LUDWIG: *i. m.*, 18.

⁷ WALKER–LUDWIG: *i. m.*, 23.

⁸ J. Michael COLE: The Hard Edge of Sharp Power. Understanding China’s Influence Operations Abroad, [online], 2018, 10. o. Forrás: MacDonald Laurier [2020. 04. 27.]

határvonalat húzzon a kettő közé. Mindkettő rendelkezésre áll az államok számára, számos esetben ráadásul ugyanazokon az intézményeken keresztül is gyakorolhatók, ezért együttes vizsgálatuk indokolt.

Információs befolyásolási törekvéseken a tanulmányban olyan állami kezdeményezésű törekvéseket értünk, amelyek célja, hogy befolyásolja emberek nagy tömegeinek viselkedését a kívánt végkimenetel elérése érdekében, vagyis hatalmat gyakoroljon információk menedzselésén keresztül. Az információt különböző módokon és eszközökkel lehet irányítani, például egy ország értékeinek és eredményeinek népszerűsítése (puha eszközök) ugyanúgy idetartozik, mint a dezinformációs műveletek vagy az öncenzúrát eredményező politikai nyomásgyakorlás (fortélyos eszközök).

A török információs befolyás célcsoportjai és céljai

Az EU-n belül folytatott török információs befolyásolási törekvéseknek két közvetlen célcsoportja van: az európai állampolgárok és döntéshozók; valamint a török diaszpóra. Két további, közvetett célcsoportot is azonosíthatunk: Ankara igyekszik pozitív képet kialakítani magáról egyrészt a törökországi választópolgárok, másrészt az Európán kívüli, elsősorban iszlám világ előtt (Törökország régóta szeretné magát az iszlám világ vezetőjének szerepében feltüntetni – mérsékelt sikerrel). Ezt pedig nem csupán a tetteivel, hanem információk menedzselésén keresztül is teszi.

Milyen fő célokat igyekszik Ankara elérni? Egyik oldalról azáltal, hogy Törökországot pozitív színben tünteti fel, segíti a török érdekek érvényesítését, előmozdítja a két- és többoldalú együttműködést. Ez eredményét tekintve megnyilvánulhat akár abban, hogy több európai turista utazik Törökországba, vagy éppen abban, hogy a török kormány támogatást és legitimitációt kap európai államoktól egyes politikáinak végrehajtásához, legyen szó akár a szíriai intervencióról vagy az európai uniós csatlakozási folyamat előmozdításáról. Másik oldalról, az információ tartalmának és áramlásának szabályozása hozzájárulhat a török rezsim stabilitásának megőrzéséhez. A politikai értelemben érzékeny ügyek kommunikációjának ellenőrzés alatt tartása, a kritikus hangok elhallgattatása, illetve a Nyugat hiteltelentése belpolitikai szempontból mind hasznos, hiszen nehezítik a kormányzó elit hatalmának aláásását, illetve legitimálják a rezsimet.

Törökország puha hatalmát az európaiak szemében 2013-ig, a Gezi parki tüntetésekig éppen az ország demokratikus és szekuláris jellege adta. Ahogyan azonban a török rezsim egyre autoriterebbé vált és egyre nagyobb teret engedett az iszlámnak,⁹ úgy csökkent Ankara vonzereje, ezzel puha hatalmi képességei az EU-n belül. Ezzel párhuzamosan a rezsimstabilitás fenntartásának igénye egyre erősebbé vált. A politika eltolódott a puha eszközöktől a fortélyos eszközök alkalmazása felé. Érdeemes ugyanakkor megjegyezni azt is, hogy míg Európában Törökország puha hatalma csökkent, a világ más részein, különösen az iszlám világban Ankara népszerűségét növelte a Nyugattal szembeni konfliktusvállaló magatartás és egy, a nyugattal szembeni alternatív normarend propagálása.

⁹ Erről a folyamatról bővebben lásd EGERESI Zoltán – PÉNZVÁLTÓ Nikolett: Az AKP útja az elnöki rendszerről szóló népszavazásig: rezsimépítés Törökországban (2002–2017), *Nemzet és Biztonság*, 2017/3, 80–109. o.

Az európai török diaszpóra

Ami a török diaszpórát illeti, az EU-ban élő törökök elsősorban szavazataik miatt váltak a török információs befolyásolási törekvések egyik fő célcsoportjává. A 2014-es elnökválasztás óta a külföldön élő török állampolgárok leadhatják szavazataikat a lakóhelyük szerinti ország nagykövetségein vagy konzulátusain. Ez összesen több mint hárommillió szavazati joggal rendelkező törököt jelent (e választópolgároknak mintegy fele Németországban él). Az EU-ban élő törökök számáról nincsenek pontos és naprakész adataink, arról azonban igen, hányan szavaztak a 2018-as török parlamenti és elnökválasztáson. A lista eleje a következőképpen alakult: Németországban 651 ezer, Franciaországban 158 ezer, Hollandiában 120 ezer, Belgiumban 75 ezer, Ausztriában 51 ezer török állampolgár adta le a voksát.¹⁰ Ez a nagyságrend önmagában magyarázza, miért vált a diaszpóra a török politikai kampányok részévé.

A török diaszpóra és az anyaország, illetve a befogadó ország kapcsolata azonban ennél jóval összetettebb.¹¹ Itt most csak két elemet emelünk ki. Az első, amit látni kell, hogy a diaszpóra egyszerre tölti be a célcsoport és az eszköz szerepét. A diaszpórán keresztül lehetőség van nyomást gyakorolni, illetve befolyásolni a fogadó ország közvéleményét és politikáit. Intézményi szinten a 2010-ben létrehozott Külhoni Törökök és Rokon Népek Elnökségét (YTB) kell megemlítenünk, amely szervezet többek között a török diaszpóra nyelvének és identitásának megőrzéséért dolgozik. Látnunk kell továbbá azt is, hogy az európai török diaszpóra messze nem egységes. Sőt, az egyik legnagyobb konfliktusforrást napjainkban éppen az jelenti, hogy a törökországi társadalom rendkívüli mértékű polarizációja az európai diaszpóra körében is leképeződik. A politikai törésvonalak mellett a vallási és etnikai feszültségek ugyanolyan kihívást jelentenek. A török állampolgársággal rendelkező, illetve Törökországból kivándorolt/elmekült alevik és kurdok ugyanúgy saját érdekeik mentén igyekeznek befolyásolni az európai közvéleményt, az információs szférában is, mint a török kormány. A kisebbségi jogok iránti európai érzékenységet kihasználó csoportok lobbitevékenysége meglehetősen sikeres, ami rendszeres összeütközéshez vezet Ankara és egyes európai uniós tagállami kormányok között. Ez az elemzés kizárólag a török kormány (illetve kormánypárt) információs befolyását, ehhez alkalmazott intézményrendszerét vizsgálja. Az említett vallási és etnikai kisebbségi csoportok, illetve a kormányzó Igazság és Fejlődés Pártján (AKP) kívüli többi török párt EU-n belüli információs befolyásolási törekvéseinek vizsgálata kitenne, egy vagy inkább több különálló elemzést.

A török információs befolyás intézményrendszere az EU államaiban

A tanulmány további része az EU-ban megjelenő török állami információs befolyásolásban részt vevő legfontosabb intézményeket mutatja be. A lista nem kimerítő, törekszik azonban egy széles spektrumot felölelni. A bemutatott intézmények között szerepel NGO

¹⁰ Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları, [online], 2018. Forrás: T.C. Yüksek Seçim Kurulu [2020. 04. 27.]

¹¹ Erről bővebben lásd: EGERESI Zoltán: A vendégmunkások hazautalásaitól a nemzetközi lobbiiig: Törökország és a török diaszpóra kapcsolata. *Kisebbségkutatás*, 24. évf., 2015/2, 73–97. o.

(UID), think tank (SETA), kormányzati ügynökség (TİKA), kulturális intézet (Yunus Emre Intézet), oktatási intézmény (Maarif Alapítvány), vallási szervezet (Diyana és külföldi szervezetei), gazdasági érdekképviselői szervezet (MÜSİAD), nacionalista csoport (Osmanen Germania), politikai pártok, valamint médiumok és a közösségi média (TRT, Anatólia Hírügynökség, szappanoperák, „trollok”). A cikk nem vizsgálja külön a török Nemzeti Hírszerző Szolgálat (MİT) tevékenységét, noha tény, hogy a fortélyos hatalom, illetve az információs befolyásolási törekvések sok esetben átfedést mutatnak a hagyományos hírszerző tevékenységgel. Nem vizsgálunk külön egyéneket (például politikusokat) sem; az elemzés intézményi fókuszú.

Nemzetközi Demokraták Uniója (UID)

Az Európai Török Demokraták Unióját (UETD) 2004-ben alapították. A szervezetet 2018 májusában átnevezték Nemzetközi Demokraták Uniójává (UID). Az UID hivatalosan egy NGO, amely nem kötődik formálisan egyetlen politikai párthoz sem. A gyakorlatban azonban szoros kapcsolatban áll *Recep Tayyip Erdoğan* török elnökkel, és a tevékenysége alapján a török kormány lobbiszervezetének tekinthető. A német szövetségi alkotmányvédelmi hivatal (BfV) 2017-es jelentésében úgy utal az UETD-re, mint „a kormányzó Igazság és Fejlődés Pártjának nem hivatalos külföldi szervezete”.¹² Az elmúlt években az UID több nagyszabású rendezvényt szervezett a török rezsim számára fontos ügyekben. Németországban például részt vettek a török elnökválasztási kampány szervezésében, Párizsban pedig az UID szervezésében mutatták be a török köztársasági elnöki hivatal kommunikációs igazgatósága által készített, a Gülen-mozgalom¹³ „igazi arcát” bemutató, *A Hálózat* című filmet.¹⁴ Tisztviselőik időnként televíziós műsorokban is megszólalnak. Az AKP politikusai és kormánypárti szakértők gyakran látogatják meg a szervezet irodáit, ahol különböző rendezvényeket tartanak.¹⁵ Az EU-n belül az UID-nak Ausztriában, Belgiumban, Csehországban, Dániában, Finnországban, Franciaországban, Hollandiában, Magyarországon, Németországban, Olaszországban és Svédországban van irodája.

Politikai, Gazdasági és Társadalmi Kutatási Alapítvány (SETA)

Az Ankara központú think tank, a Politikai, Gazdasági és Társadalmi Kutatási Alapítvány, ismertebb nevén SETA, 2005-ben jött létre. Alapító igazgatója *İbrahim Kalın* (2005–2009), aki jelenleg elnöki szóvivőként, illetve Erdoğan tanácsadójaként tevékenykedik. Kalınon kívül azonban több egykori és jelenlegi SETA-tagot is szoros szálak fűznek a török kormány-

¹² Verfassungsschutzbericht 2017, [online], 2018. Forrás: Bundesministerium für Innern, für Bau und Heimat [2020. 04. 27.]

¹³ Fethullah Gülen török hittudós, aki 1999 óta az Egyesült Államokban él. A török hatóságok Gülenet vádolják a 2016-os törökországi puccskisérlet elkövetésével. Gülen a korábbi években széles körű oktatási és alapítványi hálózatot épített ki Törökországon belül és kívül. Erdoğan és Gülen kapcsolata 2013-ig jónak volt mondható, érdekeik a szekuláris, kemalista elit háttérbe szorítását illetően egybeestek. A hatalmi harc közöttük 2013-ban indult meg.

¹⁴ İslam DOĞRU: New York'ta ve Paris'te FETÖ'nün gerçek yüzü anlatıldı, [online], 2019. 07. 12. Forrás: Anadolu Ajansı [2020. 04. 27.]

¹⁵ A szervezet tevékenységéről bővebben lásd a 2017-es beszámolóját: Faaliyet Raporu, [online], 2017. Forrás: UETD [2020. 04. 27.]

hoz, illetve többen kerültek közülük kormányzati pozíciókba. A SETA-nak Törökországon kívül Washingtonban, Kairóban, Brüsszelben és Berlinben van irodája. A think tank rendszeresen szervez különböző rendezvényeket, jellemzően kerekasztal-beszélgetéseket, valamint széles körű publikációs tevékenységet folytat, elsősorban ezen keresztül befolyásolja a tudományos és társadalmi diskurzust. A könyvek, tanulmányok, véleménycikkek török és angol nyelven jelennek meg.¹⁶ Kutatóik azonban jellemzően nemcsak saját intézményekben, hanem más török lapokban is publikálnak.¹⁷

Yunus Emre Intézet

Az első Törökországon kívüli Yunus Emre Intézetet Szarajevóban hozták létre 2009-ben.¹⁸ Az EU-n belül ma Párizsban, Madridban, Rómában, Amszterdamban, Brüsszelben, Kölnben, Berlinben, Bécsben, Varsóban, Budapesten, Zágrábban és Bukarestben van irodájuk.¹⁹ A Yunus Emre Intézeteket a német Goethe Intézet vagy a British Council mintájára hozták létre, céljuk a török kultúra népszerűsítése. Tevékenységeik közé tartozik a török nyelv-oktatás, rendezvények (kiállítások, tanfolyamok, filmestek) szervezése, valamint a kulturális és tudományos diplomácia (van például egy csereprogramjuk egyetemi oktatók és kutatók számára). A Yunus Emre Intézet a török puha hatalom fő letéteményese, az intézetek programjai rendkívül népszerűek. A szervezet elnöke egy interjúban kiemelte, az intézet erőssége, hogy a puha hatalom akkor is működik, amikor a politika holtpontra jutott: példának Egyiptomot hozta, ahol a két ország közötti súlyos politikai ellentétek ellenére a Yunus Emre Intézet aktívan jelen tudott lenni.²⁰ Mivel azonban az intézetek költségvetése állami, nem kerülhetik ki teljesen a politikát. Több országban is részt vettek például az ellentmondásos törökországi puccskísérlet bemutatató fotókiállítás szervezésében, illetve a Gülen-mozgalom hiteltelenítésében.

Török Együttműködési és Koordinációs Ügynökség (TİKA)

A Török Nemzetközi Együttműködési és Fejlesztési Ügynökséget 1992-ben alapították. 2011-ben átszervezték és átnevezték Török Együttműködési és Koordinációs Ügynökséggé, rövidített neve azonban maradt továbbra is TİKA. Az EU-n belül Budapesten, Zágrábban és Bukarestben vannak irodái. A Yunus Emre Intézetek mellett a TİKA a török puha hatalom másik legfontosabb eszköze. Tevékenysége a fejlesztési együttműködésre és az oszmán műemlékek helyreállítására összpontosít. Hangsúlyozza a közös történelmi és kulturális szálakat, valamint pozitív képet sugároz Törökországról. Magyarország esetében a TİKA az utóbbi években támogatta például a szigetvári Magyar–Török Barátság Park felújítását,

¹⁶ A SETA gondozásában jelenik meg például minden évben 2015 óta az Európai Iszlamofóbia Jelentés. A jelentés 2019-ben nagy visszhangot váltott ki például Dániában, lásd: *Outrage in Denmark after EU-funded report brands it, Islamophobic*, [online], 2019. 11. 06. Forrás: *The Local* [2020. 04. 27.]

¹⁷ Bariş TERKOĞLU: *Saray'daki 'SETA lobisi'ni ne zaman konuşacağız?*, [online], 2019. 07. 08. Forrás: *Cumhuriyet* [2020. 04. 27.]

¹⁸ Yunus Emre a 13–14. század fordulóján élt török, szúfi költő.

¹⁹ Yunus Emre Enstitüsü, [online], 2020. Forrás: *yee.org.tr* [2020. 04. 27.]

²⁰ Ali ÜNAL: *Yunus Emre Institute Head Ateş: As an element of soft power, our aim is to introduce Turkey, its culture to the world*, [online], 2017. 07. 24. Forrás: *Daily Sabah* [2020. 04. 27.]

Szulejmán szultán türbéjének régészeti feltárását, de pénzügyileg támogatták például a szejdi Krúdy Gyula Vendéglátóipari és Szakácsképző Szakképző Iskola tankonyhájának a felújítását, illetve a budapesti Semmelweis Egyetem Gyermekgyógyászati Klinikájának intézményi kapacitásbővítését, továbbá könyvek fordítását és kiadását.²¹ A TİKA-nak az egykori oszmán birodalmi, illetve iszlám területeken, valamint a fejlődő világban jelentősebb a befolyása.

Maarif Alapítvány

A Maarif Alapítvány az EU-n belül első iskoláját Romániában nyitotta meg 2019-ben. 2019 őszén a budapesti iskola is aktív státuszt kapott, a tanítás azonban várhatóan csak 2020 őszén kezdődik el.²² Az EU területén kívül a Maarif Alapítvány jóval aktívabb: 34 országban 291 iskolát működtetnek, ahova 28 703 tanuló jár.²³ A Maarif Alapítványt 2016-ban hozták létre, a Gülen-mozgalom elleni harc részeként. Erdoğan igyekszik világszerte átvenni az irányítást a gülenista iskolák fölött, vagy pedig bezáratni azokat. A török kormány eddig 18 országban összesen 217 iskolát vett át (például Szomáliában, Maliban vagy Afganisztánban). Európában az alapítvány több helyről kapott kritikát, olyan beszámolók miatt, amelyek szerint céljai politikaiak, illetve iszlamista kapcsolatokkal rendelkezik.²⁴

Vallási Ügyek Elnöksége (Diyanet)

A török Vallási Ügyek Elnöksége, ismertebb nevén a Diyanet egy államigazgatási szerv, amelyet még 1924-ben, a Török Köztársaság megalapítását követően hoztak létre. Az AKP 2002-es hatalomra jutása óta a Diyanet szerepe megnőtt; bürokratikus testületből a politikai hatalomgyakorlás eszközüvé vált.²⁵ A Diyanet Törökországon belül összesen több mint 85 ezer, Törökországon kívül pedig további 2000 mecsetet felügyel;²⁶ elkészíti a pénteki prédikáció szövegét az összes mecset számára, Korán-tanfolyamokat tart, saját televíziós csatornát üzemeltet, kérés esetén pedig vallási iránymutatást biztosít. Több mint 150 ezer embert foglalkoztat, közéjük tartozik az összes török imám. A Diyanet tevékenységét a Török Diyanet Alapítvány (TDV) egészíti ki. Az alapítványi forma nagyobb rugalmasságot nyújt a pénzügyek területén.

A Diyanet az EU országainak döntő többségében tart fenn vallási szolgálati tanácsadói, koordinációs és/vagy attaséirodát.²⁷ A Diyanetnek emellett számos európai országban van helyi szervezete, amelyek csupán névlegesen autonóm egyesületek. Az elsőt 1984-

²¹ Bővebben a magyarországi projektekről lásd: Magyarország. Projektek és tevékenységek 2014–2015, [online], 2015. Forrás: TİKA [2020. 04. 27.]

²² Maarif Általános Iskola és Gimnázium, [online], 2019. Forrás: Oktatási Hivatal [2020. 04. 27.]

²³ Abdullah BOZKURT: Erdoğan's long arm Maarif is educating 30,000 students in 34 countries, [online], 2019. 08. 16. Forrás: Nordic Monitor [2020. 04. 27.]

²⁴ BOZKURT: *i. m.*

²⁵ A Diyanet szerepével kapcsolatos jogi kérdőjelekről lásd: Siska Katalin: A Vallási Ügyek Elnökségének jogi anomáliája a Török Köztársaságban, *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 2017/3, 118–131. o.

²⁶ Meltem ÖZGENÇ: Top cleric delivers Friday sermon in Mardin, [online], 2016. 02. 05. Forrás: Hürriyet Daily News [2020. 04. 27.]

²⁷ Yurt Dışı Temsilcilikler, [online], 2020. Forrás: Diyanet İşleri Başkanlığı [2020. 04. 27.]

ben Németországban hozták létre. Németországban és Franciaországban *Vallási Ügyek Török-Iszlám Uniója (DİTİB)* néven működik a szervezet, de Ausztriában például ATİB, Hollandiában pedig HDV vagy ISN rövidítéssel ismert. A Diyanet befolyása az egyes európai országokban eltérő. Németországban és Hollandiában a legtöbb mecsetet összefogó ernyőszervezet van a kezében: közel 800, illetve 143 mecsetet üzemeltetnek. 2013-ban Ausztriában 58, Belgiumban 65, Dániában 27 mecset kötődött a Diyanethez.²⁸ E mecsetekbe a Diyanet küldi az imámokat, akik fizetését a török állam adja.

A kezdeti időszakban a török imámokat szívesen látták az európai államokban. Közös cél volt az iszlamista radikalizáció megakadályozása az európai muszlimok körében, illetve a keményvonalasabb, például szaúdi befolyás csökkentése. A jelenlegi török adminisztráció beavatkozása a diaszpóra hitéletébe azonban feszültségeket hozott a korábban sikeres együttműködésbe. Az AKP-nak a török diaszpórára gyakorolt befolyása mellett arról is olvashatunk, hogy a török kormány szoros kapcsolatot épített ki más európai muszlim szervezetekkel, különösen a Muszlim Testvériséghez kötődőkkel. A támogatásért cserébe e hálózatok részt vesznek az AKP népszerűsítésében.²⁹ A DİTİB-nek (és a többi társszervezetnek) az európai felfogás szerint politikailag semlegesnek kellene lennie, ez azonban jelenleg nem mondható el. A nyugati percepció szerint a Diyanet szerepe átalakult: míg korábban a politikai iszlám ellensúlyaként lépett fel, napjainkban többen vádolják őket politikai szerepvállalással, például az európai török állampolgárok – a Gülen-mozgalom állítólagos tagjai – utáni kémkedéssel. (A 2016-os puccskísérletet követően több európai imám ellen vizsgálat is indult.)³⁰ A növekvő aggodalmakra válaszul elsősorban Németországban több javaslat is napirenden van. Ezek egyike a „mecsetadó” bevezetése, amelynek célja az lenne, hogy csökkentse a külföldi – potenciálisan radikális vagy antidemokratikus – finanszírozási források befolyását. Az iszlám intézmények így képesek lennének magukat finanszírozni, és valóban függetlenné válhatnának a külső állami befolyástól.³¹ Hasonló céllal vezetnék be az imámok helyi képzését is.³²

Független Iparosok és Üzletemberek Szövetsége (MÜSİAD)

Meg kell említenünk a gazdasági és üzleti szférát is. A Független Iparosok és Üzletemberek Szövetsége (MÜSİAD) a kormányzó elithez közel álló szervezet, elsősorban a konzervatív, muszlim üzletembereket tömöríti. A törökországi puccskísérletet követően a MÜSİAD fokozta nyilvános diplomáciai tevékenységét azzal a céllal, hogy javítsa Törökország imázsát, hangsúlyozza az ország stabilitását és a demokrácia erejét, ezáltal elősegítse a gazdasági együttműködést, és növelje az országba irányuló befektetéseket. A korábban nem éppen európai orientációjáról ismert MÜSİAD az utóbbi években képviseleti irodát nyitott számos európai országban. Tevékenységét és céljait tekintve ugyanakkor a szervezetnek

²⁸ Thijl SUNIER – Nico LANDMAN: *Transnational Turkish Islam*, Palgrave Pivot, 2014.

²⁹ Lorenzo VIDINO: Erdogan's Long Arm in Europe, [online], 2019. 05. 07. Forrás: Foreign Policy [2020. 04. 27.]

³⁰ Chase WINTER: Turkish imam spy affair in Germany extends across Europe, [online], 2017. 02. 16. Forrás: DW [2020. 04. 27.]

³¹ Germany mulls introducing 'mosque tax' for Muslims, [online], 2018. 12. 26. Forrás: DW [2020. 04. 27.]

³² Zia WEISE: Wanted: Imams made in Germany, [online], 2019. 12. 17. Forrás: Politico [2020. 04. 27.]

hasonló céljai voltak – tudniillik a török gazdasági lehetőségek javítása – az alapvetően eltérő világnézetet képviselő, szekuláris, nyugat-orientált TÜSİAD-dal.³³

Osmanen Germania

A török ultranacionalista csoport, az Osmanen Germania 2015 áprilisában alakult meg. Bokszklubként hivatkoznak magukra, a német hatóságok azonban több tagjuk érintettségét felfedték különféle bűncselekményekben. A motoros bandaként is emlegetett csoportnak becslések szerint 2500 tagja van Németországban, és további ezer Törökországban, Ausztriában, Svájcban és Svédországban. A német belügyminisztérium 2018 júliusában betiltotta az Osmanen Germaniát.³⁴ Tényfeltáró riportok szerint a bandát szoros kapcsolat fűzi az AKP politikusához, Metin Külünkhöz, aki Erdoğan közeli bizalmasa. Német rendőrségi nyomozás során fény derült rá, hogy az ultranacionalista csoport utasításokat és pénzt kapott Külünktől ahhoz, hogy elrettentésként fellépjenek Erdoğan kritikusaival és a kurdokkal szemben Németországban. Tagjai tüntetéseken is rendszeresen megjelentek.³⁵

Politikai pártok

Az AKP politikai pártokat is támogat az EU bizonyos államaiban, amelyeken keresztül igyekszik a narratíváit népszerűsíteni. Franciaországban az Egyenlőség és Igazságosság Pártja (PEJ) 2015-ben alakult meg. Ausztriában 2016 óta működik az Új Mozgalom a Jövőért (NBZ) párt. Németországban a Német Demokraták Szövetsége (AD-Demokraten) 2016-ban jött létre. Alapítója az UETD korábbi vezetője, Remzi Aru, aki Erdoğan támogatója. A párt azt követően alakult meg, hogy a német parlament az örmény népirtást elismerő határozatot fogadott el, mintegy reakcióként a döntésre. Azonban mindhárom említett párt marginálisnak tekinthető: a 2017-es parlamenti választásokon az országos szavazatoknak mindössze legfeljebb 0,1%-át nyerték el. Hollandiában a DENK 2017-ben alakult meg. A DENK az eddigi legsikeresebb AKP-párti európai párt; az első „bevándorlóipárt”, amely parlamenti helyeket tudott szerezni egy EU-s államban. A 2017-es parlamenti választáson három parlamenti helyet nyert el a 150 fős képviselőházban.³⁶ Görögországban szintén létezik török párt, a Barátság, Egyenlőség és Béke Pártja (görögül KIEF, törökül DEBP), ez azonban még 1991-ben, jóval az AKP hatalomra kerülése előtt alakult. A 3%-os parlamentbe jutási küszöböt azonban az utóbbi választásokon nem tudta átlépni, 2009-ben szerzett utoljára parlamenti mandátumot.

³³ Derya Büyüktanır KARACAN: Public Diplomacy Activities of TÜSİAD and MÜSİAD During the AK Party Era, *Gazi Akademik Bakış*, 11. évf., 2018/23, 73–98. o.

³⁴ Osmanen Germania: Germany bans ethnic Turkish boxer gang, [online], 2018. 07. 10. Forrás: BBC News [2020. 04. 27.]

³⁵ Chase WINTER: Turkish AKP politician linked to Osmanen Germania boxing gang in Germany, [online], 2017. 12. 14. Forrás: DW [2020. 04. 27.]

³⁶ Koen DAMHUIS: “The biggest problem in the Netherlands”: Understanding the Party for Freedom’s politicization of Islam, [online], 2019. 07. 24. Forrás: Brookings [2020. 04. 27.]

Bulgária egyedi eset az EU-n belül abból a szempontból, hogy arányaiban Bulgáriában él a legnagyobb török közösség: a 2011-es népszámlálás adatai³⁷ alapján 588 313 fő, a lakosság közel 8,8%-a vallotta magát töröknek. A bulgáriai török diaszpóra döntő része azonban nem rendelkezik török állampolgársággal.³⁸ Ez magyarázza, hogy miért mindössze 1249 szavazatot adtak le Bulgáriában a 2018-as török választáson.³⁹ A bulgáriai törökök legnagyobb pártja a Mozgalom a Jogokért és Szabadságért (bolgárul DPS, törökül HÖH).⁴⁰ A DPS jellemzően 10% körüli választási eredménnyel a mérleg nyelveként volt képes működni az utóbbi évtizedekben a bulgáriai politikában. A DPS kapcsolata azonban nem tekinthető szorosnak az AKP-val. 2015-ben a DPS több politikusa távozni kényszerült a pártból amiatt, mert túlságosan AKP-barát politikát folytattak. Ők alapították meg a Demokraták a Felelősségért, Szolidaritásért és Toleranciáért (DOST) elnevezésű pártot. A 2017-es választáson azonban a DOST nem tudta átlépni a parlamentbe jutáshoz szükséges 4%-os küszöböt.

Média

A globális török médiajelenlét két legfontosabb intézményi eleme az Anatólia Hírügynökség (AA) és a Török Rádió és Televízió (TRT). Az AA 2014-ben azt a célt fogalmazta meg, hogy 2020-ra a világ top öt hírügynöksége közé kerüljön. Jelenleg 13 nyelven jelennek meg. A 2018 júliusában közvetlenül a török elnöki hivatal alá rendelt TRT 2015-ben indította el 24 órás angol nyelvű TRT World nevű nemzetközi televíziós hírcsatornáját, amelynek székhelye Isztambul, azonban Washingtonban, Londonban és Szingapúrban is van irodájuk. A cél a török perspektíva és narratívák terjesztése, az ország népszerűsítése, illetve a Nyugattal szemben bírálatok megfogalmazása. 2009 óta TRT Kurdi néven kurd nyelvű televíziós csatornát is működtetnek – a csatorna elindításának mögöttes célja a 2004-től különböző európai államokból sugárzó, erősen kormánykritikus, a török álláspont szerint a PKK adójaként működő kurd nyelvű Roj TV befolyásának csökkentése volt.⁴¹

Az európai török diaszpóra megszólításának egyik eszköze a 2005-ben alapított Kanal Avrupa (Európa Csatorna) televíziós csatorna. 2013 óta működik az AKP-párti avrupaturkgetesi.com weboldal, amelynek célközönsége szintén az európai törökség. Az internetnek köszönhetően ugyanakkor török weboldalakhoz, internetes hírportálokhoz bárki, bárhonnan hozzáférhet, a törökországi kormányzati médiatúlsúly így az ország területén

³⁷ 2011 Population Census – main results, [online], 2011. Forrás: nsi.bg [2020. 04. 27.]

³⁸ Ennek egyik fő oka, hogy a bulgáriai törökök döntő része nem bevándorlóként érkezett az 1960-as évektől kezdődően a megkötött munkaerő-egyezmények következtében, mint a nyugat-európai törökség, hanem már az Oszmán Birodalom idején is a mai Bulgária területén éltek.

³⁹ A 2018-as választások eredménye elérhető: <https://sonuc.ysk.gov.tr> [2020. 04. 27.]. A bolgár esetben fordított előjelű a probléma: a török-bolgár viszonylatban az okoz rendszeresen feszültséget, hogy a Törökországban dolgozó, mintegy 200 ezer bolgár állampolgárt szervezeten, buszokkal szállították a törökök Bulgáriába, hogy azok leadhassák szavazatukat az etnikai török párt(ok)ra.

⁴⁰ EGERESI Zoltán: Mozgalom a Jogokért és Szabadságért: egy etnikai párt útja az európai liberálisokhoz, *Pro Minoritate*, 2009. ősz, 175–189. o.

⁴¹ Bár 24 órás magyar nyelvű televíziós csatornája nincs, magyar nyelvű híroldala van a TRT-nek, valamint a 42 nyelven sugárzó Törökország Hangja Rádió (TSR) napi félórás magyar nyelvű adást is sugároz.

kívül is hat.⁴² A nyomtatott média világszinten visszaszorult, néhányezres példányszámban azonban jelennek meg az EU-n belül török lapok. A legnagyobb és legismertebb napilap, a *Hürriyet* 1969-ben jelent meg először Németországban. A frankfurti nyomdát és kiadót 2013-ban zárták be.

A török információs befolyás eszközeként említhetők a török szappanoperák is. 2018-ban Törökország 500 millió dollár értékben exportált szappanoperákat, amivel világvizonylatban a második volt az Egyesült Államok után.⁴³ A törökök szerint ezek a műsorok már nem is szappanoperák, hanem egy különálló műfajt alkotnak, amit *dizinek* neveznek (a *dizi* törökül sorozatot jelent).⁴⁴ Az egyik legsikeresebb török televíziós sorozatot, a *Muhteşem Yüzyıl* (magyarul Csodálatos évszázad), ami Magyarországon Szulejmán néven volt adásban, 70 országban sugározták. A török *dizik* sikere azonban – 2008-tól egyre erősödő népszerűségük ellenére – a kezdeti években egyáltalán nem volt teljes mértékben összhangban a török kormánypárt céljaival. Maga Erdoğan például kifejezetten ellenségesen tekintett a Csodálatos évszázadra, még a műsor betiltásának lehetősége is felmerült. A legtöbb *dizi* értékrendje ugyanis túlságosan liberális volt az AKP konzervatív irányvonalára számára.⁴⁵

Az újabban megjelent török sorozatok egy része azonban már egyértelmű állami propagandacélokat szolgál. Két TRT-produkciót kell kiemelnünk: az Ertuğrul felemelkedése (Diriliş: Ertuğrul) és a Payitaht Abdülhamid című sorozatokat. Előbbi az Oszmán Birodalom felemelkedését meséli el (Ertuğrul fia Oszmán szultán, a birodalom alapítója), utóbbi középpontjában pedig az utolsó nagy oszmán szultán, II. Abdülhamid (uralkodott 1876–1909) áll.⁴⁶ A kormányzati narratívában Abdülhamid példaképként jelenik meg. Egyrészt mint tekintélyelvű vezető, másrészt mint „Törökország Atatürkkal szembeni iszlamista alternatívája” és történelmi inspirációs forrás.⁴⁷ A török nagyság, valamint a Nyugattal való konfrontációtól vissza nem riadó ország képe mindkét sorozatban hangsúlyos.

Haktivista csoportok és kormányzati „trollok”

Végezetül meg kell említenünk a különböző haktivista csoportok és kormányzati „trollok” szerepét. Több török haktivista csoport is tevékenykedett az EU államaiban AKP-párti agendával, köztük az Aslan Neflerler Tim (ANT), a Turk Hack Team és az Akıncılar.⁴⁸

⁴² PÉNZVÁLTÓ Nikolett: Dezinformációs és külső információs befolyás Törökországban, [online], SVKK Elemzések, 2019/24. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2020. 04. 27.]

⁴³ Turkish TV series attract audience from 146 countries, [online], 2019. 11. 13. Forrás: Hürriyet Daily News [2019. 11. 13.]

⁴⁴ Didem TALİ: An unlikely story: Why do South Americans love Turkish TV?, [online], 2016. 09. 08. Forrás: BBC News [2019. 11. 13.]

⁴⁵ A török szappanoperák terjedése a rajongótábor növekedése mellett rendkívül sok ellenséges reakciót is kiváltott, azonban nem elsősorban az EU-ban. Ezeket a negatív reakciókat három kategóriába sorolhatjuk: egyrészt a konzervatív muszlimok fogalmaznak meg kritikát; másrészt az egykori oszmán területeken jelen van egyfajta „kulturális kolonializmus”-tól való félelem; harmadrészt pedig találkozhatunk tisztán politikai motivációjú korlátozásokkal is. Mindezek nyomán számos országban (Macedónia, Üzbegisztán, Kazahsztán, Pakisztán, Szaúd-Arábia) léptettek életbe tiltásokat a török sorozatokkal szemben.

⁴⁶ Fatima BHUTTO: How Turkish TV is taking over the world, [online], 2019. 09. 13. Forrás: The Guardian [2019. 11. 13.]

⁴⁷ Mustafa AKYOL: Why is Turkey reviving an Ottoman sultan?, [online], 2016. 09. 29. Forrás: Al-Monitor [2020. 04. 27.]

⁴⁸ Nem bizonyítható ugyanakkor minden kétséget kizáróan, hogy e csoportok bármelyike közvetlenül kötődne a török kormányhoz.

Általában szolgáltatásmegtagadással járó túlterheléses, illetve honlapprongáló támadások kötődnek a nevükhöz. Az ANT például 2016 őszén Ausztria ellen intézett több támadást, többek között a bécsi repülőtér, az osztrák nemzeti bank, valamint a külügyminisztérium rendszerét támadták, mindezt bosszúból Bécs „törökellenes” politikájáért.⁴⁹ A Turk Hack Team 2017 tavaszán Hollandia ellen indított műveletet (Hollanda Operasyonu).⁵⁰ Az Akincilar csoport pedig 2011-ben a francia szenátus weboldalát tette elérhetetlenné az örmény népirtási határozat elfogadása elleni tiltakozásként.⁵¹

Az AKP első, mintegy 6000 főből álló digitális egységét 2013 szeptemberében hozták létre. Azóta egyre többet lehet olvasni a párt által alkalmazott trollokról, illetve botnet támadásokról, amelyek a közösségi médián keresztül alakítják a török kormány érdekeinek megfelelően az embereket elérő információkat. 2019 októberében például az EU-szerte hangos tiltakozást kiváltó szíriai török katonai intervenció legitimálására indult egy, a kormányzati narratívával összhangban lévő Twitter-kampány, amelynek középpontjában a #BabyKillerPKK hashtag volt.⁵²

Az információs tevékenység összehangoltsága

A különféle információs csatornák közötti koordináció módjára, illetve a központi irányítás mértékére nincs rálátásunk. Az mindenesetre nagy bizonyossággal feltételezhető, hogy a lényegében minden fontos területen megfigyelhető központosító irányvonal a kommunikáció összehangolásában is megjelent, és a legfontosabb hatalmi központtá ezen a területen is a török elnök vált. Az elnöki rendszer törökországi bevezetését követően nem sokkal, 2018. július 24-én elnöki rendelettel létrehozták a Kommunikációs Elnökséget (İletişim Başkanlığı) az elnöki hivatalon belül, amely meghatározó szerepet tölthet be a folyamatban. Nyilvános diplomáciával foglalkozó szervezeti egységének feladatai közé tartozik a nemzetközi közvélemény alakítása, az összehangolt kommunikáció a „török márka” népszerűsítésében részt vevő különböző intézményekkel, illetve a Törökországgal kapcsolatos propagandatevékenységek nyomon követése.⁵³

Összegzés és következtetések

A tanulmány bemutatta azt az intézményrendszert, amelyet a török kormány használ információs befolyásolási törekvéseihez az Európai Unió államaiban. Kirajzolódott, hogy a török információs befolyásolási törekvések intenzitása eltérő az egyes országokban: az egykori oszmán birodalmi, illetve a nagy török diaszpórával rendelkező területeken erősebb a török jelenlét. Rámutattunk arra, hogy a török befolyásolási törekvések nem

⁴⁹ Sarah SOULI: Turkey's band of pro-Erdoğan hackers keep trolling Europe, [online], 2018. 03. 17. Forrás: Vice News [2020. 04. 27.]

⁵⁰ Harrison VAN RIPER: Turk Hack Team and the “Netherlands Operation”, [online], 2017. 03. 29. Forrás: Digital Shadows [2020. 04. 27.]

⁵¹ Tony TODD: Turkish hackers avenge France's ‘genocide bill’, [online], 2011. 12. 27. Forrás: France 24 [2020. 04. 27.]

⁵² Bot-like Turkish accounts complement military operation in Syria, [online], 2019. 10. 06. Forrás: Medium [2019. 11. 02.]

⁵³ İletişim Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, [online], 2018. 07. 23. Forrás: kamuajans.com [2020. 04. 27.]

tekinthetők újnak vagy egyedinek: más államokra, illetve az AKP-n kívül más török pártokra is jellemző ez a tevékenység, csupán a retorika és az eszközök térnek el. Ezzel együtt minden államnak fontos felismernie a külső befolyásolási törekvéseket, hogy akadályozni tudja az érdekeivel ellentétes agendák érvényesülését.

Ahogy Törökország a 2010-es évektől egyre autoriterebbé vált, úgy került előtérbe a fortélyos hatalmi eszközök alkalmazása, amely árnyékot vont Ankara korábban sikeres puha hatalmi törekvéseire az európai tásadalmakban. A rezsimbiztonsági megfontolások felerősödése a puha hatalmi képességek csökkenéséhez vezetett az EU-n belül. Eredményét tekintve ahelyett, hogy Törökország kiterjesztette volna befolyását, az sok helyen inkább visszazorult. A nyugati államok egyre inkább kártékonynak és fenyegetőnek érzékelik a török információs befolyást. A politikai beavatkozás és a fortélyos hatalmi eszköztár szimpátia helyett török- és iszlámellenes érzéseket szül, és a korábban elért eredményeket veszélyezteti. Jó példa erre a Diyanet szerepének átalakulása: míg korábban szívesen fogadták Európában a török imámokat és a mecsetek török finanszírozását, ma annak lehetőségeit vizsgálják, hogyan tudnák a legkisebbre csökkenteni e téren is Törökország befolyását.

A fortélyos hatalmi eszközök túlsúlyba kerülése a puha hatalmi intézményrendszer mellett ugyanúgy visszaüthet a török diaszpórára is. A diaszpóráközösségeknek szükségük van olyan intézményekre, mint például a *DİTİB*, amely megszervezi a napi vallási életet. Ankara részéről pedig természetes, ha kapcsolatot akar teremteni és tartani külföldre szakadt polgáraival. Az európai törökök annak azonban már nem feltétlenül örülnek, ha a török kormány hatalmpolitikai céljai által vezérelve túlzottan beavatkozik az életükbe, és nem lenne előnyös számukra, ha emiatt „harmadik hadoszlop”-ként tekintenének rájuk az EU országaiban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 2011 Population Census – main results, [online], 2011. Forrás: nsi.bg [2020. 04. 27.]
- AKYOL, Mustafa: Why is Turkey reviving an Ottoman sultan?, [online], 2016. 09. 29. Forrás: Al-Monitor [2020. 04. 27.]
- ВНУТТО, Fatima: How Turkish TV is taking over the world, [online], 2019. 09. 13. Forrás: The Guardian [2019. 11. 13.]
- Bot-like Turkish accounts complement military operation in Syria, [online], 2019. 10. 06. Forrás: Medium [2019. 11. 02.]
- BOZKURT, Abdullah: Erdoğan’s long arm Maarif is educating 30,000 students in 34 countries, [online], 2019. 08. 16. Forrás: Nordic Monitor [2020. 04. 27.]
- COLE, J. Michael: The Hard Edge of Sharp Power. Understanding China’s Influence Operations Abroad, [online], 2018. 10. o. Forrás: MacDonald Laurier [2020. 04. 27.]
- Cumhurbaşkanı Seçimi ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları, [online], 2018. Forrás: T.C. Yüksek Seçim Kurulu [2020. 04. 27.]
- DAMHUIS, Koen: “The biggest problem in the Netherlands”: Understanding the Party for Freedom’s politicization of Islam, [online], 2019. 07. 24. Forrás: Brookings [2020. 04. 27.]
- Yurt Dışı Temsilcilikler, [online], 2020. Forrás: Diyanet İşleri Başkanlığı [2020. 04. 27.]
- DOĞRU, İslam: New York’ta ve Paris’te FETÖ’nün gerçek yüzü anlatıldı, [online], 2019. 07. 12. Forrás: Anadolu Ajansı [2020. 04. 27.]

- EGERESI Zoltán: A vendégmunkások hazautalásaitól a nemzetközi lobbiji: *Törökország és a török diaszpóra kapcsolata, Kisebbségkutatás*, 24. évf., 2015/2, 73–97. o.
- EGERESI Zoltán – PÉNZVÁLTÓ Nikolett: Az AKP útja az elnöki rendszerről szóló népszavazásig: rezsímépítés Törökországban (2002–2017), *Nemzet és Biztonság*, 2017/3, 80–109. o.
- EGERESI Zoltán: Mozgalom a Jogokért és Szabadságért: egy etnikai párt útja az európai liberálisokhoz, *Pro Minoritate*, 2009. ősz, 175–189.
- Faaliyet Raporu, [online], 2017. Forrás: UETD [2020. 04. 27.]
- Germany mulls introducing ‘mosque tax’ for Muslims, [online], 2018. 12. 26. Forrás: DW [2020. 04. 27.]
- GYŐRI Lóránt – KREKÓ Péter: Az orosz „fortélyos hatalom” felemelkedése az információs térben, *Élet és Irodalom*, 63. évf., 2019/19.
- İletişim Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, [online], 2018. 07. 23. Forrás: kamua-jans.com [2020. 04. 27.]
- KARACAN, Derya Büyüktanır: Public Diplomacy Activities of TŪŞİAD and MŪŞİAD During the AK Party Era, *Gazi Akademik Bakış*, 11. évf., 2018/23, 73–98. o. DOI: <https://doi.org/10.19060/gav.503946>
- Maarif Általános Iskola és Gimnázium, [online], 2019. Forrás: Oktatási Hivatal [2020. 04. 27.]
- Magyarország. Projektek és tevékenységek 2014–2015, [online], 2015. Forrás: TİKA [2020. 04. 27.]
- Osmanen Germania: Germany bans ethnic Turkish boxer gang, [online], 2018. 07. 10. Forrás: BBC News [2020. 04. 27.]
- ÖZGENÇ, Meltem: Top cleric delivers Friday sermon in Mardin, [online], 2016. 02. 05. Forrás: Hürriyet Daily News [2020. 04. 27.]
- PÉNZVÁLTÓ Nikolett: Dezinformációs és külső információs befolyás Törökországban, [online], SVKK *Elemzések*, 2019/24. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2020. 04. 27.]
- SISKA Katalin: A Vallási Ügyek Elnökségének jogi anomáliája a Török Köztársaságban, *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 2017/3, 118–131. o.
- SOULI, Sarah: Turkey’s band of pro-Erdoğan hackers keep trolling Europe, [online], 2018. 03. 17. Forrás: Vice News [2020. 04. 27.]
- SUNIER, Thijl – LANDMAN, Nico: *Transnational Turkish Islam*, Palgrave Pivot, 2014. DOI: <https://doi.org/10.1057/9781137394224>
- TALI, Didem: An unlikely story: Why do South Americans love Turkish TV?, [online], 2016. 09. 08. Forrás: BBC News [2019. 11. 13.]
- TERKOĞLU, Barış: Saraydaki ‘SETA lobisi’ni ne zaman konuşacağız?, [online], 2019. 07. 08. Forrás: Cumhuriyet [2020. 04. 27.]
- TODD, Tony: Turkish hackers avenge France’s ‘genocide bill’, [online], 2011. 12. 27. Forrás: France 24 [2020. 04. 27.]
- Turkish TV series attract audience from 146 countries, [online], 2019. 11. 13. Forrás: Hürriyet Daily News [2019. 11. 13.]
- ÜNAL, Ali: Yunus Emre Institute Head Ateş: As an element of soft power, our aim is to introduce Turkey, its culture to the world, [online], 2017. 07. 24. Forrás: Daily Sabah [2020. 04. 27.]
- VAN RIPER, Harrison: Turk Hack Team and the “Netherlands Operation”, [online], 2017. 03. 29. Forrás: Digital Shadows [2020. 04. 27.]
- Verfassungsschutzbericht 2017, [online], 2018. Forrás: Bundesministerium für Innern, für Bau und Heimat [2020. 04. 27.]
- VIDINO, Lorenzo: Erdogan’s Long Arm in Europe, [online], 2019. 05. 07. Forrás: Foreign Policy [2020. 04. 27.]
- WALKER, Christopher – LUDWIG, Jessica: From ‘Soft Power’ to ‘Sharp Power: Rising Authoritarian Influence in the Democratic World’, [online], 2017. Forrás: *National Endowment for Democracy* [2020. 04. 27.]
- WEISE, Zia: Wanted: Imams made in Germany, [online], 2019. 12. 17. Forrás: Politico [2020. 04. 27.]
- WINTER, Chase: Turkish AKP politician linked to Osmanen Germania boxing gang in Germany, [online], 2017. 12. 14. Forrás: DW [2020. 04. 27.]
- WINTER, Chase: Turkish imam spy affair in Germany extends across Europe, [online], 2017. 02. 16. Forrás: DW [2020. 04. 27.]
- Yunus Emre Enstitüsü, [online], 2020. Forrás: yee.org.tr [2020. 04. 27.]

Etl Alex

A magyar biztonságpercepció elemzése¹

E tanulmány arra keresi a választ, hogy hogyan percepcionálja a magyar társadalom a biztonság- és védelempolitikával, illetve a haderővel kapcsolatos kulcskérdéseket napjainkban, emellett pedig arra is kísérletet tesz, hogy kontextusba helyezze a társadalmi biztonságpercepció alakulását azoknak a szakembereknek a percepciójával, akik aktívan részt vesznek a magyar biztonság- és védelempolitika formálásában a Honvédelmi Minisztériumban. Az empirikus adatok alapján úgy tűnik, hogy a magyar társadalom a klímaváltozást és az irreguláris migrációt egyformán fenyegetőnek tartja az ország biztonsága szempontjából, míg a védelempolitikai szakemberek elsősorban az irreguláris migrációt, a nemzetközi terrorizmust és a hibrid fenyegetéseket látják a leginkább problémásnak. Mind a magyar társadalom, mind pedig a szakértői szint elkötelezett ugyanakkor az ország jelenlegi szövetségi rendszere iránt, és mindkét szint a Visegrádi Csoportot, az Egyesült Államokat és Németországot látja a legfontosabb katonai partnernek. Míg a társadalom többsége jelentős mértékben támogatná az európai védelmi integráció előmozdítását – akár kormányzati jogkörök átadása esetén is – addig a szakértők jóval szkeptikusabban látják az európai védelmi kezdeményezéseket. A társadalom többsége a jelenlegi szinten tartaná, vagy még tovább növelné az ország védelmi kiadásait, míg a magyar védelempolitikai közösség jelentős mértékben támogatja az elmúlt években végbement kiadásnövelést.

Kulcsszavak: Magyarország, biztonságpercepció, fenyegetettségpercepció, külpolitika, védelempolitika, társadalom

Etl Alex: The Analysis of Hungarian Security Perception

This study aims to introduce how Hungarians think about security, defence and military-related issues. Besides, this study is also an attempt to contextualise social perceptions with the security perception of those defence policy professionals who are participating in the formulation of Hungarian defence policy within the Hungarian Ministry of Defence. The Hungarian society perceives climate change and uncontrolled migration as equally threatening for the security of the country, whereas Hungarian defence policy professionals are more concerned with the issues of uncontrolled migration, international terrorism and hybrid threats. Both the broader Hungarian society and defence policy professionals are committed to the country's alliance system. They are ready to support attacked allies with military means and they perceive the other V4 member states, the US and Germany as key military partners. On the one hand, Hungarian society is strongly in favour of establishing joint European military structures, even if this would mean delegating governance competences to the EU. On the other hand, the opinions of defence policy professionals are rather diverging on this issue. The majority of society would either keep the defence budget at current level or increase it even further. The defence community is strongly in favour of the recent increase of Hungarian defense expenditures.

¹ Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3-I-NKE-27 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

Keywords: Hungary, perception of security, perception of threats, foreign policy, defense policy, society

Bevezetés²

A Stratégiai Védelmi Kutatóintézet (SVKI) az 1990-es évektől kezdődően több olyan tanulmányt is közreadott, amelyek célja az volt, hogy feltérképezzék a magyar biztonságpercepció³ sajátosságait a változó nemzetközi környezetben. 2019 őszi kutatási projektünk is e munkák sorába illeszkedik, és célja, hogy új empirikus adatok feldolgozásával mutassa be a magyar biztonságpercepció alakulását napjainkban. E munka elsősorban arra keresi a választ, hogy hogyan tekint a magyar társadalom a biztonság- és védelempolitikával, illetve a haderővel kapcsolatos kulcskérdésekre, emellett pedig arra is kísérletet tesz, hogy kontextusba helyezze a társadalmi biztonságpercepció alakulását azoknak a szakembereknek a percepciójával, akik aktívan részt vesznek a magyar biztonság- és védelempolitika formálásában a Honvédelmi Minisztériumban. A tanulmány első része a vizsgálat módszertani sajátosságait és korlátait ismerteti, ezt követően pedig rátér a társadalmi, majd pedig a szakértői szintre vonatkozó empirikus adatok ismertetésére. Az elemzés utolsó része a két vizsgálati szint közötti percepcionális hasonlóságokat és különbségeket tekinti át.

Módszertani keretek

A társadalmi biztonságpercepció vizsgálata érdekében az SVKI 2019 decemberében egy közvéleménykutatás elkészítésével bízta meg az IPSOS Zrt.-t. Az 1000 fős adatfelvétel számítógéppel támogatott személyes interjúkon keresztül történt, és életkorra, nemre, iskolázottságra, valamint a település elhelyezkedésére nézve reprezentálja a magyar társadalmat.⁴ A kérdőív összeállítása során egy, már 2008-ban elvégzett felmérés módszertanára támaszkodtunk, és annak alapkérdéseit egészítettük ki további kérdésekkel. Ebben az elemzésben csak e kiegészítő kérdésekre kapott válaszokat mutatjuk be, míg a továbbiakat egy következő munkákban közöljük majd, amelyben összehasonlítjuk a most kapott adatsorokat az 1999-ben és a 2008-ban elvégzett kutatás adataival.⁵

A szakértői szint vizsgálata érdekében az SVKI 10 félig strukturált interjút folytatott le a Honvédelmi Minisztériumban 2019 októberében. Az interjúalanyok mindegyike a helyettes-államtitkári szint alatt dolgozott, a Védelempolitikai Főosztályon és a Nemzetközi Együttműködési Főosztályon belül (és a 10 fő a két főosztály dolgozói állományának körülbelül 19%-át jelenti).⁶ A potenciális interjúalanyok az interjúk előtt megismerhették

² Ezúton szeretném kifejezni a köszönetemet Csiki Varga Tamásnak, Tóth Péternek és Mártonffy Baláznak az elemzés elkészítése során nyújtott segítségért.

³ A tanulmánynak nem célja a biztonságpercepció fogalmával kapcsolatos elméleti munkák feldolgozása vagy értékelése. A tanulmány során a biztonságpercepció és fenyegetettségpercepció fogalom egymás szinonimájaként szerepel.

⁴ 95%-os valószínűségi szint mellett a hibahatár maximum +/-3,2%.

⁵ A 2008-as felmérés a TIT Hadtudományi és Biztonságpolitikai Közhasznú Egyesület és a Zrínyi Kommunikációs Szolgáltató Kht. megrendelésére készült. Lásd bővebben: RADVÁNYI Lajos: A magyar lakosság biztonságfelfogása és értékpreferenciái, 1999–2008, *Nemzet és Biztonság*, 2. évf., 2009/2, 9–22. o.

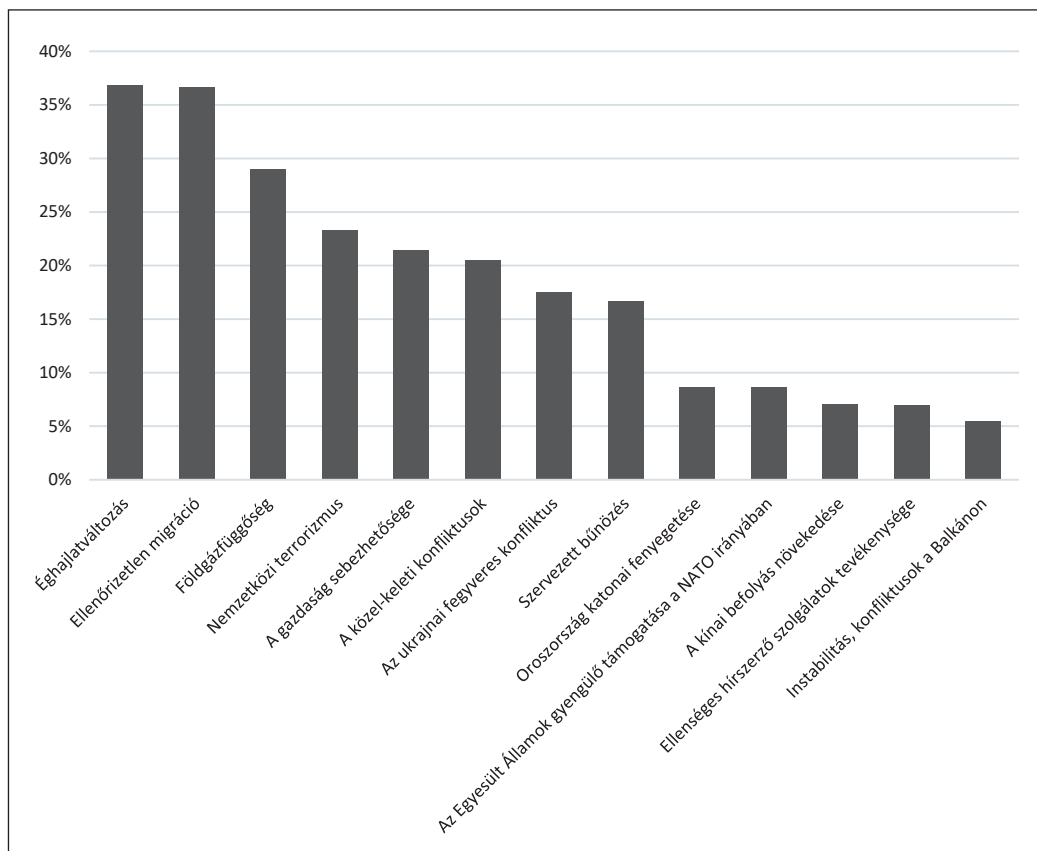
⁶ A Honvédelmi Minisztérium szervezeti struktúráját illetően lásd: Honvédelmi Minisztérium – Szervezet, [online], Forrás: kormány.hu [2020. 01. 27.]

a főbb kérdéseket. Jóllehet, hogy 10 interjú önmagában nem reprezentálhatja a magyar biztonságpolitikai szakértői gondolkodást, ugyanakkor így is értékes betekintést nyújthat az e szinten végbemenő percepcionális folyamatokat illetően. E felmérés pedig első lépése lehet egy hosszabb kutatási programnak, amely segítheti a tradicionálisan rendkívül zárt magyar biztonságpolitikai közösség megértését, és amelynek során a magyar biztonságpolitikai szféra szélesebb rétegeit – így például a Külgazdasági- és Külügyminisztériumot, a Miniszterelnökséget vagy épp a releváns kutató- és háttérintézeteket – érintő percepcionális vizsgálatra is sor kerülhet majd.

A társadalmi biztonságpercepció alakulása

Közvéleménykutatásunk egyik leginkább meglepő eredménye az volt, hogy hogyan rangsorolja a magyar társadalom az ország biztonságára nézve negatívan ható tényezőket. E tekintetben a klímaváltozástól és az ellenőrizetlen migrációtól való félelem egyértelműen dominálják a magyar biztonságpercepciót. Körülbelül a magyarok 37%-a gondolja úgy, hogy a klímaváltozás negatív hatással van Magyarországon biztonságára és lényegében ugyanennyien gondolkoznak hasonlóan az ellenőrizetlen migrációról. Míg ez utóbbi folyamat kétségkívül a magyar közbeszéd homlokerében állt az elmúlt években, úgy a klímaváltozással kapcsolatos politikai diskurzus csak az elmúlt hónapokban kezdett egyre látványosabbá válni hazánkban. Érdekes módon, a társadalom által harmadik helyre rangsorolt tényező szintén egy nem-konvencionális problémára világít rá, ugyanis a megkérdezettek 30%-a vélekedett úgy, hogy az ország földgázfüggősége negatívan hat Magyarországon biztonságára. Ez azért is meglepő, mivel az adatokat ismerve hazánk korántsem a leginkább kiszolgáltatott uniós tagállam e tekintetben, a társadalom ugyanakkor láthatóan mégis meghatározó kérdésként tekint e jelenségre, ami összefüggésben állhat a klímaváltozástól való félelemmel is és azzal a társadalmi igénnyel, hogy a megújuló energiaforrások minél nagyobb szeletet kapjanak a magyar energiámixen belül.

23,3% és 21,4% vélekedik úgy, hogy a nemzetközi terrorizmus vagy a gazdasági sebezhetőség negatívan hat az ország biztonságára (1. ábra). E fenyegetettségpercepcióhoz minden bizonnyal köze van az elmúlt évek közvetlen tapasztalatainak is, beleértve az Európában elkövetett stratégiai terrortámadásokat és a 2008-tól kezdődő pénzügyi és világgazdasági válságot is. 20,5% gondolja úgy, hogy a közel-keleti konfliktusok negatívan hatnak Magyarországon biztonságára, ami több, mint azok aránya, akik hasonlóan vélekednek az Ukrajnában zajló fegyveres konfliktusról. E tendencia feltehetőleg összeköthető a migrációtól való általános félelemérzettel, hiszen a 2015-ös menekült- és migrációs válság kiindulópontjaként is általában a Közel-Kelet jelent meg a politikai diskurzusban. A kutatás arra is rámutatott, hogy a magyarok nem érzlelnek különösebb konvencionális katonai fenyegetést, és fenyegetettségpercepciójukat nem kötik egy-egy országhoz. Kevesebb, mint 10% gondolja úgy, hogy Oroszország katonai fenyegetése, az Egyesült Államok gyengülő támogatása a NATO irányába vagy a kínai befolyás növekedése negatívan hatna az ország biztonságára. Szintén figyelemre méltó, hogy bár a Jugoszlávia felbomlását kísérő háborúk jelentősen befolyásolták a magyar biztonságpolitikai gondolkodás alakulását az 1990-es években, az adatok alapján a nyugat-balkáni konfliktusok kockázatát elhalványították más, fontosabbnak vélt tényezők.

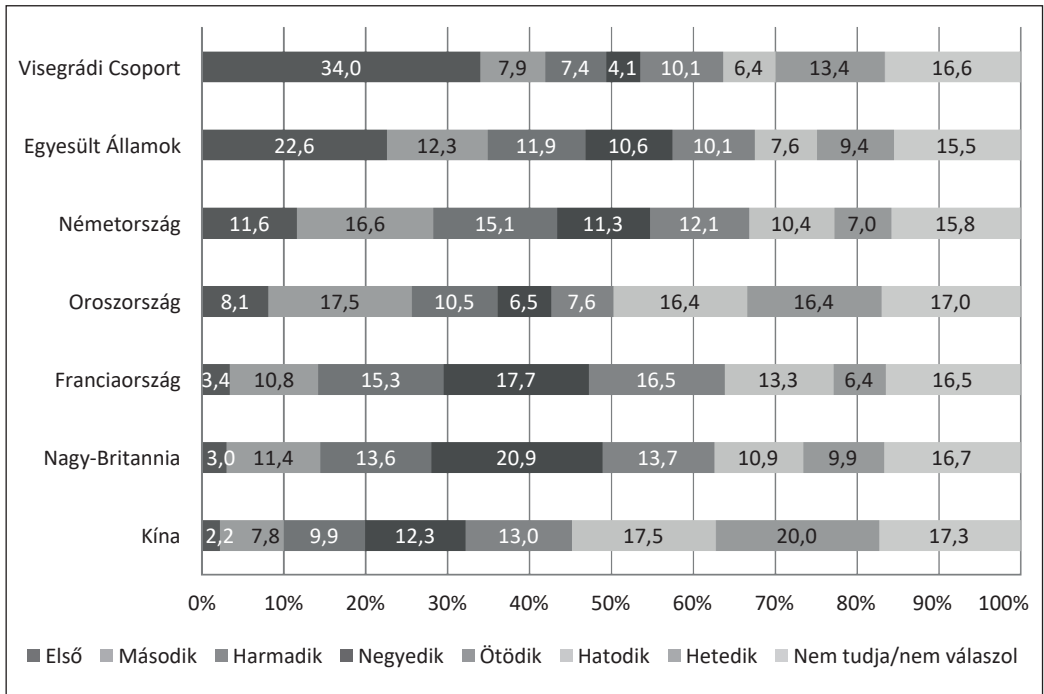
1. ábra: Magyarország biztonságára ható negatív tényezők százalékos aránya a megkérdezettek körében

Megjegyzés: a válaszadók több választ is megjelölhettek.

Forrás: a szerző szerkesztése

A katonai együttműködéseket illetően a magyar társadalom elsősorban regionális keretben gondolkozik (2. ábra). A magyarok számára a legfontosabb katonai partner a Visegrádi Csoport, benne Lengyelországgal, Csehországgal és Szlovákiával. Az adatok alapján az együttműködés ezekkel az országokkal még a hagyományos, nagyhatalmakkal történő együttműködésnél is fontosabb a társadalom szerint, hiszen e tekintetben 34% sorolta a V4-eket az első helyre. Mindazonáltal az Egyesült Államokkal történő katonai együttműködés továbbra is prominens helyet foglal el a társadalmi gondolkodásban. A Washingtonnal történő katonai kooperáció elmélyítését 22% sorolta az első helyre. Sőt, az összesített aránya azoknak, akik az Egyesült Államokkal történő együttműködést az első négy hely valamelyikére sorolták, nagyobb, mint azoké, akik a V4-et sorolták az első négy partnerország közé. Kevesebb (12%), ugyanakkor szintén jelentős azok aránya, akik Németországra tekintenek a legfontosabb partnerként e tekintetben. Hasonlóan ugyanakkor az Egyesült Államokhoz, Németország is megelőzi a Visegrádi Csoportot, ha az első hely összesített arányát vesszük alapul. A válaszadók mindösszesen 8%-a gondolta

úgy, hogy Magyarországnak elsősorban Oroszországgal kellene elmélyítenie katonai együttműködését a jövőben, ami jól érzékelteti, hogy a társadalom többsége elkötelezett a nyugati szövetségi struktúrák irányába. Ráadásul az adatok alapján azt is láthatjuk, hogy a társadalom jóval megosztottabb Moszkva szerepét illetően, hiszen 33% az utolsó két hely valamelyikére sorolta Oroszországot. Első ránézésre Franciaország és az Egyesült Királyság kevésbé tűnnek fontos partnernek a társadalom szerint, hiszen mindössze a válaszadók 3,4, illetve 3%-a sorolta őket az első helyre a listánkon. Másfelől viszont azok összesített aránya, akik Franciaországot és az Egyesült Királyságot az első négy hely valamelyikére sorolták, nagyobb, mint azoké, akik Oroszországot sorolták az első négy legfontosabb katonai partner közé. Ez egyfelől rámutat arra, hogy Párizs és London kevésbé látványosan van jelen a kelet-közép-európai régióban, másfelől viszont azt is érzékelteti, hogy a társadalom kevésbé megosztott e két ország szerepét illetően. Végezetül az adatok alapján az is megállapítható, hogy katonai szempontból nézve a Kínával történő együttműködés elmélyítése nem opció a társadalom számára, hiszen mindössze 2% jelölte meg Pekinget az első helyen e tekintetben, miközben 37% tette Kínát az utolsó két hely valamelyikére listánkon.

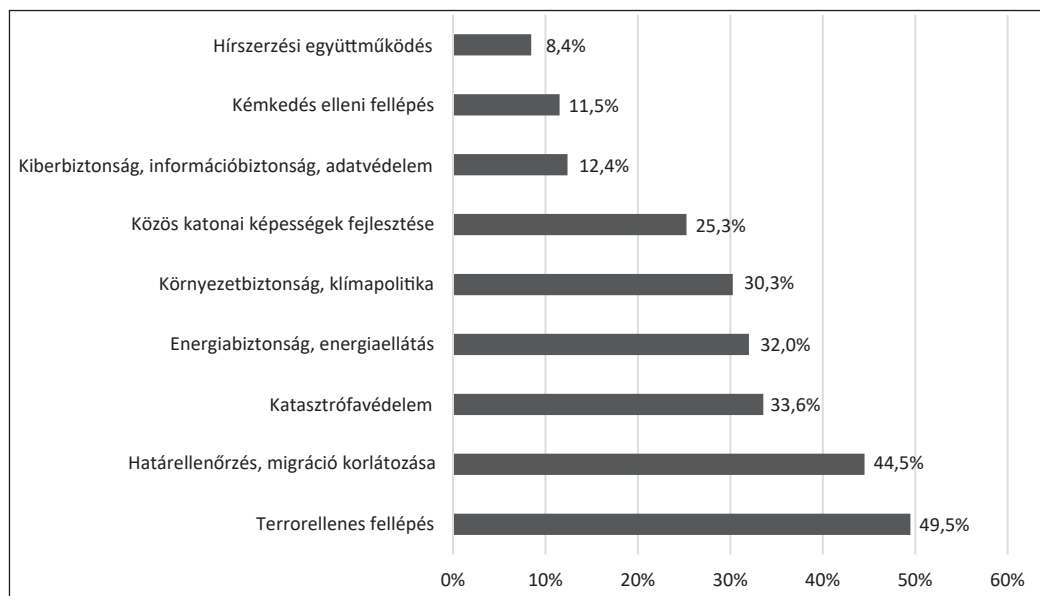

2. ábra: A katonai együttműködés elmélyítésének fontossága Magyarország és más országok közt a válaszadók szerint (1-től 7-ig rangsorolva)

Megjegyzés: a számok azt a százalékot mutatják, amilyen arányban a válaszadók az adott országot az első, második, harmadik stb. helyre tették.

Forrás: a szerző szerkesztése

Mivel a magyarok többsége szerint katonai szempontból elsősorban a V4-ekkel történő együttműködésre kell törekedni, így érdemes lehet megvizsgálni, hogy a társadalom szerint e kooperációnak elsősorban mely területekre kell fókuszálnia (3. ábra). Az adatok alapján a magyarok többsége a V4-ekkel történő együttműködést elsősorban a nem konvencionális fenyegetések elleni küzdelem tekintetében preferálja. A válaszadók 49,5, illetve 44,5%-a szerint a Visegrádi Csoportnak a terrorellenes fellépés és a határellenőrzés, illetve a migráció korlátozása terén kell együttműködnie. Emellett a magyarok szerint más, hasonlóan nem konvencionális biztonságpolitikai területeken is elmélyíthető az együttműködés. Ez magában foglalhatja a katasztrófavédelmet (33,6%), az energiabiztonságot (32%), a környezeti biztonságot és a klímapolitikát (30,3%). Csak ezek után következik a hagyományosabbnak mondható katonai együttműködés, hiszen a magyarok 25%-a támogatná közös katonai képességek fejlesztését visegrádi kereteken belül. Talán kissé meglepő módon a hírszerzési együttműködés, a kémelhárítás és a kiber-, illetve információbiztonság kevésbé jelentős területek az együttműködés szempontjából a társadalom szerint.

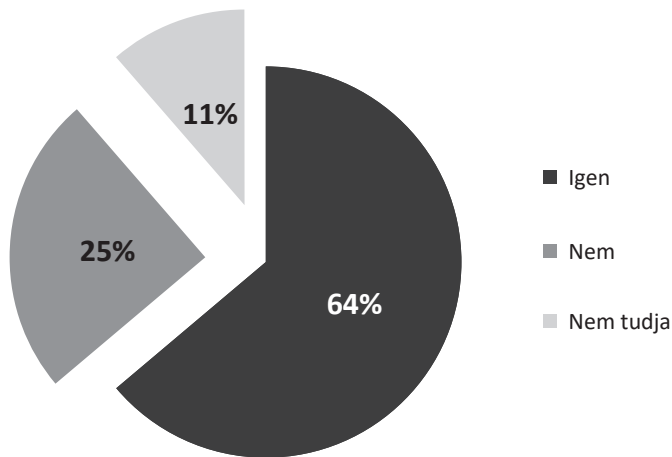
3. ábra: A Visegrádi Négyek együttműködésének fontossága az egyes területeken

Megjegyzés: a válaszadók maximum három válaszlehetőséget választhattak ki.

Forrás: a szerző szerkesztése

Miközben a magyarok szerint a V4-ek, az Egyesült Államok és Németország a legfontosabb partnerek a katonai együttműködést illetően, a szövetségi szolidaritás nem csak rájuk terjed ki. A magyarok elkötelezettek a NATO- és EU-szövetségesek védelmét illetően abban az esetben, ha azok egy külső támadás áldozatává válnának (4. ábra). A társadalom 64%-a gondolja úgy, hogy Magyarországnak és a Magyar Honvédségnek segítenie kellene szövetségését egy ilyen esetben, és mindössze 25% ellenezné a segítségnyújtást. Ez egyértelműen

mutatja azt is, hogy a társadalom elkötelezett az ország jelenlegi szövetségi rendszere felé, és hajlandó szolidaritást tanúsítani a szövetségesek irányába, ha a helyzet úgy kívánja. Mindez valószínűleg azon is alapul, hogy egy fordított esetben Magyarország is e szövetségi szolidaritásra támaszkodhatna saját biztonságának fenntartása érdekében. A nyugati szövetségi rendszer társadalmi támogatottsága bizonyítja azt is, hogy az elköteleződés nemcsak az elitek szintjén jelen lévő virtuális képződmény, hanem a társadalom biztonságpercepciójába is szorosan beépült.

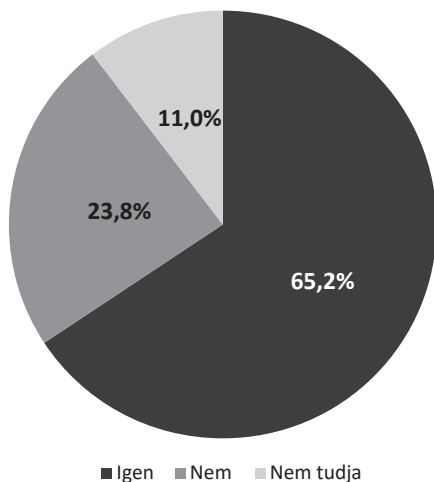

4 ábra: Magyarország szövetségi szerepvállalásának megítélése

Megjegyzés: a válaszok azt mutatják, hogy Magyarországnak/a Magyar Honvédségnek az adott állam megsegítésére kellene-e indulnia, ha valamely szövetséges NATO- vagy EU-tagállamot külső támadás érne.

Forrás: a szerző szerkesztése

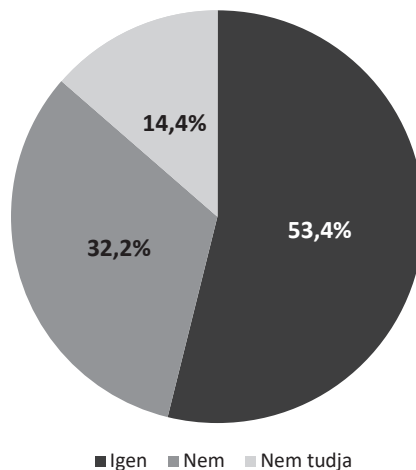
Az adatok alapján azt is kijelenthetjük, hogy az euroszkepticizmus korántsem igaz a magyar társadalomra a védelempolitikai kérdéseket illetően. Az adatfelvételünk ezzel épp egy ellentétes tendenciát rajzol ki, hiszen a magyarok többsége úgy véli, hogy az európai katonai képességeket meg kell erősíteni, és a társadalom többsége fokozná az európai integrációt a védelempolitika területén. A magyarok egy hatékonyabb és megfelelő katonai képességekkel rendelkező Európát szeretnék, amely képes cselekedni akár az Egyesült Államok támogatása nélkül is (5. ábra). Ami még ennél is meglepőbb, hogy a társadalom többsége akár kormányzati jogokat is átadna az Európai Uniónak egy közös európai haderő létrehozása érdekében (6. ábra). Ez az első felmérés tehát, amely rámutat arra, hogy a magyar társadalom hajlandó korlátozni saját szuverenitását egy hatékonyabb európai védelempolitika létrehozása érdekében. Az adatok alapján kijelenthető, hogy a magyarok nem tekintenek európai szövetségeseikre fenyegetésként. Éppen ellenkezőleg, úgy gondolják, hogy az európai államoknak együtt kell működniük katonailag annak érdekében, hogy képesek legyenek kezelni a máshonnan érkező fenyegetéseket.

5. ábra: A közös európai katonai képességek megerősítése

Megjegyzés: a válaszok azt mutatják, hogy a válaszadók szerint szükség van-e a közös európai katonai képességek megerősítésére annak érdekében, hogy ha kell, az európai államok az Egyesült Államok támogatása nélkül is cselekedni tudjanak.

Forrás: a szerző szerkesztése

6. ábra: A közös európai haderő létrehozásának megítélése

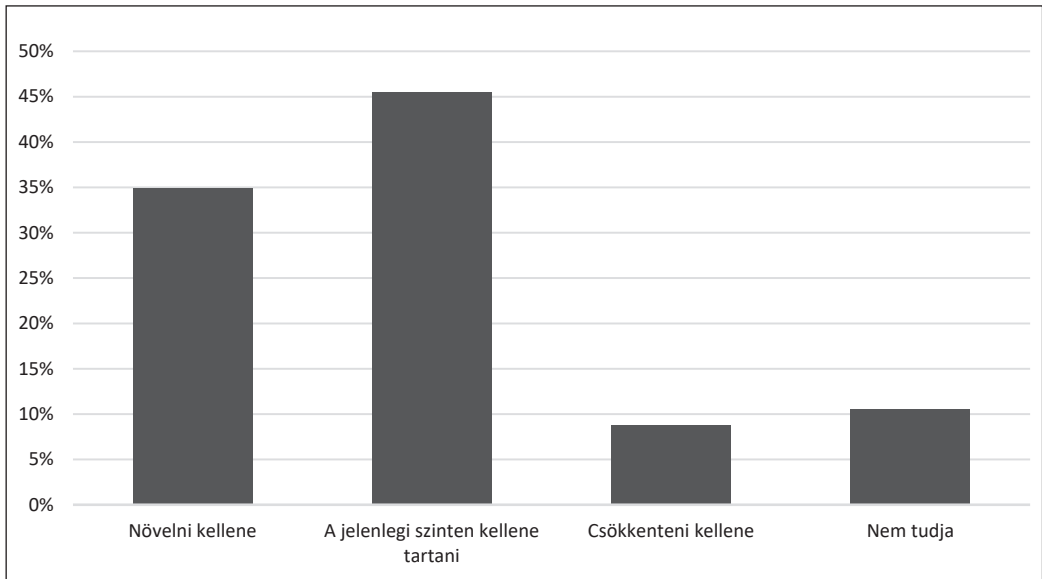
Megjegyzés: a válaszok azt mutatják, hogy a válaszadók szerint szükség van-e közép-távon közös európai haderő létrehozására, ha ehhez kormányzati döntési jogokat adna át Magyarországnak az Európai Uniónak.

Forrás: a szerző szerkesztése

A közvéleménykutatás adataiból arra is következtethetünk, hogy a magyar társadalom nem ellenzi az elmúlt években végbement növelését az ország védelmi kiadásainak.⁷ Sőt, a válaszadók 35%-a további növekedést is támogatna az elkövetkező 5 év során, míg 45% a jelenlegi szinten tartaná a kiadásokat. Kevesebb mint a megkérdezettek 10%-a csökkentené a magyar védelmi büdzsét, ami egyben azt is mutatja, hogy a társadalom többsége elfogadta a védelmi és katonai kiadások szükségességét (7. ábra). E tendencia arra is rámutat, hogy a magyarok általában véve nem ellenzik a Magyar Honvédség modernizációs folyamatát, ami az elmúlt években több nagy fegyverrendszer beszerzését is magában foglalta. Miközben a katonai fenyegetések nem dominálják a magyar biztonságpercepciót, ez nem jelenti azt, hogy a társadalom ignorálná a haderő fontosságát. Az adatok alapján a magyarok elkötelezettek egy erős, modern és ütőképes haderő fenntartása iránt, annak érdekében, hogy az képes legyen az ország megvédésére és szövetségi feladatainak ellátására.

⁷ Erre vonatkozóan lásd például: CSIKI VARGA, Tamás: Explaining Hungarian defense policy I. – Defense spending trends, [online], 2019. 02. 13. CSDS Analyses 2019/5. Forrás: svkke.uni-nke.hu [2020. 01. 05.]

7. ábra: A védelmi kiadások megítélése

Megjegyzés: a válaszok azt mutatják, hogy a megkérdezettek hogyan vélekednek a Magyar Honvédség finanszírozásáról a következő öt évben.

Forrás: a szerző szerkesztése

A szakértői szint biztonságpercepciójának alakulása

A társadalmi biztonságpercepció elemzése mellett, az SVKI 10 félig strukturált interjúút folytatott le a Honvédelmi Minisztériumban 2019 októberében, annak érdekében, hogy megértsük hogyan gondolkoznak a biztonság- és védelempolitikával kapcsolatos kérdésekről azok a szakértők, akik aktívan részt vesznek a magyar védelempolitika formálásában. Először az interjúalanyoknak arra a kérdésre kellett válaszolniuk, hogy mi jut eszükbe a „biztonság” és „fenyegetés” szavak hallatán. Általában véve a válaszolók meglehetősen tág spektrumon konceptualizálták e fogalmakat. Sokuk különbséget tett az egyéni és az állami szint közötti biztonság és fenyegetések tekintetében, és sokuk elhatárolta egymástól a biztonság különböző szektorait (például környezeti, társadalmi vagy katonai biztonság). Egy interjúalany hozzátette, hogy a biztonság fogalmának tartalma jelentős mértékben függ az egyéntől, aki éppen értelmezi azt. Amikor a válaszadók a biztonság fogalmát próbálták körülírni, többen olyan szavakra vagy fogalmakra asszociáltak, amelyek elsősorban az egyéni szinttel állnak kapcsolatban (például „béke”, „család”, „Maslow-szükséglethierarchia”, vagy egyszerűen csak hogy „nem kell félni az utcán séta közben”), míg mások hozzátették, hogy a biztonság elsősorban a „fenyegetések hiányát” jelenti. Ezzel szemben viszont a fenyegetés szót sokkal többen kötötték az állami szinthez, például olyan asszociációkon keresztül, mint a „terrorizmus” vagy „háború”, és csak néhány válasz tartalmazott utalásokat (például „nemi erőszak”, „nyugtalanág”) az egyéni szintet érintő fenyegetésekre.

Ezt követően az interjúalanyoknak általánosságban kellett értékelniük Magyarország biztonságpolitikai helyzetét. Mindegyikük egyetértett abban, hogy biztonság- és védelempolitikai szempontból Magyarország helyzete stabilnak mondható, és sokuk hangsúlyozta, hogy ez elsősorban az ország szövetségi rendszerén alapul. E szövetségi rendszer kapcsán a válaszadók egyaránt hangsúlyozták a NATO- és az EU-tagság jelentőségét, amely mutatja a két szervezet azonos fontosságát a magyar biztonságpolitika terén. Egy interjúalany arra is rámutatott, hogy Magyarország stabil biztonságpolitikai helyzete annak is köszönhető, hogy a szomszédos államok többsége már tagja e szövetségi rendszernek, vagy csatlakozni szeretne hozzá a jövőben. Egy másik válaszadó pedig azt hangsúlyozta, hogy egy Magyarországhoz hasonló kis ország nem lenne képes önerőből megvédeni magát, és éppen ezért a NATO- és az EU-tagság biztosítja e stabilitás sarokkövét. Néhányan rámutattak arra is, hogy miközben a helyzet alapvetően stabilnak tekinthető, különböző új típusú kihívások – például kibertámadások vagy a kritikus infrastruktúrát érő támadások – egyre inkább jelen vannak a nemzetközi rendszerben, e kihívások pedig megváltoztatták a hadviselés természetét, és a fenyegetések új formáit hozták létre.

A válaszadók mindegyike a V4-eket, Németországot és az Egyesült Államokat azonosította Magyarország legfontosabb biztonságpolitikai partnereként, ami jelentős hasonlóságot mutat a társadalmi percepciókkal. Néhányan a legfontosabb partnerek közé sorolták még Franciaországot és Olaszországot, valamint a szomszédos és regionális szövetségeket, például Szlovéniát, Horvátországot vagy Ausztriát. Az interjúalanyok egyetértettek abban, hogy a NATO- és EU-szövetségekkel fenntartott biztonság- és védelempolitikai kapcsolatok alapvetően jónak és stabilnak tekinthetők. Érdekes módon néhányan hangsúlyozták a közös érdekek fontosságát és a hasonló biztonságpercepciót a szomszédos államokkal fenntartott kapcsolatok során, míg egy másik válaszadó épp arra mutatott rá, hogy a percepciók eltérhetnek akár a régió belül is, így például Lengyelország és Magyarország viszonylatában.

Ezt követően a válaszadóknak meg kellett nevezniük, hogy mely országokkal lenne célszerű Magyarországnak a jelenleginél szorosabb katonai együttműködést kialakítania. E tekintetben többen megismételték korábbi válaszukat a V4, Németország és az Egyesült Államok szerepét illetően, míg mások arra mutattak rá, hogy Franciaország rendkívül fontos partner lehetne, köszönhetően egyfelől az ország szerepének az európai védelempolitika alakítása terén, másfelől pedig a jelentős francia védelmi iparnak. Ráadásul Franciaország szerepét illetően több válasz is tartalmazott utalásokat a brexitre és ebből fakadóan az EU-n belül a francia befolyás növekedésére vonatkozóan. Néhány válaszadó pedig arra mutatott rá, hogy hasznos lenne még jobban elmélyíteni a katonai kapcsolatokat Olaszországgal, illetve a szomszédos államokkal – elsősorban a Balkán stabilitásának támogatása érdekében.

Ezután az interjúalanyokat arra kértem, hogy azonosítsák azokat a tényezőket, amelyek a leginkább negatív hatással vannak Magyarország biztonságára nézve. E listát szinte mindegyikük a tömeges irreguláris migráció kérdésével kezdte. A válaszadók e tényezőt elsősorban annak biztonságpolitikai vonatkozásai miatt hangsúlyozták, de néhányan arra is rámutattak, hogy a kérdés jelentősen polarizálja a magyar társadalmat, míg volt, aki úgy írta le, mint „fenyegetés és humanitárius válság egyszerre”. Emellett a válaszadók elsősorban két tényezőt emeltek ki, amelyek negatívan hatnak az ország biztonságára: a terrorizmust

és az új típusú biztonsági kihívásokat, mint amilyenek a hibrid fenyegetések vagy a kibertámadások. A terrorizmust illetően a válaszadók kizárólag a radikális iszlamista terrorizmusra és az ISIS/Iszlám Állam vagy az al-Káida jelentette fenyegetésre utaltak. Érdekes módon egyik válaszadó sem utalt a radikális jobboldali motivációjú terrortámadásokra, amelyek közül többre is volt precedens Magyarországon az elmúlt évtizedben. Mindazonáltal több válaszadó is megjegyezte, hogy az ország nem tekinthető elsődleges célpontnak a radikális iszlamista terrorizmus kapcsán, ugyanakkor Magyarország így is elkötelezett az Iszlám Állam elleni harc támogatása mellett annak érdekében, hogy ezzel is szolidaritást vállaljon szövetségeseivel. A hibrid és kiberfenyegetéseket illetően a válaszadók egyöntetűen hangsúlyozták, hogy azok direkt módon nem köthetők államokhoz, csak nem állami szereplőkhöz. Ugyanakkor e tekintetben az interjúalanyok nem neveztek meg konkrét csoportot, amely fenyegetést jelent Magyarország biztonságára nézve. Egy válaszadó azonban rámutatott, hogy a hibrid és kiberfenyegetések olyan stratégiai meglepetésekhez vezethetnek, mint amilyen az orosz beavatkozás volt Ukrajnában.

E kihívások mellett néhány interjúalany hangsúlyozta a globális felmelegedés jelentette fenyegetést is, mint amely negatívan hathat Magyarország biztonságára, és néhányan összekötötték e jelenséget – mint bizonyos régiókban megjelenő potenciális taszító tényezőt – a migrációval. A globális felmelegedés témája mellett pár interjúalany hangsúlyozta a Nyugat-Balkán stabilitásának és integrációjának fontosságát, egy válaszadó pedig arra mutatott rá, hogy az Iszlám Állam soraiból visszatérő külföldi harcosok azért is fenyegetést jelenthetnek, mert megpróbálhatják destabilizálni a Balkánt. Kissé talán meglepő módon mindössze egy válaszadó említette a globális gazdasági kihívásokat Magyarország biztonsága szempontjából, és mindössze egy válasz tartalmazott referenciát az ország energia-politikája terén jelentkező diverzifikációs problémákra.

A 2012-es Nemzeti Biztonsági Stratégiával összhangban az interjúalanyok egyetértettek abban, hogy Magyarország egyetlen államot sem tekint ellenségének, az országnak nincs ellenségképe. Néhány válaszadó óvatosan utalt Oroszország és Kína esetenként diszruptív szerepére, ugyanakkor mindannyian hangsúlyozták, hogy Magyarország nem tekinti ezen államokat ellenségének. Magyarország biztonságpolitikai helyzetét elemezve néhány válaszadó különbséget tett a keleti és a déli stratégiai irány között.⁸ Ezen interjúalanyok mindegyike fontosabbnak tartotta a déli irányt Magyarország szempontjából nézve, és amellet érveltek, hogy a Nyugat-Balkán stabilitása és integrációja kiemelt prioritás Budapest számára. A válaszadók a keleti stratégiai irányt kevésbé tartották problémásnak. Egy válaszadó utalt arra, hogy Oroszország irányából hibrid – de nem konvencionális – befolyásolási kísérletek érkehetnek szövetségeseink (elsősorban a Balti államok és Lengyelország) ellen, de ez nem jelenti azt, hogy Oroszország konvencionális háborút kezdene a NATO ellen. Egy másik válaszadó amellet érvelt, hogy a magyar–orosz kapcsolatok kölcsönös előnyökön alapulnak, ami „vékony jég” lehet. Általában véve a válaszadók egyetértettek abban, hogy Magyarországot egy másik ország sem fenyegeti konvencionális, katonai értelemben.

⁸ A déli és keleti stratégiai irány felosztása összhangban áll a NATO általános megközelítésével az e két irányból érkező, eltérő jellegű fenyegetéseket illetően. Lásd például: Brussels Summit Declaration, [online], 2018. 08. 30. Forrás: NATO [2020. 01. 05.]

A szakértők véleménye és percepciója ugyanakkor kevésbé egyértelmű a közös uniós katonai képességek jövőjét illetően. Több interjúalany is hangsúlyozta, hogy Európának általánosságban véve többet kell tennie a saját biztonságáért és éppen ezért meg kell erősíteni/létre kell hozni a közös katonai képességeket. Néhány válaszadó szerint ez csak a harmonizált sztenderdek kialakítását, az interoperabilitás elősegítését és a közös hadgyakorlatokat jelentené, míg mások számára akár kiterjedhet a közös katonai képességek beszerzésére és fejlesztésére is. A legtöbb interjúalany azt is hangsúlyozta, hogy az európai képességek megerősítése nem történhet a transzatlanti kapcsolatok rovására, ugyanakkor Európának és az Egyesült Államoknak egyenlő partnerré kell válniuk a biztonság- és védelempolitika terén. Másfelől viszont néhány válasz arra mutatott rá, hogy e kérdés jelentős mértékben érinti a szuverenitás rendkívül érzékeny témakörét, és éppen ezért a közös katonai képességek létrehozására tett európai kísérletek kevésbé tekinthetők realiztikusnak. Amikor az interjúalanyoknak arra kellett válaszolniuk, hogy szükség van-e egy közös Európai Haderő létrehozására, mindösszesen egy válaszadó támogatta az elképzelést, és érvelt amellett, hogy szükség van erre Magyarország és Európa hatékony védelme érdekében. Ahogy ez az interjúalany kifejtette, Európa nem a biztonságát, hanem a relevanciáját veszíti el nemzetközi szinten, ha ez az integráció nem következik be, és éppen ezért az európai államoknak specializálniuk kell a saját katonai képességeiket, valamint sokkal szorosabban kell koordinálniuk a beszerzési folyamatokat. A többiek ugyanakkor jóval szkeptikusabbnak mutatkoztak e tekintetben, és amellett érveltek, hogy a jelenlegi mechanizmusok nem megfelelőek a védelmi integráció elmélyítéséhez, így a tagállamoknak inkább a képességek koordinálására kellene fókuszálniuk. Néhányan azt is hozzátették, hogy az EU tagállamai ennél jóval kisebb súlyú kérdésekben sem tudnak megegyezni, míg egy másik válaszadó kifejezetten a nemzetközi kapcsolatok elméletének realista iskolájával magyarázta, hogy az államok miért nem hajlandók feladni saját szuverenitásukat.

Minden interjúalany egyetértett abban, hogy Magyarországnak teljesítenie kellene szövetségi kötelezettségeit, és akár katonai eszközökkel is segítséget kellene nyújtania abban az esetben, ha egy NATO- vagy EU-tagállamot külső támadás érne. Néhányan hozzátették, hogy ez az attitűd egyfajta kölcsönösségen alapul, hiszen Magyarország is hasonló támogatást várna el ilyen esetben. Érdekes módon néhány válaszadó csak a NATO és az Észak-atlanti Szerződés 5. cikkelyére utalt e kérdés megválaszolása során, míg mások a Lisszaboni Szerződés 42.7-es cikkére, azaz az úgynevezett kölcsönös védelmi klauzúla is utaltak a válaszuk során. Bár mindkettő a kollektív védelmi feladatokra utal, ez ugyanakkor mégis fontos megkülönböztetés, hiszen az előbbi kizárólag a NATO-tagállamokra, míg az utóbbi a nem NATO-, EU-tagállamokra – így Ausztriára, Finnországra, Svédországra, Írországra, Ciprusra és Máltára – is kiterjed. Amikor e válaszadókat arról kérdeztem, hogy Magyarország szövetségi kötelezettségei fennállnak-e a nem NATO-tag EU-tagállamokkal szemben, néhányan amellett érveltek, hogy egyértelműen fennállnak, míg mások szerint ez a kötelezettség csak a NATO-tagállamok felé áll fenn. Ez rámutat egyfajta diszkrépanciára a magyar védelmi szférán belül, ami elsősorban talán arra vezethető vissza, hogy a Lisszaboni Szerződés 42.7-es cikke mindeddig nem intézményesült olyan mélyen, mint az Észak-atlanti Szerződés 5. cikke. Ugyanakkor e kérdés tisztázása kulcsfontosságú lehet a jövőben a hatékony stratégiai tervezési folyamat kialakítása érdekében.

Miközben az interjúalanyok következetesen hangsúlyozták a V4 fontosságát a biztonság- és védelempolitika terén, csak néhányan tudták az együttműködést mélyebben értékelni, vagy az abból származó konkrét projekteket (például V4-harccsoport, közös gyakorlatok) megnevezni. A válaszadók egyetértettek abban, hogy a V4 jelentős regionális és külpolitikai értékkel bír. Néhány válasz tartalmában sokkal inkább a V4-ben rejlő potenciált hangsúlyozta, míg más válaszok inkább az együttműködés korlátaira mutattak rá a gyakorlatban.

Minden válaszadó egyetértett ugyanakkor abban, hogy a magyar védelmi kiadások pozitív irányba mozdultak el az elmúlt évek során, köszönhetően egyfelől annak a kormányzati döntésnek, hogy az ország védelmi költségvetése 2024-ig elérje a GDP 2%-át, másfelől pedig a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Programnak. Több interjúalany is megjegyezte, hogy Magyarország védelmi kiadásainak 20%-át az eszközök modernizációjára költi, és ezáltal eleget tesz a NATO által elvárt aránynak is. Mások arra mutattak rá, hogy Magyarország a Magyar Honvédség fejlesztését a NATO-sztenderdekkel összhangban hajtja végre és a NATO elvárásait követi, amikor az egyes beszerzési programokról határoz. Amikor az interjúalanyoknak arra kellett válaszolniuk, hogy mely területekre kellene fókuszálni a Magyar Honvédség fejlesztése során, a válaszadók általában két területre mutattak rá. Egyfelől az új típusú biztonsági kihívások (például hibrid és kibernetikus fenyegetések, a kritikus infrastruktúrát ért támadások) kezelésére. Néhányan arra is rámutattak, hogy bár e fenyegetések a magyar biztonságpercepció homlokterében álnak, mégsem jelennek meg markánsan a haderő modernizációs programjában. Emellett az interjúalanyok szerint a másik terület, amelyre több erőforrást kellene fókuszálni, a Magyar Honvédség és a védelmi szféra munkavállalóinak helyzete. Néhány válaszadó szerint idetartozna egy átfogóbb lakhatási támogatás biztosítása a dolgozók számára, a civil és az egyenruhás állomány közti bérfeszültség megoldása, valamint a fizetések emelése és egyfajta vízió biztosítása az apparátusban dolgozók számára annak érdekében, hogy csökkenjen a rendszeren belüli személyi fluktuáció.

Következtetések

A társadalmi és a szakértői szint percepciójának összevetése több hasonlóságot és különbséget is kirajzol. Mindenekelőtt fontos, hogy mind a társadalom, mind pedig a szakértői szint jelentős elkötelezettséget mutat az ország jelenlegi szövetségi rendszere felé, amely egyaránt támaszkodik a NATO-s és az európai uniós tagságra. Az 1990-es és a korai 2000-es évek integrációs folyamatai nemcsak intézményi szintű változásokat hoztak, hanem mélyen beépültek a társadalmi struktúrákba, ezáltal pedig létrejöhetett egy széles körű konszenzus az ország biztonság- és védelempolitikájának jövőjét illetően. A magyarok egyértelműen a nyugati szövetségi rendszer tagjaként tekintenek magukra. Ez nemcsak azt jelenti, hogy élvezik a rendszer előnyeit, hanem azt is, hogy elkötelezettek a tagságból fakadó feladatok és kötelezettségek ellátására is. A magyarok erős szolidaritást mutatnak a szövetségeseik irányába, és készek cselekedni azok védelme érdekében, ha a helyzet úgy kívánja. Mind a társadalom, mind pedig a védelempolitikai közösség úgy véli, hogy a Visegrádi Csoport, az Egyesült Államok és Németország a legfontosabb partnerek a katonai együttműködés szempontjából.

A fentiek mellett egyre inkább úgy tűnik, hogy társadalmi szinten elfogadottá vált a védelmi kiadások szükségessége, még akkor is, ha a hagyományos értelemben vett katonai fenyegetések jól láthatóan nem dominálják a társadalmi percepciót. A védelmi kiadások növelése az elmúlt évek során nem váltott ki ellenkezést a társadalom túlnyomó többségéből, sőt a társadalom egy jelentős része, valamint a szakértői szint egésze még további növelést is támogatna. A magyarok tehát elkötelezettek egy modern és hatékony katonai erő megteremtése iránt, amely képes válaszokat adni a 21. század kihívásaira.

A klímaváltozástól és az irreguláris migrációtól való félelem egyértelműen dominálja a társadalmifenyegetettség-percepciót. Bár való igaz, hogy mindkét tényező megjelenik a szakértői szint percepciójában is, ugyanakkor úgy tűnik, hogy a klímaváltozás kérdése mindeddig kevésbé kapott jelentős szerepet e tekintetben. Ez talán arra is rámutathat, hogy a társadalmi percepció szintjén egyre erőteljesebben jelen van egy olyan fenyegetés, amely mind ez ideig megválaszolatlan maradt a szakértői és döntéshozói oldalról. Másfelől viszont fontos azt is kiemelni, hogy a szakértőkkel folytatott interjúk mindegyike a Honvédelmi Minisztériumon belül készült, így talán az ő fenyegetettségpercepciójuk konceptualizálása is sokkal inkább a védelmi kérdések mentén történik, míg a klímaváltozás kérdése talán kissé kiesik a látókörükből. E két tényezőtől úgy tűnik, hogy a nemzetközi terrorizmus kérdése szintén meghatározó mind a társadalom, mind pedig a szakértői szint percepcióját illetően. Ezzel együtt a társadalmat jobban aggasztja az ország földgázfüggősége, míg a szakértői szint szerint a hibrid fenyegetések válnak egyre fontosabbá. Sem a szakértői szint, sem pedig a társadalom nem köti a saját fenyegetettségpercepcióját egy konkrét országhoz, és egyetértés mutatkozik abban is, hogy a konvencionális katonai fenyegetések kevésbé tűnnek valószínűnek napjaink nemzetközi környezetében.

Végezetül pedig, a társadalmi és a szakértői vélemények kismértékben különbséget mutatnak az európai védelmi integráció jövőjét illetően. Úgy tűnik, hogy a magyarok általában véve elkötelezettek az európai katonai struktúrák megerősítése vagy akár egy közös Európai Haderő létrehozása iránt még akkor is, ha ehhez korlátozniuk kellene saját szuverenitásukat bizonyos területeken. Mindeközben, a szakértői szint jóval szkeptikusabb az európai védelmi integráció jelentős mélyítését illetően, és sokkal inkább az együttműködésre, a harmonizációra, az interoperabilitásra vagy esetenként a közös képességek beszerzésére/fejlesztésére helyezi a hangsúlyt. Ez egyértelműen összefüggésben állhat azzal is, hogy az európai védelempolitika jövőjét illető viták csak napjainkban válnak egyre jelentősebbé a kontinensen. Mindazonáltal a magyar álláspont meghatározása e kérdés kapcsán kulcsfontosságú lesz az ország stratégiai tervezési folyamatainak jövője szempontjából.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Brussels Summit Declaration, [online], 2018. 08. 30. Forrás: NATO [2020. 01. 05.]

CSIKI VARGA, Tamás: Explaining Hungarian defense policy I. – Defense spending trends, [online], 2019. 02. 13. CSDS Analyses 2019/5. Forrás: svkke.uni-nke.hu [2020. 01. 05.]

RADVÁNYI Lajos: A magyar lakosság biztonságfelfogása és értékpreferenciái, 1999–2008, *Nemzet és Biztonság*, 2. évf., 2009/2, 9–22. o.

Etl Alex – Tálás Péter

A magyar biztonságpercepció átalakulása 1999–2019 között¹

A tanulmány a magyar társadalom biztonságpercepciójának átalakulását mutatja be 1999 és 2019 között három, azonos kérdésekkel elvégzett reprezentatív közvéleménykutatás (1999, 2008, 2019) alapján. A kutatások négy területre fókuszáltak: a biztonság fogalma, a biztonság egyes dimenzióinak fontossága és a társadalom szubjektív biztonságérzete e területeken, a biztonság- és védelempolitikai döntésekért vállalt felelősség társadalmi megítélése, illetve a társadalom biztonsággal kapcsolatos értékpreferenciái.

Kulcsszavak: Magyarország, biztonságpercepció, fenyegetettségpercepció, védelempolitika, társadalom

Etl Alex – Tálás Péter: The Transformation of Hungarian Security Perception between 1999 and 2019

The study analyses the transformation of Hungarian security perception between 1999 and 2019, based on the results of three social surveys conducted in 1999, 2008 and 2019. The surveys focused primarily on four related areas: the conceptualisation of security; the importance and the perceived level of security within various sectors; the responsibility of decision-making in the field of security and defence policy; and the value preferences of the Hungarian society.

Keywords: Hungary, perception of security, perception of threats, defence policy, society

Bevezetés²

2019. őszi kutatási projektünk során arra a kérdésre kerestük a választ, hogy hogyan alakult át a magyar társadalom biztonságpercepciója és fenyegetettségpercepciója az elmúlt 20 évben. Bár az elmúlt években több olyan hazai és nemzetközi közvéleménykutatás is napvilágot látott, amely arra próbált választ adni, hogy mit gondol a magyar társadalom az országot érintő fenyegetésekről vagy az ország biztonságpolitikai helyzetéről, ugyanakkor ezek vagy csak kismértékben bírtak biztonságpolitikai fókusszal, vagy csupán egy-egy

¹ A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3-I-NKE-27 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

² A tanulmány szerzői ezúton szeretnék kifejezni köszönetüket Szabó I. Lászlónak, Csiki Varga Tamásnak és Mártonffy Baláznak az elemzés elkészítése során nyújtott segítségért.

szűk területre kérdeztek rá, avagy – a korábbi közvéleménykutatások hiánya miatt – nem adtak lehetőséget az adatok összehasonlító elemzésére és idősoros vizsgálatára.³

E tanulmány célja, hogy pótoljuk e hiányosságot, és a kapott adatok segítségével rávilágítsunk arra, miként érzlelik és értelmezik a magyarok a biztonságot és az ahhoz kapcsolódó különböző kérdéseket, fogalmakat. A tanulmány első részében röviden bemutatjuk a biztonságpercepció fogalmának jelentőségét a biztonsági tanulmányok tudományterülete szempontjából. Ezt követően az empirikus mintavétel és az összehasonlító elemzés módszertani kereteit ismertetjük, végül pedig rátérünk a kapott eredmények elemzésére.

A biztonságpercepció mérésének jelentősége

A biztonsági tanulmányok tudományterületének fejlődése során létrejött különböző elméleti iskolák között lényegében konszenzus alakult ki a tekintetben, hogy a biztonság fogalmának meghatározása elválaszthatatlan a biztonsággal kapcsolatos percepcióktól. A következőkben erre vonatkozóan mutatunk be néhány példát a hazai és a nemzetközi szakirodalomból. Fontos hangsúlyoznunk azonban, hogy az áttekintés során nem célunk a biztonságpercepció fogalmával kapcsolatos elméleti munkák mélyelemzése vagy az egyes munkák koncepcionális szembenállásának feloldása, pusztán arra szeretnénk rávilágítani, hogy bárhonnan is közelítünk a biztonság fogalma felé, a percepció szerepe mindenképp meghatározó marad.

A hagyományosan realista keretben gondolkozó John Herz például arra mutatott rá, hogy miközben az egyes politikai közösségek az anarchikus rendszer keretei között a saját biztonságuk növelésére törekcszenek, ezáltal más politikai közösségek számára fenyegetést jelentenek (vagyis fenyegetésként érzékelik őket), mivel e közösségek sosem lehetnek biztosak abban, hogy csak biztonságnövelő (és nem támadó jellegű) intézkedésekről van szó.⁴ Ez az úgynevezett biztonsági dilemma központi eleme, amely hosszú távon öngerjesztő folyamattá válhat, hiszen mindenki a legrosszabbra fog készülni. Robert Jervis amelletl érvel, hogy a különböző szereplők egymásról alkotott percepciója gyakran téves, amely a biztonsági dilemma kialakulásának egyik fő oka. E téves percepciók pedig – szerinte – a racionalitás hiányára (értelmezhetetlenségére), az emberi tényezőre és az ebből fakadó pszichológiai sajátosságokra vezethetők vissza.⁵ Arnold Wolfers szerint a biztonság mint egyfajta érték objektív és szubjektív viszonylatban is értelmezhető. Előbbi esetében a már megszerzett értékek fenyegetettségétől való mentességet, utóbbi esetében pedig attól a félelemtől való mentességet jelenti, hogy ezeket a megszerzett értékeket támadás fenyegetné.⁶ E két tényező ugyanakkor nem feltétlenül áll összhangban egymással, hiszen számos körülmény (például a történelmi tapasztalat, az országon belüli különböző társadalmi csoportok stb.) hatására a szubjektív biztonság eltérhet az objektív biztonságtól. Jól láthatjuk tehát, hogy

³ A teljesség igénye nélkül néhány példa: Public Opinion in Hungary: 2017, [online], 2017, Forrás: Center for Insights in Survey Research [2020. 01. 01.]; Special Eurobarometer 432; Europeans' Attitudes towards Security, [online], 2015. 03. Forrás: European Commission [2020. 01. 01.]; Danielle CUDDINGTON: Support for NATO is widespread among member nations, [online], 2016. 06. 06. Forrás: Pew Research Center [2020. 01. 01.]

⁴ John HERZ: Idealist Internationalism and the Security Dilemma, *World Politics*, 2. évf., 1950/2, 157. o.

⁵ Robert JERVIS: *Perception and Misperception in International Politics – New Edition*, Princeton University Press, 2017.

⁶ Arnold WOLFERS: "National Security" as an Ambiguous Symbol, *Political Science Quarterly*, 67. évf., 1952/4, 485. o.

a percepció itt is meghatározó szerephez jut. Végül a rendkívül sokat idézett, úgynevezett koppenhágai iskola, elsősorban pedig Barry Buzan, Ole Weaver és Jaap de Wilde interszubjektív biztonságról és a biztonságiasítás folyamatáról alkotott elmélete szerint az, hogy mi válik fenyegetéssé, teljes egészében az adott közösség percepcióján alapul – függetlenül a külső tényezőktől vagy a közösségen kívüli szereplők percepciójától.⁷

A magyar szakirodalomban is találhatunk a percepció jelentőségére vonatkozó munkákat. Ahogy Gazdag Ferenc fogalmaz: „A biztonság szavunk eredeti tartalma mindössze annyi, hogy biztonságban van az, aki nincs veszélyben. Félelmei és aggodalmai pedig annak nincsenek, aki nem érzel, azaz nem »percipiál« fenyegetettséget. Lényeges ebben a vonatkozásban, hogy az is érzékelhet (percipiálhat) fenyegetettséget, aki nem néz szembe semmilyen valós veszéllyel vagy kockázattal. Tehát az, hogy valami biztonsági kérdésnek minősül-e vagy sem, jelentős mértékben egy szubjektív momentumon, az érzékelésen, a percepción alapul.”⁸ Hozzá hasonlóan Balogh István is amellet érvel, hogy a biztonságpercepció „az objektív biztonsági helyzetről alkotott mentális képek koherens rendszere”, amely „az objektív biztonsági helyzetet ugyan mindig tükrözi, de azzal nem feltétlenül azonos.”⁹

A lényeg tehát: mindegy, hogy a biztonság fogalmának megértése felé mely elméleti iskola felől közelítünk, a biztonságpercepció jelentőségét illető konszenzus más-más formában ugyan, de állandóan jelen van. A biztonságpercepció határozza meg, hogy miként gondolkodunk a biztonságról, és éppen ezért alapvető kiindulási pontként kell, hogy szolgáljon, amikor egy-egy közösség, társadalom vagy ország biztonság- és védelempolitikáját próbáljuk meg értelmezni.

Módszertani keretek

Tanulmányunk három közvélemény-kutatás eredményének összehasonlító elemzésére épül, és társadalmi szinten vizsgálja a magyar biztonságpercepció alakulását és formálódását. Az első közvélemény-kutatás 1999. április 7–18. között készült a TIT Hadtudományi és Biztonságpolitikai Közhasznú Egyesület, a Zrínyi Kommunikációs Szolgáltató Kht. és a Szonda Ipsos Média-, Vélemény- és Piackutató Intézet együttműködésével. A második kutatás szintén e szervezetek együttműködéséből született 2008 őszén.¹⁰ A harmadik közvélemény-kutatás elkészítésével a Stratégiai Védelmi Kutatóintézet bízta meg az IPSOS Zrt.-t 2019 decemberében. Míg az 1999-es és a 2019-es felmérés 1000 fő megkérdezésén alapult, addig a 2008-as minta nagysága 3000 fő volt.¹¹ Ezzel együtt mindhárom kutatás nemre, életkorra, iskolai végzettségre és a település elhelyezkedésére nézve reprezentálja a magyar lakosságot.

⁷ Barry BUZAN – Ole WEAVER, Jaap de WILDE: *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner, Boulder CO, 1998.

⁸ GAZDAG Ferenc: *Biztonsági tanulmányok – Biztonságpolitika*, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011.

⁹ BALOGH István: Magyarország és a visegrádi országok biztonságpercepciói: hasonlóságok és különbségek, *MKI-Tanulmányok*, Magyar Külügyi Intézet, Budapest, 2013/20, 6. o.

¹⁰ A két közvéleménykutatás elemzését illetően lásd: RADVÁNYI Lajos: A magyar lakosság biztonságfelfogása és értékpreferenciái, 1999–2008, *Nemzet és Biztonság*, 2. évf., 2009/2, 9–22. o.

¹¹ 1000 fős mintán a 95%-os valószínűségi szint mellett a hibahatár maximum +/-3,2%.

Módszertani szempontból a kapott adatok összehasonlíthatóságát az biztosítja, hogy a három közvélemény-kutatás során feltett kérdések szó szerint megegyeztek, és az egyes kérdésekre adható válaszlehetőségek felállításakor is törekedtünk szinte azonos kategóriák megadására.¹² Olyan esetekben is, amikor mi magunk egyébként eltérő kutatási módszert alkalmaztunk volna.¹³ Az összehasonlítást korlátozta ugyanakkor, hogy bizonyos kérdések csak a 2008-as mintavételben szerepeltek, és 1999-ből nem rendelkezünk releváns primer empirikus adatokkal. Ezeket az eltéréseket az elemzés során egyértelműen jelöljük, és ilyen esetekben az összehasonlító elemzésünk is csak két közvélemény-kutatásra fókuszál (2008, 2019). A 2019-es mintavétel során a már 1999-ben és 2008-ban feltett kérdések megismétlését követően további kérdéseket is feltettünk a közvélemény-kutatás résztvevőinek. Az ezekre kapott válaszok többségét e lapszám egy másik elemzésében ismertetjük.¹⁴ Végül fontos jelezni, hogy a kapott értékeket minden esetben – alkalmazkodva az 1999-es és 2008-as kutatáshoz – egész számra kerekítve ismertetjük. Ettől csak abban az esetben térünk el a 2019-es adatok esetében, ha az elemzésünk tartalmi mondanivalója szempontjából az megkerülhetetlen.

A magyar biztonságpercepció átalakulása 1999 és 2019 között

Az alábbiakban hat területen mutatjuk be és hasonlítjuk össze a magyar társadalom biztonságpercepciójának változását: a biztonság, illetve a fenyegetés fogalma és biztonsághoz kapcsolódó asszociációk terén, a biztonság dimenziói fontosságának megítélése és a biztonságérzet területén, a biztonság- és védelempolitikai döntések kompetenciájára vonatkozó társadalmi megítélés terén, illetve a társadalom biztonsággal kapcsolatos értékpreferenciái vonatkozásában.

A biztonság fogalma és biztonsághoz kapcsolódó asszociációk

Mindhárom közvélemény-kutatás felmérte, mi jut a válaszadók eszébe a „biztonság” szóról (1. táblázat és 1. ábra). A megkérdezettek számára egyik esetben sem álltak rendelkezésre válaszlehetőségek, hanem spontán válaszolhattak a kérdésre, a kapott válaszokat pedig később soroltuk be egy vagy több válaszkategóriába. A 2019-es mérés során a „védelem, zárt ajtók” válaszkategóriába soroltunk minden olyan választ, amely valamiféle technikai védelemre vonatkozó utalást (például „ajtó”, „lakat”, „biztonsági öv” stb.) tartalmazott. Azokat a válaszokat, amelyek utalást tartalmaztak az „egészségre” vonatkozóan, az „élet biztonsága, személyes védelem” kategóriába soroltuk, míg azokat, amelyek egyfajta jó érzés, harmóniára utaltak a „jó közérzet, kellemes lét” kategóriába. Az „egyéb” válaszkategória az egyes kategóriákba nem besorolható válaszokat tartalmazza (például „szabadság”, „reggeli kávé” vagy „biztosító” stb.).

¹² Az ezzel kapcsolatos kisebb eltérések az 1999-es és a 2008-as kutatások különbségéből fakadnak.

¹³ Így például a 3. és 5. táblázat rangsorolási sajátosságaiból fakadóan megfogalmazható következtetések terén is óvatosabban vagyunk a korábbi elemzésekhez képest.

¹⁴ Etl Alex: A magyar biztonságpercepció elemzése, *Nemzet és Biztonság*, 13. évf., 2. sz. [megjelenés előtt].

1. táblázat: A közvélemény-kutatásban megkérdezettek véleménye a biztonágról (%)

1999		2008		2019	
Említett válaszkategóriák	%	Említett válaszkategóriák	%	Említett válaszkategóriák	%
Közbiztonág	32	Anyagi jólét, megélhetés, lét-biztonág	28	Anyagi jólét, megélhetés, lét-biztonág	38
Anyagi biztonág	23	Közbiztonág	16	Család, otthon biztonága	18
Nyugalom	22	Nyugalom, nyugodt élet	12	Nyugalom, nyugodt élet	12
Létbiztonág	19	Család, otthon biztonága	11	Közbiztonág	8
Katonai biztonág	13	Félelem nélkül élni	11	Félelem nélkül élni	8
Nincs biztonág	6	Béke	9	Védelem, zárt ajtók	7
Jogbiztonág	2	Élet biztonága, személyes védelem	5	Élet biztonága, személyes védelem	6
Egészség	2	Rendőrség, hadsereg munkája, a lakosság védelme	4	Béke	4
Nem kell félni a jövőtől	2	Biztonág általában	3	Az, ami nincs	3
Rendőrség	2	A haza, az ország biztonága	3	A haza, az ország biztonága	3
Személyi biztonág	2	Az, ami nincs	3	Biztonág általában	3
NATO	1	Jó közérzet, kellemes lét	3	Rendőrség, hadsereg munkája, a lakosság védelme	2
Testi (fizikai) biztonág	1	Védelem, zárt ajtók	3	Jó közérzet, kellemes lét	1
Egyéb	5	Egyéb válasz	8	Egyéb válasz	8
Nem tudja, válaszhiány	11	Nem tudja, válaszhiány	17	Nem tudja, válaszhiány	4

Forrás: a szerzők szerkesztése. Az 1999-es és 2008-as adatok forrása: RADVÁNYI: i. m.

A kapott válaszokból egyértelműen kirajzolódik, hogy a magyar biztonágpercepciót mindenekelőtt az anyagi biztonág és a létbiztonág témája uralja 1999 óta (bár az 1999-es lekérdezés külön válaszkategóriákba sorolta az anyagi és a létbiztonágot). A társadalom többsége a biztonág szó hallatán a stabil jövedelemre, a stabil anyagi háttérre, a biztos munkahelyre, vagyis a létbiztonághoz szükséges alapfeltételekre asszociált (1999-ben 23, illetve 19%, 2008-ban 28%, 2019-ben 38%). Ráadásul meglehetősen magas azok aránya is, akik a nyugalomra, a nyugodt életre, vagy a család és az otthon biztonágára asszociáltak e kifejezés hallatán (1999-ben 22%, 2008-ban 11 és 12%, illetve 2019-ben 12 és 18%). Ez rámutat arra, hogy a magyarok számára a biztonág fogalma elsősorban az egyéni szinthez kötődik, és a személyes környezetből fakadó tapasztalatokra épül, így jóval kevésbé hangsúlyosan jelenik meg benne a tágabb környezet vagy esetleg az állami szint. Ezzel párhuzamosan jól láthatóan csökken azok aránya (1999-ben 32%, 2008-ban 16%, 2019-ben 8%), akik a biztonágot a közbiztonággal hozták összefüggésbe. E tendencia arra a folyamatra mutathat rá, hogy a közbiztonág helyzete alapvetően javult 1999-hez képest. 2008-ban 11%, 2019-ben pedig 8% kötötte a biztonágot a félelem hiányához, illetve 5-6% az élet

2. táblázat: A közvélemény-kutatásban megkérdezettek véleménye a fenyegetésről (%)

2019	
Említett válaszkategóriák	%
Félelem, veszély, megfenyegetés	25
Szorongás, bizonytalanság, rossz dolog, ártalom	11
Fizikai fájdalom, erőszak, agresszió	9
Bűnözés, közbiztonság hiánya	9
Anyagi bizonytalanság, létbizonytalanság	7
Migráció	6
Terrorizmus	6
Háború, konfliktus, válság	5
Az országot érő fenyegetések	4
Személyes jellegű fenyegetések	3
Globális felmelegedés, természeti fenyegetések	2
Egészségügyi fenyegetések	2
Biztonság hiánya	1
Egyéb	11
Nem tudja/Nem válaszol	13

Forrás: a szerzők szerkesztése

A kapott adatok alapján szembeötlő, hogy a magyar társadalom meglehetősen absztrakt módon tekint a fenyegetésekre. A legtöbb válaszadó számára a fenyegetés elsősorban félelmet vagy valamiféle veszélyt (25%), egyfajta szorongást vagy rossz dolgot (11%), esetleg fizikai fájdalmat, fizikai erőszakot (9%) jelent, ugyanakkor az esetek többségében ehhez nem kapcsolódik megfogható fenyegetés. Ez azt is érzékelteti, hogy a társadalom többsége nem észlel konkrét fenyegetést, ami ismét visszavezethető az ország meglehetősen stabil biztonság- és védelempolitikai helyzetére is. 9% szerint ugyanakkor a fenyegetés elsősorban a közbiztonság hiányával és a bűnözéssel hozható összefüggésbe, ami már egy kissé konkrétabb asszociációra utal. Fontos hangsúlyoznunk ugyanakkor, hogy ez nem jelenti azt, hogy e válaszadók mindegyike valamiféle bűncselekmény áldozata lett volna, ahogy a terrorizmusra asszociálóról sem mondható el, hogy átéltek volna egy terrortámadást. Az arányok ugyanakkor rávilágítanak arra, hogy mely témák dominálnak a társadalom percepcióiban. A fentiek mellett jelentős még – ugyanakkor nem domináns – azok aránya (7%), akik szerint a fenyegetés elsősorban valamiféle anyagi jellegű dologhoz kapcsolódik. Őket követik azok, akik egy-egy konkrét témához, például a migrációhoz vagy a terrorizmushoz kötik a percepciójukat (6–6%). 5, illetve 4% azok aránya, akik a fenyegetést az állami szinttel vagy az ehhez kapcsolódó fogalmakkal (például háború, konfliktus) kötik össze. Ez a meglehetősen alacsony arány szintén összefüggésben állhat az ország stabil biztonság- és védelempolitikai helyzetével, valamint a közvetlen katonai fenyegetés hiányával. Végezetül, körülbelül a társadalom 3%-a személyes jellegű fenyegetésekre asszociál a fenyegetés szó hallatán, ami rámutathat arra, hogy sokaknak a mikroszintű környezetből, a legközvetlen emberi kapcsolatokból – sok esetben pedig a családon belülről – érkeznek az elsődleges fenyegetések.

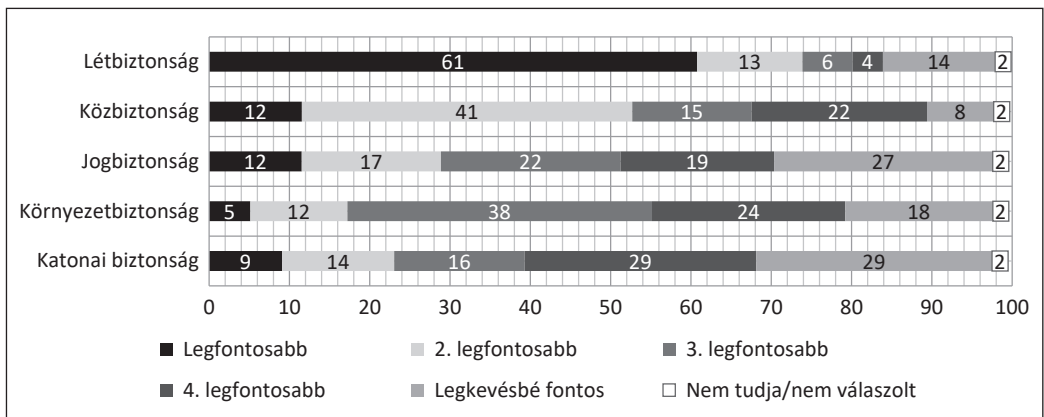

2. ábra: A közvélemény-kutatásban megkérdezettek véleménye a fenyegetésről – nem kategorizált válaszok

Forrás: a szerzők szerkesztése

A biztonság dimenzióinak fontossága és biztonságérzet

A magyar lakosság biztonságfogalmát 2019-ben – hasonlóan az 1999-es és a 2008-as vizsgálathoz – zárt kérdésekkel is tiszteltük. A válaszadóknak a biztonság fogalmának öt különböző dimenzióját – létbiztonság, közbiztonság, katonai biztonság, környezetbiztonság, jogbiztonság – kellett rangsorolniuk fontosságuk szerint (3. ábra és 3. táblázat). A kérdés így hangzott: „Kérem, rangsorolja a biztonság különböző értelmezéseit fontosságuk szerint! Első helyre az Ön által legfontosabbnak tartott biztonsági tényezőt tegye, utolsó helyre pedig azt, amelyet legkevésbé tart fontosnak.”

3. ábra: A biztonság dimenziói fontosságuk szerint

Megjegyzés: az érdekmében válaszolók %-os megosztása 1–5-ig. (2019)

Forrás: a szerzők szerkesztése

3. táblázat: A biztonság különböző értelmezésének fontossági rangsorolása

1999		2008		2019	
Létbiztonság	1,7	Létbiztonság	1,7	Létbiztonság	2,0
Közbiztonság	2,4	Közbiztonság	2,5	Közbiztonság	2,7
Katonai biztonság	3,2	Katonai biztonság	3,5	Jogbiztonság	3,3
Környezetbiztonság	3,7	Környezetbiztonság	3,6	Környezetbiztonság	3,4
Jogbiztonság	3,9	Jogbiztonság	3,7	Katonai biztonság	3,6

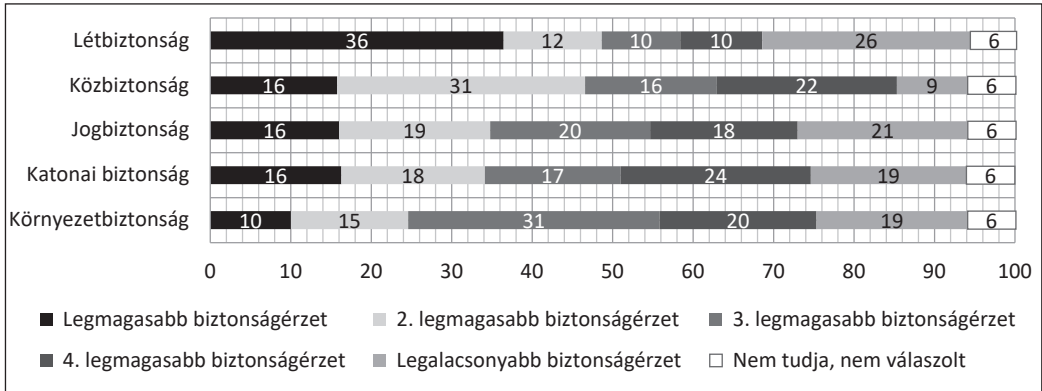
Megjegyzés: az érdemben válaszolók átlagai 1–5. között. Az alacsonyabb átlag nagyobb fontosságot jelöl.

Forrás: a szerzők szerkesztése. Az 1999-es és 2008-as adatok forrása: RADVÁNYI: *i. m.*, 12.

Az első helyre a legtöbb megkérdezett a létbiztonságot tette, vagyis a magyar társadalom számára 2019-ben is a létbiztonság volt a legfontosabb. E tekintetben a három kutatás statisztikai adatai szinte tizednyi pontossággal fedik egymást.¹⁵ A második legfontosabb biztonsági dimenzió az emberek életében a közbiztonság, és az adatok ez esetben is rendkívül közel estek egymáshoz a három kutatás során, bár a közbiztonság fontossága 2008-ban és 2019-ben is némileg csökkent. A harmadik legfontosabb helyre ugyanakkor 2019-ben az a jogbiztonság került, amelyet az 1999-es és a 2008-as kutatás során a megkérdezettek fontosság szempontjából az utolsó helyre soroltak. A változás a magyar társadalom jogállamiság és demokrácia melletti elköteleződésének egyértelmű megerősödésével magyarázható. A negyedik legfontosabb helyen sem következett be változás, hiszen ide ismét a környezetbiztonság került, mint korábban mindkét esetben. Azonban az adatok azt mutatják, hogy a dimenzió jelentősége egyértelműen növekedett. Végül az utolsó – a legkevésbé fontos – helyre 2019-ben a katonai biztonság dimenziója került, alapvetően annak következtében, hogy 2008-hoz képest fontosabbá vált a jogbiztonság és a környezetbiztonság dimenziója. Bár 2008-hoz képest 15-ről 9%-ra csökkent a katonai biztonság fontosságát első helyre sorolók aránya, ugyanakkor csökkent a dimenziót utolsó helyre (36-ról 29%-ra), illetve növekedett (18-ról 29%-ra) a 4. legfontosabb helyre sorolók aránya is, így a katonai biztonság fontossága megítélésének átlaga összességében csak minimálisan változott (3,6).

Az 1999-es és a 2008-as vizsgálatokhoz hasonlóan 2019-ben is kíváncsiak voltunk a biztonsággal való társadalmi elégedettségre (4. ábra és 4. táblázat). Így a következő kérdés arra irányult, hogy a megkérdezettek mennyire érzik magukat biztonságban a különböző dimenziók szempontjából. Konkrétan pedig így szólt: „Kérem, most újra rangsorolja a biztonság dimenzióit aszerint, hogy e tényezők szempontjából Ön mennyire érzi magát biztonságban!” Hasonlóan tehát a biztonsági dimenziók fontosságához, e kérdés kapcsán is egy 1–5. közötti sorrend megállapítását kértük a megkérdezettektől.

¹⁵ RADVÁNYI: *i. m.*, 12–13.

4. ábra: A biztonság különböző dimenzióinak rangsorolása biztonságérzet alapján

Megjegyzés: az érdemben válaszolók %-os megosztása 1–5-ig. (2019)

Forrás: a szerzők szerkesztése

4. táblázat: A biztonságérzet rangsorolása a biztonság különböző dimenziói szerint

1999		2008		2019	
Létbiztonság	2,6	Katonai biztonság	2,4	Közbiztonság	2,8
Jogbiztonság	2,9	Jogbiztonság	3,0	Létbiztonság	2,8
Katonai biztonság	3,0	Közbiztonság	3,1	Jogbiztonság	3,1
Közbiztonság	3,1	Létbiztonság	3,2	Katonai biztonság	3,1
Környezetbiztonság	3,4	Környezetbiztonság	3,4	Környezetbiztonság	3,2

Megjegyzés: az érdemben válaszolók átlagai 1–5. között. Az alacsonyabb átlag nagyobb biztonságot jelöl.

Forrás: a szerzők szerkesztése. Az 1999-es és 2008-as adatok forrása: RADVÁNYI: *i. m.*, 14.

Adataink a biztonságérzet tekintetében azt mutatják, hogy a magyar társadalom 2019 decemberében a létbiztonság és a közbiztonság tekintetében érezte magát a legnagyobb biztonságban. A legtöbben a létbiztonságot helyezték az első helyre (36%), és a létbiztonság átlaga is meglehetősen magas volt (2,75). Fontos ugyanakkor, hogy meglehetősen sokan (26%) rangsorolták a létbiztonságot a legalacsonyabb biztonságérzetű szektorként, amely érzékelteti a társadalom megosztottságát e kérdés kapcsán. A korábbi eredményekkel összevetve a közbiztonsághoz kapcsolódó biztonságérzet átlaga is igen magas volt (2,76), és csupán minimális mértékben maradt el a létbiztonság átlagától. Hasonlóan szoros helyzet alakult ki a harmadik helyre sorolt jogbiztonság (3,10) és a negyedik helyre került katonai biztonság (3,12) esetében is, ahol a jogbiztonság jutott csekély biztonságérzet-előnyhöz. A környezetbiztonság ugyanakkor – miként az 1999-es és a 2008. évi felmérés idején is – 2019-ben is a legutolsó helyre került 3,2-es skálaátlaggal, ami azt jelenti, hogy az öt dimenzió egymáshoz viszonyított rangsorában e dimenzió biztonságérzete volt a leggyengébb a megkérdezettek körében.

Az 1999 és 2019 közötti 20 évben a létbiztonsághoz kapcsolódó biztonságérzet változott a legdinamikusabb mértékben Magyarországon. 1999 és 2008 között a biztonságérzet csökkent e területen – 2,6-os átlagról 3,2-re (+0,6) –, 2008 és 2019 között viszont növekedett – 3,2-es átlagról 2,8-re (–0,4). Ezzel kapcsolatban azonban érdemes jelezni, hogy a 2008-as felmérésre egy rendkívül érzékeny időszakban, közvetlenül a pénzügyi-gazdasági világválság kirobbanását követően került sor. A létbiztonsággal lényegében ellentétes tendenciát mutatott a katonai biztonsághoz kapcsolódó biztonságérzet mértéke, amelynek átlaga 1999 és 2008 között –0,6-dal nőtt (3,0-ról 2,4-re), 2019-re viszont 0,7-del csökkent (2,4-ről 3,1-re), ami nagy valószínűséggel nem független az elmúlt évtized fegyveres konfliktusainak hatásaitól (Líbia, Szíria, Ukrajna). 2008 óta egyértelműen növekedett (3,1-es átlagról 2,8-re) a magyar társadalom közbiztonsággal kapcsolatos biztonságérzetének átlaga is, ugyanakkor folytatódott a jogbiztonsághoz kapcsolódó biztonságérzet 1999 óta tapasztalható csökkenése is (2,9-ről 3,1-re nőtt az átlaga). Tartósnak mutatkozik a magyar társadalom környezetbiztonsággal kapcsolatos alacsony biztonságérzete is (1999 – 3,4; 2008 – 3,4; 2019 – 3,2), mert ugyan 2008 és 2019 között a biztonság e dimenziójában 0,2-del javult a biztonságérzet átlaga, de a környezetbiztonság továbbra is az utolsó helyen áll az öt dimenzió egymáshoz viszonyított rangsorában.

5. táblázat: A biztonság dimenzióinak fontossága, a velük kapcsolatos biztonságérzet, valamint ezek eltérése

1999			
Dimenzió	Fontosság	Biztonságérzet	Eltérés
Létbiztonság	1,7	2,6	–0,9
Közbiztonság	2,4	3,1	–0,7
Katonai biztonság	3,2	3,0	+0,2
Környezetbiztonság	3,7	3,4	+0,3
Jogbiztonság	3,9	2,9	+1
2008			
Dimenzió	Fontosság	Biztonságérzet	Eltérés
Létbiztonság	1,7	3,2	–1,5
Közbiztonság	2,5	3,1	–0,6
Katonai biztonság	3,5	2,4	+1,1
Környezetbiztonság	3,6	3,4	+0,2
Jogbiztonság	3,7	3,0	+0,7
2019			
Dimenzió	Fontosság	Biztonságérzet	Eltérés
Létbiztonság	2,0	2,8	–0,8
Közbiztonság	2,7	2,8	–0,1
Jogbiztonság	3,3	3,1	+0,2
Környezetbiztonság	3,4	3,2	+0,2
Katonai biztonság	3,6	3,1	+0,5

Forrás: a szerzők szerkesztése. Az 1999-es és 2008-as adatok forrása: RADVÁNYI: i. m., 12., 14.

A 2008-as vizsgálathoz hasonlóan az alábbiakban mi is összevetjük a biztonsági dimenziókhoz kapcsolódó „elvárt, vágyott” (fontosság), illetve „percipiált” (biztonságérzet) mutatókat. Az összevetést az a mindennapi gyakorlati tapasztalat indokolja, hogy lehetünk valamivel elégedettek úgy is, hogy nem különösebben fontos számunkra, illetve – a másik oldalon – lehetünk elégedetlenek olyankor is, ha valami nagyon fontos számunkra, és az ahhoz kapcsolódó teljesítmény mégis elmarad a várakozásainktól. Az 5. táblázatban ezért a biztonság öt dimenziójának fontosságát, a velük kapcsolatos elégedettséget, valamint az „elvárt, vágyott”, illetve „percipiált” biztonság közötti eltéréseket tüntettük fel a három közvélemény-kutatás rendelkezésünkre álló adatai alapján.

Amennyiben a két kérdést együtt vizsgáljuk – vagyis mennyire tartják fontosnak a biztonság különböző dimenzióit a megkérdezettek, és mennyire érzik úgy, hogy az ezekhez kapcsolódó biztonság életükben meg is valósul – sajátos eredményekkel találkozunk. Az adatok ugyanis azt mutatják, hogy a magyar társadalom számára két legfontosabb biztonságdimenzióban – a létbiztonság és a közbiztonság területén – az elmúlt több mint 20 év során mindvégig negatív eltérést, vagyis „hiányérzetet” mutattak a felmérések az „elvárt, vágyott” és a „percipiált” biztonság között. A létbiztonság esetében nagyobb (–0,9, –1,5, –0,8), a közbiztonság esetében kisebb (–0,7, –0,6, –0,1) mértékűt. Fontosnak tartjuk azonban jelezni, hogy az 1999-es és 2008-as felmérésekkel összehasonlítva 2019-ben e két dimenzióban lényegesen közelebb állt egymáshoz az „elvárt, vágyott” és a „percipiált” biztonság, mint korábban. Vagyis a megkérdezettek által megélt biztonságérzet közeledett ahhoz a szinthez, amit szeretnének elérni. Véleményünk szerint ezzel magyarázható a két dimenzió fontosságának relatív csökkenése is (a létbiztonságé 1,7-ről 2-re, a közbiztonságé 2,4-ről 2,7-re¹⁶), hiszen a biztonság terén a társadalmak mindig azokat a dimenziókat tartják fontosabbnak, ahol nagyobb fenyegetést, és azokat tekintik kevésbé fontosnak, ahol kisebb fenyegetést érzékelnek.

A katonai biztonság, a jogbiztonság és a környezetbiztonság dimenzióiban ugyanakkor az elmúlt két évtizedben a „percipiált” biztonság mutatói mindig meghaladták a „elvárt, vágyott” biztonság mutatóinak mértékét, függetlenül az e dimenziók fontosságában, illetve az e dimenziókhoz kapcsolódó biztonságérzetében mért változásoktól. Bár az eltérés mértéke e dimenziók esetében is változott a különböző időszakokban – a katonai biztonságé +0,2, +1,1, +0,5, a jogbiztonságé +1, +0,7, +0,2, a környezetbiztonságé pedig +0,3, +0,2, +0,2 pont volt a mérések időpontjában –, de e változások soha nem vezettek negatív eltéréshez, vagyis „hiányérzethez” az „elvárt, vágyott”, illetve a „percipiált” biztonság között. Jóllehet Radványi Lajos már többször hivatkozott tanulmányában úgy fogalmaz, hogy „a pozitív eltérések azt jelzik, hogy e tényezők »helyükön« vannak”, mi e kérdés kapcsán – döntően módszertani megfontolásokból (a megkérdezettektől zárt kérdésekben sorrendiség felállítását kértük) – óvatosabbak vagyunk, és a pozitív eltéréseket (nyílt kérdéses vagy zárt kérdéses, de értékelő kutatás nélkül) nem fordítjuk le automatikusan elégedettségre.

¹⁶ Miként azt a 3. táblázatnál jeleztük, az ilyen típusú kérdéseknél az alacsonyabb átlag nagyobb fontosságot jelöl.

A biztonságpolitikai döntések joga

Mindhárom közvélemény-kutatás felmérte, hogy a magyar társadalom szerint kinek/kiknek kellene döntenie az ország biztonságát érintő kérdésekben. Bár a rendelkezésre álló 1999-es adatsor nem teljes, így is kirajzolódnak a legfontosabb tendenciák. Nevezetesen, hogy 1999-hez képest jelentősen megnőtt azok aránya, akik szerint az ország biztonság- és védelempolitikáját illetően a kormánynak kell döntenie, míg ezzel párhuzamosan lecsökkent azok száma, akik szerint ez elsősorban a parlament/Országgyűlés feladata lenne. Ráadásul a számarányok is nagy hasonlóságot mutatnak e tekintetben. Az 1999-ben mért 36%-ról 2008-ban 30%-ra, majd 2019-ben 21%-ra esett vissza – tehát összesen két évtized alatt 15%-kal csökkent – azok aránya, akik az Országgyűlést preferálták e tekintetben. Mindeközben az 1999-ben mért 19%-ról 2008-ban 23%-ra, majd 2019-ben 39%-ra nőtt – tehát összesen 20%-kal növekedett – azok aránya, akik szerint a kormánynak kell döntenie az ország biztonságát illetően. 2008-ban és 2019-ben körülbelül ugyanannyi volt azok aránya, akik szerint az Országgyűlés Honvédelmi Bizottsága (17–18%), illetve akik szerint a köztársasági elnök (7–7%) lenne illetékes e kérdésben, viszonylag jelentősen nőtt ugyanakkor azok aránya – 9%-ról 15%-ra –, akik népszavazásra bíznák e döntéseket.

6. táblázat: A biztonságpolitikai döntések joga

Ön szerint kinek kellene döntenie az ország biztonságát érintő kérdésekben?					
1999		2008		2019	
Válaszlehetőség	%	Válaszlehetőség	%	Válaszlehetőség	%
A parlamentnek	36	A parlamentnek	30	A kormánynak	39
Népszavazásnak	22	A kormánynak	23	A parlamentnek	21
A kormánynak	19	A parlament honvédelmi bizottságának	18	A parlament honvédelmi bizottságának	17
A köztársasági elnöknek	10% alatt	Népszavazásnak	9	Népszavazásnak	15
A parlament honvédelmi bizottságának	10% alatt	A köztársasági elnöknek	7	A köztársasági elnöknek	7
Egyéb intézménynek	–	Egyéb intézménynek	2	Egyéb intézménynek	1
Nem, tudja, nem válaszol	–	Nem, tudja, nem válaszol	11	Nem tudja, nem válaszol	4

Forrás: a szerzők szerkesztése. Az 1999-es és 2008-as adatok forrása: RADVÁNYI: *i. m.*, 17–18.

Értékpreferenciák

Hasonlóan az 1999-ben és a 2008-ban elvégzett közvélemény-kutatásokhoz, 2019 decemberében is kíváncsiak voltunk a magyar társadalom értékpreferenciáira. Ennek érdekében a válaszadókat arra kértük, hogy a korábbi kutatások során megjelölt 23 érték közül ezúttal is válasszák ki a maguk szempontjából legfontosabbnak tartott öt értéket. A korábbi kutatások során az elemzők arra a következtetésre jutottak, hogy „a magyar társadalom értékpreferenciái a biztonság körül konvergálnak”, és megerősítve látták a létbiztonság prioritását, valamint a béke fontosságát a magyarok értékpreferenciájában, mivel a meg-

kérdezettek 80–85%-a felsorolta ezeket az öt preferált érték között.¹⁷ Hozzáadték ehhez azt is, hogy a társadalom „értékpreferenciái az elmúlt közel tíz év során [1999 és 2008 között – E. A., T. P.] szinte semmit sem változtak”, elsősorban arra hivatkozva, hogy a két kutatás során lényegében azonos értékek kerültek a társadalom által a legmagasabban (béke; létbiztonság; személyes szabadság; mindenkire egyenlően érvényes törvények, jogszabályok) és legalacsonyabban (szolidaritás, áldozatvállalás más nemzetekért; készség az új dolgok befogadására; nemzeti önrendelkezés) preferált értékei közé, s a 23 érték közül csupán négy esetben (országhatárok tiszteletben tartása; az ország katonai biztonsága; nemzetek közötti együttműködés, esélyegyenlőség) volt kimutatható jelentősebb (10%-os vagy annál nagyobb mértékű) változás.¹⁸

A 2019-es értékpreferencia-vizsgálat eredményeit – az összehasonlítás megkönnyítése érdekében – a 7. táblázatban az előző kutatások eredményeivel együtt közöljük, az 5. ábra pedig a 2019-es értékpreferenciák egymáshoz viszonyított arányát szemlélteti. Az 1999-ben felállított értékek helyenként fogalmi átfedést mutatnak egymással, így a kapott adatokat is körültekintően érdemes értelmezni.

7. táblázat: Társadalmi értékpreferenciák (a válaszok %-ban)

Válassza ki a saját szempontjából legfontosabbnak tartott öt értéket!					
1999		2008		2019	
Értékek	%	Értékek	%	Értékek	%
Béke	85	Béke	85	Béke	61
Létbiztonság	72	Létbiztonság	80	Létbiztonság	61
A személyes szabadság	36	A személyes szabadság	43	A személyes szabadság	45
Mindenkire egyenlően érvényes törvények, jogszabályok	33	Mindenkire egyenlően érvényes törvények, jogszabályok	35	Demokrácia	39
Demokrácia	31	Esélyegyenlőség	32	Esélyegyenlőség	29
Az ország katonai biztonsága	31	Demokrácia	30	Az igazságszolgáltatás függetlensége	23
Segítségnyújtás a rászorulóknak	26	Segítségnyújtás a rászorulóknak	23	Hazaszeretet	21
Hazaszeretet	25	Hazaszeretet	22	Az ország katonai biztonsága	18
Esélyegyenlőség	22	Az igazságszolgáltatás függetlensége	21	Az egyén sérthetlensége	17
Országhatárok tiszteletben tartása	18	Az ország katonai biztonsága	20	A megszerzett egyéni tudás	13
Nemzetek közötti együttműködés	16	Az egyén sérthetlensége	15	Segítségnyújtás a rászorulóknak	13
Az igazságszolgáltatás függetlensége	15	Nemzeti hagyományok, kulturális értékek védelme	11	Hűség az ember választott elveihez	13

¹⁷ RADVÁNYI: *i. m.*, 18–19.

¹⁸ RADVÁNYI: *i. m.*, 20.

Válassza ki a saját szempontjából legfontosabbnak tartott öt értéket!					
1999		2008		2019	
Értékek	%	Értékek	%	Értékek	%
Az egyén sérthetlensége	15	A megszerzett egyéni tudás	10	Mindenkire egyenlően érvényes törvények, jogszabályok	12
Ragaszkodás a szülőfaluhoz, városhoz, szűkebb környezethez	12	Hűség az ember választott elveihez	10	Országhatárok tiszteletben tartása	11
A megszerzett egyéni tudás	10	Az emberi civilizáció fejlődése során felhalmozott ismeretek, a tudás	8	Nemzetek közötti együttműködés	9
Nemzeti hagyományok, kulturális értékek védelme	7	Ragaszkodás a szülőfaluhoz, városhoz, szűkebb környezethez	7	Nemzeti önrendelkezés	7
Kulturális, civilizációs értékek védelme	7	A másság tisztelete, elfogadása	7	A másság tisztelete, elfogadása	7
Hűség az ember választott elveihez	6	Országhatárok tiszteletben tartása	6	Az emberi civilizáció fejlődése során felhalmozott ismeretek, a tudás	7
A másság tisztelete, elfogadása	6	Nemzetek közötti együttműködés	6	Ragaszkodás a szülőfaluhoz, városhoz, szűkebb környezethez	5
Az emberi civilizáció fejlődése során felhalmozott ismeretek, a tudás	6	Kulturális, civilizációs értékek védelme	5	Nemzeti hagyományok, kulturális értékek védelme	5
Nemzeti önrendelkezés	3	Nemzeti önrendelkezés	5	Készség az új dolgok befogadására	4
Készség az új dolgok befogadására	3	Készség az új dolgok befogadására	3	Kulturális, civilizációs értékek védelme	4
Szolidaritás, áldozatvállalás más nemzetekért	1	Szolidaritás, áldozatvállalás más nemzetekért	2	Szolidaritás, áldozatvállalás más nemzetekért	3

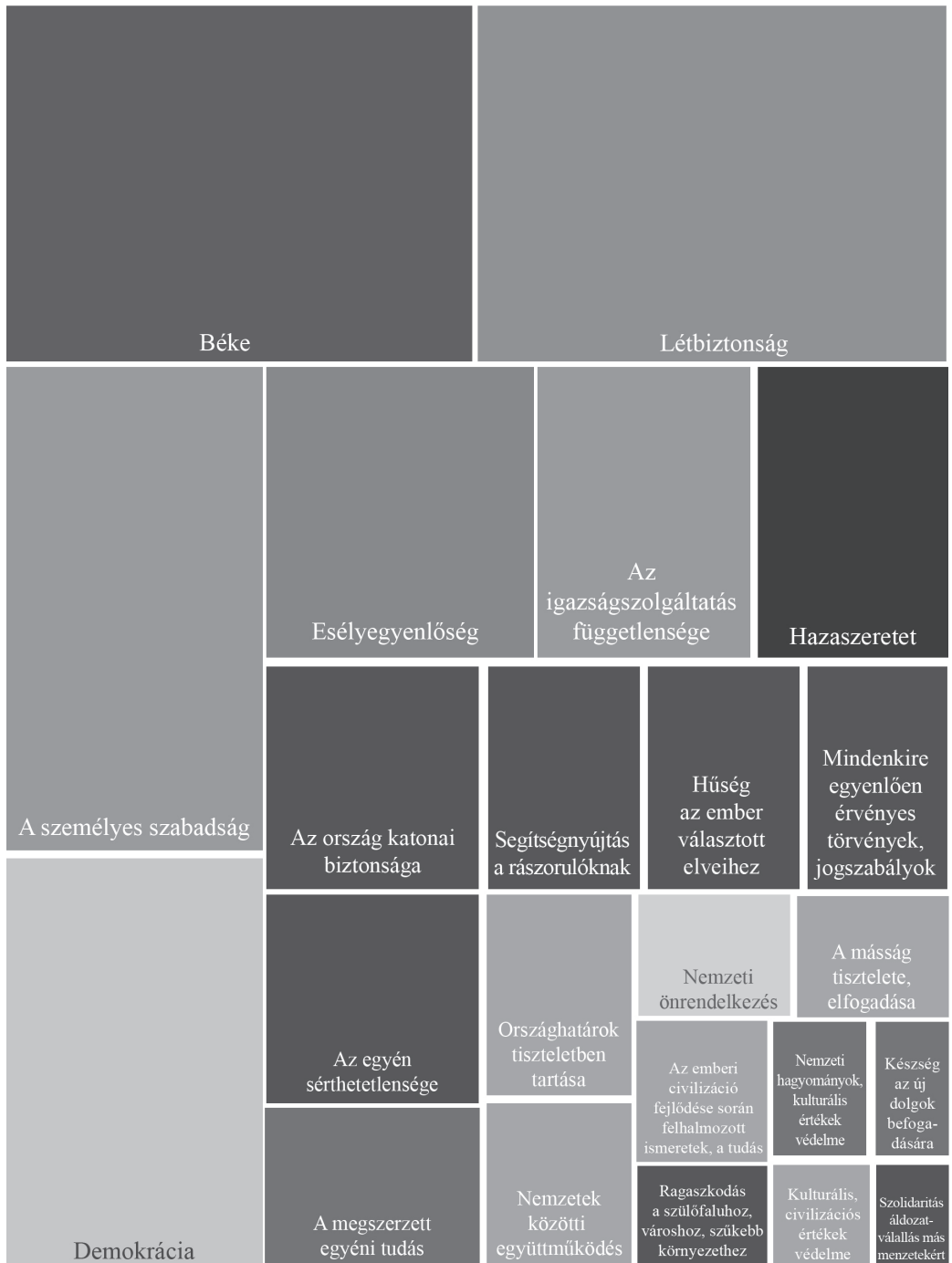
Forrás: a szerzők szerkesztése. Az 1999-es és 2008-as adatok forrása: RADVÁNYI: *i. m.*, 19.

Miként táblázatunkból is megállapítható, a megkérdezettek értékpreferenciáinak szóródása 2019-ben jóval kisebb mértékű volt (58%), mint az előző két kutatás során (1999 – 84%; 2008 – 83%). E változás döntően annak köszönhető, hogy bár a mostani kutatás esetében is a *békét és a létbiztonságot* sorolta a legtöbb megkérdezett az öt preferált érték közé, jelentőségük azonban lényegesen csökkent (mindkét esetben 61%-ra). Vagyis 2008-hoz képest a béke esetében 24%, a létbiztonság esetében 19%-os a csökkenés mértéke. Vagyis a béke és a létbiztonság napjainkban is a két legfontosabb érték a magyar társadalom számára, de az ezt választók aránya már nem érte el a megkérdezettek kétharmadát egyik érték esetében sem.

Hasonlóan a korábbi kutatásokhoz, a *személyes szabadság* (45%-kal) megtartotta harmadik helyét az értékpreferencia-sorrendben, a korábbi negyedik helyre sorolt *mindenkire egyenlően érvényes törvények, jogszabályok* értéke (12%) ugyanakkor a béke után a legnagyobb mértékben (23%-kal) csökkent az utolsó mérés óta, így a 13. helyre esett vissza. Helyezését ugyanakkor a fogalmi szempontból kis átfedést mutató, korábban hatodik helyen végzett *demokrácia* vette át (39%), amelyet ezúttal 9%-kal választottak többen, mint 2008-ban. Az *esélyegyenlőség* megtartotta ötödik helyét (29%-kal), míg hatodik helyre az *igazságszolgáltatás függetlensége* (23%) került, jóllehet fontossága mindenekelőtt 1999 és 2008 között nőtt látványosan. A negyedik legnagyobb mértékű csökkenést (10%) a korábbi hetedik helyezett, a *segítségnyújtás a rászorulóknak* szenvedte el, amelynek 13%-a 2019-ben a 11. helyre volt csak elég az értékpreferencia sorrendben. Helyét a hibahatáron belüli mértékben változó *hazaszeretet* foglalta el (21%), amelyet az *ország katonai biztonsága* (18%) követ a nyolcadik helyen, amelynek változása szintén hibahatáron belüli 2008-hoz viszonyítva.

Az értékpreferencia-sorrend második harmadában (a 9–18. hely között) a már említeteken kívül – segítségnyújtás a rászorulóknak; mindenkire egyenlően érvényes törvények, jogszabályok – csupán az *országhatárok tiszteletben tartása* (11%) változott, növekedett hibahatáron kívüli mértékben (5%-kal), a többi érték megítélésének változása ennél kisebb mértékű volt. Mivel azonban ezek az értékek a 2008-as mérés során is meglehetősen közel szerepeltek egymáshoz, így itt egy kisebb arányú változás is látványosabban változtathat az adott érték pozícióján. Így például az *egyén sérthetlensége* (17%, 9. hely), a *megszerzett egyéni tudás* (13%, 10. hely), a *hűség az ember választott elveihez* (13%, 12. hely), a *nemzetek közötti együttműködés* (9%, 15. hely) és a *nemzeti önrendelkezés* (7%, 16. hely) értékek esetében még a hibahatáron belüli növekedés is komoly előrelépést jelentett a rangsorban korábban elfoglalt helyezés szempontjából (a nemzeti önrendelkezés 5, a nemzetközi együttműködés és az országhatárok tiszteletben tartása 4-4, a megszerzett tudás 3, a hűség az ember választott elveihez 2 helyezéssel jobbat ért el a 2008-as rangsorban elfoglaltnál). Ezzel szemben az *emberi civilizáció fejlődése során felhalmozott ismeretek, a tudás* (7%, 18. hely) esetében a minimális (1%-os) csökkenés is három helyezéssel gyengébbet eredményezett. A *máság tisztelete, elfogadása* érték választottsági aránya (7%) és helyezése (17.) változatlan maradt.

Változást látunk az értékpreferencia-sorrend utolsó harmadában is, ahová a 23 közül a legalacsonyabb mértékben preferált értékek kerültek. A legjelentősebb ezek közül a *nemzeti hagyományok, kulturális értékek védelmének* (5%, 20. hely) 6%-os értékgyengülése, amelynek következtében az érték nyolccal alacsonyabb helyezést ért el a korábbi felmérésnél, illetve a *ragaszkodás a szülőfaluhoz, városhoz, szűkebb környezethez* érték (5%, 19. hely) értékgyengülése. A három legalacsonyabb mértékben preferált értéknek továbbra is a *szolidaritás, áldozatvállalás más nemzetekért* (3%, 23. hely), a *készség az új dolgok befogadására* (4%, 21. hely), illetve a *kulturális, civilizációs értékek védelme* (4%, 22. hely) bizonyult. Míg az első kettő 1%-os, hibahatáron belüli növekedést ért el, a kulturális, civilizációs értéket védelmének választottsága (vagyis besorolása az öt legfontosabb érték közé) ugyanilyen mértékben csökkent.

5. ábra: A társadalmi értékpreferenciák aránya (2019)

Forrás: a szerzők szerkesztése

Konklúzió

A három mintavétel összehasonlító elemzése számos dinamikára rámutat a magyar biztonságpercepció 1999 és 2019 közti átalakulása kapcsán. 1999 óta a magyar biztonságpercepciót elsősorban az anyagi biztonság és a létbiztonság témái dominálják. Emellett a magyarok túlnyomó többsége elsősorban az egyéni szinthez és egyéni tapasztalatokhoz köti a biztonsággal kapcsolatos koncepcióit. Másfelől viszont a fenyegetésekhez kapcsolódó koncepciók kissé eltérő tendenciát mutatnak. A magyarok többsége a fenyegetésekre absztrakt módon tekint, és a társadalom túlnyomó többsége nem észlel direkt katonai fenyegetést az országgal szemben, és a magyarok általában véve úgy vélik, hogy az ország biztonság- és védelempolitikai helyzete stabil.

A biztonság különböző szektorait vizsgálva elmondható, hogy a magyarok számára 1999 óta a létbiztonság tekinthető a legfontosabb szektornak, míg a második helyet 1999 óta a közbiztonság foglalja el. E két szektor fontossága ugyanakkor 2019-re némileg csökkent, a 2008-as méréssel összehasonlítva. A magyarok többségének biztonságérzete e két szektor kapcsán a legmagasabb, míg a környezeti biztonság kapcsán a legalacsonyabb. Mindazonáltal az „elvárt, vágyott” (fontosság), illetve „percipiált” (biztonságérzet) mutatók összehasonlító elemzése arra is rámutat, hogy az eltérés a két legfontosabb szektor kapcsán 1999 óta negatív. Tehát általában véve a biztonságérzet nem éri el azt a szintet, amelyet a társadalom elvárna e két szektor terén. Másfelől viszont fontos megjegyezni, hogy a közbiztonságra vonatkozó percepciók terén a mutatók 1999 óta javuló tendenciát mutatnak. A vizsgált két évtizedben folyamatosan csökkent azok aránya, akik a közbiztonságra asszociáltak a biztonság konceptualizálása során, amely arra is rámutathat, hogy a közbiztonság helyzete alapvetően javult az 1990-es évek vége óta.

A biztonság- és védelempolitikával kapcsolatos döntések terén az adatok azt mutatják, hogy a társadalmi percepciók alapvetően a kormányzati döntéshozatalt preferálnák. 1999 óta folyamatosan növekedett azok aránya, akik szerint az ország biztonság- és védelempolitikáját illetően a kormánynak kell döntenie, míg ezzel párhuzamosan lecsökkent azok száma, akik szerint ez elsősorban a parlament/Országgyűlés feladata lenne.

Végezetül pedig megállapítható, hogy a magyar társadalom értékpreferenciája elsősorban a béke, létbiztonság és személyes szabadság értékeire épül, bár ezek dominanciája lecsökkent 1999-hez vagy 2008-hoz képest. Ezzel párhuzamosan a készség az új dolgok befogadására, a kulturális, civilizációs értékek védelme és a szolidaritás, áldozatvállalás más nemzetekért értékek mindhárom mérés során a legkevésbé fontos kategóriába estek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BALOGH István: Magyarország és a viseigrádi országok biztonságpercepciói: hasonlóságok és különbségek, *MKI-Tanulmányok*, 2013/20. Magyar Külügyi Intézet, Budapest.
- BUZAN, Barry – WEAVER, Ole – WILDE, Jaap de: *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner, Boulder, CO, 1998.
- CUDDINGTON, Danielle: Support for NATO is widespread among member nations, [online], 2016. 06. 06. Forrás: Pew Research Center [2020. 01. 01.]

- ETL Alex: A magyar biztonságpercepció elemzése, *Nemzet és Biztonság*, 13. évf., 2020/2. [megjelenés előtt] DOI: <https://doi.org/10.32576/nb.2020.1.1>
- GAZDAG Ferenc: *Biztonsági tanulmányok – Biztonságpolitika*, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011.
- HERZ, John: Idealist Internationalism and the Security Dilemma, *World Politics*, 2. évf., 1950/2, 157–180. o. DOI: <https://doi.org/10.2307/2009187>
- JERVIS, Robert: *Perception and Misperception in International Politics – New Edition*, Princeton University Press, 2017. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctvc77bx3>
- Public Opinion in Hungary: 2017, [online], 2017, Forrás: Center for Insights in Survey Research [2020. 01. 01.]
- RADVÁNYI Lajos: A magyar lakosság biztonságfelfogása és értékpreferenciái, 1999–2008. *Nemzet és Biztonság*, 2009/2, 9–22. o.
- Special Eurobarometer 432; Europeans’ Attitudes towards Security, [online], 2015. 03. Forrás: European Commission [2020. 01. 01.]
- WOLFERS, Arnold: “National Security” as an Ambiguous Symbol, *Political Science Quarterly*, 67. évf., 1952/4, 481–502. o. DOI: <https://doi.org/10.2307/2145138>

Tölgyesi Beatrix

Az orosz „szuverén internet” törvényről¹

A tanulmány a 2019 novemberében hatályba lépett orosz szuverén internetről szóló törvényt elemezve ismerteti a törvény előzményeit, a törvénnyel kapcsolatos, az ellenzék, az államapparátus, a szakértők és az üzleti szereplők sorából érkező kritikákat, a megvalósíthatóság gyakorlati korlátait, illetve a szabályozás lehetséges következményeit. Ezen túlmenően bemutatja orosz médiatörvénynek az online tartalmak cenzúrázása felé mutató módosítását is. Ezek alapján arra a következtetésre jut, hogy a jogi szabályok változása – bár az indoklás szerint a külső fenyegetések elhárítására irányul – lehetővé teszi a társadalmi elégedetlenség hatékonyabb kontrollálását, és ezáltal a jelenlegi vezetés hatalombirtoklásának biztosítását.

Kulcsszavak: Oroszország, internet, kiberbiztonság, információs hadviselés, online cenzúra

Tölgyesi Beatrix: About the Russian “Sovereign Internet” Law

By analysing the Russian sovereign Internet law, which came into force in November 2019, the study presents the history of the law, criticisms from the opposition, the state apparatus, experts and business, the practical limitations of feasibility and the possible consequences of the regulation. It also presents an amendment to Russian media law to censor online content. On this basis, the study concludes that the change in legal regulations, while arguably aimed at countering external threats, allows for more effective control of social dissatisfaction and thus secures the grip on power of the current establishment.

Keywords: Russia, Internet, cybersecurity, information warfare, online censorship

Bevezetés

A 2019. november 1-jén hatályba lépett, az orosz „szuverén internetről” szóló törvény² számos kommentárt és kritikát generált, amiben ellentmondásos céljai és felhasználási lehetőségei mellett szerepe lehetett annak is, hogy a „Kínai Nagy Tűzfal” mellett az egyik első olyan próbálkozásról van szó, amely az internet állami felügyelet alá vonására irányul. A jogszabály lényege az internetforgalom nemzeti útvalasztási rendszerének és egy központi felügyeleti rendszernek a létrehozása abból a célból, hogy megvédje az oroszországi internet épségét abban az esetben, ha az Amerikai Egyesült Államok (a továbbiakban: Egyesült

¹ Ez a cikk a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal 129243-as számú, „Hagyomány és rugalmasság Oroszország biztonság- és védelempolitikájában” című kutatási pályázatának támogatásával valósult meg.

² Федеральный закон от 01.05.2019 № 90-ФЗ „О внесении изменений в Федеральный закон „О связи” и Федеральный закон „Об информации, информационных технологиях и о защите информации”, [online], 2019. 05. 01. Forrás: Pravo [2020. 03.25.]

Államok, USA) megkísérelné azt „lekapcsolni” a nemzetközi hálózatról.³ Ebbéli aggodalmukat az USA 2018-ban elfogadott Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájára (*National Cyber Strategy*)⁴ alapozzák, amely kilátásba helyezi a kibertér felhasználását támadóműveletekhez. (Eközben az amerikai stratégia mindössze a kibertérben fellelhető fenyegetések felderítéséről, megakadályozásáról és legyőzéséről beszél.⁵)

Az alábbiakban a jogszabály tartalmának bemutatásán túlmenően ismertetem a törvény előzményeit, a törvénnyel kapcsolatos, az ellenzék, az államapparátus, a szakértők és az üzleti szereplők soraiból érkező kritikákat, a megvalósíthatóság gyakorlati korlátait, illetve a szabályozás lehetséges következményeit.

Előzmények

Az a törvény, amelynek módosításai képezik az úgynevezett „szuverén internet” törvényt, 2003-ban született, így értelemszerűen az internetforgalom szabályozásával kapcsolatos passzusok későbbi módosítások révén kerültek bele. Az internet oroszországi szabályozásának a 2011–2013 során folyó kormányellenes tüntetések adtak ösztönzést, ahol – a „színes forradalmakhoz” hasonlóan – az internetes aktivizmus és a közösségi oldalak fontos szerepet játszottak.

Az internet orosz cenzúrája 2012 óta elsősorban a Roszkomnadzor (Szövetségi Kommunikációs, Információs Technológiai és Tömegkommunikációs Felügyeleti Szolgálat) által fenntartott központosított „feketelista”, az úgynevezett Tiltott Honlapok Egységes Nyilvántartása által valósult meg. Ezen a feketelistán főként olyan honlapok, domainnevek és IP-címek szerepelnek, amelyek a kábítószerrel való visszaélést és a kábítószer-előállítását propagáló anyagokat, az öngyilkossági módszerek leírását és gyermekpornográfiát tartalmaznak. Később módosították annak érdekében, hogy lehetővé tegyék a szélsőséges kategóriába sorolt anyagok blokkolását azáltal, hogy felveszik azokat a szélsőséges anyagok szövetségi listájára.⁶ Az úgynevezett „Lugovoj-törvény” pedig lehetővé teszi a közrendet veszélyeztető, tömeges rendbontásra és extrémista tevékenységre buzdító anyagokat tartalmazó weboldalak blokkolását a főügyész kezdeményezésére, bírósági döntés nélkül, az internetszolgáltatók Roszkomnadzor általi megkeresésén keresztül. Egyes

³ A „lekapcsolásra” elrettentő példaként a szíriai internet 2012. november 29-ei lekapcsolását hozták fel, amellyel azonban a szír hatóságok a terroristákat gyanúsították. Andrew QUINN – Cynthia OSTERMAN: U.S. says Syrian opposition can skirt Internet shutdown, [online], 2012. 11. 29. Forrás: Reuters [2020. 03. 25]. Edward Snowden verziója szerint viszont az NSA hackerei megkíséreltek beavatkozni az egyik fő szíriai internetes szolgáltató útválasztójába azzal a céllal, hogy hozzáférjenek az ország nagy részén folyó e-mailes és egyéb internetes forgalomhoz. De valami baj történt, és az útválasztót működésképtelenné tették. James BAMFORD: Edward Snowden: The Untold Story, [online], 2014. 08. 13. Forrás: Wired [2020. 03. 25.]

⁴ National Cyber Strategy of the United States of America, [online], 2018. Forrás: The White House [2020. 03. 25.]

⁵ John Bolton: „For any nation that’s taking cyber activity against the United States, they should expect [...] we will respond offensively as well as defensively”; Kevin LIPTAK: John Bolton: US is going on the offensive against cyberattacks, [online], 2018. 09. 20. Forrás: CNN Politics [2020. 03. 25.]

„All instruments of national power are available to prevent, respond to, and deter malicious cyber activity against the United States.” National Cyber Strategy of the United States of America: *i. m.*

⁶ Paul GOBLE: FSB Increasingly Involved in Misuse of ‘Anti-Extremism’ Laws, SOVA Says, [online], 2015. 03. 29. Forrás: The Interpreter [2020. 03. 25.]

vélemények szerint⁷ 2012 közepétől kezdve ezekkel a rendeletekkel gyakran visszaéltek a szövetségi kormány vagy a helyi közigazgatás kritikájának megakadályozása érdekében. A tömegtájékoztató szabadságával való visszaélést tiltó törvény alapján online médiumokat zártak be.⁸ 2019 márciusában elfogadtak egy törvényjavaslatot, amely pénzbírságot vezetett be azok számára, akik (a kormány szerint) „hamis híreket” terjesztenek és „az állami hatóságokkal szemben nyilvánvaló tiszteletlenséget mutatnak”.⁹

Ide tartozik továbbá a Jarovaja-törvény,¹⁰ amely lehetővé teszi a Szövetségi Biztonsági Szolgálatnak (a továbbiakban: FSZB), hogy az internetes társaságoktól információt kérjen a felhasználói forgalom dekódolására. Ezt 2016-ban nemzetbiztonsági és terrorizmusellenes intézkedésként fogadták el.¹¹ A szabályozás arra kötelezi a távközlési szolgáltatókat, hogy az Orosz Föderáció kormánya által meghatározott ideig (de legfeljebb 6 hónapig) tárolják az előfizetők hívásait és üzeneteit, valamint az üzenetek és hívások fogadásának, továbbításának, kézbesítésének és feldolgozásának tényeire vonatkozó információkat pedig három évig. Az internetes cégek és szolgáltatók kötelesek tárolni és a titkosszolgálatok rendelkezésére bocsátani az alábbi adatokat: felhasználónév, születési idő, lakcím, név, köznév, személyazonossági okmány adatai, a felhasználó által beszélt nyelvek, rokonai listája, üzenetek szövege, audio- és videófelvetelek, e-mail-cím, dátum, valamint a felhasználói hitelesítés és az információs szolgáltatásból való kilépés ideje, az ügyfélprogram neve. A kormány 2018. április 12-ei rendelete alapján 2018. október 1-jétől a távközlési szolgáltatóknak 30 napig kell szöveget, hangot, videót és egyéb felhasználói üzeneteket tárolniuk. Ezenkívül a szolgáltatóknak évente 15%-kal kell növelniük a tárolást.

A cikk tárgyát képező, legújabb szabályozás¹² elfogadását megelőzően több éven keresztül folyt a szakértői egyeztetés egy olyan törvénytervezettel kapcsolatban, amelynek célja az orosz internet biztonságának szavatolása. (Az orosz nyelvű szövegekben általában Runetnek nevezik az internet oroszországi, illetve a nagyrészt a szovjet utódállamokban használt, orosz nyelvű szegmensét.) 2014 szeptemberében kezdődött az egyeztetés több orosz távközlési szolgáltató, internetes társaság és nonprofit szervezet munkatársai részvételével, illetve a Szövetségi Biztonsági Tanács ülésén is tárgyalták a témát, amelynek lényege az ország leválasztásának lehetősége a globális internetről rendkívüli helyzet esetén.

⁷ Marija KRAVCSENKO: Неправомерное применение антиэкстремистского законодательства в России в 2014 году, [online], 2015. 03. 28. Forrás: Polit.ru [2020. 03. 25.]

Examples of forbidden content, [online], é. n. Forrás: Запрещено в России [2020. 03. 25.]

⁸ Freedom House: Freedom on the Net 2016 – Russia, [online], 2016. 11. 14. Forrás: Refworld [2020. 03. 25.]

⁹ Путин подписал законы о фейкньюс и неуважении к власти, [online], 2019. 03. 18. Forrás: Vedomosztyi [2020. 03. 25.]

¹⁰ Федеральный закон от 6 июля 2016 г. № 374-ФЗ «О внесении изменений в Федеральный закон „О противодействии терроризму“ и отдельные законодательные акты Российской Федерации в части установления дополнительных мер противодействия терроризму и обеспечения общественной безопасности», [online], 2016. Forrás: Consultant [2020. 03. 25.]

Федеральный закон от 6 июля 2016 г. № 375-ФЗ «О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации в части установления дополнительных мер противодействия терроризму и обеспечения общественной безопасности», [online], 2016. Forrás: Wiki-source [2020. 03. 25.]

¹¹ Alekszandra PROKOPENKO: What's Behind Russia's New Offensive Against the Internet Economy?, [online], 2019. 08. 12. Forrás: Carnegie Moscow Center [2020. 03. 25.]

¹² Федеральный закон от 01.05.2019 № 90-ФЗ „О внесении изменений в Федеральный закон „О связи” и Федеральный закон „Об информации, информационных технологиях и о защите информации”: *i. m.*

Előtte júliusban a Biztonsági Tanács a Távközlési Minisztériummal és az FSZB-vel együtt gyakorlatokat hajtott végre, amelyek célja az oroszországi internet stabilitásának tesztelése volt, illetve a jogsértések megakadályozása barátságosan „célzott cselekvések” esetén.¹³ Egy titkosszolgálati tisztviselő szerint a Kommunikációs és Médiaügyi Minisztérium által végzett gyakorlatok bebizonyították, hogy a Runet sebezhető, és meg fogják vitatni a kockázatok minimalizálására irányuló intézkedéseket, ideértve a Runet külvilágról való ideiglenes leválasztásának lehetőségét is.¹⁴ Később szinte minden évben megismételték a gyakorlatokat.¹⁵ A *Vedomosztyin*ak nyilatkozó egyik illetékes szerint vészhelyzetnek tekinthetők a katonai műveletek, de az országban zajló komoly tüntetések is. (Analogikus intézkedésként említhető meg, amikor a 2011-es egyiptomi zavargások alatt a hatóságok az ország egész területén kikapcsolták az internetet és a mobilkommunikációt, de később Oroszországban – Ingusföldön – is volt példa hasonló intézkedésre.) Egy másik ötlet volt, hogy az orosz állam átvénné az orosz domainnevek felügyeletét, amelyet az ICANN-nel (*Internet Corporation for Assigned Names and Numbers*) együttműködő Nemzeti Internetdomain Koordinációs Központ nevű nonprofit szervezet (Координационный центр национального домена сети Интернет) kezeli, amelynek igazgatótanácsában a Távközlési Minisztérium képviselője is jelen van. Az ICANN nevű, elsősorban a domainnevek nyilvántartásával foglalkozó szervezet akkoriban még az Egyesült Államok Kereskedelmi Minisztériuma alá rendelt Nemzeti Telekommunikációs és Információs Igazgatóság felügyelete alá (*National Telecommunication and Information Administration* – NTIA) tartozott, azóta viszont 2016-ban megszüntette szerződését az amerikai állammal, és belépett a magánszektorba.

Az ötlet felmerülésének időpontját nem nehéz összefüggésbe hozni a 2011–2013 közötti oroszországi parlamenti választásokat követő, nagyrészt az interneten szervezett tiltakozásokkal.

A javaslat szerzői megjegyezték, hogy nem akarnak saját internetet létrehozni, az új szabályozás kizárólag „duplikált infrastruktúra” kialakítására vonatkozik.¹⁶

2016 novemberében a Távközlési Minisztérium közzétette a törvénytervezet első verzióját, amelyet nemcsak az informatikai szakértők bíráltak, hanem különböző állami hivatalok is, különösen a Pénzügyminisztérium és a Gazdaságfejlesztési Minisztérium, ezért azt nem nyújtották be az Állami Dumának. A Biztonsági Tanács azonban 2017 novemberében utasította a minisztériumot, hogy nyújtsák be újból. A törvényjavaslat kidolgozásával éveken át foglalkozott Alekszej Szokolov kommunikációs miniszter-helyettes, aki korábban az FSZB-nél szolgált.¹⁷

2016. december 29-én German Klimenko, Putyin elnök tanácsadója az internetes ügyekben bejelentette, hogy védelmi forgatókönyveket kell kidolgozni az Oroszország, az Egyesült Államok és az Európai Unió országai közötti külpolitikai kapcsolatok további

¹³ Охранник суверенного Рунета, [online], 2019. 11. 27. Forrás: Meduza [2020. 03. 25.]

¹⁴ Совет безопасности обсудит отключение России от глобального интернета, [online], 2014. 09. 19. Forrás: Vedomosztyi [2020. 03. 25.]

¹⁵ Охранник суверенного Рунета: *i. m.*

¹⁶ Закон об автономном Рунете не ставит задачу создать „свой интернет”, [online], 2018. 12. 14. Forrás: Rossijszkaja Gazeta [2020. 03. 25.]

¹⁷ Охранник суверенного Рунета: *i. m.*

romlása esetén. Nagyon magasnak értékelte Oroszország leválasztásának valószínűségét a globális internetről. Felhívta a figyelmet arra, hogy „Oroszország nyugati partnerei leválasztották a Krímet a Google és a Microsoft szolgáltatásairól”. (Miután az Egyesült Államok és az Európai Unió 2014-ben szankciókat vezetett be a Krím ellen, olyan nagyvállalatok, mint az Amazon, az eBay, a GoDaddy és a Paypal, beszüntették tevékenységüket a fél-szigeten, az AppStore alkalmazásbolt leállt, a HP és a Dell pedig felfüggesztette termékei szállítását a területre.¹⁸) A kritikus infrastruktúrának, beleértve a domainzóna másolatát is, orosz területen kell lennie, hogy senki se tudja leválasztani; az átlagfelhasználókat viszont nem fogja érinteni a törvény.¹⁹ Szintén 2016 decemberében az FSZB bejelentette, hogy külföldi hírszerző ügynökségek számos kibertámadást készítenek elő Oroszország pénzügyi rendszerének destabilizálása érdekében. A Rosztelekom megerősítette ezt az információt, és hozzátette, hogy visszaverte az öt legnagyobb bank és pénzügyi szervezet elleni támadásokat. Az állítólagos akciók irányítóközpontjai Hollandiában voltak, és a BlazingFast ukrán vállalat tulajdonában álltak. (Érdekes, hogy éppen az MH17 2014-es katasztrófájában érintett két országról van szó.) Az FSZB szerint a több tucat orosz várost is érintő akciót tömeges sms-küldés és közösségi hálókön és blogokon való tömeges posztolás is kísérte volna, amelyben provokatív információkat terjesztettek volna az orosz pénzügyi rendszeréről, vezető bankok fizetéseképtelenségéről és a rubel árfolyamának zuhanásáról.²⁰ Hozzá kell azonban tenni, hogy számos országot ért már hasonló kibertámadás (a legismertebb példa talán a 2007-es észtországi, amikor a külföldi hackereknek valóban sikerült is megbénítaniuk számos intézmény holnapját), azonban ez máshol nem váltott ki az oroszországihoz hasonló, a nemzeti hálózat állami kontrollálására irányuló törekvéseket.

2017 közepén megjelent a tervezet frissített változata, amelyben javaslatot tettek arra, hogy korlátozzák a külföldiek 20%-os részvételét azon vállalatok tőkéjében, amelyek Oroszországban forgalomcsere-pontokkal rendelkeznek. A szakértők és a piaci szereplők bírálták ezt a javaslatot.²¹

2019 áprilisában Leonyid Levin képviselő, az Állami Duma illetékes bizottságának elnöke a NetBlocks civil szervezet kalkulátorára hivatkozott, amelynek segítségével kiszámolta, hogy az orosz gazdaságot naponta 20 milliárd rubel kár érné, ha lekapcsolnák az internetről, és ezzel támasztotta alá az orosz internet állami ellenőrzés alá vonásának szükségességét. A törvénytervezet végrehajtására fordított összeget 20–30 milliárd rubelre becsülte.²²

Egy másik, a Rунet irányítására irányuló kezdeményezés a Szövetségi Biztonsági Tanácstól érkezett, amely 2017 őszén utasította a Távközlési Minisztériumot és a Külügyminisztériumot, hogy a BRICS-együttműködés keretében vitassák meg egy saját rendszer létrehozásának lehetőségét, amely domainnevek gyökérszervereinek másolatait

¹⁸ Клименко допустил отключение России от «мирового интернета», [online], 2016. 12. 29. Forrás: Dozsgy [2020. 03. 25.]

¹⁹ Клименко: Россия должна быть готова к отключению от мирового интернета, [online], 2016. 12. 29. Forrás: TASS [2020. 03. 25.]

²⁰ ФСБ узнала о подготовке кибератак на финансовую систему России, [online], 2016. 12. 20. Forrás: RIA Novosztyi [2020. 03. 25.]

²¹ Анна БАЛАСОВА – Jevgenyija КУЗНЕЦОВА – Alekszandra ПОСЗИРКИНА: РФ и точка: какие риски несет проект о суверенном Рунете, [online], 2018. 12. 15. Forrás: RBC [2020. 03. 25.]

²² В Госдуме оценили потери российской экономики в случае отсутствия интернета, [online], 2019. 04. 11. Forrás: TASS [2020. 03. 25.]

tartalmazná, és amely – független lévén az ICANN, az IANA és VeriSign nemzetközi szervezetek irányításától – összeomlás vagy célzott behatás esetén képes kiszolgálni ezen országok felhasználóinak kéréseit. Ennek az utasításnak a végrehajtásáról azonban nem adtak tájékoztatást.²³

A törvénymódosítás

A közbeszédben „szuverén internet” törvényként²⁴ elhíresült rendelkezés valójában a távközlésről szóló 2003. évi szövetségi törvény módosítása.²⁵ A 2019. április 16-án az Állami Duma által elfogadott, április 22-én a Szövetségi Tanács által jóváhagyott és május 1-jén az elnök által aláírt törvénymódosítás legfontosabb elemei a következők:

- a távközlési szolgáltatók kötelesek állami tulajdonban lévő berendezéseket telepíteni az országon belüli forgalom elemzése és szűrése céljából (mély csomagok ellenőrzése; DPI – Deep Packet Inspection²⁶) a forgalomcserélő pontokra és az orosz határt átlépő kommunikációs vonalakra; (a forgalomcsere-pontok működésének biztosítására vonatkozó követelményeket a Távközlési Minisztérium határozza meg az FSZB-vel egyetértésben);
- a távközlési szolgáltatóknak nyilvántartásba kell venniük ezeket a pontokat, és kizárólag ezeket szabad használniuk;
- a Roszkomnadzor végrehajtja a Runet „központosított irányítását” („az Internet valamint az Orosz Föderáció területén működő nyilvános kommunikációs hálózat stabilitását, biztonságát és integritását fenyegető veszélyek fennállása esetén”; 65. § 2. bek.);
- a Roszkomnadzor korlátozza az Oroszországban betiltott internetes oldalakhoz való hozzáférést (eddig ezt a szolgáltatók végezték);
- gyakorlatokat folytatnak az eljárások ellenőrzésére;
- nemzeti domainnév-rendszert és -nyilvántartást hoznak létre (2021. január 1-jéig).

Lényeges még kiemelni, hogy „azoknak a kommunikációs eszközöknek, amelyekkel a centralizált irányításban részt vevő személyek utasításokat hajtanak végre egy nyilvános kommunikációs hálózat központosított irányítása keretében, az Oroszországi Föderáció területén kell elhelyezkedniük” (65. § 8. bek.).

Ezek a rendelkezések egy olyan internetfelügyeleti rendszert hoznak létre, amely bár nem olyan kiterjedt, mint a kínai, de lényegesen több jogosítványt ad az államnak az internet szabályozására, mint az európai országok jogszabályai, amelyek általában csak bizonyos tartalmak cenzúrázását teszik lehetővé, mint a gyermekpornográfia, szerzői jogokat sértő tartalmak (például a német és francia szabályozás). Bár meg kell jegyezni, hogy sok európai

²³ BALASOVA–KUZNYECOVA–POSZIPKINA: *i. m.*

²⁴ A közbeszédben az orosz „szuverén internetet” tréfásan-gúnyosan *Cseburnet*ként emlegetik Cseburaska szovjet mese-figura után, de előfordul a *Putyinnet* megnevezés is.

²⁵ Федеральный закон от 01.05.2019 № 90-ФЗ „О внесении изменений в Федеральный закон „О связи” и Федеральный закон „Об информации, информационных технологиях и о защите информации”: *i. m.*

²⁶ A mélycsomag-ellenőrzés (DPI) egy olyan adatfeldolgozás, amely részletesen megvizsgálja a számítógépes hálózaton keresztül elküldött adatokat, és általában megfelelő módon blokkolja, továbbírányítja vagy naplózza őket.

országban az extrémista, terrorizmushoz kötődő és gyűlöletkeltő tartalmak is cenzúrázhatók, így nagyon sok függ attól, hogy ezzel a lehetőséggel az adott ország mennyire él vissza. A törökországi szabályozással összevetve a jelenlegi orosz rendelkezések talán hasonló szintűnek nevezhetők, azzal a különbséggel, hogy magukban foglalják az országos hálózat leválasztását a globálisról.

Kínában a kormányzat nemcsak blokkolhatja honlapok tartalmát, hanem figyelemmel kísérheti az egyének internet-hozzáféréseit is.²⁷ A kínai cenzúra nemcsak egyes webhelyeket blokkol, hanem olyan technikákat használ, amelyek ellenőrzik az URL-eket és a honlapok tartalmát a feketelistán szereplő kulcsszavak azonosítása céljából (például „Tienanmen”), és blokkolja az ilyen forgalmat. Blokkolja a külföldi közösségi oldalakat, mint például a Twitter, és arra kényszeríti az állampolgárokat, hogy kínai megfelelőiket használják, mint például a Sina Weibo, így ellenőrizni és cenzúrázni tudja ezeket. A webhelyek és oldalak blokkolására szolgáló módszerek közé tartozik a DNS-hamisítás, az IP-címekhez való hozzáférés blokkolása, az URL-ek elemzése és szűrése, a mélycsomag-ellenőrzés (DPI) és a kapcsolatok alaphelyzetbe állítása (reset).²⁸ Az állami média szerint több mint 2 millió ember alkalmaznak a webes tevékenység, elsősorban a közösségi média és a mikroblogok nyomon követésére.²⁹

Törökországban az internetet szabályozó, 2014-ben elfogadott törvény lehetővé teszi a távközlési hatóságnak (TIB), hogy négy órán belül blokkolja a weboldalakat anélkül, hogy előzetesen bírósági határozatot kellene kérnie, és megköveteli az internetszolgáltatótól, hogy két évig tárolja az összes internetes felhasználó tevékenységével kapcsolatos adatot, és kérésre hozzáférhetővé tegye a hatóságok számára. Ez azt is jelenti, hogy többek között a cégek titkos adatai is mind hozzáférhetők az állam számára.³⁰ A török hatóságok több alkalommal blokkolták a YouTube-ot és a Twittert, illetve demonstrációk idején több városban magát az internet-hozzáférést is.³¹ A Wikipédia Törökországban 2017 áprilisától 2020 januárjáig nem volt elérhető.³² A törvény előírja, hogy az online videó- és streaming-szolgáltatóknak engedélyt kell kérniük a török internetes felhasználók számára történő sugárzáshoz.³³

A legizgalmasabb kérdés természetesen, hogy mikor áll fenn az orosz internet fenyegetettsége, amely lehetővé teszi az orosz internet központosított irányítását: milyen kritériumok alapján és ki állapítja ezt meg. A törvény szövege szerint az Oroszországi Föderáció kormánya hagyja jóvá a nyilvános kommunikációs hálózat központi irányításának eljárását, amely magában foglalja többek között az orosz internetet fenyegető veszélyek típusait, a foganatosítandó intézkedéseket, illetve az ezekhez tartozó technikai követelményeket és módszereket (65. § 5. bek.).

²⁷ Sally CROFT: Internet censorship in China, [online], 2015. 07. 06. Forrás: CNN [2020. 03. 25.]

²⁸ Chris HOFFMANN: How the “Great Firewall of China” Works to Censor China’s Internet, [online], 2017. 09. 10. Forrás: How-To Geek [2020. 03. 25.]

²⁹ China employs two million microblog monitors state media say, [online], 2013. 10. 04. Forrás: BBC News [2020. 03. 25.]

³⁰ Constanze LETSCH: Turkey pushes through new raft of ‘draconian’ internet restrictions, [online], 2014. 02. 06. Forrás: The Guardian [2020. 03. 25.]

³¹ Freedom House: Freedom of the Press – Turkey 2015, [online] 2015. Forrás: Internet Archive [2020. 03. 25.]

³² Wikipedia ban lifted after top court ruling issued, [online], 2020. 01. 15. Forrás: Hürriyet Daily News [2020. 03. 25.]

³³ LETSCH: *i. m.*

Szintén érdekes adalék a törvény háttéréhez, hogy miután több évig dolgozott a törvényjavaslaton Alekszej Szokolov miniszterhelyettes, akit egy meg nem nevezett forrás „Patrusev [a Szövetségi Biztonsági Tanács titkára, 1999–2008 között az FSZB igazgatója] meghosszabbított karjaként” aposztrofált, a parlamentnek adták tovább a labdát, így a törvényjavaslatot végül Andrej Klisasz és Ljudmila Bokova szenátorok, valamint Andrej Lugovoj alsóházi képviselő nyújtották be.³⁴ Lugovoj pedig, aki egy korábbi hasonló törvényt is jegyez, nem más, mint ugyanaz az egykori KGB- majd FSZB-tiszt, akit Nagy-Britanniában Alekszandr Litvinyenko megmérgezésével vádolnak. Kiadatását Oroszország megtagadta, majd pár hónappal később Vlagyimir Zsirinovszkij Liberális Demokrata Pártjának képviselője lett az Állami Dumában.

A törvény intézkedései alapján a Runetet központilag irányító, 2008-ban létrehozott Roszkomnadzor a Távközlési Minisztériumnak van alárendelve, feladatai közé tartozik a kommunikáció, az információs technológia és a média területének, valamint a személyes adatok védelmének felügyelete a törvényekkel összhangban és a rádiófrekvencia-szolgáltatás szervezése. A Roszkomnadzornak alárendelt rádiófrekvenciás szolgálatban egy speciális megfigyelőközpont jön létre, amelynek kritikus helyzetekben kell kezelnie a hálózatokat. A központot, amely információt kap az egész orosz kommunikációs infrastruktúráról, és 2019 végéig kellett létrehozni.³⁵

Kritikák

A törvényt módosítással kapcsolatos kritikák vonatkoztak mind maga az intézkedés szükségességére, mind a kivitelezés nehézségeire és költségeire, és egyaránt érkeztek ellenzéki és civil szervezetektől, szakértőktől és állami szervektől. A kritikák több különböző szempontból bírálják a törvényt, amelyek közül a legfontosabbak: az állami szabályozás és a központosítás kockázatai, a forgalomszűrés nehézségei, a Runet izolációjának veszélyei.

A törvényjavaslat előkészítésének egész ideje alatt a képviselők csak egyszer találkoztak az ágazat képviselőivel. A parlamenti pártok közül a törvényjavaslatot az Egyesült Oroszország támogatta, míg a Liberális Demokrata Párt, az Igazságos Oroszország párt és a Kommunista Párt nem.³⁶

A törvényjavaslat szerzői által hivatkozott, 2018 szeptemberében elfogadott amerikai Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégia biztonsági kihívásként nevezi meg a kibertérben Oroszországot Kínával, Iránnal és Észak-Koreával együtt, mivel a dokumentum szerint kibereszközök segítségével aláássák az amerikai gazdaságot és demokráciát, ellopják a szellemi tulajdont, és ellenségeskedést szítanak a demokratikus folyamatokban.³⁷ A törvényt módosítás támogatói az amerikai stratégia egyik pillérére is hivatkoznak, amely „A béke megőrzése erő segítségével” (*Preserve Peace through Strength*). Egy, a témával

³⁴ Охранник суверенного Рунета: *i. m.*

³⁵ Svetlana JASZTREBOVA: Закон о «суверенном рунете» может вступить в силу 1 ноября, [online], 2019. 04. 09. Forrás: Vedomosztyi [2020. 03. 25.]

³⁶ Valerija SMIROVA: «Железо» для закона о суверенном Рунете обвалило сервисы «Яндекса», [online], 2019. 04. 16. Forrás: Cnews.ru [2020. 03. 25.]

³⁷ National Cyber Strategy of the United States of America: *i. m.*

foglalkozó cikkben idézik John Bolton nyilatkozatát a CNN-nek, amelyben azt mondta, hogy „[n]em csak védelmi intézkedéseket fogunk alkalmazni, támadó műveletekben is részt kívánunk venni, és riválisainknak ezt szem előtt kell tartaniuk”.³⁸ A PIR-Centrum orosz elemzőközpont és civil szervezet szakértői szerint az amerikai kiberbiztonsági stratégia nem jelent fenyegetést arra nézve, hogy kibertámadásokra válaszul adott esetleges szankcióként lekapcsolhatnák Oroszországot az internetről.³⁹ A PIR tanácsadója, Oleg Gyemidov szerint az Egyesült Államok által foganatosítandó intézkedések közé tartozik az információcsere az állami kiberfenyegetésekről szövetségeseivel, segítségnyújtás a kibertámadások kivizsgálásában és attribúciójában (a „tettes” kilétének, illetve hovatartozásának megállapításában), a válaszintézkedések összehangolása és támogatása, beleértve a szankciókat is. Gyemidov úgy véli, bár az Egyesült Államok érvel Oroszország kibertérben való feltartóztatásának szükségessége mellett, nem világos, hogy milyen összefüggés van e között és a Roszkomnadzor speciális berendezéseinek az üzemeltetők hálózataiba való telepítésére irányuló javaslat között, amely tökéletesebb internetblokkolási lehetőséget biztosít a hivatal számára azáltal, hogy beleavatkozik az útválasztási rendszerbe. Annak érdekében, hogy a tiltott forrásokat blokkolhassa, a Roszkomnadzornak át kell néznie az üzemeltetők által továbbított forgalmat, vagyis olyan hatásköröket kell megszereznie, amellyel jelenleg csak a titkosszolgálatok rendelkeznek.⁴⁰

Bár külön nem hivatkoztak rá, a NATO főtitkárának 2019. augusztusi nyilatkozata is releváns Oroszország szempontjából, amelyben Stoltenberg kijelentette, hogy egy esetleges kibertámadás az 5. cikkely szerinti választ von maga után, akárcsak egy konvencionális támadás.⁴¹

Oleg Ivanov orosz távközlésminiszter-helyettes azt mondta, hogy nem helyes, ha idegen kézben van az a rendszer, amely nemcsak az állampolgárokra, hanem a gazdaság egészére is döntő hatással van. Az internet fejlesztését nem szabad a véletlenre bízni, mert Oroszország elvesztheti szuverenitását.⁴²

A hivatalnokok amiatt aggódtak, hogy az Oroszországi Föderáció alanyai közötti belöldi orosz forgalom nyugati üzemeltetőkön halad keresztül. Dmitrij Burkov, a RIPE NCC regionális internetes nyilvántartás testületének tagja azonban felhívta rá a figyelmet, hogy az orosz internetes forgalom csak 1–2%-át cserélik ott, a többi része az országon belül zajlik. Ezenkívül a szakértő biztos abban, hogy a törvényjavaslat kidolgozói túlbecsülték a forgalomcserélő pontok fontosságát. Véleménye szerint Oroszországban a forgalom legfeljebb 20%-a halad át rajtuk, a fennmaradó részt a távközlési szolgáltatók adják át egymás között. Az oroszországi fő forgalomirányító pont a Rosztelekom által irányított MSK-IX. Egy meg nem nevezett hivatalnok szerint a Rosztelekom lobbizott a törvényt módosításért.⁴³

³⁸ Jevgenyij PUDOVKIN: Явная виртуальная угроза, [online], 2018. 08. 22. Forrás: RBC [2020. 03. 25.]; ЛІТАК: *i. m.*

³⁹ BALASOVA–KUZNYECOVA–POSZIPKINA: *i. m.*

⁴⁰ BALASOVA–KUZNYECOVA–POSZIPKINA: *i. m.*

⁴¹ Jens STOLTENBERG: NATO will defend itself, [online], 2019. 08. 27. Forrás: Prospect [2020. 03. 25.]

⁴² Dmitrij SESZTOPEROV – Natalja KORCSENKOVA – Julija TYISINA: С суверенностью в завтрашнем дне, [online], 2018. 12. 25. Forrás: Kommerszant [2020. 03. 25.]

⁴³ Vlagyiszlav NOVIJ: В законопроекте „О связи” появились точки, [online], 2017. 01. 12. Forrás: Kommerszant [2020. 03. 25.]

A kormány mellett dolgozó szakértők úgy vélték, hogy a törvényjavaslat célkitűzése nem tűnik átláthatónak: „Nem világos, hogy miben állnak a fenyegetések. Sem a törvényjavaslat, sem a magyarázó megjegyzés nem írja le sem a veszélyeket, sem a jelenlegi jogszabályok hibáit.”⁴⁴

A kormány mellett működő tanács szakértői a törvény végrehajtásának eredményeként előálló hálózati zavarok kockázatát „magasnak” értékelik. A kormány szakértői megjegyzik, hogy a hálózati topológia folyamatosan változik, és a törvény előírja a távközlési szolgáltató számára, hogy továbbítsa az „útválasztási sémákat”.⁴⁵

Konsztantyin Noszkov, a Távközlési Minisztérium vezetője beszélt a Roszkomnadzor túlzott hatásköreiről: megemlítette a média által a szabályozási szervhez benyújtott nagyszámú panaszt „szórszálhasogatás”, például a szerkesztők nevében elkövetett hibák vagy a helytelen életkorjelölés miatt. A minisztérium negatív véleményt adott a Runet elszigeteléséről szóló törvényjavaslatról,⁴⁶ de ezt követően támogatta azt.

Az Internet Kutatóintézet stratégiai projektigazgatója, Irina Levova megjegyezte, hogy nem világos, milyen kiegészítőberendezéseket kell az üzemeltetőknek telepíteniük a hálózatukba, de lehetségesnek tartotta, hogy ezzel jelentősen növekedhet az oroszországi internet leállásának veszélye, és akár a kapcsolat teljes elvesztéséhez is vezethet az internet külföldi szegmensével. Bírálta a Roszkomnadzor szabályainak a forgalom irányításakor történő betartására vonatkozó rendelkezést, mivel ez műszakilag tarthatatlan – az IP-protokollt úgy tervezték, hogy az adatok továbbítása az optimális útvonalon történjen, és nem úgy, ahogyan azt egy adott ügynökség kívánja. Ezenkívül attól tart, hogy a forgalomirányítás központosítása a Roszkomnadzor kezében betörés esetén teljesen megbéníthatja az internetet Oroszországban. Egy másik piaci szereplő szerint a javaslat „az egész orosz Internet topológiájának újjáépítését” javasolja, és a Roszkomnadzort túlzott hatáskörökkel ruházza fel. Azt is lehetségesnek tartja, hogy a felhasználói üzeneteket is cenzúrázzák majd, ami sérti a polgárok alkotmányos szabadságjogait.⁴⁷

A szakértők arra is felhívták a figyelmet, hogy a dokumentum azt követeli a távközlési szolgáltatóktól és másoktól, hogy adják át a Roszkomnadzornak a hálózat teljes rendszerét és a forgalom irányítását, ami technikailag lehetetlen, mivel a hálózat egy élő, többszintű rendszer, amely folyamatosan bővül és frissül. Ezenkívül a tervezet bizonyos esetekben a távközlési szolgáltatók és a szabályozók közötti útválasztók irányításának átadásáról szól. Ez a hálózatok instabilitásához vezet, mivel a Roszkomnadzor nem rendelkezik az ilyen irányításhoz szükséges felszereléssel, szoftverrel és szakmai személyzettel. Azt is megjegyezték, hogy korrupciós kockázatokat is rejt magában a tervezet.⁴⁸

Dmitrij Galusko, az OrderCom infokommunikációs tanácsadó cég vezérigazgatójának értékelése szerint valójában a törvényjavaslat megismétli a már elfogadott, a kritikus információs infrastruktúrák biztonságáról szóló törvényt, mivel céljai azonosak: a külső kiber-

⁴⁴ SESZTOPEROV–KORCSENKOVA–TYISINA: *i. m.*

⁴⁵ SESZTOPEROV–KORCSENKOVA–TYISINA: *i. m.*

⁴⁶ Lilit SZARKISZJAN: Роскомнадзор поиграет с «ядерной кнопкой», [online], 2019. 04. 16. Forrás: Novaja Gazeta [2020. 03. 25.]

⁴⁷ SZARKISZJAN: *i. m.*

⁴⁸ SESZTOPEROV–KORCSENKOVA–TYISINA: *i. m.*

netikai támadások elleni védelem. A költségvetésben előirányzott alapok felhasználhatók lennének a meglévő törvény végrehajtására, amely eddig még nem történt meg.⁴⁹

Az Oroszországi Iparosok és Vállalkozók Szövetsége Infokommunikációs és Távközlési Technológiai Bizottságának értékelése szerint a külföldi gyökérszerverekről való leválasztás veszélye nem releváns, mivel az Oroszországban már meglévő gyökérszolgáltatók másolatai elvégzik a megfelelő funkciókat (a 13 gyökér DNS-kiszolgáló közül a legtöbb az USA-ban, néhány Európában és Japánban található). Ezenkívül a DNS-kiszolgálók architektúrája miatt az oroszországi hálózat leválasztása az USA-ból vagy bármely más országból származó paranccsal lehetetlen, és egy ilyen kísérlet maga az USA számára járna magas költségekkel.⁵⁰ Alekszandr Sohin, a szervezet elnöke arra figyelmeztette a Duma elnökét, Vjacseszlav Vologyint, hogy a törvényjavaslat végrehajtása az Oroszországi Föderáció kommunikációs hálózatainak katasztrofális kudarcához vezethet.⁵¹ Arra is felhívta a figyelmet, hogy a távközlési szolgáltatók ingyenesen részesülnek a feladatok elvégzéséhez szükséges pénzeszközökből az állami költségvetés terhére, de az internetes cégeknek ez nem biztosított. Ezenkívül nem világos, kinek a költségén történik a berendezések telepítése, karbantartása és áramellátása. A szövetség úgy véli, hogy ezeket a költségeket a távközlési szolgáltatók és az ORI (Információterjesztő Szervezők Nyilvántartása) viseli, és az előzetes becslések szerint öt év alatt eléri a 2 milliárd rubelt a nagyvállalatok számára. A törvényjavaslat szerzői viszont biztosították, hogy a berendezések vásárlásának költségeit belefoglalják a *Digitális gazdaság* nemzeti projektbe. Azt is javasolta a szervezet, hogy zárják ki a projektből a nemzeti domainnévrendszer létrehozását célzó intézkedéseket, jelezve, hogy Oroszországban már létezik ilyen, és a Nemzeti Domain Koordinációs Központ és az Internet Technikai Központ támogatja, amelyek teljes állami ellenőrzés alatt állnak. Elképzelésük szerint a megfelelő megoldás a forgalom irányításának kezelésére szolgáló eljárás kidolgozása lenne, amelyet csak a kritikus infrastruktúra alanyaira terjesztenének ki, de nem az előfizetői forgalomra, ideértve a filmeket, zenét, játékokat stb.⁵²

Az MTS, a Tele2 és a Vimpelkom telekommunikációs cégek képviselői szerint a forgalomcserélő pontok állami nyilvántartásának létrehozása az üzemeltetők költségeinek növekedéséhez vezet.⁵³ A Vimpelkom képviselője szerint fontos lenne tudni, hogy pontosan milyen műszaki követelmények és normák lesznek az alsóbb szintű jogszabályokban.⁵⁴

A Dolgok Internetje Piaci Szereplőinek Szövetsége szerint a törvény lelassíthatja a dolgok internetjének fejlődését Oroszországban, amely érzékeny az esetleges adatátviteli késésekre, és ez hátrányosan befolyásolhatja az „intelligens városok” ígéretes projektjeinek megvalósítását, valamint a közlekedési infrastruktúra és az ipari internet digitalizálását.⁵⁵

A tervezet szerzői kezdetben azt állították, hogy megvalósítása nem igényel többletkiadásokat a szövetségi költségvetésből. De kormány a február 4-én benyújtott véleményében

⁴⁹ SESZTOPEROV–KORCSENKOVA–TYISINA: *i. m.*

⁵⁰ Julija TYISINA – Natalja KORCSENKOVA: Суверенный рунет вышел на связь, [online], 2019. 02. 08. Forrás: Kommerszant [2020. 03. 25.]

Makszim ISZHAКOV: Что такое корневой сервер DNS?, [online], 2019. 01. 02. Forrás: Bezopasnik [2020. 03. 25.]

⁵¹ TYISINA–KORCSENKOVA: *i. m.*

⁵² TYISINA–KORCSENKOVA: *i. m.*

⁵³ NOVIJ: *i. m.*

⁵⁴ SESZTOPEROV–KORCSENKOVA–TYISINA: *i. m.*

⁵⁵ Julija TYISINA: Операторы задумались о вещном, [online], 2019. 03. 21. Forrás: Kommerszant [2020. 03. 25.]

rámutatott, hogy a projekt mégis igényel költségvetési forrásokat. Andrej Klisasz bejelentette, hogy három évre több mint 20 milliárd rubelt különítenek el a *Digitális gazdaság* nemzeti projekt Információs biztonság nevű alprogramjára az orosz internetszegmens biztonságát biztosító szoftver- és hardvereszközök beszerzésére. A 2019–2021-es költségvetés további mintegy 1,8 milliárd rubelt is tartalmaz a nyilvános kommunikációs hálózat központjának és információkezelő rendszerének létrehozására és működtetésére.⁵⁶ A kormány mellett működő szakértői tanács szerint kompenzációra lesz szükség a távközlési szolgáltatók számára hálózati zavarok esetén, amelyek kockázatát az iparági résztvevők magasnak ítélik meg.⁵⁷

A számvevőszék nem támogatta a törvényjavaslatot, és számos észrevételt tett, többek között hogy „a törvényjavaslat végrehajtása az áruk és szolgáltatások költségeinek növekedéséhez vezet az orosz piacon”.⁵⁸

Az Internetfejlesztési Intézet igazgatója, Szergej Petrov szerint sok országban ez a folyamat már régóta elindult; a törvény pedig lendületet ad Oroszország számára az informatikai ipar fejlesztéséhez és az orosz berendezések gyártásához.⁵⁹ A javaslat egyik társszerzője, Andrej Lugovoj orosz kriptográfia használatára is kötelezné a hatóságokat.⁶⁰

Megvalósítási nehézségek

Az internet globális hálózatát lokális hálózatok, intranetek, különböző távolsági hálózatok alkotják, amelyek az internetprotokoll (IP) segítségével kommunikálnak egymással. Az adatok a legkülönbözőbb fizikai közegekben utazhatnak telefonvonalak, különféle hálózati kábelek vagy kommunikációs műholdak segítségével. Az internetnek nincs egyetlen központosított irányítása sem a technológiai megvalósításban, sem a hozzáférés és a használat szabályozásában; minden egyes alkotó hálózat saját maga határozza meg a politikáját. Az internet két fő névtérének, az Internet Protocol address (IP-cím) térnek és a Domain Name Systemnek (DNS) igazgatását az ICANN (Internet Corporation for Assigned Names and Numbers) látja el. Ebből a decentralizált szerkezetből adódik egyes országokban az internet nemzeti ellenőrzése iránti igény, de egyszersmind ennek megvalósítási nehézségei is.

Ami a törvénymódosítás gyakorlati megvalósítását illeti, elsősre kézenfekvőnek tűnhet a kínai modell lemásolása, de bár az orosz illetékesek irigykedve nézik a kínai forgalomszűrő rendszert, elismerik, hogy Oroszországban ez nem valósítható meg. Ennek két oka van: technológiai és társadalmi. A kínai internet a kezdetektől elszigetelt volt, a rendszerben csak három csomópont van a forgalom kicserélésére a külvilággal, amelyeket meglehetősen könnyű kontrollálni. Oroszországban több száz ilyen csomópont létezik, és nem mind-egyikről tud a Roszkomnadzor és a titkosszolgálatok, ahogy azt az elnöki adminisztráció üléseinek egyik résztvevője elismerte; emiatt esett a választás a DPI-technológiára. A másik különbség, hogy Kínában a globális internetes szolgáltatások (fizetési rendszerek, online

⁵⁶ ТЫСИНА: *i. m.*

⁵⁷ СЕСЗТОПЕРОВ–КОРСЕНКОВА–ТЫСИНА: *i. m.*

⁵⁸ Счетная палата не поддержала законопроект об устойчивом Рунете, [online], 2019. 02. 07. Forrás: Interfax [2020. 03. 25.]

⁵⁹ Максими КОЛОМЬЕС: Закон о надежном Рунете принят Госдумой, [online], 2019. 04. 16. Forrás: Ridusz [2020. 03. 25.]

⁶⁰ ЯСЗТРЕБОВА: *i. m.*

áruházak, közösségi hálók és keresőmotorok) nagy részét sikeresen helyettesítették kínai megfelelőikkel.⁶¹

A gyakorlatban a törvény még nem működik, azonban a szükséges felszereléseket már valószínűleg felhasználókon tesztelték az Urálban. A hálózati infrastruktúra kezelésére a törvénynek megfelelően létrehozták az Általános Használatú Kommunikációs Hálózatok Megfigyelési és Igazgatási Központját (CMU) a Roszkomnadzorban. Ez a szervezet elemzéseket gyűjt a hálózat működéséről, kezeli a tiltott webhelyek blokkolását, és képes lesz átvenni a Runet központosított irányítását a biztonságot fenyegető veszélyek esetén. A Meduza online hírportál tudomására jutott információk szerint vezetője Szergej Hutorcev⁶² lett, aki több évig szolgált a Szövetségi Védelmi Szolgálatnál (FSZO), amely a magas rangú állami tisztviselők védelmét látja el.⁶³

2019 március közepén a szuverén Runet-törvény végrehajtására szolgáló technológia használata megzavarta a Yandex (orosz informatikai szolgáltató, amely a legnagyobb orosz keresőmotort üzemelteti) szolgáltatásait egy hálózati támadás miatt. A támadók a Roszkomnadzor által használt webhelyblokkoló rendszer hibáit használták ki. A DNS-támadás használatával blokkolható egy teljesen legális weboldal, ha az elkövető rendelkezik egy domainnel a tiltott erőforrások nyilvántartásában. Ehhez csak rá kell kötnie a webhely IP-címét a domainre.⁶⁴ A társaság képviselője szerint „a Roszkomnadzor blokkolásával kapcsolatos okokból a forgalom a már létező DPI-operátorokon ment keresztül, ezután a legtöbb szolgáltatás összeomlott”.⁶⁵ A törvény alapján a külső fenyegetések elleni küzdelem eszközei nem mások, mint a DPI-rendszerek, amelyeken keresztül tervezik az összes forgalom átvezetését. A Yandex hálózati fejlesztési igazgatója szerint a jelenlegi forgalom volumene mellett ilyen DPI-k nem léteznek a világon, sőt még nem is fejlesztik azokat, hogy támogathassanak egy ilyen rendszert a szolgáltatások jelentős vesztesége nélkül. Az egyik szolgáltató szerint csak elméletileg lehetséges a teljes forgalmat a DPI-eszközökön keresztül továbbadni: a költségek csillagászatiak, és nincs kapacitás az adatok elemzésére; a nagy piaci szereplők a DPI-vel a forgalom csak azon részét elemzik, amelyet potenciálisan veszélyesnek tartanak. Ezenkívül a jövőben hálózati támadások is lehetnek maga a DPI ellen.⁶⁶

A hasonló korlátozások megkerülésére használt VPN-ek (*Virtual Private Network* – virtuális magánhálózat⁶⁷) az Urálban végzett tesztüzem tapasztalatai alapján továbbra is

⁶¹ SZARKISZJAN: *i. m.*

⁶² Hutorcev a Rosztelekom elnökének tanácsadója is. A Rosztelekom az egyetlen kommunikációs szolgáltató a szövetségi hatóságok és egészségügyi intézmények számára, egységesített állami felhőplatform és más kormányzati szolgáltatások üzemeltetője. Охранник суверенного Рунета: *i. m.*

⁶³ Охранник суверенного Рунета: *i. m.*

⁶⁴ СМІРОВА: *i. m.*

⁶⁵ Технология из закона о суверенном Интернете ударила по сервисам «Яндекса», [online], 2019. 04. 16. Forrás: Fontanka [2020. 03. 25.]

⁶⁶ Marija KOROMICSENKO – Natalja GYEMCSENKO: «Яндекс» счел технологию из закона о Рунете ухудшающей работу сервисов, [online], 2019. 04. 16. Forrás: RBC [2020. 03. 25.]

⁶⁷ A virtuális magánhálózat (VPN) kiterjeszti a magánhálózatot egy nyilvános hálózaton keresztül, és lehetővé teszi a felhasználók számára, hogy adatokat küldjenek és fogadjassanak megosztott vagy nyilvános hálózatokon, mintha számítástechnikai eszközeik közvetlenül kapcsolódnának a magánhálózatához.

használhatók lesznek, VPN és proxy⁶⁸ segítségével egy kattintással megkerülhető a blokkolás.⁶⁹ Mihail Klimarev telekommunikációs elemző szerint Oroszországban a *Telegram* (az egyik legnépszerűbb orosz üzenetküldő alkalmazás) letiltásának egyetlen módja az internet kikapcsolása. És ez az egyetlen, amelyben a DPI valóban segíthet: néhány perc alatt lehetséges az internet kikapcsolása minden helyszínen, mert nem lesz szükség papírmunkára: a régi szabályozás szerint a Roszkomnadzornak levelet kellett írnia az internet-szolgáltatóknak, amelyben kéri az internet kikapcsolását, és meg is kell előbb tudnia, melyik operátor szolgálja ki az adott helyet. Ez legalább egy napig tart. Most a Roszkomnadzor azonnal képes lesz az internet kikapcsolására.⁷⁰ Ezt a módszert használták 2018 októberében is Ingusföldön: egyszerűen kikapcsolták a mobilinternetet, amikor tiltakozások bontakoztak ki a Csecsenfölddel történt területcsere miatt.⁷¹

A szabályozás gyakorlati megvalósításának áttekintése mellett azt a kérdést is érdemes feltenni, hogy az orosz legfelsőbb döntéshozás mennyire volt tisztában ezekkel a nehézségekkel és azzal, hogy egyáltalán hogyan működik az internet.

2011-ben az elnök szokásos év végi kérdés-válasz interjújában úgy nyilatkozott, hogy az államnak nem szabad irányítania az internetet; ha nem tetszik neki, ami ott történik, akkor meg kell jelennie az interneten, alternatívát kell kínálnia. Azt is megemlítette a témával kapcsolatban, hogy sok pedofil használja az internetet. A *Guardian* újságírója szerint Putyinnak nyilvánvalóan fogalma sem volt róla, hogy miről beszél. Arra a kérdésre, hogy használja-e az internetet, az elnök bevallotta, hogy nincs rá ideje, még televíziót sem néz.⁷²

Az orosz elnök más források szerint is ritkán használja az internetet, aminek feltehetően csak az egyik oka a biztonságra való törekvés: a dolgozószobájában nincsenek képernyők, csak piros mappák papírdokumentumokkal és régimódi szovjet vezetékes telefonok.⁷³

Lehetséges következmények

Az Internet Kutatóintézet stratégiai projektigazgatója, Irina Levova szkeptikus a törvény gyakorlati alkalmazásával kapcsolatban. Szerinte a hatályba lépéssel megkezdődik a be rendezések tanúsítása, tesztelése és elrendezése. Ezek a folyamatok nagyon hosszú ideig meghosszabbíthatók, de valószínűleg nem lesznek képesek arra, hogy az internet orosz szegmensének biztonságát valóban szavatolják.⁷⁴

Számos szakértő attól tart, hogy ezek a változások a kormány és az elnök stratégiájának részét képezik, amelynek célja az internet feletti ellenőrzés megerősítése és a cenzúra szigorítása az országban, és a törvény elfogadásának valódi oka a hatalmon lévők nép-

⁶⁸ A proxyszerver olyan kiszolgálóalkalmazás vagy -készülék, amely közvetítőként szolgál az ügyfelek kéréseire azon erőforrásokat kereső kiszolgálóktól, amelyek ezeket az erőforrásokat szolgáltatják. Egy proxyszerver így működik az ügyfél nevében, amikor szolgáltatást igényel, potenciálisan elfedve a kérés valódi eredetét az erőforrászerver felé.

⁶⁹ Ivan ZSILIN: Суверенный интернет не настолько суровый, [online], 2019. 09. 27. Forrás: Novaja Gazeta [2020. 03. 25.] ZSILIN: *i. m.*

⁷¹ Russia internet: Law introducing new controls comes into force, [online], 2019. 11. 01. Forrás: BBC News [2020. 03. 25.]

⁷² Vladimir Putin Q & A and reaction – Thursday 15 December, [online], 2011. 12. 15. Forrás: The Guardian [2020. 03. 25.]

⁷³ Ben JUDAH: A day in the life of Vladimir Putin: The dictator in his labyrinth, [online], 2014. 07. 25. Forrás: Independent [2020. 03. 25.]

⁷⁴ JASZTREBOVA: *i. m.*

szerűségének csökkenése, valamint az ezzel összefüggő tiltakozóakciók visszaszorítására való törekvés.⁷⁵

A Roszkomnadzor vezetője, Alekszandr Zsarov szerint a törvény elfogadása után „alvó” állapotban lesz, „mint egy nukleáris fegyver”.⁷⁶ Hangsúlyozta, hogy jelenleg nincs kilátás Oroszország leválasztására az internetről.⁷⁷

Zsarov 2019. április 9-én azt is mondta, hogy a „szuverén Runet” törvény elősegíti az Oroszországban tiltott információforrások elleni küzdelmet, ideértve a Telegram üzenetküldő alkalmazást is.⁷⁸ Ez egy a WhatsApphoz vagy a Viberhez hasonló, Oroszországban és a szovjet utódállamokban rendkívül népszerű és az ellenzékiek által is széles körben használt⁷⁹ üzenetküldő alkalmazás. 2018-ban egy moszkvai bíróság betiltotta a szoftvert, miután a cég elutasította az FSZB számára a felhasználói kommunikáció megtekintéséhez szükséges titkosítási kulcsokhoz való hozzáférést, ahogy azt a szövetségi terrorizmusellenes törvény előírja.⁸⁰ Márciusban ismertté vált, hogy a Zsarov vezette munkacsoport különféle mélycsomag-ellenőrző (DPI) rendszereket tesztelt, laboratóriumi körülmények között blokkolva a Telegramot.⁸¹

2019. március 10-én a moszkvai Szaharov sugárúton a szabad internet támogatását célzó gyűlést szerveztek az Internetvédő Társaság és a nyilvántartásba nem vett Libertárius Párt aktivistái, akik előző évben tömeges demonstrációt tartottak a Telegram blokkolása ellen. A rendőrség szerint mintegy 6500 ember vett részt a rendezvényen, más adatok 18 ezer résztvevőről szólnak.⁸²

Szintén érdemes megemlíteni az Állami Duma által március 7-én elfogadott „fake news törvényt”⁸³ is, amely felhatalmazza a Roszkomnadzort, hogy haladéktalanul blokkolja azokat a webhelyeket, amelyek olyan valótlan információkat tartalmazó publikációk találhatóak, amelyek terjesztése veszélyt jelent a polgárok életére vagy egészségére, megzavarja a közrendet és a stratégiaileg fontos infrastrukturális rendszerek működését,⁸⁴ illetve sértik a kormányt és az államot. Az ilyen cselekményekért 30 ezer és 1,5 millió rubel közötti pénzbírságot szabnak ki, de a hatóság először felszólítja az adott kiadványt a szóban forgó

⁷⁵ Закон об изоляции Рунета прошёл третье чтение в Госдуме, [online], 2019. 04. 16. Forrás: Radio Svoboda [2020. 03. 25.]; Alekszandra PROKOPENKO: Закон о суверенном рунете. Как он возник и к чему приведет, [online], 2019. 04. 18. Forrás: Carnegie Moscow Center [2020. 03. 25.]

⁷⁶ Глава Роскомнадзора сравнил закон о суверенном Рунете с ядерным оружием, [online], 2019. 04. 16. Forrás: RBC [2020. 03. 25.]

⁷⁷ Глава Роскомнадзора оценил возможность отключения России от интернета, [online], 2018. 12. 24. Forrás: Regnum [2020. 03. 25.]

⁷⁸ Жаров назвал одной из целей закона о «суверенном рунете» борьбу с Telegram », [online], 2019. 04. 09. Forrás: Kommersant [2020. 03. 25.]

⁷⁹ Az alkalmazás egyébiránt a Közel-Keleten is kedvelt, például Iránban, illetve szigorú adatvédelmi előírásai miatt az Izlám Állam és más terrrorszervezetek is előszeretettel használják.

⁸⁰ Neil MACFARQUHAR: Russian Court Bans Telegram App After 18-Minute Hearing, [online], 2018. 04. 13. Forrás: The New York Times [2020. 03. 25.]

⁸¹ JASZTREBOVA: *i. m.*

⁸² Anasztaszija KRAMER: Митинг «Против изоляции Рунета» прошел в Москве, [online], 2019. 03. 10. Forrás: Moszkovszkaja Gazeta [2020. 03. 25.]

⁸³ Федеральный закон от 18.03.2019 № 31-ФЗ „О внесении изменений в статью 15-3 Федерального закона „Об информации, информационных технологиях и о защите информации”, [online], 2019. 03. 18. Forrás: Pravo [2020. 03. 25.]

⁸⁴ Госдума приняла закон о запрете фейковых новостей в интернете, [online], 2019. 03. 07. Forrás: Novaja Gazeta [2020. 03. 25.]

információ azonnali eltávolítására. Ennek a jogszabálynak szintén Andrej Klisasz szenátor a szerzője,⁸⁵ aki a Szövetségi Tanács alkotmányosjog-alkotással és államépítéssel foglalkozó bizottságának vezetője.

Következtetések

Hogy valójában a gyakorlatban milyen mértékben fogják az orosz hatóságok igénybe venni a forgalom ellenőrzésének és az orosz internet leválasztásának lehetőségét, és mennyire fogják ezt akadályozni a pénzügyi és a technikai nehézségek, illetve mindez milyen hatással lesz Oroszország gazdasági fejlődésére, és előidézheti-e az ország izolációját és lemaradását, azt egyelőre szinte lehetetlen megmondani. Mindenesetre a jogszabály szélesebb hatáskört biztosít az orosz államnak az internetes forgalom kontrollálására, és a technikai háttér kiépítésével lehetővé válik a rendszerkritikus üzenetek blokkolása, demonstrációk szervezésének ellehetetlenítése a közösségi hálókon vagy üzenetküldő alkalmazásokon keresztül, aminek egy esetleges társadalmi elégedetlenség és tiltakozási hullám esetén nagy használt veheti a vezetés.

Függelék: A médiatörvény módosításának következményei

Bár nem kapcsolódik szorosan a „szuverén internet” törvényhez, szintén az online tartalmak cenzúrázása felé mutat, hogy tavaly novemberben a médiatörvényt is módosították Oroszországban azzal a céllal, hogy korlátozzák a külföldi médiumok és véleményformálók befolyását. A *Kommerszant* szerint a módosítás folyamán bár mely állampolgár megkaphatja az „idegen ügynök” minősítést, bár a hatóságok kimondottan azt ígérik, hogy szelektíven fogják alkalmazni a jogszabályt.⁸⁶

Az Állami Dumában speciálisan létrehozott bizottság, a rendvédelmi tisztviselőkkel és a Szövetségi Tanács hasonló bizottságával az év második felében aktívan vizsgálta az ország belső ügyeibe való idegen beavatkozás állítólagos tényeit. A törvényt módosítás szerint természetes személyek is minősíthetők ügynöknek.

A hangsúly elsősorban a külföldi média kiadványain van: 2020-tól az orosz állampolgárok továbbra is gond nélkül hallgathatják, nézhetik és elolvashatják őket, ám tartalmuknak a közösségi médiában való újraposztolásánál már körültekintőbbnek kell lenniük. A módosítások elfogadása után az orosz hatóságoknak joguk van külföldi ügynöknek minősíteni azokat az állampolgárokat, akik a tömegtájékoztatási eszközökön külföldi ügynökök által létrehozott üzeneteket és anyagokat terjesztenek, és ezzel egyidejűleg külföldi finanszírozást kapnak. A jogalkotók nem határozták meg, hogy az állampolgároknak hol kell terjeszteniük ezeket az információkat, hogy külföldi ügynökké váljanak, de az „internet telekommunikációs hálózatának felhasználásával” történő terjesztést figyelembe veszik. Az új törvény nem eléggé konkrét megfogalmazása aggodalmakat vet fel az emberi jogi jogvédők és az átlagos felhasználók részéről: ha a hatóságok úgy akarják, a törvény alapján bárki felelősségre vonható. Például a YouTube-on működő tartalomkészítők többsége

⁸⁵ Госдума приняла закон о запрете фейковых новостей в интернете: *i. m.*

⁸⁶ Nyikita PROKSIN: Привет, иностранный агент, [online], 2019. 12. 31. Forrás: *Kommerszant* [2020. 03. 25.]

külföldi finanszírozást kap, legalábbis díj formájában, a videóikban szereplő hirdetések automatikus megjelenítéséért. A videohosting önállóan integrálja a reklámokat a tartalomba, és amikor a közönség interakcióba lép (rájuk kattint vagy megnézi őket), a szerző pénz kap közvetlenül a platformtól.⁸⁷ És a YouTube Oroszországban természetesen külföldi cég. A YouTube-streamerek online közvetítéseket folytatnak, amelyek során a nézők adományokat küldenek a csatorna szerzőjének/tulajdonosának. Ha a közvetítés során a streamer egy külföldi médiumot idéz, eközben pénzügyi juttatást kap külföldi forrásból, akkor ezzel automatikusan külföldi ügynök lesz. Azoknak az állampolgároknak, akik „külföldi ügynök” minősítést kaptak, tájékoztatniuk kell a közönséget erről, tartalmuk megfelelő megjelölésével. Tevékenységük folytatása érdekében orosz jogi személyt kell létrehozniuk. Mindent és mindenkit figyelemmel követni nehéz lesz, ha egyáltalán lehetséges.

A parlamenti képviselők azonban nem rejtik véka alá, hogy az új jogalkotási normát szelektív módon alkalmazzák. Az Állami Duma Információs Politikai Bizottságának elnöke, Leonyid Levin kifejtette, hogy „ezt minden esetben az Igazságügyi Minisztérium és a Külügyminisztérium együttes határozata dönti el”.⁸⁸ Az eljárást azonban a törvény nem írja elő.

Az igazságügyi minisztérium listáján szereplő, a külföldi médiában dolgozó újságírók is bekerülhetnek a külföldi ügynökök bandájába, mivel a fizetésük külföldi finanszírozásnak tekinthető. Levin szerint mindez „nem azt jelenti, hogy automatikusan külföldi ügynökké válnak”.⁸⁹ De maga is azonnal hozzáteszi: ha valaki a társadalmi-politikai helyzettel kapcsolatos anyagokat ír, akkor természetesen lehetséges az idegen ügynökké válás, de ha egy újságíró kultúráról, sportról vagy zenéről ír, akkor úgy tűnik, hogy nincs kockázat. Ezzel az orosz parlament gyakorlatilag bevallja a szelektív jogalkalmazást, ami súlyos jogi kérdéseket vet fel. A törvényhozók maguk sem leplezik, hogy a normát a kellemetlen vagy kifogásolható bloggerek és újságírók ellen kívánják alkalmazni. A homályos nyelvezet megkönnyíti a helyzet manipulálását a végrehajtás szintjén. Nyikita Proksin újságíró szerint „a kezdeményezés úgy néz ki, mint egy kísérlet a cenzúra alól mentesülő tartalomkészítők tevékenységének ellenőrzésére”.⁹⁰ Eddig tíz szervezet szerepelt az oroszországi külföldi médiaügynökök listáján, köztük az Amerika Hangja és a Szabad Európa Rádió (*Radio Free Europe/Radio Liberty*). Vlagyimir Putyin elnök december 2-án írta alá a törvénymódosítást, és azóta a tavalyi évben nem volt olyan eset, hogy természetes személyt külföldi ügynöknek nyilvánítottak volna.

Decemberben éves sajtótájékoztatóján Putyin elnök úgy kommentálta a módosítást, hogy ez csak azokat a polgárokat érinti, akik külföldről kapnak pénzt, és belpolitikai tevékenységet folytatnak. „A külföldi ügynökszervezetekről szóló törvény erről szól: ha külföldről kap pénzt és belpolitikai tevékenységet folytat, akkor mondja meg. Aki fizet a zenéért, az rendeli meg, hogy mit játsszanak. Csak nyilvánossá kell tenni, hogy tudjanak

⁸⁷ Bár meg kell jegyezni, hogy a jogszabály szövege alapján a reklámterjesztésért kapott pénzüsszagra nem vonatkoznak a törvényi kötelezettségek (jelentéstétel). Закон РФ от 27.12.1991 N 2124-1 (ред. от 02.12.2019) „О средствах массовой информации” (с изм. и доп., вступ. в силу с 01.01.2020), [online], 2019. 12. 02. Forrás: Consultant [2020. 03. 25.]

⁸⁸ PROKSIN: *i. m.*

⁸⁹ PROKSIN: *i. m.*

⁹⁰ PROKSIN: *i. m.*

erről az emberek” – mondta Putyin, megjegyezve, hogy kerülni kell a kiterjedt értelmezést a külföldi ügynökökre vonatkozó törvény vonatkozásában.⁹¹

Az Európai Parlament képviselői még decemberben elfogadtak egy állásfoglalást, amely bírálta Oroszországot a külföldi ügynökökről szóló törvénye miatt. Az EP elítélte a nemrégiben elfogadott törvénymódosításokat, amelyek „jelentősen kibővítik a törvény alkalmazási körét, és lehetővé teszik az egyének diszkriminálását és külföldi ügynökként történő megbélyegzését, ezzel megsértve emberi jogait, különösen a véleménynyilvánítás és az egyesülés szabadságát, valamint polgári jogait”. Amint azt az állásfoglalás kimondja, a törvény „megsérti Oroszországnak az EBESZ tagjaként és az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát aláíró országgént vállalt kötelezettségeit”⁹²

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BALASOVA, Anna – KUZNYECOVA, Jevgenyija – POSZIKINA, Alekszandra: РФ и точка: какие риски несет проект о суверенном Рунете, [online], 2018. 12. 15. Forrás: RBC [2020. 03. 25.]
- ВАНФОРД, James: Edward Snowden: The Untold Story, [online], 2014. 08. 13. Forrás: Wired [2020. 03. 25.]
- China employs two million microblog monitors state media say, [online], 2013. 10. 04. Forrás: BBC News [2020. 03. 25.]
- CROFT, Sally: Internet censorship in China, [online], 2015. 07. 06. Forrás: CNN [2020. 03. 25.]
- Европейский парламент призвал Россию отменить закон об иностранных агентах, [online], 2019. 12. 19. Forrás: TASS [2020. 03. 25.]
- Examples of forbidden content, [online], é. n. Forrás: Запрещено в России [2020. 03. 25.]
- Федеральный закон от 6 июля 2016 г. № 374-ФЗ «О внесении изменений в Федеральный закон „О противодействии терроризму“ и отдельные законодательные акты Российской Федерации в части установления дополнительных мер противодействия терроризму и обеспечения общественной безопасности», [online], 2016. Forrás: Consultant [2020. 03. 25.]
- Федеральный закон от 6 июля 2016 г. № 375-ФЗ «О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации в части установления дополнительных мер противодействия терроризму и обеспечения общественной безопасности», [online], 2016. Forrás: Wikisource [2020. 03. 25.]
- Федеральный закон от 18.03.2019 № 31-ФЗ „О внесении изменений в статью 15-3 Федерального закона „Об информации, информационных технологиях и о защите информации”, [online], 2019. 03. 18. Forrás: Pravo [2020. 03. 25.]
- Федеральный закон от 01.05.2019 № 90-ФЗ „О внесении изменений в Федеральный закон „О связи” и Федеральный закон „Об информации, информационных технологиях и о защите информации”, [online], 2019. 05. 01. Forrás: Pravo [2020. 03. 25.]
- Freedom House: Freedom of the Press – Turkey 2015, [online] 2015. Forrás: Internet Archive [2020. 03. 25.]
- Freedom House: Freedom on the Net 2016 – Russia, [online], 2016. 11. 14. Forrás: Refworld [2020. 03. 25.]
- ФСБ узнала о подготовке кибератак на финансовую систему России, [online], 2016. 12. 20. Forrás: RIA Novosztji [2020. 03. 25.]
- Глава Роскомнадзора оценил возможность отключения России от интернета, [online], 2018. 12. 24. Forrás: Regnum [2020. 03. 25.]

⁹¹ Президент разъяснил, кого касаются поправки в закон о СМИ–иноагентах, [online], 2019. 12. 19. Forrás: RAPSZI [2020. 03. 25.]

⁹² Европейский парламент призвал Россию отменить закон об иностранных агентах, [online], 2019. 12. 19. Forrás: TASS [2020. 03. 25.]

- Глава Роскомнадзора сравнил закон о суверенном Рунете с ядерным оружием, [online], 2019. 04. 16. Forrás: RBC [2020. 03. 25.]
- Госдума приняла закон о запрете фейковых новостей в интернете, [online], 2019. 03. 07. Forrás: Novaja Gazeta [2020. 03. 25.]
- GOBLE, Paul: FSB Increasingly Involved in Misuse of ‘Anti-Extremism’ Laws, SOVA Says, [online], 2015. 03. 29. Forrás: The Interpreter [2020. 03. 25.]
- HOFFMANN, Chris: How the “Great Firewall of China” Works to Censor China’s Internet, [online], 2017. 09. 10. Forrás: How-To Geek [2020. 03. 25.]
- ISZNAKOV, Makszim: Что такое корневой сервер DNS?, [online], 2019. 01. 02. Forrás: Bezopasnik [2020. 03. 25.]
- JASZTREBOVA, Szvetlana: Закон о «суверенном рунете» может вступить в силу 1 ноября, [online], 2019. 04. 09. Forrás: Vedomsztyi [2020. 03. 25.]
- JUDAN, Ben: A day in the life of Vladimir Putin: The dictator in his labyrinth, [online], 2014. 07. 25. Forrás: Independent [2020. 03. 25.]
- KOLOMIJEC, Makszim: Закон о надежном Рунете принят Госдумой, [online], 2019. 04. 16. Forrás: Ridusz [2020. 03. 25.]
- Клименко допустил отключение России от «мирового интернета», [online], 2016. 12. 29. Forrás: Dozsgy [2020. 03. 25.]
- Клименко: Россия должна быть готова к отключению от мирового интернета, [online], 2016. 12. 29. Forrás: TASS [2020. 03. 25.]
- KOROMICSENKO, Marija – GYEMCSENKO, Natalja: «Яндекс» счел технологию из закона о Рунете ухудшающей работу сервисов, [online], 2019. 04. 16. Forrás: RBC [2020. 03. 25.]
- KRAMER, Anasztaszija: Митинг «Против изоляции Рунета» прошел в Москве, [online], 2019. 03. 10. Forrás: Moszkovszkaja Gazeta [2020. 03. 25.]
- KRAVCSENKO, Marija: Неправомерное применение антиэкстремистского законодательства в России в 2014 году, [online], 2015. 03. 28. Forrás: Polit.ru [2020. 03. 25.]
- LETSCH, Constanze: Turkey pushes through new raft of ‘draconian’ internet restrictions, [online], 2014. 02. 06. Forrás: The Guardian [2020. 03. 25.]
- LIPTAK, Kevin: John Bolton: US is going on the offensive against cyberattacks, [online], 2018. 09. 20. Forrás: CNN Politics [2020. 03. 25.]
- MACFARQUHAR, Neil: Russian Court Bans Telegram App After 18-Minute Hearing, [online], 2018. 04. 13. Forrás: The New York Times [2020. 03. 25.]
- National Cyber Strategy of the United States of America, [online], 2018. Forrás: The White House [2020. 03. 25.]
- NOVIJ, Vlagyiszlav: В законопроекте „О связи” появились точки, [online], 2017. 01. 12. Forrás: Kommerszant [2020. 03. 25.]
- Охранник суверенного Рунета, [online], 2019. 11. 27. Forrás: Meduza [2020. 03. 25.] DOI: <https://doi.org/10.1055/s-0040-1709402>
- Президент разъяснил, кого касаются поправки в закон о СМИ–иноагентах, [online], 2019. 12. 19. Forrás: RAPSZI [2020. 03. 25.]
- ПРОКОПЕНКО, Alekszandra: What’s Behind Russia’s New Offensive Against the Internet Economy?, [online], 2019. 08. 12. Forrás: Carnegie Moscow Center [2020. 03. 25.]
- ПРОКОПЕНКО, Alekszandra: Закон о суверенном рунете. Как он возник и к чему приведет, [online], 2019. 04. 18. Forrás: Carnegie Moscow Center [2020. 03. 25.]
- PROKSIN, Nyikita: Привет, иностранный агент, [online], 2019. 12. 31. Forrás: Kommerszant [2020. 03. 25.]
- PUDOVKIN, Jevgenyij: Явная виртуальная угроза, [online], 2018. 08. 22. Forrás: RBC [2020. 03. 25.]
- Путин подписал законы о фейкньюс и неуважении к власти, [online], 2019. 03. 18. Forrás: Vedomsztyi [2020. 03. 25.]
- QUINN, Andrew – OSTERMAN, Cynthia: U.S. says Syrian opposition can skirt Internet shutdown, [online], 2012. 11. 29. Forrás: Reuters [2020. 03. 25.]
- Russia internet: Law introducing new controls comes into force, [online], 2019. 11. 01. Forrás: BBC News [2020. 03. 25.]

- SESZTOPEROV, Dmitrij – KORCSENKOVA, Natalja – TYISINA, Julija: С суверенностью в завтрашнем дне, [online], 2018. 12. 25. Forrás: Kommerszant [2020. 03. 25.]
- SMIROVA, Valerija: «Железо» для закона о суверенном Рунете обвалило сервисы «Яндекса», [online], 2019. 04. 16. Forrás: Cnews.ru [2020. 03. 25.]
- STOLTENBERG, Jens: NATO will defend itself, [online], 2019. 08. 27. Forrás: Prospect [2020. 03. 25.]
- SZARKISZJAN, Lilit: Роскомнадзор поиграет с «ядерной кнопкой», [online], 2019. 04. 16. Forrás: Novaja Gazeta [2020. 03. 25.]
- Счетная палата не поддержала законопроект об устойчивом Рунете, [online], 2019. 02. 07. Forrás: Interfax [2020. 03. 25.]
- Совет безопасности обсудит отключение России от глобального интернета, [online], 2014. 09. 19. Forrás: Vedomosztyi [2020. 03. 25.]
- Технология из закона о суверенном Интернете ударила по сервисам «Яндекса», [online], 2019. 04. 16. Forrás: Fontanka [2020. 03. 25.]
- TYISINA, Julija: Операторы задумались о вечном, [online], 2019. 03. 21. Forrás: Kommerszant [2020. 03. 25.]
- TYISINA, Julija – KORCSENKOVA, Natalja: Суверенный рунет вышел на связь, [online], 2019. 02. 08. Forrás: Kommerszant [2020. 03. 25.]
- В Госдуме оценили потери российской экономики в случае отсутствия интернета, [online], 2019. 04. 11. Forrás: TASS [2020. 03. 25.]
- Vladimir Putin Q & A and reaction – Thursday 15 December, [online], 2011. 12. 15. Forrás: The Guardian [2020. 03. 25.]
- Wikipedia ban lifted after top court ruling issued, [online], 2020. 01. 15. Forrás: Hürriyet Daily News [2020. 03. 25.]
- Закон об автономном Рунете не ставит задачу создать „свой интернет”, [online], 2018. 12. 14. Forrás: Rosszjiskaja Gazeta [2020. 03. 25.]
- Закон об изоляции Рунета прошёл третье чтение в Госдуме, [online], 2019. 04. 16. Forrás: Radio Szvoboda [2020. 03. 25.]
- Законопроект № 608767-7 О внесении изменений в Федеральный закон «О связи» и Федеральный закон «Об информации, информационных технологиях и о защите информации», [online], 2019. 05. 01. Forrás: Система обеспечения законодательной деятельности [2020. 03. 25.]
- Закон РФ от 27.12.1991 N 2124-1 (ред. от 02.12.2019) „О средствах массовой информации” (с изм. и доп., вступ. в силу с 01.01.2020), [online], 2019. 12. 02. Forrás: Consultant [2020. 03. 25.] DOI: <https://doi.org/10.1055/s-0040-1705696>
- Жаров назвал одной из целей закона о «суверенном рунете» борьбу с Telegram », [online], 2019. 04. 09. Forrás: Kommerszant [2020. 03. 25.]
- ZSILIN, Ivan: Суверенный интернет не настолько суровый, [online], 2019. 09. 27. Forrás: Novaja Gazeta [2020. 03. 25.]

Számunk szerzői

Háda Béla: az NKE EJK SVKI kutatója

Csicsmann László: habilitált egyetemi docens, a BCE rektorhelyettese

Selján Péter: biztonság- és védelempolitikai szakértő

Etl Alex: az NKE EJK SVKI kutatója

Pénzváltó Nikolett: az NKE HDI doktorjelöltje

Tálas Péter: az NKE EJK SVKI igazgatója

Tölgyesi Beatrix: a PPKE BTK doktorandusza

Vogel Dávid: Latin-Amerikai-szakértő, a hadtudományok doktora

A Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle kötelezi magát a publikálás etikai normáinak magas szintű betartására. Annak érdekében, hogy a folyóirat olvasói a legmagasabb minőségi elvárásoknak eleget tevő kiadványt olvassák, a következő etikai normákat és célokat határozzuk meg:

A szerkesztők feladatai

A szerkesztők a publikálásra szánt kéziratokról kötelesek pártatlan, tárgyilagos kettős-vak szakértői véleményt készíttetni. A szerkesztők biztosítják a kéziratok, illetve az ahhoz kapcsolódó valamennyi információ publikálás előtti bizalmas megőrzését. A szerkesztők munkáját a főszerkesztő koordinálja. A *Nemzet és Biztonság* nem tolerálja a plagizálás bármely formáját, és más etikátlan magatartást sem.

A szerkesztő köteles a szerzők felé mindenkor biztosítani az esélyegyenlőséget, és kizárólag a leadott anyag minősége és kutatási eredményei alapján eldönteni, hogy mely szövegek kerülnek publikálásra. A szerkesztők továbbá lehetőséget biztosítanak a szerző számára, hogy reagáljon a művével kapcsolatban esetleg felmerülő kifogásokra, illetve javítsa a kifogásolt részeket. Többszerzős publikációk esetében a szerkesztőség a szerzőket egyenrangú felekként kezeli, minden egyéb tényezőtől függetlenül. A szerkesztők a leadott, de végül nem publikált anyagokat saját kutatásban nem használják fel, kivéve, ha erre a szerző kifejezetten engedélyt ad.

A lektorok feladatai

A Nemzet és Biztonsághoz benyújtott anyagokat anonim lektorok véleményezik, és a szövegeket bizalmasan kezelik. A bírálatok elkészítése során a legfőbb szempont az objektív szakmai megítélés, és a szerző személye semmilyen módon nem befolyásolja a folyamatot. A lektoroknak ugyanakkor kötelessége jelezni a főszerkesztő irányába, ha a szerző bármilyen szerzői jogi sértést követett el vagy plagizált. A lektorok a leadott anyagokat szövegesen értékelik, melyben jelzik a kifogásolt elemeket és a javítandó részeket, illetve eldöntik, hogy az adott kéziratot javasolják-e publikálásra. A lektori vélemények figyelembevételével a főszerkesztő dönt arról, hogy végül mely anyagok kerülnek publikálásra.

A szerzők kötelességei

A szerzők kötelesek a kutatási eredményeiket pontosan és objektíven bemutatni, világosan feltüntetve azok jelentőségét. A kéziratokat a folyóirat szerzői útmutatójában közölt kritériumoknak és a nyelvtani, illetve stilisztikai szabályoknak megfelelő minőségben kérjük elküldeni. A leadott anyagokban kérjük továbbá a szerző nevének és munkahelyének feltüntetését. A tanulmányok a szerzők saját szakmai eredményeit és meggyőződését tükrözik, amelyek nem azonosíthatók más személyek vagy szervezetek állásfoglalásaival, és nem sértetik más személyek jogait. Ha a szerző a leadást követően jelentős hibát észlel vagy bizonyos elemek idejétmúlttá válnak, akkor saját felelőssége a szerkesztők értesítése és az anyag javításában való közreműködés vagy a visszavonás. A leadott kéziratok más folyóiratokban történő megjelentetése súlyos etikai vétség. A leadott és elfogadott szövegekhez kapcsolódó valamennyi jog a szerzőé, de az első közreadás joga a folyóiraté. Amennyiben bármilyen jogsértésre kerülne sor, az azzal kapcsolatos jogi lépések megtétele a szerző felelőssége.

Tartalom

HÁDA BÉLA: <i>Az év, amikor minden megváltozott (?)</i>	2
CSICSMANN LÁSZLÓ: <i>A szíriai polgárháború vége?</i>	
<i>Az újjáépítés gazdasági és politikai lehetőségei</i>	4
VOGEL DÁVID: <i>ELEFÁNT A PORCELÁNBOLTBAN?</i>	
<i>Az Amerikai Egyesült Államok Latin-Amerika- politikája Donald Trump elnöksége alatt</i>	24
SELJÁN PÉTER: <i>A 2017–2020-as Trump- adminisztráció Közel-Kelet-politikája</i>	45
PÉNZVÁLTÓ NIKOLETT: <i>Törökország információs befolyása az Európai Unió államaiban: a puha hatalomtól a fortélyos hatalomig?</i>	66
ETL ALEX: <i>A magyar biztonságpercepció elemzése</i>	80
ETL ALEX – TÁLAS PÉTER: <i>A magyar biztonság- percepció átalakulása 1999–2019 között</i>	94
TÖLGYESI BEATRIX: <i>Az orosz „szuverén internet” törvényről</i>	113

